

EXPERT-GRUP și ADEPT

Republica Moldova: Raport Național de Dezvoltare Umană 2006

„Calitatea creșterii economice și impactul său asupra dezvoltării umane”

Versiunea „2”

Autori:

Echipa-nucleu: Valeriu Prohnițchi (coordonator), Alexandru Oprunenco, Ion Lapteacru, Igor Boțan, Iurie Gotișan;

Au contribuit: Viorel Chivriga, Mihai Ciocanu, Mihai Paiu, Boris Ghencea, Ion Osoianu, Vadim Pistrinciuc, Maria Vremiș, Iurie Mocanu, Irina Taran, Tatiana Friniuc și Veronica Moscalu.

Au fost folosite rezultatele sondajului sociologic din ianuarie 2006 și a ședințelor grupurilor-țintă din aprilie 2006 efectuate de CBS-AXA la comanda EXPERT-GRUP;

Au fost folosite rezultatele cercetărilor efectuate în cadrul Concursului Tinerilor Cercetători desfășurat în cadrul proiectului de elaborare a RNDU 2006

Chișinău, mai 2006

Cuprins:

DATE GENERALE DESPRE MOLDOVA	7
PROFILUL ȚĂRII	10
SUMAR EXECUTIV AL RAPORTULUI NAȚIONAL DE DEZVOLTARE UMANĂ 2006.....	11
INTRODUCERE: CĂUTAREA CERCULUI VIRTUOS AL CREȘTERII ECONOMICE ȘI DEZVOLTĂRII UMANE	16
BILANȚUL DEZVOLTĂRII MOLDOVEI ÎN PERIOADA DE CREȘTERE ECONOMICĂ	20
CAPITOLUL I. CREȘTEREA ECONOMICĂ ÎN MOLDOVA: FACTORI ȘI TENDINȚE	22
Cum și de ce crește economia Moldovei?	22
Cum se folosește venitul obținut?	27
Sectorul financiar și creșterea economică	29
Profilul regional al creșterii	32
Economia Transnistriei.....	34
Rolul emigrației în creșterea economică	36
CAPITOLUL II. DIMENSIUNI ECONOMICE ALE DEZVOLTĂRII UMANE.....	41
Politica fiscală, creșterea economică și dezvoltarea umană.....	41
Politica monetară, creșterea economică și dezvoltarea umană.....	43
Agricultura și economia rurală	44
Evoluțiile industriei	48
Forța de muncă, șomajul și perspectivele dezvoltării economice	50
CAPITOLUL III. LEGĂTURA DINTRE CREȘTEREA ECONOMICĂ ȘI DEZVOLTAREA UMANĂ	56
Indicele Dezvoltării Umane al Moldovei	56
Progresul spre Obiectivele Milenare ale Dezvoltării.....	60
Trăind o viață lungă și sănătoasă	61
Educația ca element al dezvoltării umane	66
Sărăcia monetară	68
Dezvoltarea umană în mediul rural.....	72
Dezvoltarea umană în localitățile urbane.....	75
Rolul emigrației în dezvoltarea umană.....	76

CAPITOLUL IV. BUNA GUVERNARE CA PREMISĂ A CREȘTERII ECONOMICE ȘI DEZVOLTĂRII UMANE	79
Ce este buna guvernare.....	79
Calitatea guvernării în Moldova	79
Prioritățile de reformă în domeniul educației.....	83
Prioritățile de reformă în sistemul de sănătate	86
Gestionarea emigrației.....	89
Asistența socială și marginalizarea socială	90
Reforma cadrului regulatoriu	91
Administrațiile locale și politicile de dezvoltare umană.....	92
Percepțiile publice asupra guvernării	95
CAPITOLUL V. CREȘTEREA ECONOMICĂ, DEZVOLTAREA UMANĂ ȘI COMPETITIVITATEA INTERNAȚIONALĂ	97
Legătura dintre creșterea economică, dezvoltarea umană și competitivitate	97
Ce este competitivitatea internațională? Factorii de evaluare.	98
Comerțul extern – reflectorul competitivității internaționale a Moldovei.	99
Cherchez la niche.....	101
Investiții străine directe – economia națională: o stradă în două direcții	103
CONCLUZII: CONVERTIREA CREȘTERII ECONOMICE ÎN DEZVOLTARE UMANĂ	107
REFERINȚE BIBLIOGRAFICE.....	111
ANEXE	115

Lista tabelelor:

Tabelul 1 Creșterea reală a PIB și a valorii adăugate brute pe sectoare, %, anul precedent=100%, dacă nu este indicat altceva.....	24
Tabelul 2 Ponderea în VAB în raport cu ponderea în forța de muncă ocupată	25
Tabelul 3 Evoluția factorilor de producție și a contribuțiilor la variația producției.....	26
Tabelul 4 Creșterea și utilizarea PIB, % din PIB	27
Tabelul 5 PIB pe elemente de cheltuieli, % din PIB în țările din ECE și CSI	27
Tabelul 6 Structura investițiilor în capital fix pe sectoare, %	28
Tabelul 7 Structura sistemului financiar din Moldova.....	29
Tabelul 8 Caracteristicile sistemului bancar din Moldova, %	30
Tabelul 9 Distribuția spațială a creșterii economice	33
Tabelul 10 Indicatori de creștere economică în profil regional.....	34

Tabelul 11 Evoluții economice în Transnistria.....	36
Tabelul 12 Indicatori demografici în țările europene	37
Tabelul 13 Estimări a numărului de muncitori moldoveni emigrați.....	37
Tabelul 14 Utilizarea capacităților de producție ale întreprinderilor industriale mari pentru fabricarea unor tipuri de produse, % din capacitatea instalată.....	50
Tabelul 15 Evoluția indicatorilor de utilizare a forței de muncă.....	50
Tabelul 16 Risipirea resurselor de forță de muncă	51
Tabelul 17 Distribuția șomerilor pe chintile, % din total	52
Tabelul 18 Șomajul tinerilor (15-24 ani), %, dacă nu este indicat altceva	54
Tabelul 19 Ponderea femeilor salariate în sectoare de producție, % din total, dacă nu este indicat altceva	55
Tabelul 20 Progresul Moldovei spre OMD în perioada 2000-2005.....	60
Tabelul 21 Indicatori statistici utilizarea drogurilor și HIV/SIDA	65
Tabelul 22 Evoluția indicatorilor sărăciei.....	69
Tabelul 23 Creșterea veniturilor reale pe chintile, % (prețurile anului 1998)	71
Tabelul 24 Impactul diferit al sărăciei asupra femeilor și bărbaților	71
Tabelul 25 Structura bugetelor de consum a gospodăriilor casnice, pe chintile.....	72
Tabelul 26 Profilul sărăciei pe medii de reședință.....	73
Tabelul 27 Modificarea percepțiilor asupra calității infrastructurii urbane	75
Tabelul 28 Evoluția indicatorilor calității guvernării în Moldova, 1996-2004	80
Tabelul 29 Calitatea guvernării în perspectivă comparativă, anul 2004	80
Tabelul 30 Ponderea în PIB a veniturilor și cheltuielilor bugetare, %	93
Tabelul 31 Percepția publică a influenței actorilor de dezvoltare asupra politicilor.....	95
Tabelul 32 Percepția publică a influenței actorilor de dezvoltare asupra proceselor sociale din Moldova.....	95
Tabelul 33 Informarea publicului despre inițiativele și strategiile de dezvoltare	96
Tabelul 34 Structura comerțului extern pe arii geografice mari și unele țări, % din total.....	99
Tabelul 35 Structura exporturilor pe secțiuni și grupe de mărfuri, %, dacă nu este indicat altfel	100

Lista boxelor:

Boxa 1 Instituții financiare în urgență.....	29
Boxa 2 Creditele pentru consum, dezvoltarea umană și creșterea economică.....	31
Boxa 3 Câți moldoveni lucrează peste hotare?.....	37
Boxa 4 Rolul emigrației în creșterea economică: evidența internațională relevantă pentru Moldova	39
Boxa 5 Portretele tipice ale gospodăriilor agricole mici	47
Boxa 6 Arenda – strategia de expansiune a gospodăriilor agricole medii	48
Boxa 7 Tinerii pe piața muncii	53
Boxa 8 Limitele metodologiei IDU	56
Boxa 9 Dezvoltarea umană în Transnistria	59
Boxa 10 Caracteristicile crizei demografice	62
Boxa 11 Oportunități și obstacole ale dezvoltării locale.....	74
Boxa 12 Consecințele sociale ale emigrației.....	77
Boxa 13 SCERS și Planul de Acțiuni UE – Moldova: pilonii strategici pentru dezvoltarea națională.....	81

Boxa 14 Prioritățile programului guvernamental	82
Boxa 15 Scopurile politicii educaționale în contextul dezvoltării umane	84

Lista figurilor:

Figura 1 Venitul pe cap de locuitor al Moldovei, % din media CSI și ECE	22
Figura 2 Creșterea economică a Moldovei în context regional.....	23
Figura 3 Indicele producției agricole, %, 1995=100%	24
Figura 4 Evoluția ratelor dobânzii și a marjei dobânzii.....	32
Figura 5 Creșterea PIB în regiunea transnistreană și în Republica Moldova, 1998=100%.....	35
Figura 6 Creșterea anuală a veniturilor remise de emigranți, consumului final și a PIB.....	38
Figura 7 Evoluția veniturilor și cheltuielilor publice globale și a datoriei publice și public garantate, % din PIB.....	42
Figura 8 Evoluția cheltuielilor de ordin social și a cheltuielilor de ordin economic, % din PIB.....	42
Figura 9 Evoluția indicilor prețurilor de consum și industriale	43
Figura 10 Producția agricolă, mii tone.....	44
Figura 11 Structura terenurilor agricole privată după forma organizatorico-juridică, mii ha	45
Figura 12 Suprafața medie a entităților agricole după forma organizatorico-juridică, ha.....	45
Figura 13 Evoluția industriei moldovenești.....	49
Figura 14 Ratele șomajului în Moldova, ECE-CSI și UE-15, %	52
Figura 15 Ratele șomajului pe categorii sociale, %	52
Figura 16 Corelația productivitate-remunerare a muncii, 1999=100%	54
Figura 17 Evoluția decalajelor dintre salariile medii pe sectoare și media pe economie, % față de medie.....	54
Figura 18 Evoluția Indicelui Dezvoltării Umane în Moldova	59
Figura 19 Număr absolut de decese și nașteri.....	62
Figura 20 Speranța de viață la naștere, ambele sexe	62
Figura 21 Evoluția ratei divorțurilor, la 100 căsătorii	63
Figura 22 Ponderea copiilor născuți în afara căsătoriei, % din total	63
Figura 23 Analiza comparativă a mortalității infantile la 1000 noi-născuți vii.....	64
Figura 24 Dinamica mortalității copiilor în vârsta până la 5 ani și a mortalității materne	64
Figura 25 Tuberculoza și HIV/SIDA în Moldova.....	65
Figura 26 Evoluția ratei sărăciei în dependență nivelul de studii	66
Figura 27 Evoluția ratei nete de înmatriculare pe nivele de studii	67
Figura 28 Număr de studenți în instituții superioare de învățământ.....	67
Figura 29 Evoluția inegalităților veniturilor în Moldova, 1997-2004	70
Figura 30 Rata brută de înmatriculare globală la învățământul primar și gimnazial	72
Figura 31 Evoluția ratei divorțurilor (număr divorțuri la 100 căsătorii).....	77
Figura 32 Indicatori de perspectivă ai sistemului de educație	85
Figura 33 Numărul de solicitări la serviciul de urgență, mii.....	87
Figura 34 Numărul mediu de vizite anuale efectuate de un locuitor la medicul de familie	87
Figura 35 Nivelul de spitalizare la 100 locuitori.....	88
Figura 36 Numărul de medici la 10000 locuitori.....	88
Figura 37 Corelația competitivitate internațională – dezvoltare umană	97

Figura 38 Competitivitatea tehnologică a exporturilor din Moldova comparativ cu media regională (exporturi tehnologic avansate, % din total exporturi).....	100
Figura 39 Fluxul net de ISD, Moldova comparativ cu media regională.....	104

Lista anexelor:

Anexa 1 Progresul Moldovei spre realizarea Obiectivelor Milenare ale Dezvoltării.....	115
Anexa 2 Creșterea anuală a PIB în țările din Europa centrală și Est și CSI, prețuri constante, %.....	120
Anexa 3 Metodologia de calcul a Indicelui Dezvoltării Umane	121
Anexa 4 Evoluția IDU în Moldova.....	125
Anexa 5 Rezultatele sondajului efectuat în procesul elaborării Raportului Național de Dezvoltare Umană 2006-04-26	126

Date generale despre Moldova

Geografie

	2005
Extrema nordică (s. Naslavcea, r. Ocnîța)	48°21 latitudine nordică, 27°35 longitudine estică
Extrema sudică (s. Giurgiulești, r. Cahul)	45°28 latitudine nordică, 28°12 longitudine estică
Extrema estică (s. Palanca, r. Ștefan Vodă)	46°25 latitudine nordică, 30°05 longitudine estică
Extrema vestică (s. Criva, r. Briceni)	48°16 latitudine nordică, 26°30 longitudine estică
Suprafață, mii km ²	33,8
Fondul funciar, mii ha, începutul anului 2005:	
Terenuri cu destinație agricolă	1952
Terenuri ale localităților	308,6
Terenuri ale fondului silvic și destinate ocrotirii naturii	428,5
Terenuri ale fondului apelor	83,4

Surse: Anuarele statistice ale Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova;

Indicatori demografici (fără Transnistria)

	2005	2004	2003	2002	2001	2000
Populație, milioane, începutul anului	3,39	3,61	3,62	3,63	3,63	3,64
Densitatea populației, oameni/km ²	111,2	118,9	119,2	119,5	119,8	120,1
Ponderele populației rurale, %	61,3	58,6	58,6	58,6	58,7	58,0
Sporul natural al populației, ‰	-1,9	-1,0	-1,8	-1,7	-1,0	-1,1

Surse: Anuarele statistice ale Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova;

Dezvoltarea umană

	2005	2004	2003	2002	2001	2000
Valoarea IDU, recalculat conform PIB per capita versiunea FMI*	0,711	0,706	0,699	0,693	0,688	0,680
aloarea IDU, recalculat conform PIB per capita estimările autorilor*	0,728	0,723	0,715	0,710	0,707	0,699
Poziția ocupată**			115/159	113/177	108/151	105/173
PIB per capita, mii USD, PPC (FMI)***	2374	2184	1978	1813	1650	1515
Speranța de viață la naștere	68,6	68,5	68,2	68,1	68,2	67,6
Rata de alfabetizarea a adulților, %	96,4	96,4	96,4	96,4	96,4	96,4
Rata brută de înmatriculare globală*	70,7	70,7	70,7	70,7	70,4	70,3

* - calculele și estimările autorilor; ** - conform Rapoartelor Globale de Dezvoltare Umană, variate ediții; *** - World Economic Outlook Database, FMI;

Sănătatea

	2005	2004	2003	2002	2001	2000
Speranța de viață la naștere, bărbați		64,5	64,5	64,4	64,5	63,9
Speranța de viață la naștere, femei		72,2	71,6	71,7	71,7	71,2

<i>Mortalitatea infantilă (la 1000 nou-născuți vii)</i>	12,4	12,1	14,3	14,8	16,4	18,4
<i>Mortalitatea copiilor de vârstă sub 5 ani (la 1000 nou-născuți vii)</i>	14,7	15,3	17,8	18,2	20,3	23,3
<i>Mortalitatea maternă (la 100000 nou-născuți vii)</i>	18,6	23,5	21,9	28,0	43,9	27,1
<i>Numărul de medici, la 10000 locuitori</i>		34,9	35,1	35,4	35,4	35,6
<i>Numărul de paturi în spitale, la 10000 locuitori</i>		64,2	66,8	67,6	69	76
<i>Morbiditatea populației, numărul total de bolnavi înregistrați la 10000 locuitori</i>	-	665,2	646,2	633,9	-	-
<i>Cheltuieli publice pentru sănătate, % din PIB*</i>	4,3	4,2	4,0	4,0	3,2	3,2

Surse: Ministerul Sănătății și Protecției Sociale al Republicii Moldova; *- Ministerul Finanțelor al Republicii Moldova, Cadrul de Cheltuieli pe Termen Mediu;

Educație

	2005	2004	2003	2002	2001	2000
<i>Rata de înmatriculare netă, preșcolară</i>		63,7	58,7	54,0	42,4	38,5
<i>Rata de înmatriculare netă, primară</i>		91,0	92,4	92,4	92,4	93,5
<i>Rata de înmatriculare netă, gimnazială</i>		88,5	87,5	87,9	86,8	87,0
<i>Număr studenți universități, la 10000 locuitori</i>	373	346	288	263	238	218
<i>Cheltuieli publice pentru educație, % din PIB*</i>	7,3	6,8	6,7	6,9	5,8	5,5

Surse: Ministerul Educației, Tineretului și Sportului al Republicii Moldova; *- Ministerul Finanțelor al Republicii Moldova, Cadrul de Cheltuieli pe Termen Mediu;

Indicatori socio-economici

	2005	2004	2003	2002	2001	2000
<i>Rata șomajului, %*</i>	7,3	8,1	7,9	6,8	7,3	8,5
<i>Incidența sărăciei, %, pragul național de sărăcie**</i>		26,5	29,0	40,4	54,6	67,8
<i>Salariul mediu, USD***</i>	104,7	89,5	63,9	50,9	42,3	32,8
<i>Venitul lunar personal disponibil, USD***</i>	46,3e	39,9	30,3	23,7	18,7	14,9
<i>Pensia de vârstă lunară, USD***</i>	31,5	27,3	15,7	12,3	10,9	6,9

Surse: *- Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova; ** - Ministerul Economiei și Comerțului al Republicii Moldova/ SPMU; *** - calculele și estimările autorilor pe baza datelor Biroului Național de Statistică;

Economie reală

	2005	2004	2003	2002	2001	2000
<i>PIB, creștere reală, %</i>	7,1	7,3	6,3	7,8	6,1	2,1
<i>PIB, miliarde USD, cursul de piață</i>	2,9	2,6	2,0	1,6	1,5	1,3
<i>Producția industrială, creștere reală, %</i>	6,3	6,9	15,6	10,8	13,7	7,7
<i>Producția agricolă, creștere reală, %</i>	1,0	20,4	-13,6	3,4	6,4	-3,3
<i>Rata de investiții, % din PIB*</i>	22,3	21,7	18,6	16,3	16,8	15,4

<i>Comerț cu amănuntul, creștere reală, %</i>	13,0	5,6	18,2	34,2	14,8	4,0
<i>Servicii prestate populației, creștere reală, %</i>	9,3	5,3	13,3	11,8	21,2	0,1

Surse: Banca Națională a Moldovei; * - Ministerul Economiei al Republicii Moldova;

PIB după sectoare de activitate

	2005	2004	2003	2002	2001	2000
<i>Agricultură</i>		18,2	18,3	21,0	22,4	25,4
<i>Industrie</i>		16,4	17,6	17,3	18,7	16,3
<i>Construcții</i>		4,1	2,9	2,9	3,1	2,7
<i>Servicii</i>		49,0	48,7	48,2	46,1	45,5

Surse: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova;

Finanțe publice

	2005	2004	2003	2002	2001	2000
<i>Venituri globale buget public, milioane USD</i>	1144,8	908,8	713,3	532,5	454,7	428,7
<i>Cheltuieli globale buget public, milioane USD</i>	1085,8	904,9	691,5	558,1	458,4	470,9
<i>Sold buget public, % din PIB</i>	2,1	0,2	1,0	-1,6	-0,3	-3,3
<i>Datoria publică externă, % din PIB</i>	23,7	29,3	41,5	51,2	55,6	67,1
<i>Datoria publică internă, % din PIB</i>	10,3	11,6	10,6	12,5	12,6	12,6

Indicatori monetari

	2005	2004	2003	2002	2001	2000
<i>Dobânda credite bancare MDL, (%)</i>	18,9	21,0	19,2	23,1	28,5	33,3
<i>Stocul credit comercial, rata de creștere anuală, %</i>	35,0	22,2	44,0	34,3	35,3	34,3
<i>Active oficiale de rezervă, milioane USD, la sfârșit de an</i>	600	470,2	302,3	268,9	228,5	222,6
<i>Rata inflației, sfârșit de an, %</i>	10,0	12,5	15,7	4,4	6,3	18,4

Sectorul extern

	2005	2004	2003	2002	2001	2000
<i>Export total, FOB, milioane USD</i>	1528,3	1349,2	1059,3	876,4	735,5	641,4
<i>Import total, FOB, milioane USD</i>	2739,3	2122,0	1727,9	1294,5	1088,5	971,9
<i>Deficit cont curent, % din PIB</i>	-7,3	-2,7	-6,8	-4,0	-1,8	-7,6
<i>Veniturile de muncă și transferurile ale angajaților peste hotare, % din PIB</i>	30,6	27,0	24,4	19,4	16,4	13,8
<i>Fluxul de investiții străine directe, % din PIB</i>	7,0	5,5	4,0	8,0	6,9	9,8

Profilul țării

Moldova este situată în Europa de Sud-est, mărginită la sud, est și nord de Ucraina și la vest de România. Țara face parte din categoria statelor europene de talie mică, ocupând o suprafață de 33,8 mii km² și întinzându-se pe 350 km de la nord la sud și pe 150 de km de la vest la est. „Îmbrățișată” de cei doi vecini, Moldova nu are acces direct la Marea Neagră. În condițiile în care infrastructura sa de transport terestru se află într-o stare precară, această amplasare geografică limitează semnificativ spațiul de manevră al Moldovei în comerțul internațional. Astăzi Moldova încă nu fructifică din plin oportunitatea de a fi unul din spațiile de legătură dintre Est și Vest.

Una dintre cele mai dificile probleme cu care se confruntă Moldova este separatismul raioanelor sale de est (regiunea Transnistria), cărora le revin 11% din teritoriu și 14% din populație. Regimul autoinstalat în Transnistria pretinde la frontiere geografice și politico-geografice clare pentru regiunea pe care o controlează (cursului râului Nistru și frontiera constituțională a Republicii Moldova cu Ucraina) și la o memorie istorică distinctă de cea care persistă în Moldova din dreapta Nistrului. Factorii istorico-geografici, alături de suportul politic și economic acordat pe parcursul a 15 ani de Rusia, au consolidat pretențiile secesioniste ale regiunii transnistrene.

Conform datelor preliminare ale recensământului general al populației desfășurat în 2004, circa 3,388 milioane de oameni locuiesc pe teritoriul controlat de guvernul Republicii Moldova. Nerecunoscutele autorități transnistrene au efectuat propriul lor recensământ, care a relevat că în regiune trăiesc circa 555 mii de oameni. Astfel, un număr estimat la 3,943 milioane oameni locuiesc pe teritoriu constituțional al țării, în scădere cu 10% față de datele recensământului din 1989. Această dramatică reducere a populației a fost provocată de sporul natural negativ care a persistat în perioada 1999-2004 și de emigrarea intensă a populației. Despre emigrare se poate spune că a devenit unul din principalii factori care modelează dinamica economică, procesele sociale și comportamentele electorale în Moldova.

Datele preliminare ale recensământului din 2004 au demonstrat că etnicii moldoveni și românii reprezintă împreună 78,0% din populația țării. Ucrainenii sunt reprezentați în proporție de 8,4% și rușii în proporție de 5,8%. Gagăuzii, care locuiesc compact într-o autonomie administrativă în sudul țării, dețin o pondere de 4,4%, iar bulgarii – de 1,9%. Peste 61% din populație locuiește în mediul rural. Aceste date denotă schimbări demografice majore comparativ cu anul 1989, schimbări care pe viitor vor avea implicații economice și social-politice deosebite.

Mai mult decât în alte țări europene, evoluțiile economice din Moldova sunt în mare măsură influențate de climatul său temperat-continental, caracterizat, în general, de ierni blânde și veri călduroase. Dar frecvent se produc secete și alte calamități naturale care au un impact negativ asupra veniturilor populației, deoarece jumătate din cetățenii economici activi sunt ocupați în agricultură sau în domenii conexe. Relieful uniform și dimensiunile mici ale țării determină condiții climaterice relativ omogene în întreaga țară și complică diversificarea geografică a riscurilor economice legate de evoluțiile climaterice nefaste. Deloc întâmplător, anii în care sectorul agricol a fost locomotiva creșterii economice au alternat cu anii când agricultura a frânat expansiunea economiei moldovenești.

Moldova dispune de relativ puține resurse naturale. Țara are rezerve importante de zăcăminte minerale utilizate pentru producerea materialelor de construcție, dar acestea nu sunt explorate suficient de intens. Principala bogăție naturală a Moldovei sunt solurile de tip cernoziom, încă destul de fertile și care favorizează dezvoltarea unei agriculturi competitive. Este regretabil însă că nici această resursă prețioasă nu este exploatată judicios din punct de vedere economic și ecologic, solurile continuând să degradeze vizibil.

Moldova este membră a Consiliului Europei. Țara a fost acceptată în Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-est, dar nu a fost încorporată în Procesul de Stabilizare și Asociere. În 2001 Moldova a devenit membră a Organizației Mondiale a Comerțului, deși până în prezent SUA și țările Uniunii Europene nu recunosc un statut de economie de piață pentru Moldova. Explicația acestei situații rezidă atât în eșecurile reformatoare interne, cât și în unele vestigii reprobabile ale războiului rece, vestigii la care trebuie să renunțe în primul rând țările-partenere ale Moldovei.

În 2004-2006 s-au produs unele schimbări importante în politica externă a țării, schimbări care vor avea implicații pe termen lung pentru Moldova. Din variate cauze, relațiile cu Rusia și cu alte țări din arealul post-sovietic s-au înrăutățit. În 2005 Moldova a semnat un Plan de Acțiuni cu Uniunea Europeană. Scopul Planului este aprofundarea relațiilor politice, de securitate, economice și culturale, consolidarea cooperării transfrontaliere și stabilirea unei responsabilități comune în prevenirea și soluționarea conflictelor. Un obiectiv de bază al planului este găsirea unei soluții viabile pentru problema transnistreană. Deși nu vorbește explicit despre aderarea țării la Uniunea Europeană, documentul alimentează ambițiile pro-europene ale guvernului, care a stabilit integrarea europeană pleneră drept obiectiv strategic major.

Sumar executiv al Raportului Național de Dezvoltare Umană 2006

Capitolul I. Creșterea economică în Moldova: factori și tendințe

După un deceniu de recesiune acută determinată de transformări sistemice, în 2000 economia Moldovei a început din nou să crească. Revenirea creșterii a fost favorizată de stabilitatea macroeconomică și de expansiunea cererii interne și externe. Creșterea s-ar fi reluat mai devreme și ar fi fost mai rapidă dacă Moldova ar fi fost în stare de timpuriu să-și echilibreze geografic exporturile și să le sporească valoarea adăugată, ar fi implementat mai insistent reforme structurale și ar fi creat un mediu instituțional propice dezvoltării sectorului privat. În 2000-2005 rata medie de creștere a PIB a constituit 6,1%, situându-se la nivelul creșterii înregistrate de țările din Comunitatea Statelor Independente și puțin peste media din țările Europei Centrale și de Est. Un factor esențial care s-a aflat la originea creșterii sunt veniturile din muncă remise de peste hotare de emigranții moldoveni și care în 2005 au atins 30% din PIB. Dacă nu ar fi fost recenta criză în relațiile comerciale cu Federația Rusă (introducerea interdicțiilor la importurile de produse vegetale, animaliere și a producției alcoolice din Moldova), în 2006-2007 Moldova ar fi revenit la nivelul de producție și venituri obținut în 1993.

Creșterea a fost asigurată în proporție de 30% de expansiunea serviciilor de transport, telecomunicații și tranzacții imobiliare, sectoare în care este ocupată numai 8-9% din populație. Anumiți indicatori sugerează că creșterea este puternică în comerț și construcții, dar aceasta se produce în principal în sectorul neformal al economiei. Deși predomină în totalul populației ocupate, agricultura a contribuit foarte puțin la creșterea PIB, sectorul confruntându-se cu probleme acute care împiedică eradicarea durabilă a sărăciei rurale. Această repartizare a creșterii pe sectoare are implicații importante, semnificând că creșterea este relativ îngustă și din ea beneficiază un număr limitat de angajați. Femeile probabil au beneficiat de creșterea economică mai puțin decât bărbații, lucru indicat de păstrarea unor înalte decalaje salariale între genuri. Relativ mai multe femei decât bărbați au abandonat activitățile aducătoare de venituri mici în agricultură și învățământ și au emigrat.

Un viciu al creșterii economice în Moldova este că aceasta s-a produs în paralel cu lichidarea netă a locurilor de muncă și cu eliminarea forței de muncă din țară. Veniturile provenite din emigrare au alimentat consumul care a fost pilonul principal al creșterii, dar în același timp emigrarea a redus și resursele de muncă disponibile. Cea mai mare contribuție la creșterea din 2000-2005 a avut-o capitalul fizic și sporirea productivității totale a factorilor (progresul tehnologic și câștigurile de eficiență în combinarea factorilor). Capitalul uman a avut o contribuție relativ modestă, în timp ce emigrarea factorului muncă în general a redus din creșterea economică.

În 2000-2005 cererea globală în mod constant a depășit oferta globală internă, dezechilibru determinat de consumul final foarte înalt. Înclinația înaltă spre consum trebuia să încurajeze extinderea mai puternică a sectorului productiv, dar companiile locale au fost lente în a răspunde la semnalele cereri. Drept urmare, importurile au crescut cu ritmuri galopante. Consumul a crescut atât de intens din cauza că după o perioadă lungă de sărăcie cetățenii, primind venituri mai mari de peste hotare și din salarii, doresc să revină la nivele normale de consum. A doua cauză este că alternativa consumului – investițiile – este deocamdată puțin atractivă. Întreprinzătorii individuali se confruntă cu un mediu de afaceri complicat, iar încrederea populației în sistemul bancar abia se consolidează. La nivel macroeconomic, în 2005 rata de investiții a crescut substanțial, dar numai 70% din investiții sunt alocate în obiective cu destinație productivă.

Colapsul economic din perioada de tranziție a fost deosebit de acut în regiunile „periferice” ale țării. Și anii 2000-2006 au fost marcați de o puternică deformare geografică a creșterii economice, care a influențat ritmurile de reducere a sărăciei și indicatorii de dezvoltare umană în profil teritorial. Polul creșterii economice este municipiul Chișinău, unele tendințe pozitive profilându-se în Bălți și alte câteva orașe de talie medie. Însă orașele mici și mediul rural continuă să se aple într-o stare de depresie economică, situația precară a economiilor locale alimentând continuu fluxul de emigranți. În Transnistria, economia a evoluat contradictoriu în 2000-2006. Creșterea a fost mult mai instabilă decât în restul Moldovei, lucru explicat de izolarea politică a regiunii, dominarea unor clanuri cu conexiuni politico-economice puternice, resursele interne limitate, lipsa accesului la piața financiară internațională și alocarea excesivă a resurselor în sectorul militar-industrial.

Impactul sectorului financiar asupra creșterii este ambiguu. Pe de o parte, creditul bancar a permis marilor întreprinderi industriale să crească, dar pe de altă parte, accesul micului business la credit este restricționat de factori obiectivi și subiectivi. Intensificarea concurenței pe piața bancară determină creșterea interesului băncilor pentru creditarea populației, având șansa de a contribui direct la prosperitatea cetățenilor și la investirea în capitalul uman (prin creditarea educației).

Capitolul II. Dimensiuni economice ale dezvoltării umane

Perioada de creștere economică a fost caracterizată de o evoluție pozitivă a veniturilor bugetare, o proporție semnificativă din care a fost utilizată pentru onorarea plăților datoriei publice externe. Reducerea poverii datoriei externe va permite, dacă va persista creșterea economică, să fie majorate cheltuielile în programe economice și sociale. Bugetul public național a rămas dependent de impozitele indirecte care taxează cetățenii indiferent de nivelul lor de venituri. Analiza riguroasă a impactului social al majorării cheltuielilor bugetare asupra reducerii sărăciei și asupra performanțelor în domeniul sănătății și educației în 2000-2005 este dificilă. Deși cheltuielile social-culturale au crescut în mod spectaculos, nu se poate spune exact cum au beneficiat cei mai săraci cetățeni din această expansiune fiscală. Pe de altă parte, se poate constata cu certitudine că Moldova cheltuiește prea puțin în domeniul economic, în particular, sunt foarte mici investițiile publice în infrastructură și se planifică o reducere substanțială a acestora în viitorul apropiat. Anume investițiile de capital în drumuri, telecomunicații și energetică ar putea să comunice un nou impuls procesului de dezvoltare a sectorului privat. Ignorarea acestei necesități ar putea compromite realizările economice pozitive obținute în perioada de creștere economică și să anihileze progresele în dimensiunea educațională și de sănătate a dezvoltării umane.

Politica monetară a Băncii Naționale a Moldovei a fost relativ restrictivă, controlul inflației fiind obiectivul principal. Rata inflației a coborât la un nivel de 10% în 2005, dar presiunile inflaționiste în economie se mențin la cote înalte. Creșterea bruscă a prețurilor ar avea un impact negativ deosebit asupra cetățenilor săraci și asupra celor cu venituri fixe. O consecință a politicii antiinflaționiste sunt ratele dobânzii relativ înalte, dar acestea vor putea să scadă în termeni reali odată cu intensificarea concurenței bancare. În condițiile de azi din Moldova, politica promovată de BNM pare optimală din punct de vedere a politicii de stabilizare macroeconomică combinată cu obiectivul reducerii sărăciei.

Evoluțiile nefaste din agricultură sunt responsabile de escaladarea sărăciei rurale și, parțial, de eșecurile în sfera educației și sănătății locuitorilor rurali. Reforma agricolă a dus la transformări fundamentale în sector, multe din întreprinderile vechi nefiind în stare să existe în condițiile economiei de piață. Reforma a fost absolut necesară, dar erorile comise în procesul de implementare au generat costuri înalte suportate până în prezent de comunitățile rurale. Sectorul agricol este marcat astăzi de ineficiență economică și tehnică, de pierderea avantajelor de care se bucura anterior și de instabilitatea producției. Incertitudinile în agricultură limitează și dezvoltarea ramurilor conexe agriculturii. O parte din producătorii agricoli individuali au fost în stare să beneficieze de oportunitățile oferite de economia de piață. Însă o bună parte din locuitorii rurali încearcă disperat pur și simplu să supraviețuiască. Majoritatea agricultorilor individuali preferă producerea unor culturi de valoare adăugată scăzută, deoarece ei nu dispun de resursele și cunoștințele necesare pentru dezvoltarea unor culturi mai profitabile. Țăranii sunt capturați astfel într-un cerc vicios al agriculturii de subzistență, care nu le permite obținerea unor venituri viitoare mai mari din cauza că veniturile lor curente sunt foarte mici. Sectorul corporativ trece printr-o perioadă de extindere din contul terenurilor agricole arendate, o soluție firească pentru problema dispersării terenurilor agricole.

În mediul urban, sărăcia este consecința directă a dezindustrializării și a incapacității sectorului de servicii să absoarbă excesul de forță de muncă eliberat din întreprinderile industriale. Situația a fost agravată de faptul că multe așezări urbane mici au fost dependente de 1-2 mari întreprinderi, falimentul cărora s-a soldat cu șomaj masiv și cu reducerea veniturilor. În perioada sovietică întreprinderile industriale erau responsabile de menținerea unor obiective de infrastructură socială (spitale, școli) și lichidarea acestor întreprinderi a avut impact imediat nu doar asupra veniturilor, dar și asupra altor dimensiuni ale dezvoltării umane, în particular asupra sănătății și educației. Actuala structură a industriei este arhaică, geografic polarizată, intensivă în forță de muncă și deficitară în tehnologii și inovații. Deși unele ramuri au potențial de creștere foarte bun și sunt competitive, perspectivele acestora sunt înrăutățite de incertitudinile legate de principalele piețe de export în est și de accesul relativ restricționat pe piețele vestice.

Economia Moldovei a crescut în paralel cu lichidarea unui mare număr de locuri de muncă. Anul 2005 a fost primul când numărul de locuri de muncă create a fost mai mare decât numărul de locuri de muncă lichidate. Resursele de forță de muncă disponibile au diminuat substanțial în perioada de creștere economică. Față de 1999 populația economic activă în 2005 era cu 16% mai mică, iar populația ocupată în economie - cu 12%. Numărul de salariați a scăzut încă mai mult, cu aproape 20%. În unele sectoare, numărul salariaților chiar s-a prăbușit catastrofal: în agricultură - cu 50%, inclusiv femeile cu 53%, iar în construcții - cu 30%. Din cauza scăderii numărului de ocupații în agricultură, în 2003 pentru prima dată numărul de persoane ocupate în sectorul serviciilor a devenit mai mare decât în agricultură. Șomajul persistă la un nivel comparabil cu cel european, dar indicatorii oficiali nu țin cont de numărul mare de persoane subocupate sau aflate în concediu neplătit pe termen lung. Rata de neutilizare a forței de muncă (în care intră șomerii și emigranții) a atins 27,4% în 2005, arătând care sunt adevăratele proporții ale risipirii resurselor de muncă ale țării. Șomajul este mai mic printre femei, dar aceasta nu se datorează emancipării avansate a femeilor, ci unor factori cultural-economici. Șomajul înalt în rândul tinerilor a devenit o problemă aparte, foarte serioasă. Lipsa unor locuri de muncă bine remunerate împiedică

formarea tinerilor familii și determină tinerii să aleagă emigrarea ca cea mai bună opțiune din cele posibile.

Capitolul III. Legătura dintre creșterea economică și dezvoltarea umană

Dezvoltarea umană include un număr mare de dimensiuni ale dezvoltării. Pentru evaluarea progresului țărilor luate în parte și pentru compararea internațională Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare a elaborat un Indice al Dezvoltării Umane care încorporează în sine trei aspecte importante ale dezvoltării umane: sănătatea, educația și veniturile. Conform Raportului Global de Dezvoltare Umană 2005 nivelul de dezvoltarea umană al Moldovei a fost evaluat la 0,671. Dar nivelul de dezvoltare a fost subestimat din cauza subestimării PIB per capita. Pe baza unor date statistice noi autorii acestui raport au recalculat Indicele de Dezvoltare Umană al Moldovei pentru anul 2003, indicator care se situează între 0,699 și 0,715. Estimările preliminare arată că în 2005 Moldova depășise nivelul de dezvoltare umană atins în 1993, dar încă nu revenise la nivelul din 1990-1991. Deși lipsesc datele statistice necesare pentru o evaluare riguroasă, situația Transnistriei la capitolul dezvoltare umană este în linii mari aceeași ca și în restul Moldovei. Decalaje foarte mari de dezvoltare umană se mențin în profil teritorial, satele moldovenești fiind într-o situație vădit dezavantajată. Totodată, într-o serie de orașe mici și chiar la periferiile marilor orașe din Moldova predomină standarde de viață care nu sunt comune unui veritabil mediu urban. Dezvoltarea urbană, o condiție majoră pentru modernizarea socială și economică a țării, este ignorată în strategiile naționale.

Conceptul dezvoltării umane în mod intrinsec este legat de Obiectivele Milenare de Dezvoltare. Acestea reprezintă un set de scopuri strategice pe care 191 de țări și le-au asumat în 2000 prin semnarea Declarației Milenare a Organizației Națiunilor Unite. Moldova a adaptat obiectivele, sarcinile și indicatorii de dezvoltare milenară pentru a reflecta mai bine situația și prioritățile sale naționale. Anul 2006 este primul an în care trebuie de făcut bilanțul intermediar al progresului. Conform datelor statistice disponibile, în Moldova au fost realizate progrese notabile în eradicarea sărăciei extreme și a foamei, reducerea mortalității copiilor, îmbunătățirea sănătății materne. Regrese semnificative au fost admise în domeniul combaterii HIV/SIDA și tuberculozei. În alte domenii unii indicatori de monitorizare au progresat, alții au regresat. Un număr de indicatori în general nu se calculează și nu poate fi evaluat progresul. Informația statistică lipsește pentru cel puțin un indicator de monitorizare în cadrul fiecărui obiectiv.

În perioada de creștere economică în domeniul sănătății au fost implementate reforme majore, în particular, au fost introduse asigurările obligatorii de asistență medicală. Este încă prea devreme de evaluat în mod riguros impactul reformei, însă opiniile publicului vizavi de acest subiect sunt foarte împărțite. Pe fundalul mortalității înalte sporul natural al populației a rămas negativ, în 2005 situația fiind chiar mai rea decât în oricare din ultimii 15 ani (-1,9 la 1000 locuitori). Sperața de viață a înregistrat unele tendințe pozitive, dar rămâne încă mult sub media europeană. Chiar și femeile, deși trăiesc în mediu cu 7 ani mai mult ca bărbații, au o viață puțin mai scurtă decât în Europa Centrală și țările CSI.

În domeniul sănătății materne și infantile au fost implementate programe de asistență și intervenție care au permis atingerea unor progrese foarte bune. Mortalitatea infantilă în 2000-2005 a scăzut continuu de la 18,4‰ la 12,4‰. Rata de mortalitate a copiilor în vârstă de până la 5 ani a constituit în 2005 14,7 față de 20,3 la 1000 născuți vii în anul 2001. Semnificativ s-a micșorat și mortalitatea maternă, care a scăzut de la 43,9 până la 18,6 cazuri la 100000 născuți vii.

Bolile social condiționate s-au transformat în riscuri majore pentru Moldova. În perioada anilor 2001-2005 s-au înregistrat tendințe de creștere constantă a incidenței globale a tuberculozei de la 93,2 cazuri la 100 mii locuitori până la 130,5 cazuri la 100 mii locuitori (de 10 ori mai mare decât în UE și de 2 ori mai mare decât în grupul țărilor în tranziție). Mortalitatea prin tuberculoză, de care sunt afectați în mod deosebit bărbații, a fost extrem de înaltă pe parcursul întregii perioade analizate și în anul 2005 a constituit 18,9 cazuri la 100 mii locuitori, față de 15,5 în anul 2001. Alt viciu social, alcoolismul, a înregistrat o evoluție alarmantă. Incidența alcoolismului cronic în anul 2005 constituia 112,8 la 100 mii locuitori, față de 81,8 în anul 2001, iar incidența psihozelor alcoolice - 19,6 la 100 mii locuitori față de 5,9 în 2001. Deși în ultimii patru ani incidența narcomaniei are tendințe de stabilizare, numărul cumulativ de persoane utilizatoare de droguri este în creștere. Comparativ cu țările apropiate, nivelul morbidității prin HIV/SIDA în Moldova nu este foarte înalt, dar începând cu anul 2001 se constată o înrăutățire vertiginoasă a indicatorului. În 2005 conform datelor preliminare incidența HIV a atins nivelul de 13,3 cazuri la 100 mii populație. Ca număr absolut, s-au înregistrat 538 cazuri noi, cu 50% mai mult decât în 2004.

Educația are o importanță majoră nu doar pentru reducerea riscului de sărăcie, dar și pentru plenitudinea realizării potențialului uman. În 2004 familiile conduse de persoane cu studii superioare se confruntau cu un risc de șase ori mai mic al sărăciei decât cele conduse de persoane fără studii sau analfabete. În perioada de creștere economică s-a îmbunătățit substanțial înmatricularea în instituțiile preșcolare. Dar accesul copiilor din familii sărace la educația preșcolară este extrem de redus. La treapta primara înmatricularea a scăzut din contul mediului rural (88,7 în 2004 comparativ cu 92,5 în 2000). Această

reducere este determinată de cauze sistemice: incapacitatea unor familii de a suporta financiar educația primară, școli care nu funcționează, nefrecventarea școlii de către copiii lăsați fără supraveghere și abandonarea efectivă a școlilor de către copiii care pleacă cu părinții peste hotare. Înmatricularea netă în educația secundară s-a îmbunătățit datorită mediului rural, dar în viitor ar putea să scadă la nivelul celei înregistrate în educația primară. Interesul pentru studiile superioare este în ascensiune, numărul studenților crescând de la 218 la 10000 locuitori în 2000 la 373 în 2005. Comercializarea marcantă a educației superioare prestate de instituțiile publice a limitat drastic accesul tinerilor din familii sărace la studii superioare. Discriminări între genuri la capitolul educație în Moldova nu există.

Situația în domeniul sărăciei monetare în perioada de creștere economică s-a îmbunătățit semnificativ. Ponderea populației sărace, evaluate la pragul național al sărăciei, a scăzut de la 67,8% în 2000 la 26,5% în 2004. În termeni relativi, scăderea a fost foarte rapidă în Chișinău și Bălți și foarte inertă în mediul rural. Femeile și bărbații sunt în egală măsură expuși riscului de sărăcie, dar locuitorii din orașele mici se confruntă cu cel mai mare risc de sărăcie. Un rol crucial în reducerea sărăciei, de altfel, ca și în menținerea creșterii economice, l-a avut intensificarea veniturilor remise de muncitorii moldoveni emigrați la muncă. Dar emigrarea a generat consecințe sociale nefaste în particular, încurajarea procesului de dezintegrare a familiilor și creșterea numărului de copii care locuiesc fără părinții plecați la lucru peste hotare. Inegalitatea de venituri a înregistrat unele tendințe pozitive, determinate de veniturile remise de peste hotare către familiile relativ mai sărace și de plățile sociale care au crescut în câteva runde. În același timp, o reducere durabilă a inegalităților nu va fi posibilă dacă creșterea în sectorul agricol nu va deveni mai robustă.

Capitolul IV. Buna guvernare ca premisă a creșterii economice și dezvoltării umane

Calitatea guvernării joacă un rol foarte important în asigurarea creșterii economice și dezvoltării umane durabile. Influența guvernării se transmite prin: (1) calitatea procesului politic; (2) capacitatea administrativă a autorităților; și (3) funcționarea statului de drept. De altfel, pentru a sprijini creștere economică și dezvoltare umană o bună guvernare trebuie să mențină o continuitate a politicilor, un climat de afaceri favorabil, respectul riguros față de lege, și nu în ultimul rând, o forță de muncă educată și sănătoasă.

În acest context, calitatea guvernării în Moldova mai are o cale de parcurs până a se apropia de nivelul țărilor-membre ale UE. În comparație regională indicii guvernării în Moldova sunt similari cu cei din CSI, dar sunt cu mult devansați chiar și de cei din România, țară candidată pentru aderare la UE.

Transformările procesului politic din ultimii ani pot influența pozitiv procesul de guvernare, în primul rând printr-un tentativ „consens național” în ceea ce privește reformele și direcția dezvoltării Moldovei. Autenticitatea acestui consens va fi probată prin progrese în implementarea a două documente strategice îmbrățișate de guvernare: Strategia de Creștere Economică și Reducere a Sărăciei și Planul de Acțiuni UE-Moldova. Totodată, aportul guvernării la creșterea economică și dezvoltarea umană va depinde în mare măsură de progresele reformei în patru domenii-cheie: sistemul de sănătate și educație; administrația publică locală, politicile de asistență socială și cadrul regulatoriu al afacerilor. Deocamdată, rezultatele reformelor au fost modeste.

Capitolul V. Creșterea economică, dezvoltarea umană și competitivitatea internațională

Într-o economie globală creșterea economică și dezvoltarea umană se află într-o relație de dependență mutuală cu competitivitatea internațională a unei națiuni. La nivel internațional există o corelație puternică între nivelul de dezvoltare umană a națiunilor și capacitatea acestora de a fi competitive în economia internațională. Pentru Moldova, o economie mică și deschisă, piețele externe au o importanță majoră. Astfel, țara noastră poate să-și asigure o creștere economică și dezvoltare umană durabilă prin maximizarea beneficiilor ce se ivesc în rezultatul deschiderii piețelor străine. Totodată este extrem de important ca nu doar Moldova să ofere acces neîngrădit pe piața sa, dar și partenerii săi comerciali la Est și la Vest să nu îngreudească exporturile Moldovei.

Comerțul extern servește ca un prim indice al competitivității internaționale a economiei moldovenești. Din păcate, cum arată datele statistice, exporturile moldovenești suferă de o concentrare excesivă pe arii geografice și pe categorii de produse. Pentru a-și consolida competitivitatea, exporturile trebuie să fie diversificate geografic pentru a reduce dependența exagerată de oricare piață externă. În același timp, asortimentul produselor exportate trebuie diversificat cu înclinație spre produse cu valoarea adăugată sporită, aceasta însemnând și competitivitate crescută. În acest sens este nevoie de o căutare continuă a unor noi nișe de competitivitate atât prin modernizarea industriilor tradiționale, cât și prin inițierea unor afaceri în industrii mai puțin cunoscute în Moldova.

Însă nici una, nici alta nu sunt posibile fără atragerea investițiilor străine directe. Acestea, în afară de capital, mai aduc cu sine noi tehnologii, practici de management, experiențe și cunoștințe. Importanța investițiilor străine directe este apreciată de multe țări, care se află într-o competiție pentru acestea.

Totodată, ca aceste investiții să aducă beneficii maxime pentru economia-gază, este nevoie de o serie de condiții: caracterul deschis al economiei (fără bariere formale și neformale), cadrul de afaceri favorabil, corupția minimalizată, infrastructură dezvoltată (tradițională și digitală), capital uman educat. Imboldurile pentru sporirea competitivității internaționale a Moldovei ar trebui să vină anume din contul progreselor înregistrate în acest domenii însemnate.

Concluzii: Convertirea creșterii economice în dezvoltare umană

Introducere: căutarea cercului virtuos al creșterii economice și dezvoltării umane

Tema acestui Raport Național de Dezvoltare Umană este „Calitatea creșterii economice și impactul său asupra dezvoltării umane” (în continuare, raportul). În raport sunt discutate fenomenele de creștere economică și dezvoltare umană din Moldova în perioada 2000-2005 și sunt analizate legăturile care s-au manifestat între creșterea economică și dezvoltarea umană. Pentru a evita eventualele confuzii ale cititorilor, menționăm că perioada 2000-2005 este numită pe parcursul acestui raport perioadă de creștere economică.

La elaborarea raportului au fost utilizate date statistice ale Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova, ale Băncii Naționale a Moldovei și dintr-o serie de publicații ale Ministerului Economiei și Comerțului, Ministerului Finanțelor și Ministerului Sănătății și Protecției Sociale ale Republicii Moldova. În câteva ocazii sunt folosite date statistice publicate de Fondul Monetar Internațional și de Banca Mondială. De asemenea, anumite analize se bazează pe datele sondajelor sau rapoartelor publicate de organizații de cercetare guvernamentale și neguvernamentale din Moldova și din străinătate. Toate aceste surse au fost citate în referințele bibliografice. Setul de instrumente și date utilizate pentru cercetare a fost completat cu sondajul sociologic „Creșterea economică și dezvoltarea umană în viziunea cetățenilor” (citată pe parcursul acestui raport ca sondaj RNDU 2006) și de rezultatele ședințelor a două grupuri-țintă - „Creșterea economică, sărăcia monetară și umană ” și „Impactul guvernării asupra dezvoltării umane”¹. Opiniile exprimate de participanții la grupurile-țintă sunt citate pe parcursul acestui raport pentru a reda o „față umană” analizelor cantitative, adică pentru ca cititorul să înțeleagă că dincolo de cortina indicatorilor statistici există oameni reali pe care tendințele economice și de dezvoltare umană îi privește în mod direct.

Pe parcursul acestui raport autorii au analizat politicile economice de bază care au implicație asupra dezvoltării umane și dimensiunile economice în care se manifestă dezvoltarea umană ca atare. Au fost studiate implicațiile guvernării asupra creșterii economice și dezvoltării umane, guvernarea fiind în ambele cazuri un factor-cheie care influențează puternic performanțele atinse de țări. Ținând cont de legăturile intrinseci existente între creșterea economică, dezvoltarea umană și competitivitatea internațională a țării, în final autorii s-au concentrat asupra celor mai importante aspecte ale acestei trihotomii.

Creșterea economică poate fi definită în mod univoc ca expansiune a unei economii regionale, naționale sau globale și care este exprimată prin rata de creștere a produsului intern brut corespunzător arealului studiat². Spre deosebire de creșterea economică, conceptul de dezvoltare umană rămâne încă destul de ambiguu deși este utilizat pe larg. Înainte de a pătrunde în teoria economică a dezvoltării, acesta a fost utilizat în științele biologice și psihologice. Dar în toate cazurile - fie că este vorba de dezvoltarea fizică pe parcursul vieții, fie de dezvoltarea cognitivă, fie de dezvoltarea în sens social-economic - conceptul este legat de realizarea deplină a potențialului vital, emoțional sau creativ inerent ființei umane.

Evident, orice tentativă de definire riguroasă a dezvoltării umane nu este ireproșabilă din cauza naturii complexe a omului, varietății de valori de care se ghidează pe parcursul vieții sale și multitudinii de idealuri pe care le poate urmări. Una din cele mai laconice și, în același timp, comprehensive definiții a dezvoltării umane a fost propusă în Raportul Global de Dezvoltare Umană 2005 – „prin dezvoltare umană se are în vedere libertatea [...] omului de a face și de a fi” (trad.n.)³. Prin extensiune, „libertățile și drepturile individuale sunt foarte importante, dar oamenii puțin ce pot face cu acestea dacă sunt săraci, bolnavi, analfabeți, discriminați, expuși violențelor sau lipsiți de voce politică”⁴ (trad.n.).

O definiție mai academică a dezvoltării umane ar fi următoarea: „dezvoltarea umană este procesul de expansiune continuă a opțiunilor accesibile într-o modalitate care permite oamenilor să ducă o viață mai lungă, mai sănătoasă și mai decentă”⁵ (trad.n.). Dar aceste elemente, deși foarte importante, nu sunt suficiente pentru a arăta măsura în care omul în mod efectiv poate alege sau efectiv are din ce alege. Alte dimensiuni inerente dezvoltării umane și care sunt prețuite de oameni sunt educația, libertatea politică⁶, libertatea culturală⁷, securitatea personală, posibilitatea de a trăi într-un mediu ecologic

¹ Sondajul RNDU 2006 și focus-grupurile au fost desfășurate de Compania Sociologică CBS – AXA la comanda EXPERT-GRUP și ADEPT.

² Deși în cazul economiei globale apar unele probleme legate de agregarea acestui produs „intern” brut.

³ HDR, 2005, pag.18.

⁴ Idem.

⁵ Boozer and others, 2003.

⁶ După cum este demonstrat și în Raportul global al dezvoltării umane 2002 „Consolidarea democrației într-o lume fragmentată”, vezi HDR, 2003.

inofensiv, egalitatea șanselor indiferent de gen, etnie, rasă sau religie, incluziunea socială etc. Însă nu toate aceste domenii permit cuantificarea bună a progresului prin intermediul unor indicatori cantitativi. În pofida lipsei acestor indicatori, anume la definiția extinsă a dezvoltării umane aderă și autorii prezentului Raport. De aceea în una din secțiunile următoare bilanțul dezvoltării umane realizate de Moldova în perioada de creștere economică este prezentat pe o scară extinsă de domenii, progresul și regresul Moldovei fiind evaluat pe baza unor indicatori cantitativi sau calitativi considerați relevanți de către experții naționali care au participat la elaborarea și discutarea acestui Raport.

Cele mai sistematice și mai ambițioase eforturi de măsurare și comparare internațională a progresului pe calea dezvoltării umane sunt considerate a fi cele ale Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare în seria de Rapoarte Globale de Dezvoltare Umană pe care le publică anual începând cu 1990⁸. Pentru evaluarea țărilor din punct de vedere al dezvoltării umane PNUD utilizează cinci indici compoziți: Indicele Dezvoltării Umane (IDU), Indicele Sărăciei Umane-I pentru țările în curs de dezvoltare, Indicele Sărăciei Umane-II pentru o serie de țări din grupul OCDE, Indicele Dezvoltării Dezagregat pe Genuri (IDDG) și Indicele Implicării Genurilor (IIG). Indicele Dezvoltării Umane este folosit în mod curent ca cel mai sugestiv indicator al dezvoltării. Calcularea IDU se bazează pe trei finalități majore ale procesului de dezvoltare: 1) *longevitatea* măsurată ca speranța de viață la naștere; 2) *educația* măsurată ca media ponderată dintre rata științei de carte la adulți (ponderea 2/3) și rata brută de înrolare la studii primare, secundare și terțiare (ponderea 1/3); și 3) *standardele de viață* măsurate ca PIB per capita exprimat în dolari SUA ajustați la paritatea puterii de cumpărare a valutei naționale, pentru a reflecta diferențele de prețuri dintre țări.

Legătura dintre dezvoltarea umană și progresul economic este destul de clară. Dezvoltarea umană ar trebui să fie finalitatea majoră a omenirii, dar atingerea ei este imposibilă fără dezvoltarea economică. La rândul său, dezvoltarea economică este „procesul prin care economia se confruntă nu doar cu o creștere a producției pe cap de locuitor (creșterea economică propriu-zisă – n.n.), dar și cu schimbări structurale majore, cum ar fi dezvoltarea infrastructurii și realocarea resurselor între sectorul agricol, cel industrial și al serviciilor”⁹. Astfel, creșterea economică nu este un scop în sine, ci un instrument indispensabil pentru dezvoltarea economică și, în final, pentru dezvoltarea umană. Legătura însă este bilaterală, o dezvoltare umană mai înaltă asigurând o creștere economică mai consistentă și mai durabilă¹⁰.

În 1990-1999 Moldova a trăit un colaps economic acut, producția comprimându-se cu aproape două treimi. În paralel, s-au înrăutățit și indicatorii dezvoltării umane. Anul 2000 a marcat un punct de cotitură, după care, în 2001-2005 economia moldovenească a crescut în medie cu 7% anual. Dar este oare Moldova în stare să-și asigure o creștere constantă și relativ intensă pentru perioade lungi de timp? Ce ar trebui de făcut pentru ca în contextul creșterii economice Moldova să revină la nivelul de dezvoltare umană precedent tranziției, iar ulterior să se apropie de standardele țărilor europene? Vom fi oare martorii unui miracol moldovenesc în viitor sau mai curând riscăm să rămânem într-un spațiu sortit depresiei economice? Va rezulta oare creșterea economică în standarde de viață mai înalte pentru cei care duc greul tranziției sau creșterea va contribui mai degrabă la îmbogățirea unui segment îngust al societății? La acestea și la alte întrebări încercăm să răspundă prezentul Raport Național de Dezvoltare Umană 2006.

Tema Raportului - „Calitatea creșterii economice și impactul său asupra dezvoltării umane” - este deosebit de relevantă pentru prezenta stare de convalescență economică a Moldovei. Este tentantă ideea că o creștere economică mai puternică ar garanta și o dezvoltare umană mai bună. Această legătură însă nu este imediată sau omniprezentă. Or, dacă dezvoltare umană înseamnă „realizarea potențialului uman”¹¹, atunci evident, creșterea economică este o condiție necesară, dar nu și suficientă pentru realizarea acestuia. Realizarea acestui potențial implică și alte condiții decât prosperitatea economică.

Istoria ne oferă exemple concrete când economiile au avansat puternic fără îmbunătățiri substanțiale pe planul dezvoltării umane. Un mare număr de țări din America Latină și din Africa au stagnat din punct de vedere al dezvoltării umane pe parcursul unor lungi perioade de creștere economică. Este firesc să ne așteptăm ca legătura dintre expansiunea economiei și reducerea sărăciei să fie asigurată prin generarea unui număr mai mare de locuri de muncă atractive. În realitate, creșterea economiei poate și să nu fie

⁷ Vezi Raportul Global al Dezvoltării Umane 2004 „Libertatea culturală în lume contemporană diversă”, HDR 2004.

⁸ Todaro, 2000.

⁹ Hardwick și alții, 2002.

¹⁰ Ranis, 2004.

¹¹ Definiție formulată de Mahatma Gandhi, citat în Todaro, 2000.

însoțită de multiplicarea locurilor de muncă: după cum demonstrează și exemplul Moldovei, creșterea producției poate să aibă loc în paralel cu lichidarea locurilor de muncă și chiar în paralel cu emigrarea forței de muncă din țară. În absența unor politici echitabile și eficiente de redistribuire a venitului, o creștere economică limitată numai la câteva sectoare economice sau regiuni geografice sporește, în loc să reducă, inegalitatea de venituri și decalajele în standardele de viață. Țările în curs de dezvoltare din bazinul Amazonului și din Asia de Sud-est (mai ales China) evidențiază prin exemplele lor negative o altă latură perversă a creșterii economice necontrolate, și anume, impactul nefast asupra mediului. Ar mai trebui de adăugat că creșterea economică trebuie să consolideze regimuri democratice, și nu autocratice, după cum frecvent se întâmplă. În sfârșit, performanțele productive mai înalte, modernizarea economică și integrarea în rețelele globale trebuie să contribuie la propășirea culturii naționale, nu la degradarea ei.

Înlăturarea sau prevenirea carențelor menționate mai sus ar asigura expansiunea potențialului uman în paralel cu expansiunea economică. Aceste idei sunt fundamentale pentru majoritatea curentelor de gândire în teoriile contemporane ale dezvoltării. Ele sunt împărtășite și de cele mai proeminente instituții internaționale care promovează dezvoltarea umană la scară globală și pot fi identificate în seria de Rapoarte Globale de Dezvoltare Umană. În prezentul Raport, aceste idei sunt conceptualizate într-un cadru național și sunt impregnate în trei mesaje pe care autorii au încercat să le transmită cititorului.

În primul rând, *creșterea economică nu trebuie să fie un scop în sine, ci un instrument pentru multiplicarea oportunităților și premiselor economice, sociale, politice și culturale din care ființele umane să le poată alege pe acelea care le sunt necesare pentru realizarea potențialului lor.* Cu alte cuvinte, ființa umană trebuie să fie în primul rând beneficiarul creșterii, și nu doar instrumentul prin care această creștere să fie atinsă.

Al doilea mesaj este că *politicile economice trebuie să asigure ca creșterea economică și dezvoltarea umană să fie două obiective complementare, care s-ar consolida, nu s-ar exclude reciproc.* Ameliorări durabile ale dezvoltării umane pot fi atinse numai dacă își au rădăcina într-un fundament financiar solid și alimentat continuu de venituri provenite din creșterea economică. La rândul său, creșterea nu poate fi durabilă dacă nu contribuie la dezvoltarea umană. O creștere economică lipsită de o „față umană” nu ar face decât să reducă calitatea resurselor umane (forța de muncă și capitalul uman), resurse ce reprezintă factori de producție indispensabil în economia contemporană.

În sfârșit, *numai prin sinergia unei creșteri economice cuplate cu un proces continuu al dezvoltării umane este posibilă plasarea țării într-o poziție care i-ar permite să fie competitivă pe plan internațional.* Dacă nu încearcă să fie competitivă, o țară săracă are puține șanse să atragă resursele, cunoștințele, ideile și tehnologiile necesare pentru o creștere economică robustă și pentru consolidarea realizărilor pe planul dezvoltării umane. Dimensiunea globală a proceselor economice, politice și culturale devine tot mai vizibilă și o țară cu o economie aflată în depresie sau un nivel redus al dezvoltării umane pur și simplu nu ar fi în stare să se integreze avantajos nici în „concertul global” al națiunilor, nici în competiția lor globală.

Cum arată creșterea economică a Moldovei privită din cadrul idealist descris mai sus? Majoritatea cercetărilor efectuate de autori moldoveni și străini sugerează că factorii care alimentează actuala creștere sunt provizorii și dacă nu se produce schimbări calitative ale creșterii, influența acestor factori se va estompa. Impactul creșterii asupra dezvoltării umane este deocamdată ambiguu. Aparent, creșterea este însoțită de îmbunătățirea indicatorilor care măsoară sărăcia (incidența, profunzimea, acuitatea¹²) și de îmbunătățirea unor indicatori de sănătate și educație. Dar într-o mare măsură corelația pozitivă dintre creșterea economică și reducerea sărăciei este și un artefact statistic. În situația concretă a Moldovei, și creșterea economică, și reducerea sărăciei pot fi explicate de o variabilă fundamentală comună – transferurile bănești de la muncitorii moldoveni către familiile lor rămase în țară¹³. Moldova a devenit una din țările unde emigrarea s-a dovedit a fi cea mai eficientă strategie individuală de ieșire din sărăcie, dar această strategie adaugă probleme noi în alte domenii ale dezvoltării umane.

În perioada de creștere economică majoritatea indicatorilor dezvoltării umane din Moldova s-au ameliorat, în timp ce unii au stagnat sau chiar au regresat. În multe domenii, progresul atins este foarte fragil, din cauza că însăși creșterea economică este vulnerabilă, iar sistemul economic este expus unor riscuri externe majore. Creșterea PIB s-a produs în paralel cu reducerea numărului de oportunități economice accesibile populației active, iar numărul de locuri de muncă lichidate în cadrul întreprinderilor mari cel mai frecvent a depășit numărul de locuri de muncă create. Salariile reale au crescut, dar în mare măsură acest lucru este explicat de majorarea salariilor minimal acceptate („salarii de rezervă”) într-un șir de ramuri și care la rândul său a fost provocată de declinul ofertei de muncă. Productivitatea muncii a crescut, dar în multe sectoare mai mult de pe urma reducerii numărului de muncitori, decât de pe urma îmbunătățirii dotării cu capital a întreprinderilor. În perioada de creștere economică inegalitatea enormă în

¹² Pentru o explicație bună a sensului acestor indicatori, vedeți UMPS, 2003.

¹³ Pentru o analiză mai detaliată, vedeți Weeks și alții, 2005 și Banca Mondială, 2005.

distribuirea veniturilor nu s-a redus substanțial. În profil regional, creșterea rămâne concentrată în proporție de 60% în zona capitalei și cu toate că nici raioanele nu stagnează, creșterea la nivel regional este prea slabă pentru a reduce substanțial decalajul veniturilor și calității vieții.

Rata șomajului în Moldova a scăzut comparativ cu maximumul atins în 1999, dar din cauze bizare. Dinamica sa poate fi explicată în primul rând de emigrarea forței de muncă și care atenuează presiunile asupra pieței de muncă autohtone. Numărul oficial al celor plecați peste hotare la muncă a crescut de la 231 mii în 2002 la 394 mii în 2005 și procesul nu manifestă semnale de ranversare. Din contra, șomajul înalt în rândul tinerilor alimentează continuu cohorta emigranților, iar diasporele moldovenești deja formate simplifică mult emigrarea. Intensitatea acestui proces poate servi nu doar ca mărturie a faptului că dezvoltarea umană în Moldova stagnează, dar și ca o hârtie de turnesol ce probează o colectivă lipsă de încredere față de viitorul acestei țări. *Cultivarea încrederii față de viitorul Moldovei – aceasta este sarcina politică majoră pentru actuala și viitoarele guvernări în Moldova.*

Responsabilii de elaborarea, adoptarea și implementarea politicilor trebuie să înțeleagă că *pentru Moldova este extrem de importantă atât accelerarea creșterii, cât și îmbunătățirea calității și durabilității sale în paralel cu consolidarea dezvoltării umane.* Accelerarea creșterii este necesară pentru recuperarea decalajelor mari de venituri față de alte țări europene, iar îmbunătățirea calității și durabilității acesteia sunt necesare pentru a asigura niște „curele de transmisie” efective de la creșterea economică spre îmbunătățirea dezvoltării umane. Dacă nu vor fi atinse standarde mai înalte de dezvoltare umană, Moldova riscă, în cazul cel mai bun, să intre într-o nouă perioadă de stagnare economică (dacă nu de recesiune), cu puține șanse de integrare europeană sau de realizare a oricărei altei strategii naționale. Calitatea guvernării, eficiența sistemului administrativ și implementarea efectivă a proiectelor naționale adoptate vor avea un impact crucial asupra dezvoltării umane în următorii câțiva ani. În 2005-începutul anului 2006 contextul politic din Republica Moldova a fost marcat de evoluții noi, în primul rând de atingerea unui consens politic minim necesar între guvernare și opoziție pe o serie de probleme de interes național. Această fereastră de oportunitate temporară trebuie folosită pentru elaborarea și implementarea de politici efective ce ar consolida legăturile virtuozitate dintre creșterea economică și dezvoltarea umană.

Bilanțul dezvoltării Moldovei în perioada de creștere economică

Elementul analizat	Realizări	Eșecuri
<i>Veniturile populației</i>	PIB per capita a crescut de la 354 USD în 2000 la 860 ¹⁴ USD în 2005. Incidența sărăciei absolute (calculate la pragul național al sărăciei) a scăzut de la 67,8% în 2000 la 26,5% în 2004, iar incidența sărăciei alimentare – de la 52,2% la 14,7%.	Moldova a ajuns să fie percepută drept cea mai săracă țară europeană. Copiii din Moldova continuă să fie expuși unui risc al sărăciei absolute și alimentare deosebit de mare. În mediul rural, veniturile rămân foarte volatile, populația confruntându-se cu riscuri economice majore.
<i>Inegalități economice</i>	Raportul chintilic al veniturilor s-a micșorat de la 10,9 în 1999 la 8,5 în 2004 ¹⁵ . În 2000-2004 venitul chintilelor sărace a crescut mai repede decât al celor bogate: în 2004 venitul mediu al primei chintile era de 2,2 ori mai mare decât în 1998, iar venitul celei mai bogate - cu 49%. Datorită veniturilor provenite din emigrare, coeficientul Gini al veniturilor monetare s-a redus de la 0,70 în 1999 la 0,54 în 2004.	În pofida tendințelor pozitive, inegalitatea veniturilor rămâne la un nivel foarte înalt comparativ cu țările europene. Din cauza unor factori structurali (vulnerabilitatea veniturilor în mediul rural), progresul realizat este instabil, iar inegalitățile sunt în mare măsură atenuate de factori exogeni politici economici (în primul rând, de veniturile provenite din emigrație).
<i>Oportunități economice</i>	Proprietatea privată și-a consolidat rolul său central în societate și economie. Cadrul regulatoriu al activității economice a devenit mai liberalizat. Stocul de investiții străine directe în 2000-2005 a crescut de aproape 4 ori.	În 2000-2005 numărul de persoane ocupate în economie a scăzut cu 12%, iar numărul salariaților cu 15%. Intensificarea substanțială a emigrației forței de muncă sugerează că eșecurile în crearea oportunităților economice în țară au prevalat asupra succeselor.
<i>Longevitate</i>	Speranța la viață pentru femei a crescut de la 71,2 ani în 2000 la 72,2 în 2004, iar pentru bărbați de la 63,9 la 64,5 ani.	Discrepanța dintre longevitatea femeilor față de cea a bărbaților a crescut de la 7,3 la 7,7 ani în 2000-2005. Speranța la viață în Moldova rămâne cu 10 ani mai mică decât în țările din UE.
<i>Protecția mediului ambient</i>	Poll of experts to be conducted	Poll of experts to be conducted
<i>Sistemul educațional și accesul la educație</i>	Cadrul conceptual de dezvoltare a sistemului educațional a avansat. A fost revăzută structura sistemului educațional, fiind create noi trepte de învățământ (gimnazial, liceal, 3 trepte ale învățământului secundar profesional, organizarea învățământului superior pe doua cicluri), asigurând o continuitate între treptele de instruire. Sistemul educațional a fost depolitizat, departinizat, a fost suspendată pregătirea paramilitară, a crescut autonomia decizională în învățământul terțiar. Au apărut noi generații de manuale, iar cadrele didactice au fost perfecționate. Un succes considerabil este aderarea la procesul de la Bologna.	Guvernul cheltuiește disproporționat de mult pentru educația superioară și disproporționat de puțin pentru învățământul profesional. Aceasta creează dificultăți la integrarea tinerilor cu studii profesionale pe piața muncii. Accesul copiilor din mediul rural la servicii de educație de calitate este mult mai redus comparativ cu cel din orașe. La primele nivele de educație s-a păstrat centralismul. Nu s-au schimbat politicile și mecanismele de finanțare a instituțiilor. Politica pregătirii inițiale și continue, de promovare/protecție profesională și motivare nu este adecvată, determinând lipsa cantitativă și calitativă a cadrelor, mai ales la nivelul preuniversitar. Învățământul este subfinanțat, lucru care favorizează practicile de plăți private suplimentare, cel mai frecvent neoficiale.
<i>Sistemul de protecție a sănătății și accesul la serviciile de sănătate</i>	Asigurările obligatorii de asistență medicală și garantarea prin lege a acestui serviciu tuturor cetățenilor țării au condus la îmbunătățirea accesului și calității serviciilor medicale prestate. Mortalitatea infantilă s-a micșorat de la 23,3 în anul 1995 până la 12,4 în anul 2005 la 1000 de născuți vii, iar a mortalității materne - de la 43,9 la 100 mii născuți vii în 2001 până la	Sporul natural s-a menținut negativ în 2000-2004, media anuală fiind de -1,1. O problemă tot mai serioasă pentru Republica Moldova o reprezintă creșterea numărului de boli condiționate social: tuberculoza, HIV/SIDA, narcomania, alcoolismul. Rata mortalității asociate cu tuberculoza a crescut de la 16,9 la 100 mii locuitori în 2000 la 18,9 în 2005.

¹⁴ Indicatorul a fost calculat pe baza cursului valutar de piață. Pentru anul 2005, în calcul a fost folosită cifra revizuită a numărului populației conform datelor recensământului din 2004 (GRM, 2006).

¹⁵ Raportul chintilic este definit ca raport dintre venitul total care revine celor mai bogați 20% din cetățeni și venitul total care revine celor mai săraci 20% din cetățeni.

	18,6 în 2005.	
<i>Condițiile de trai</i>	Ponderea populației cu acces durabil la surse îmbunătățite de apă a crescut de la 37,8% la 44,5%, iar ponderea populației ce are acces la sistemele de canalizare, de la 41,1% la 43,6%. Lungimea rețelelor de furnizare a gazului natural s-a dublat.	Dotarea locuințelor din mediul rural cu sisteme de canalizare și apeducte este foarte mică (sub 4% din totalul menajurilor). Deși rețelele magistrale s-au dezvoltat, numai 1 din 10 menajuri este efectiv conectat la sistemul de distribuire a gazului. Mai puțin de 1% din familiile sătești au locuințe dotate cu camere de baie sau duș în interiorul locuinței.
<i>Securitatea personală</i>	Poll of experts to be conducted	Poll of experts to be conducted
<i>Participarea la luarea deciziilor</i>	S-a îmbunătățit participarea membrilor comunităților în procesul de discutare a problemelor comunitare și de elaborare a unor strategii de dezvoltare locală. ONG-urile locale au promovat ideea participării și parteneriatului local în cadrul unor proiecte de investiții sociale finanțate de instituții străine.	Consultările publicului în domenii de importanță majoră au fost sporadice, determinate frecvent de presiuni exercitate de comunitatea instituțiilor financiare și donatoare internaționale. Decizii importante sunt luate fără a fi consultate părțile vizate.
<i>Egalitatea șanselor</i>	Au fost ratificate un șir de convenții ILO, Codul securității sociale, Carta Socială europeană (articolele obligatorii). În 2006 a fost aprobată legea cu privire la șansele egale și a fost remis spre aprobare proiectul de lege cu privire la violența domestică. S-a mărit numărul de femei implicate în administrația publică, în politică și numărul femeilor-deputați în Parlament.	Au apărut forme noi, latente, de discriminare. Femeile au devenit victimele principale ale traficului de ființe umane. În administrația publică județeană (raională) și locală au fost create, dar ulterior lichidate funcțiile de specialiști în probleme gender. Deși femeile prevalează ca număr într-o serie de sectoare (educație primară, sănătate), în funcțiile de gestiune sunt numiți în mod prioritar bărbați.
<i>Dezvoltarea democrației</i>	În 2000-2005 în Moldova a fost asigurată transmiterea pașnică a puterii politice. Moldova a ratificat o serie de convenții internaționale în domeniul drepturilor omului. Organizațiile societății civile s-au consolidat și au devenit mult mai active într-o serie de domenii importante (drepturile omului, monitorizarea alegerilor, mediul ambiant, dezvoltarea comunitară).	Procesele electorale s-au derulat cu încălcarea unor asemenea principii ca accesul la mass media. Instituțiile media au fost supuse la represii politice și economice. Justiția a rămas dependentă politic, financiar și funcțional de guvernare. Nu a scăzut nivelul de politizare a administrației publice, funcționarii publici au rămas vulnerabili în fața unor factori politici. Organele de forță au fost utilizate în repetate rânduri pentru atingerea unor obiective politice.
<i>Calitatea guvernării</i>	Au fost elaborate strategii de activitate și dezvoltare în toate domeniile-cheie. Au fost introduse o serie de practici menite să îmbunătățească performanța guvernării (cadrul de cheltuieli pe termen mediu, planificarea bugetelor bazate pe programe). Pregătirea profesională a funcționarilor publici s-a îmbunătățit. Structura guvernamentală s-a simplificat, au apărut mai multe agenții regulatorii specializate.	Publicul nu percepe o „apropiere a guvernării de popor”. În 1999 fost realizată o reformă a administrației publice locale, după care în 2002 s-a revenit practic la vechiul sistem de administrație. Lipsa de transparență în administrarea finanțelor publice și corupția administrativă rămân două aspecte extrem de complicate. Agențiile regulatorii presupus independente sunt de fapt dependente de guvern.

Capitolul I. Creșterea economică în Moldova: factori și tendințe

Acest capitol încearcă să schițeze „fața umană” a fenomenului creșterii economice în Moldova din perioada 2000-2005. Sunt trecuți în revistă factorii fundamentali care determină creșterea și schimbările structurale care se produc. Sunt discutate particularitățile utilizării veniturilor produse în țară și peste hotare și implicațiile asupra creșterii pe termen lung. Autorii au evaluat contribuțiile aduse de factorul muncă, capitalul fizici și capitalul uman la creștere, ajungând la concluzia că reducerea forței de muncă provocată de emigrare a diminuat creșterea economică efectivă comparativ cu cea potențială. În această parte a raportului este studiată și contribuția sectorului financiar la creșterea economică. Autorii au urmărit nu doar cum se repartizează fenomenul de creștere pe sectoare de producere, dar și în profil regional, în particular, ei s-au întrebat unde se îndreaptă economia regiunii transnistrene.

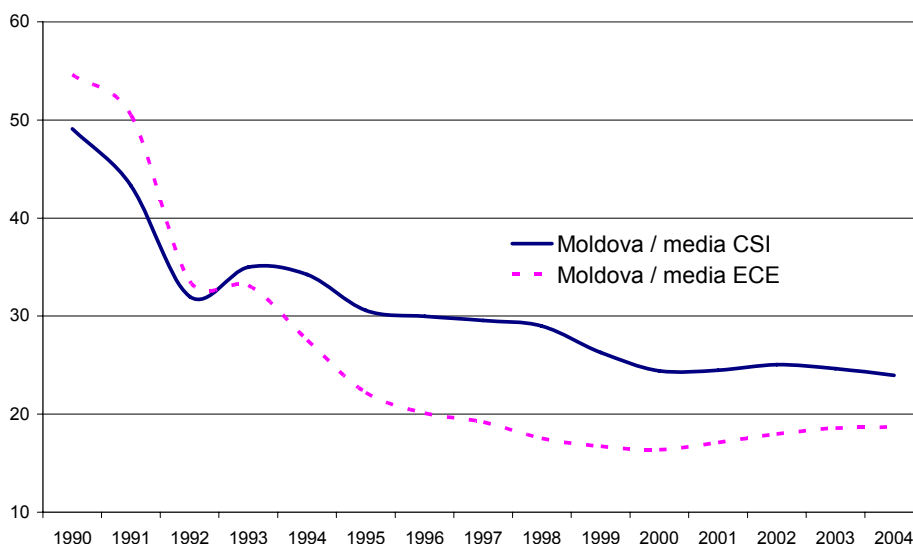
Cum și de ce crește economia Moldovei?

Dinamica Produsului Intern Brut

Moldova a intrat în tranziție mai săracă decât țările CSI și cele din ECE, iar pe parcursul tranziției decalajele s-au agravat și mai mult ca urmare a colapsului economic (Figura 1). În literatura de specialitate colapsul producției la prima etapă a tranziției de la o economie de comandă la o economie de piață este numit „criză transformățională”. Toate țările în tranziție au trecut prin acest proces inevitabil de comprimare a economiei. Dar comparativ cu alte țări post-comuniste, criza transformățională în Moldova a fost cea mai lungă și una dintre cele mai profunde.

Eu, dacă aș putea să deschid o fermă sau să plantez o vie, la câțiva oameni aș putea da de lucru. Așa ar crește și economia în țară, și oamenii ar trăi mai bine” (Emilian, 40 ani, proprietar de pământ, lucrător sezonier în Rusia, rural):

Figura 1 Venitul pe cap de locuitor al Moldovei, % din media CSI și ECE

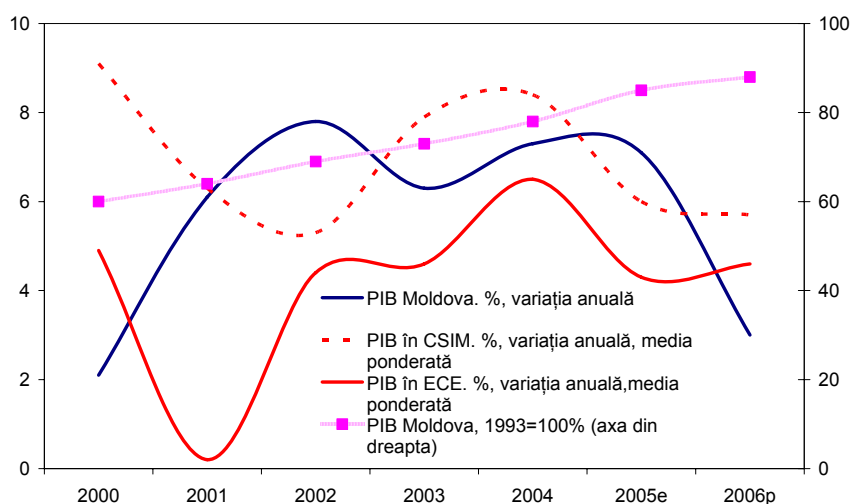

Note: venitul pe cap de locuitor exprimat la paritatea puterii de cumpărare; mediile au fost ponderate cu cota-parte a fiecărei țări în produsul intern brut al regiunii, exprimat de asemenea la paritatea puterii de cumpărare;

Sursă: calculele autorilor pe baza IMF, 2006;

Începând cu 1994 producția în majoritatea țărilor din Europa Centrală, Europa de Sud-est și CSI deja se afla pe o traiectorie ascendentă (anexa 1), însă în Moldova descreșterea a persistat până în 1999. Nu ținem cont de anul 1997 când o creștere a PIB de 1,6% a fost determinată de o recoltă agricolă neașteptat de bună, în timp ce restul sectoarelor se aflau încă în „cădere liberă”. Cu anumite rezerve, putem spune că anul 2000 a marcat încheierea unui deceniu de recesiune economică.

Figura 2 Creșterea economică a Moldovei în context regional

Note: CSIM – Comunitatea Statelor Independente și Mongolia, ECE – Europa Centrală și de Est, Malta și Turcia (clasificarea FMI)
Surse: IMF, 2006, rapoartele anuale ale BNM și calculele autorilor;

Creșterea s-ar fi reluat mai devreme și ar fi fost mai puternică dacă Moldova ar fi reușit să diversifice comerțul său extern și să implementeze reforme structurale și instituționale mai consistente. Realizarea acestor deziderate ar fi minimizat pierderile suportate de pe urma crizei financiare ruse din 1998. Se pare însă că nici după 1998 nu au fost trase concluzii de rigoare, expunerea țării la riscurile comerciale rămânând încă foarte înaltă. Consecințele nefaste ale concentrării excesive a exporturilor s-au manifestat din plin la începutul anului 2006, când industria vinicolă, „coloana vertebrală” a economiei naționale, a avut de suferit după ce Rusia a interzis importul de vinuri din Moldova.

Rata medie de creștere înregistrată în Moldova în perioada 2000-2005 a fost de 6,1%. Creșterea a fost favorizată de un mediu macroeconomic relativ stabil și de expansiunea puternică a cererii interne și a celei externe. După cum este arătat în secțiunile de mai jos, veniturile remise de muncitorii moldoveni emigrați peste hotare au fost principalul motor al creșterii economice recente.

După ritmurile de creștere din 2000-2005 Moldova se situează la nivelul mediei CSI și peste media țărilor din Europa Centrală și de Est (Figura 2). Este util de evaluat cum se raportează astăzi Moldova față de situația de la începutul tranziției. Frecvent în calitate de reper sunt aleși anii 1989, 1990 sau 1991, dar aceste nivele de referință nu asigură comparabilitatea. Cauza este că regiunea transnistreană, care la începutul anilor 1990 asigura 1/3 din producția țării, nu mai face parte din statistica oficială a Moldovei începând cu 1992¹⁶. Anul 1993 este o bază de referință mai relevantă la nivelul căreia, după toate aparențele, Moldova ar putea reveni în 2007-08. Estimativ, încă un deceniu de creștere economică intensă va fi necesar pentru recuperarea nivelului de venituri din perioada precedentă tranziției. Cât privește convergența spre media europeană a veniturilor, chiar și cele mai optimiste scenarii nu prevăd o recuperare semnificativă a decalajului existent pe parcursul următoarelor câteva decenii.

„Modernizarea” economiei

Cea mai importantă contribuție la creșterea economică din 2000-2005 a adus-o sectorul terțiar, în particular transportul, telecomunicațiile și tranzacțiile imobiliare (Tabelul 1). Împreună aceste ramuri au generat circa 30% din creșterea PIB obținută pe parcursul perioadei (de precizat după publicarea datelor statistice finale pentru 2005). Deși observațiile „pe teren” sugerează că sectorul construcțiilor și comerțului se află într-o puternică expansiune, creșterea oficial înregistrată este destul de mică.

Din cauza evoluției sale sinuoase, agricultura a contribuit cu numai 15% la variația PIB în perioada de creștere economică. În industria prelucrătoare a fost obținută a cincina parte din creșterea PIB. Se observă o tendință clară de reducere a ponderii agriculturii în valoarea adăugată brută (de la 27% în 1999 la 21% în 2004, de precizat pentru 2005 după apariția datelor statistice), o expansiune puternică a sectorului serviciilor (de la 53,1% la 57,8% idem) și o reducere mai puțin semnificativă a cotei industriei (de la 17,0% la 16,4% idem).

¹⁶ Problema comparabilității cu anii 1989-91 devine mai puțin importantă dacă am compara nu PIB, ci PIB per capita, dar aici apar alte complicații legate de caracterul incomplet al datelor statistice, confidența pe care o putem avea în datele statistice sovietice, diferențele legate de structura și mărimea prețurilor și estimarea adecvată a cursurilor valutare pentru 1989-91.

Tabelul 1 Creșterea reală a PIB și a valorii adăugate brute pe sectoare, %, anul precedent=100%, dacă nu este indicat altceva

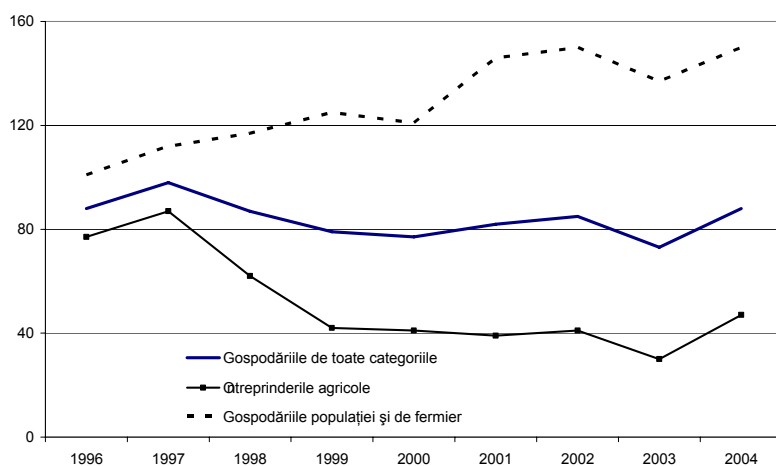
	2000	2001	2002	2003	2004	2005e	2005-2000	Structura PIB, %		Contribuția la creșterea PIB 05/00, p.p.
								1999	2004,	
PIB	2,1	6,1	7,8	6,3	7,3	7,1		100	100	
VAB, total	0,3	5,8	6,5	4,2	8,3	4,5		89,3	85,5	
Agricultura	2,3	7,4	5,1	-10,9	20,4	1,8		24,9	18,5	
Industria	10,8	7,0	-0,2	16,0	7,4	4,1		17,0	16,4	
Construcții	-30,3	24,5	5,7	16,7	27,4	1,0		3,3	4,1	
Comerț	-23,9	0,9	3,4	6,4	-4,1	2,1		16,1	11,6	
Transport și telecomunicații	21,4	9,1	9,4	9,0	5,2	6,8		8,2	11,5	
Activități financiare	-29,3	0,8	7,6	11,3				8,2	4,6	
Tranzacții imobiliare, închirierea mașinilor și echipamentelor	-1,9	10,0	17,4	9,7				2,2	5,7	
Administrarea publică	12,9	-4,6	19,5	3,8				3,1	4,2	
Învățământ	-2,26	0,34	7,8	-2,2				5,2	5,4	
Sănătate	-8,82	2,41	32,3	-3,5				2,6	4,1	
INPI	17,2	8,6	17,7	23,4	2,1	22,5		10,7	14,5	

Surse: BNS și calculele autorilor pentru ultima coloană. (de înlocuit coloana marcată cu date pentru 2005 după găsirea datelor statistice, (pentru completarea tabelului fisierul PIB pe genuri de activitate statistics))

La prima vedere, aceste schimbări structurale indică asupra unui început de modernizare a sistemului economic național¹⁷. Dar această modernizare generează costuri sociale foarte înalte, producându-se nu prin realocarea forței de muncă de la sectoarele neperformante la sectoarele performante, ci prin eliminarea forței de muncă din categoria economic activă. În 2004 populația ocupată pe economie era cu 13% mai puțin numeroasă decât în 2000, iar în agricultură – chiar cu 30%. Consecința practică a unei asemenea „modernizări” este numărul mare de moldoveni forțați de climatul economic nefast din țară să plece peste hotare. Există și alte aspecte îngrijorătoare legate de creșterea economică din Moldova.

În primul rând, se poate observa că în 2000-2005 impozitele percepute pe produs și importuri au crescut mult mai rapid decât valoarea adăugată brută (creșterea reală de 131% față de 33%). Astfel, creșterea este nițel „umflată” aritmetic. Aproape 1/3 din creșterea PIB din anii 2000-2005 a fost determinată de colectarea impozitelor nete și numai în proporție de 2/3 de expansiunea sectorului real propriu-zis. Cota valorii adăugate în PIB a scăzut de la 89,3 în 2000 la 83,6% în 2005.

Figura 3 Indicele producției agricole, %, 1995=100%

„Eu am lucrat la țară, ca profesoară de limba și literatura rusă. Am deschis un magazin privat al meu, cât de cât ne ridicam, dar nu ni s-a permis deoarece oamenii mai puternici decât noi (legați cu autoritățile locale) ne-au obligat să închidem afacerea. Atunci am fost nevoiți să venim la oraș deoarece la țară pentru noi deja nu mai era de lucru.” (Ludmila, 44 ani, angajată fabrica de mobilă, Chișinău)

Sursa: BNS;

Mai mult decât atât, valoarea adăugată brută pe sectoare a fost foarte volatilă, indicând existența unor riscuri sporite la adresa creșterii. Agricultură este sectorul unde se manifestă cele mai mari riscuri care compromit dezvoltarea rurală (Figura 3). Creșterea nu a fost sigură nici în alte sectoare (Tabelul 1). De fapt, în perioada 2000-2004 nu a fost măcar un singur an în care cel puțin un subsector important să nu fi

¹⁷ Conform teoriei lui Rostow, în dezvoltarea lor țările avansează de la societăți tradiționale caracterizate de o pondere înaltă a sectorului primar spre societăți moderne caracterizate de o pondere mai înaltă a sectoarelor secundar și terțiar.

înregistrat scăderea. De fapt, în 2005 economia pentru prima dată a crescut într-un mod „armonios”. Volatilitatea înaltă a producției pe sectoare vorbește despre nesiguranța creșterii economice în general și ridică semne de întrebare asupra durabilității și calității creșterii.

Continuând analiza creșterii economice ar trebui de menționat dezechilibrele substanțiale ale contribuțiilor aduse de sectoarele productive la creșterea economică în raport cu ponderea acestor sectoare în totalul populației ocupate. După cum arată Tabelul 2, cel mai pregnant decalaj se manifestă în agricultură. Oferind ocupații pentru 40% din forța de muncă, agricultura contribuie cu numai 20% la valoarea adăugată. Pe de altă parte, sectorul serviciilor, în care își găsesc ocupații relativ puține persoane economic active, aduce o contribuție mult mai mare la creștere. Dezechilibrele date au implicații majore din punct de vedere al combaterii sărăciei, semnificând faptul că agricultorii obțin venituri relative din ce în ce mai mici, în timp ce angajații din alte sectoare, obțin venituri relative din ce în ce mai mari. (Credem că concluzia rămâne valabilă chiar dacă se ține cont de posibila subestimare a venitului pe care agricultorii îl obțin „în natură”).

Tabelul 2 Ponderea în VAB în raport cu ponderea în forța de muncă ocupată

	2000	2001	2002	2003	2004	2005e	Ponderea în forța de muncă, 2005
Agricultura	0,57	0,50	0,48	0,50	0,53		40,7
Industria	1,78	1,96	1,77	1,73	1,55		12,1
Construcții	1,07	1,21	1,10	0,90	1,20		3,9
Comerț	1,32	1,25	1,08	0,94	0,91		13,9
Transport și telecomunicații	2,60	2,74	2,80	2,54	2,41		5,4
Alte activități	1,15	1,22	1,42	1,28	1,20		24,0

Sursa: BNS;

Productivitatea muncii explică această distribuție a veniturilor pe sectoare. În agricultură, sectorul dominant al economiei, productivitatea este de 20% comparativ cu sectorul cel mai productiv, transporturile și comunicațiile. Aceste constatări aduc spre identificarea unei complicate dileme de politică economică. Pe de o parte, sectorul agricol ineficient și înapoiat reprezintă o barieră pe calea modernizării economice a țării, pentru sistemul finanțelor publice, pentru sistemul de pensii și din aceste cauze trebuie redusă dependența economiei față de agricultură. Dar pe de altă parte, agricultura reprezintă singura opțiune de supraviețuire pentru cei peste 650 mii de săraci care locuiesc în mediul rural și va rămâne ca atare și în viitorul previzibil. Modernizarea sectorului agricol înseamnă îmbunătățirea dotării cu capital, care implică o cerere mai mică pentru forța de muncă. Dacă în sate nu vor apare alternative de ocupare în alte sectoare de producție, reducerea dependenței de agricultură ar putea să impună o emigrare și mai intensă a populației rurale, fie în orașe, unde oportunitățile de muncă nu abundă, fie peste hotare.

„Am lucrat în Strășeni și nu am putut rezista, drumul trebuia să-l plătesc, gazda, leafa era mică.”
(Galina, 34 ani, șomer, rural)

O altă particularitate a creșterii economice din Moldova este puternica sa deformare geografică. Creșterea economică în Moldova înseamnă în proporție de 65% creșterea municipiului Chișinău și într-o proporție mult mai mică, municipiul Bălți. Puține alte țări europene demonstrează o asemenea polarizare a vieții economice. Consecințele economice și umane ale acestui dezechilibru sunt analizate mai detaliat în continuarea acestui capitol.

În sfârșit, după cum se arată mai jos în acest Raport, dar și în alte studii accesibile, creșterea economică în Moldova din ultimii ani a fost în mare măsură favorizată de consumul intern finanțat de veniturile transferate în țară de emigranții moldoveni¹⁸. Dacă nu se vor produce schimbări structurale majore, nu vor fi identificate surse interne de finanțare a consumului în creștere și nu se va intensifica creșterea bazată pe investiții, în viitorul previzibil este posibilă aplatizarea ritmului de creștere economică. Aceasta este explicat de faptul că transferurile de peste hotare vor avansa mai lent¹⁹, iar pe termen lung în general este posibilă ranversarea actualei tendințe expansioniste.

În eventualitatea survenirii unui asemenea scenariu, politicile de dezvoltare în domeniul educației, sănătății și protecției sociale vor deveni mult mai austere, deoarece ele se bazează pe veniturile bugetare provenite din taxe și impozite prelevate asupra consumului care stă la originea creșterii. Guvernul nu are prea mult timp la dispoziție pentru adoptarea unor reforme structurale și instituționale care să susțină creșterea investițiilor și a producției pe viitor. Se pare însă că intențiile reformatoare sunt inhibitate anume

¹⁸ Vezi IMF, 2005, b); Weeks and others, 2005; BM, 2005.

¹⁹ Idem.

de transferurile valutare de la emigranți care asigură venituri bugetare mai înalte și garantează o stabilitate bugetară pe termen mediu.

Aritmetica creșterii economice

Creșterea economică este determinată de factorii de producție tradiționali (munca, capitalul fizic, resursele naturale) și de neofactori (educația forței de muncă, performanțele managerilor, progresul tehnologic, infrastructura fizică, mediul instituțional etc.). În categoria neofactorilor Moldova se confruntă cu probleme arhicunoscute - perpetuarea unor modele depășite de management corporativ, investiții rudimentare în cercetări și dezvoltare tehnologică, capacități reduse de absorbție tehnologică și o infrastructură fizică subdezvoltată (mai ales transportul și serviciile comunale). Educația forței de muncă s-a ameliorat vizibil dacă luăm în considerare ponderea celor cu studii superioare complete sau incomplete în totalul populației ocupate (ignorăm dimensiunea calitativă, greu de măsurat, a capitalului uman în Moldova).

Contabilizarea contribuțiilor ce revin factorilor de producție este nu doar un exercițiu de interes academic, dar are implicații și asupra deciziilor de politica economică și de reducere a sărăciei. Pentru analiza factorială a creșterii economice se utilizează o funcție de producție macroeconomică (cel mai frecvent, o funcție de tip Cobb-Douglas) pe baza căreia creșterea este descompusă pe contribuțiile aduse de factorii de producție măsurabili și de conglomeratul factorilor reziduali, numit și Productivitatea Totală a Factorilor. Datele statistice disponibile în Moldova nu permit cuantificarea și estimarea adecvată a variației infrastructurii, mediului instituțional și altor factori importanți pentru creștere.

Autorii raportului au efectuat un exercițiu de descompunere a creșterii economice din Moldova pe contribuțiile aduse de capital, muncă, capitalul uman și PTF. Stocul de muncă este cuantificat ca numărul total de ore lucrate de populația ocupată, cu nivel de studii mai jos de superioare, iar stocul de capital uman – ca numărul total de ore lucrate de populația ocupată, cu nivel de studii superioare. Datele sunt incluse în Tabelul 3.

Calculul arată că capitalul a avut o influență pozitivă asupra creșterii economice în Moldova (2,8 puncte din creșterea medie a VAB de 4,9%). În același timp, scăderea numărului populației ocupate a avut o influență negativă asupra producției, care nu a fost compensată nici de majorarea numărului mediu de ore lucrate. Scăderea factorului muncă a sustras 0,3 puncte din creșterea producției sectorului real. Ameliorarea capitalului uman (creșterea populației ocupate având studii superioare) a avut o influență pozitivă, dar relativ mică asupra producției. Productivitatea Totală a Factorilor s-a ameliorat în perioada 2000-2005, contribuind cu 1,6 puncte la creșterea medie a producției. Acest exercițiu analitic demonstrează încă o dată că creșterea economică în Moldova nu a avut o tocmai o „față umană”. Cei cu studii superioare au contribuit pozitiv și au beneficiat de creștere. Însă scăderea forței de muncă fără calificare superioară a redus în proporție de 6% creșterea economică.

„Ne-a spus că dacă o să lucrăm bine au să ne mărească salariul. Eu mă străduiam, lucram din noapte în noapte... De lăudat mă lăudau dar salariul nu-l ridicau, până odată am zis că eu cu 700 de lei salariu nu pot trăi.”
(Ludmila, 44 ani, angajată fabrica de mobilă, Chișinău)

Tabelul 3 Evoluția factorilor de producție și a contribuțiilor la variația producției

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Media 00/05
Variația VAB, %	0.3	5.8	6.5	4.2	8.3	4.5	4.9
Variația capitalului (creșterea investițiilor în capital fix), %	-15	11	11	7	8	9	5.2
Variația stocului de forță de muncă (numărul total de ore lucrate de persoane cu studii mai jos de superioare), %	6.45	0.84	2.80	-10.81	-2.67	-0.70	-0.7
Variația stocului de capital uman (numărul total de ore lucrate de persoane cu studii superioare), %	11.75	8.60	11.24	4.73	7.85	2.84	7.8
Pondere capitalului în venitul distribuit, %	62.8	58.6	55.8	50.0	49.4	47.5	54.0
Pondere forței de muncă în venitul distribuit, %	30.4	33.3	34.9	38.0	37.4	38.4	35.4
Pondere capital uman în venitul distribuit, %	6.8	8.1	9.3	12.0	13.3	14.1	10.6
Contribuția capitalului la creșterea VAB, puncte procentuale	-9.4	6.4	6.1	3.5	4.0	4.3	2.8
Contribuția muncii la creșterea VAB, puncte procentuale	2.0	0.3	1.0	-4.1	-1.6	0.0	-0.3
Contribuția capitalului uman la creșterea VAB, puncte procentuale	0.8	0.7	1.0	0.6	0.8	0.5	0.8
Contribuția PTF, puncte procentuale	7.0	-1.6	-1.7	4.2	5.1	-0.3	1.6

Surse: BNS și calculele autorilor

Cum se folosește venitul obținut?

Consumul

Modalitatea de utilizare a venitului influențează nu doar prosperitatea și standardele de viață pe termen scurt, dar și producția, și veniturile pe viitor. După cum arată Tabelul 4, în Moldova consumul final are o pondere covârșitoare în PIB, depășind chiar cota de 100%. Aceasta se datorează exclusiv consumului înalt în sfera privată. Comparativ cu alte țări (Tabelul 5), ponderea sectorului public este relativ mică și în continuă scădere. Finanțarea unui consum atât de intens în perioada de creștere economică a fost posibilă datorită următorilor trei factori:

- creșterea veniturilor generate în interiorul țării (majorarea salariilor în sfera privată și publică, a pensiilor și transferurilor cu caracter social, a profiturilor corporative repartizate ulterior acționarilor și asociaților);
- creșterea veniturilor în valută transferate de peste hotare de către emigranții moldoveni (și care au făcut posibilă majorarea plăților sociale menționate la prima categorie);
- din 2004-2005 un rol tot mai mare revine creșterii creditului de consum în sfera bancară;

Tabelul 4 Creșterea și utilizarea PIB, % din PIB

		2000	2001	2002	2003	2004	2005e
Consum final	Creșterea reală, %	17,2	4,4	9,7	15,4	2,0	9,5
	Ponderea în PIB, %	103,1	101,1	103,2	110,3	105,8	108,2
Formarea brută de capital	Creșterea reală, %	11,9	5,2	1,1	13,5	10,5	11,0
	Ponderea în PIB, %	23,9	23,3	21,7	23,2	25,3	26,2
inclusiv, formarea brută de capital fix	Creșterea reală, %	-8,7	17,3	5,7	18,6	8,2	10,2
	Ponderea în PIB, %	15,4	16,8	16,3	18,6	21,7	22,3
Exporturi nete de bunuri și servicii	Creșterea reală, %	124,6	-1,5	9,1	48,8	-9,2	18,8
	Ponderea în PIB, %	-26,9	-24,4	-24,9	-33,5	-31,1	-34,5

Sursa: BNM, estimările autorilor;

Remarcăm că în țările OCDE consumul final rareori este mai mare de 70% din PIB. Moldova deține recordul absolut chiar și în grupul țărilor care recent s-au aflat sau se mai află încă pe calea tranziției la economia de piață (Tabelul 5). Comparativ cu aceste țări, Moldova înregistrează și cele mai mici exporturi nete.

Tabelul 5 PIB pe elemente de cheltuieli, % din PIB în țările din ECE și CSI

Țara	Anul	Consum final		Formarea brută de capital		Exporturi nete
		Privat	Public	Formarea brută de capital fix	Variația stocurilor	
Moldova	2005	91,8	16,4	22,3	3,9	-34,5
Bulgaria	2005	78,8	9,8	23,8	4,2	-16,6
Albania	2003	63,1	11,3	53,2	-1,8	-24,0
România	2003	77,9	6,9	22,2	0,7	-7,8
Ungaria	2004	53,1	25,3	22,6	2,1	-3,1
Estonia	2005	52,1	19,8	29,1	2,7	-6,1
Lituania	2005	64,9	17,1	22,3	2,7	-7,1
Ucraina	2005	56,9	20,8	21,7	0,7	0,5
Slovacia	2005	56,0	19,9	26,2	2,4	-4,4
Georgia	2004	71,7	15,3	28,5	0,8	-16,4

Sursa: birourile centrale de statistică ale țărilor menționate

Proporția atât de înaltă a consumului final privat în PIB al Moldovei poate fi explicată de două cauze principale. Prima este că pe parcursul anilor 1990-1999 standardele de viață au degradat, alimentarea a devenit foarte dezechilibrată și sărăcicioasă, iar dotarea populației cu bunuri de consum durabil s-a înrăutățit. După o lungă perioadă de sărăcie acută, este firesc ca menajurile să cheltuiască foarte mult din venitul acumulat pentru a reveni la un nivel decent de consum. Și faptul că ele cheltuiesc atât de mult ar trebui să fie un semnal încurajator pentru producătorii locali. Urmărind satisfacerea necesităților de consum, cetățenii sunt deja ghidați de gusturi ceva mai elevate decât amintirile unei vieți materiale mai bune din perioada precedentă tranziției. Muncind mulți ani peste hotare, moldovenii au cunoscut standardele de viață din Europa Occidentală și Centrală spre care acum aspiră. Este regretabil că producătorii naționali ratează șansa de a oferi bunuri și servicii cetățenilor avizi de consum.

„Au venit de peste hotare (banii) și tot peste hotare se duc, deoarece materialele de construcție de acolo se aduc.”
(Emilian, 40 ani, proprietar de pământ, lucrător sezonier în Rusia, rural)

A doua cauză care explică prevalarea consumului final este că alternativele de utilizare la nivelul gospodăriilor casnice a venitului acumulat peste hotare - investițiile în micile afaceri și economiile - sunt deocamdată puțin atractive sau puțin accesibile. Întreprinzătorii individuali se confruntă cu un mediu de

afaceri complicat, iar încrederea populară față de sistemul bancar abia se consolidează. Totuși, dacă nu se vor produce careva circumstanțe majore, după revenirea la un nivel decent de consum, pe viitor vor crește mai intens și investițiile, și economiile.

Structura PIB după cheltuieli demonstrează că cererea internă depășește cu mult capacitățile economiei de a oferi bunuri și servicii solicitate. Pe termen mediu capacitățile ofertei nu vor crește. De aceea, o mare parte din venitul obținut peste hotare va fi utilizat în continuare pentru achitarea unor bunuri de consum importate, fără ca acest flux circular al veniturilor („străinătate”-Moldova-„străinătate”) să exercite un impact pozitiv major asupra sectorului real. După unele estimări, peste 80% din creșterea cererii interne revine cererii pentru bunuri de import²⁰. În 2005 exporturile au avansat cu numai 11%, în timp ce importurile cu 30%, deficitul comercial atingând 1,22 miliarde USD.

Este firească întrebarea dacă decalajul dintre cererea globală și oferta globală creează sau nu riscuri pentru economie. Asemenea riscuri nu ar fi existat dacă deficitul comercial ar fi fost finanțat în mod durabil de transferurile valutare ale emigranților. În 2000-2005 transferurile au crescut de la 13,8% la 30,5% din PIB, adică dependența economiei de transferuri s-a accentuat. Inițial această creștere era însoțită de o creștere puternică a veniturilor remise de muncitori. Însă în 2004-2005 ritmurile de creștere ale veniturilor remise au scăzut. Perspectivele exporturilor sunt incerte, dar importurile nesubstituibile cu produse locale (70% din totalul importurilor) vor continua să crească. Deficitul contului curent ar putea să se agraveze în continuare.

Astfel, după câțiva ani de relativă acalmie, dezechilibrul dintre cererea și oferta globală începe să genereze riscuri majore. Cu o oferta internă anemică, echilibrarea s-ar putea produce prin comprimarea cererii și reducerea dramatică a creșterii economice. Și nu este exclus că în paralel se va intensifica sărăcia monetară și se vor înrăutăți indicatorii dezvoltării umane. Criza prin care a trecut Moldova în 1998-1999 a demonstrat că legătura dintre creștere și dezvoltarea umană se manifestă practic imediat.

Investițiile

În primii ani de creștere economică nivelul investițiilor în capital fix a fost în mod vădit suboptimal. Rata investițiilor a început să crească în 2003, atingând 22,3% din PIB în 2005. În 2004-2005 investițiile au crescut chiar mai repede decât consumul final (22,7% față de 11,7%). Totuși, raportat la necesitățile reale de investiții ale economiei moldovenești acest ritm de creștere nu pare suficient. Conform unor estimări, numai în sectorul agricol sunt necesare investiții capitale de peste 2 miliarde dolari pentru ca sectorul să revină la nivelul optimal de producție²¹. În 2004 în acest sector au fost investite doar 24 milioane USD²², sectorul primind și cele mai mici investiții relativ la ponderea sa în PIB și în utilizarea forței de muncă.

Comparativ cu alte țări în tranziție actuala rată a investițiilor în Moldova este încă mică (Tabelul 5). Mai ales că numai 70% din investițiile în capital fix sunt făcute în obiecte cu destinație productivă și în întreaga perioadă 2000-2005 ponderea lor a fost în scădere. Rata investițiilor ar trebui probabil să mai crească pentru a atinge nivelul optimal (estimativ 25-27%) și acest nivel ar trebui să fie menținut pentru o perioadă destul de lungă de timp.

Tabelul 6 Structura investițiilor în capital fix pe sectoare, %

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Total	100	100	100	100	100	100
Agricultură	3,4	4,9	5,7	5,2	6,0	
Industria prelucrătoare	14,5	26,7	26	31,8	22,3	
Industria energetică	12,8	17,6	10,2	8,8	10,6	
Construcții	1,8	1,4	1,2	1,3	1,7	
Comerț cu ridicata și cu amănuntul1	9	7,9	6,5	6,9	15,4	
Transporturi și comunicații	43,8	24,3	31,1	24,9	22,5	
Activități financiare	1,3	2,4	2,6	1,2	1,4	
Tranzacții imobiliare	7,1	7,6	8,2	10,6	12,6	
Administrație publică	0,7	1	1	1,7	1,6	
Învățământ	2,1	2	1,8	1,6	1,1	
Sănătate și asistență socială	0,3	0,1	0,3	0,4	1,5	
Alte sectoare	3	4,1	5,4	5,6	3,3	

Sursa: BNS

Din punct de vedere a repartizării pe sectoare investițiile au înregistrat o dispersie exagerată (Tabelul 6). Sectorul care oferă cele mai multe locuri de muncă (agricultura), a beneficiat de prea puține investiții,

²⁰ GRM, 2006.

²¹ USAID/CNAF, 2004.

²² Publicația electronică "Investiții în capital fix (anii 1997-2004)", Biroul Național de Statistică, accesibil la http://www.statistica.md/statistics/dat/743/ro/investitii_ro.htm.

chiar dacă ținem cont de faptul că intensitatea în capital a acestui sector este în mod natural mai joasă decât altele. Lipsa acută de investiții a avut drept consecință nu doar degradarea sectorului agricol propriu-zis, dar și escaladarea sărăciei rurale și înrăutățirea mai multor parametri de dezvoltare umană.

Pe parcursul perioadei de tranziție investițiile finanțate din bugetul public au scăzut drastic. Deși s-a părut că în nișa eliberată ar fi trebuit să vină capitalul privat, aceasta nu s-a întâmplat din cauza că statul s-a grăbit să se retragă din sectoare-cheie pentru creșterea și dezvoltarea pe termen lung, dar care nu sunt prea atrăgătoare pentru capitalul privat: infrastructura, educația, sănătatea. Aceste bunuri publice în mod firesc ar trebui finanțate din bugetele publice. Este interesant că investițiile finanțate din mijloacele proprii ale întreprinderilor locale au crescut spectaculos în 2000-2004 (de 3,2 ori comparativ cu creșterea generală de 2,9 ori, în prețuri curente). Acest lucru denotă nu atât sănătatea financiară a întreprinderilor, cât mai degrabă lipsa unei intermediari financiare adecvate.

Sectorul financiar și creșterea economică

Odată cu liberalizarea și reformarea industriei bancare și crearea unei piețe de capital, sectorul financiar a început să joace un rol important în determinarea creșterii economice a Moldovei. Sistemul bancar este cel mai avansat comparativ cu alte componente ale sectorului financiar, asigurările și piața de capital fiind anemice. Activele totale ale sistemului bancar s-au ridicat la 49,0% din PIB în 2005, iar numărul instituțiilor bancare s-a mărit de mai bine de două ori în șase ani (vezi Tabelul 7). Cercetările existente arată că indicatorii de consolidare a sectorului bancar se află la un nivel bun, dar tabloul pozitiv este alterat de probleme structurale care derivă din deficiențele de guvernare corporativă și relațiile opace de proprietate²³. Alte segmente ale sectorului financiar joacă deocamdată un rol neesențial în economie (vezi Boxa 1). În particular, capitalizarea pieței de capital a scăzut constant, ajungând de la 32,3% în 1999 la 22,4% în 2004²⁴.

„Ar trebui ca băncile de stat să dea credite - cum am auzit la radio - cu un procent mic pentru oamenii de la țară, să poată să deschidă o mică afacere (Emilian, 40 ani, proprietar de pământ, lucrător sezonier în Rusia, locuitor rural)

Tabelul 7 Structura sistemului financiar din Moldova

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Nr. de bănci, inclusiv	20	20	19	16	16	16	16
Nr. de instituții bancare ¹	388	572	720	703	703	850	891
Nr. de funcționari	-	-	-	6714	7351	7898	8476
Ponderele activelor în PIB,%	26.0	29.1	31.4	35.1	37.7	41.6	49.0
Nr. companiilor de asigurări	44	45	44	49	43	38	32 (T3)
Ponderele activelor în PIB,%	-	-	-	-	1,3	1,4	1,4 (T3)
Nr. asociațiilor de credit și economii	-	293	369	484	530	-	-
Ponderele activelor în PIB,%	-	-	0.3	0.3	0.5	-	-
Nr. instituțiilor de microfinanțare	1	1	1	1	2	-	-
Ponderele activelor în PIB,%	-	-	-	-	0.6	-	-

Sursa: Banca Națională a Moldovei, IMF, 2005.

Nota: ¹ în categoria instituțiilor bancare sunt incluse filialele, reprezentantele și agențiile. (marcate cu galben sunt date dubioase)

Boxa 1 Instituții financiare în emergență

Fondurile de investiții au fost create ca rezultat al procesului de privatizare și aveau ca unică obligație să gestioneze activele acționarilor săi (adică a persoanelor care au încredințat bunurile patrimoniale acestor instituții). În condițiile în care nu exista un cadru de reglementare clar și care ar fi protejat interesele acționarilor, unii insideri au sustras active din fonduri în detrimentul acționarilor. Deși pe parcurs s-au făcut progrese în domeniul reglementării și supravegherii acestor participanți ai pieței de capital, multe fonduri au falimentat, iar multe din cele existente sunt la limita de a se lichida. Putini acționari ai fondurilor au fost despăgubiți, iar celor mai „norocoși” li s-au plătit niște dividende infime. Investind în aceste fonduri, acționarii au ratat alte oportunități de profit.

Companiile de asigurări, un alt segment al sistemului financiar moldovenesc, nu contribuie esențial nici la creșterea economică, nici la bunăstarea populației. Deși multe la număr (Tabelul 7), activele lor nu reprezintă decât 1,5% din PIB, și efectul activității lor asupra economiei fiind marginal. Nici populația nu beneficiază de servicii de asigurare, atât din cauza

²³ IMF, 2005, a).

²⁴ CNVM, 2004.

veniturilor mici, preturilor exagerate și lipsei unei culturi de asigurare, cât și din cauza lipsei serviciilor adecvate din partea companiilor de asigurare.

Asociațiile de economii și de credit și asociațiile de microfinanțare exercită un efect direct asupra economiei. Primele au drept obiectiv acordarea de credite membrilor lor, la dobânzi mai avantajoase, care le permite acestora să-și realizeze proiectele investiționale. Asociațiile de microfinanțare oferă întreprinderilor mici posibilitatea să beneficieze de microcredite, deseori la dobânzi mai avantajoase decât cele de pe piața bancară.

La începutul perioadei de liberalizare rentabilitatea mare a activităților bancare a contribuit la instalarea unui număr mare de bănci pe piață. Dar în absența unei reglementări adecvate, efectul acestui fenomen a fost fragilizarea sistemului. În anii 1990 un număr relativ mare de bănci a falimentat, printre ele numărându-se și câteva bănci importante. O astfel de evoluție a sistemului bancar a diminuat încrederea populației în băncile locale. Confidența publică scăzută față de sistemul bancar s-a manifestat și în alte țări de tranziție, de exemplu în România. Totuși, confidența a fost redresată, inclusiv prin intrarea băncilor străine pe piața serviciilor bancare. În cazul Moldovei, băncile străine nu au manifestat interes pentru piața locală. Lipsa unei prezențe străine credibile s-a reflectat în atitudinea suspicioasă a deponenților vizavi de plasamentele în băncile comerciale din Moldova în perioada anilor '90. Nu a existat nici un factor care să mențină credibilitatea populației în sistemul bancar din Moldova în momente de bulversări economice. În consecință, sistemul bancar a avut un impact negativ asupra economiei în aceasta perioadă și mai pronunțat în timpul crizei financiare din 1998.

La etapa timpurie a tranziției, pentru a face față concurenței, unele bănci nu evaluau adecvat proiectele investiționale propuse spre finanțare, ceea ce a mărit considerabil riscul creditării, iar calitatea portofoliului de credite a degradat esențial. Hazardul moral a interferat cu alte interese decât cele pur economice (politice, familiale, amicale, etc.), interese care legau conducerile unor bănci de unii doritori de credite și multiplicau numărul împrumuturilor neperformante. Volumul acestora s-a mărit și din cauza impactului negativ al inflației și al cursului valutar asupra bilanțului întreprinderilor. În 1999, peste 29% din volumul creditelor acordate erau credite neperformante (vezi Tabelul 8). În astfel de circumstanțe, unele bănci au falimentat, din 1998 până în 2002 fiind retrase licențele la 7 bănci comerciale. Unele bănci rămase însă au luat o atitudine diametral opusă, fiind reticente chiar și în legătură cu finanțarea proiectelor viabile.

La momentul actual am putea afirma că sistemul bancar din Moldova a atins un nivel de echilibru, din 2002 numărul băncilor fiind constant²⁵. O evoluție echilibrată a industriei bancare ar însemna o alimentare constantă a sectorului real cu resurse financiare ce ar susține o creștere echilibrată a economiei, graduală și fără fluctuații importante²⁶. O astfel de evoluție este importantă nu doar pentru creșterea economiei, dar și pentru stabilitatea sistemului.

Tabelul 8 Caracteristicile sistemului bancar din Moldova, %

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Rata rezervelor obligatorii	15	15↓13	13↓10	10	10↑12	12↓10	10
Media suficienței capitalului ponderat la risc ¹	46.8	48.5	43.4	36.4	31.8	31.4	27.2
Structura portofoliului de credit							
Agricultura și industria alimentară	27.8	27.2	26.5	27.9	28.8	24.1	24.0
Industria și comerț	45.5	45.4	46.5	46.3	45.6	47.8	48.1
Imobil, construcții și dezvoltare	10.6	8.6	7.3	7.1	6.6	5.9	6.9
Pentru consum	4.1	3.5	2.8	2.6	2.7	3.6	7.8
Alte	12.0	15.3	16.9	16.1	16.3	18.6	13.2
Ponderele creditelor neperformante în total credite ²	29.3	20.6	10.4	7.7	6.4	6.8	4.3
Ponderele creditelor în valuta străină în total credite	41.2	45.4	46.5	46.3	45.6	41.8	37.5
Active lichide în total active ³	39.0	35.5	34.7	36.0	32.1	36.4	36.7
Depozite ale persoanelor fizice/Total depozite	-	-	-	46.81	48.99	51.12	50.19

Nota: ¹ valoarea minimă impusă de legislație este 12%; ² în categoria creditelor neperformante intră creditele substandard, dubioase și compromise; ³ valoarea minimă impusă de legislație este de 20%.

²⁵ În 2006, în urma deciziei acționarilor Businessbank de lichidare a băncii, numărul băncilor se va reduce până la 15. Aceasta nu va denatura în nici un fel echilibrul de pe piața bancară.

²⁶ Într-o lucrare ce analizează nivelul de concurență pe piața bancară din Moldova, se determină că băncile comerciale se află în echilibru, rezultatele activității lor urmând o evoluție graduală (Lapteacru, 2006).

Sursa: Banca Națională a Moldovei.

Problema esențială care rezidă în activitatea băncilor și care are un impact negativ asupra evoluției economiei constă nu în instabilitatea evoluției sistemului bancar, ci în asimetria evoluției sale. Activitatea asimetrică a băncilor se exprimă și prin creditarea asimetrică a agenților economici, ele având preferințe pentru creditarea întreprinderilor mari, în timp ce întreprinderile mici și mijlocii nu beneficiază de o creștere esențială a volumului de credite²⁷. Astfel de strategie a băncilor se explică prin obiectivul de a diminua riscul creditării. Dar acest risc nu este legat în mod obligatoriu de riscul proiectelor investitoriale propriu-zise propuse de întreprinderile mici și mijlocii, ci mai degrabă de asimetria informațională. Pentru a reduce la minimum externalitățile negative este necesară elaborarea unui registru al debitorului la care sa aibă acces toate băncile din Moldova.

Dacă preferințele sectoriale pot fi explicate prin asimetria informațională, atunci preferințele temporale se explica prin nivelul de confidență al băncilor față de evoluția economiei. Deși termenul mediu de creditare este în continuă creștere, deocamdată băncile preferă acordarea creditelor scurte. Majoritatea creditelor pe termen lung provin nu din resursele proprii ale băncilor, ci sunt finanțate de instituțiile financiare internaționale (în principal, BERD). Totuși băncile au așteptări pozitive vizavi de stabilitatea economiei, lucru indicat de micșorarea continuă a ponderii creditelor acordate în valută străină.

În profil sectorial creditele acordate industriei și agriculturii sunt cele mai importante ca volum, favorizând creșterea economică²⁸. Referindu-ne însă la sectoare ce sunt legate direct de bunăstarea populației, se observă că băncile manifestă o atitudine ceva mai rezervată. Ponderele creditelor acordate sectorului imobiliar a fost pe o pantă descrescătoare până în 2004, dar datorita implicării unor bănci în proiecte ipotecare, ponderea acestor credite a crescut cu 1% în 2005. De asemenea, până în 2004, s-a simțit o reticență a băncilor în acordarea de credite pentru consum. Situația s-a redresat vizibil în 2005, ponderea acestui tip de credit crescând de peste 2 ori (Tabelul 8). Acest sector de finanțare nu doar contribuie direct la bunăstarea populației, dar indirect influențează și creșterea economică (vezi Boxa 2).

Boxa 2 Creditele pentru consum, dezvoltarea umană și creșterea economică

Dezvoltarea sectorului bancar are atât o implicație directă pentru creșterea economică, prin creditele acordate sectorului real, cât și una indirectă, prin creditarea consumului populației. Efectul direct al politicii bancare de creditare a consumului este mărirea bunăstării populației. Studiarea acestui efect este importanta fiindcă influențează asupra calității creșterii economice.

Ideea esențială e că creditele pentru consum ar oferi populației surse suplimentare ce i-ar permite să-și finanțeze studiile. Astfel, investițiile în acumularea capitalului uman ar determina o creștere calitativă a economiei. În Anexa 3 am explicat cum capitalul uman are o implicație directă și importantă asupra creșterii economiei Moldovei (vezi și Tabelul 3).

Lapteacru și Djistera [2006, a] au determinat că restrângerea creditului pentru consum reduce ritmul de creștere a economiei din cauza micșorării nivelului de acumulare a capitalului uman și comprimarea nivelului general al economiilor. În lucrarea lor, mărirea ratei dobânzii la creditele pentru consum are un impact negativ atât asupra nivelului general al economiilor populației, cât și asupra timpului pe care populația este gata să-l acorde studiilor. Un alt element esențial e că creditele pentru consum permit nu numai mărirea timpului acordat studiilor, da și mărirea cheltuielilor pentru studii pentru o unitate de timp. Lapteacru și Djistera [2006 a] demonstrează că mărirea acestor cheltuieli contribuie la creșterea economiilor populației și astfel, la creșterea economiei.

Intr-un studiu empiric (Lapteacru și Djistera [2006 b]), autorii găsesc că volume importante de credite pentru consum au influențat pozitiv creșterea capitalului uman și astfel creșterea economică pentru țările dezvoltate.

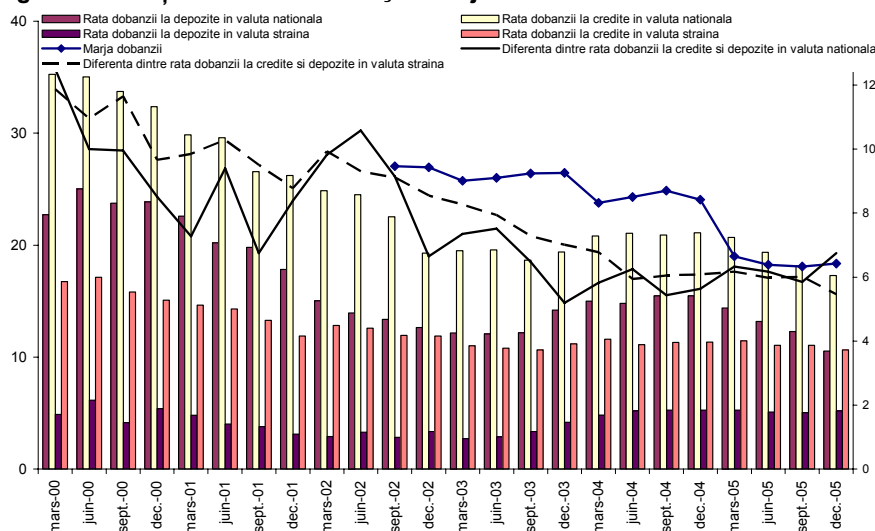
Există rezerve suficiente pentru extinderea creditului. Reducerea de către BNM a ratei rezervelor obligatorii a creat resurse financiare libere, ce au fost direcționate spre creditarea economiei. Dar suficiența excesiv de înaltă a capitalului ponderat la risc și ponderea mare a activelor lichide în total

²⁷ IMF, 2005.

²⁸ Explicația acestui lucru este că anume în aceste sectoare activează cele mai mari întreprinderi, cu care băncile preferă să lucreze.

active sugerează ca băncile comerciale dispun de resurse financiare libere neutilizate și volumul lor pare a fi destul de important (chiar dacă suficiența capitalului ponderat la risc tinde să descrească). Accesibilitatea serviciilor bancare este un element ce caracterizează bunăstarea populației. După cum a fost arătat în Tabelul 7 numărul instituțiilor bancare (bănci, filiale, reprezentante., sucursale) a crescut considerabil, în consecință majorându-se numărul lucrătorilor bancari și extinzându-se aria geografică de prestare a serviciilor bancare. Un produs eficient care îmbunătățește accesul la anumite servicii bancare de la distanță este cardul bancar. Numărul cardurilor în circulație a crescut în ultimii cinci ani de opt ori, confirmând ipoteza că serviciile bancare devin mai accesibile populației.

Figura 4 Evoluția ratelor dobânzii și a marjei dobânzii

Sursa: Banca Națională a Moldovei

Comportamentul băncilor poate influența semnificativ accesibilitatea serviciilor bancare și economia în ansamblu. O concurență imperfectă pe piața bancară, ar putea avea repercusiuni negative atât la nivel de canale de transmisie a politicii monetare, cât și pentru sectorul real prin intermediul costului de finanțare. În primul caz, un sector bancar capabil să exercite o putere mare de piață (în cadrul unei structuri de oligopol) este de asemenea în stare să obțină o marjă a dobânzilor mai mare, făcând mult mai dificilă sau întârziind transmisia politicii monetare spre sectorul real²⁹. În al doilea caz, ratele ridicate la dobânzile la credite inhibă incitațiile investitorilor sau îi antrenează în proiecte mai riscante. Analizând evoluția indicilor de concentrare bancară și a ratelor dobânzilor, am putea afirma ca concurența pe piața bancară moldovenească s-a amplificat.

Drept urmare, în ultimii șase ani ratele dobânzilor la creditele și depozitele în valută națională au descrescut, excepție făcând dor anul 2004 (Figura 4). Nu este exclus că aceasta ar putea fi și rezultatul diminuării anticipărilor inflaționiste, fiindcă evoluția dobânzilor la creditele și depozitele în valută străină nu urmează o tendință descrescătoare la fel de puternică. Însă micșorarea diferenței dintre ratele dobânzilor la credite și depozite (și în valută națională, și în valută străină), indică și o amplificare a concurenței între bănci. Întrebarea directă este dacă sistemul bancar a contribuit la creșterea economică a țării sau, dimpotrivă, dezvoltarea lui a fost o consecință a dezvoltării economiei. Regresiile economice arată că efectul expansiunii creditului bancar asupra creșterii producției industriale este nu doar puternic, dar și semnificativ statistic, dar probabil că efectul a fost în două direcții: dezvoltarea financiară a contribuit la creșterea industriei, iar aceasta a încurajat extinderea creditului bancar. Efectului bilateral se explică prin strategia băncilor de finanțare a proiectelor și preferințelor lor pentru întreprinderi mari, care în marea lor majoritate fac parte din sectorul industrial. Evident că concurența imperfectă pe piața bancară oferă băncilor posibilitatea de a beneficia și nu doar de a contribui de / la dezvoltarea economiei (îndeosebi a industriei).

Profilul regional al creșterii

Creșterea economică se produce nu într-un spațiu virtual al indicatorilor macroeconomici, ci pe teritorii geografice concrete și în comunități reale de oameni. Este importantă cunoașterea felului în care creșterea economică se distribuie spațial pentru a ști cât de cuprinzătoare și echitabilă este această creștere. Regretabil, dar aspectul regional al creșterii economice din Moldova este foarte dificil de analizat, din mai multe cauze.

²⁹ Lensink și Sterken, 2002.

- Sistemul de statistică regională din Moldova este subdezvoltat și nu oferă o gamă largă de date statistice necesare.
- În Moldova regiuni economice propriu-zise aproape că nu există, actualele raioane fiind constituite pe alte criterii decât cele geografico-economice. Informația statistică este agregată la nivelul unor raioane minuscule din punct de vedere economic.
- Sistemul administrativ-teritorial a fost supus unei „revoluții continue” pe parcursul câtorva ani. Din această cauză apar probleme de comparabilitate (până în 1998 în statistica națională figurează raioanele, pentru 1999-2003 - județele, ulterior – din nou raioanele).

Aceeași factori împiedică nu doar analiza bună a creșterii regionale, dar complică și formularea unor politici regionale calibrate pe necesitățile reale ale regiunilor. Dar chiar și informația statistică limitată ne permite să facem unele constatări generale, nu tocmai optimiste, vizavi de repartizarea geografică a creșterii. După cum demonstrează Tabelul 9, activitatea economică în Moldova era puternic polarizată încă în 1997 și în perioada de creștere economică s-a polarizat încă mai mult.

Deși în municipiul Chișinău locuiește numai 1/5 din populația țării, în 2004 acestuia îi reveneau peste jumătate din producția industrială, din vânzările cu amănuntul și din investițiile în capital fix. Întreprinderile înregistrate în Chișinău au contribuit cu aproape 94% la rezultatul financiar net obținut pe economie în 2004, cele din Bălți cu 7,3%, iar cele înregistrate în raioane – cu numai 1,2%. În Găgăuzia exercițiul financiar al întreprinderilor în general a fost negativ. Decalajul dintre salariul plătit în raioane și salariul mediu pe economie nu s-a schimbat substanțial, iar în Găgăuzia chiar s-a înrăutățit. Un alt pol regional de creștere economică este municipiul Bălți. Anumite tendințe pozitive se constată în câteva raioane și în UTA Găgăuzia. Însă celelalte „regiuni” pot fi caracterizate dacă nu printr-o stare de depresie economică, atunci printr-o stare de incertitudine economică.

„Eu am 2 case în sat, dar am lăsat tot și am venit la oraș deoarece trebuie să ridic copiii, să îi ajut, să-i învăț. Dar acolo cu ce să-i întreții, dacă nu-ți dau salariile? Am avut vacă și 12 porci, dar nu ai unde să realizezi producția, trebuie să stai pe piață, și pământul tare greu se lucrează.”
(Ludmila, 44 ani, angajată fabrica de mobilă, Chișinău)

Tabelul 9 Distribuția spațială a creșterii economice

Unitățile administrativ-teritoriale (UAT)	Ponderea UAT în total populație		Ponderea UAT în volumul vânzărilor cu amănuntul		Ponderea UAT în volumul producției industriale		Ponderea UAT în investițiile în capital fix		Ponderea UAT în suma totală a veniturilor fiscale colectate în teritoriu	Salarii plătite în UAT / salariu mediu pe economie, %	
	Sf. 1997	Sf. 2004	1997	2004	1997	2004	1997	2004	2005	1997	2004
Mun. Chișinău	20,6	21,2	40,9	56,3	41,7	55,0	49,2	54,9	62,9	161,6	136,3
Mun. Bălți	4,3	3,8	8,2	8,8	10,4	11,7	11,2	6,8	8,4	138,7	118,1
Raioane	70,6	70,5	48,1	32,4	45,3	29,1	36,7	35,0	26,4	80,9	81,7
UTA Gagauzia	4,5	4,6	2,8	2,7	2,6	4,3	2,9	3,2	2,3	80,7	72,6
Total	100	100	100	100	100	100	100	100	100	-	-

Surse: BNS

Evident, nu putem spune că la nivel regional în general nu s-ar profila careva tendințe economice pozitive (Tabelul 10). Însă în 2003-2005 numai în 8 raioane industria a crescut fără perioade de recesiune, iar numărul de salariați a scăzut în cele mai multe raioane. Dinamica economică bună pe raioane a durat încă prea puțin (iar în 2006 a ranversat din nou în majoritatea cazurilor) pentru ca să poată fi considerată durabilă și pentru ca să garanteze o convergență vizibilă a nivelurilor de venituri și a standardelor de viață în regiunile periferice comparativ cu cele două orașe mari.

Recesiunea economică mult mai gravă care s-a produs pe parcursul tranziției timpurii în regiuni comparativ cu polul de creștere Chișinău și instabilitatea relansării în perioada recentă de creștere economică au amplificat diferența de venituri pe cap de locuitor între centru și periferie. Dacă mai ținem cont de faptul că în raioane ponderea populației rurale este în medie 80% și că în sate performanțele educaționale și de longevitate a vieții sunt mai mici, ajungem la concluzia că la „periferie” toate dimensiunile de dezvoltare umană sunt devansate substanțial de cele din „centru”.

Cu o astfel de distribuție dezechilibrată a activității economice și contra-performanțe la capitolul dezvoltare umană, nu este de mirare că emigrarea forței de muncă din alte localități ale Moldovei către municipiul Chișinău este foarte intensă. Emigrarea se produce prioritar din contul tinerilor care absolvesc instituții de învățământ localizate în mediul urban (frecvent anume în Chișinău și Bălți) și se stabilesc cu traiul în aceste localități. În situația în care nici în Chișinău, nici în Bălți, în pofida creșterii piețelor locale de forță de muncă, nu există suficiente locuri de muncă disponibile, populația tânără până la urmă ajunge să emigreze peste hotare.

Tabelul 10 Indicatori de creștere economică în profil regional

	Creșterea producției industriale, anul precedent = 100%			Producția industrială 2005 față de 2002	Numărul net de angajați pe parcursul anului, % din numărul mediu de salariați		Creșterea investițiilor în capital fix, anul precedent = 100%		Creșterea salariilor, anul precedent = 100%	
	2003	2004	2005		2003	2004	2004	2005	2004	2005
Total	115.9	108.3	106.3	133.4	-1.2	1.8	108.0	109.0	110.2	106.8
Municipiul Chișinău	117.9	108.7	104.6	134.1	2.9	4.1	113.7	94.0	108.2	105.5
Municipiul Bălți	126.7	107.9	101.5	138.8	0.3	0.2	131.1	81.0	106.4	102.9
Anenii Noi	125.4	140.3	106.0	186.5	-4.0	-0.4	177.2	146.0	116.2	118.7
Basarabesca	100.0	104.4	106.8	111.5	2.5	4.8	32.5	75.0	102.8	102.9
Briceni	169.9	54.2	124.1	114.3	-2.3	-2.5	155.6	145.0	116.8	111.3
Cahul	106.8	99.8	95.9	102.2	-5.0	-0.9	81.2	95.0	108.8	99.6
Cantemir	107.1	97.3	101.7	106.0	-2.8	-1.8	103.3	88.0	107.5	109.3
Călărași	70.1	87.0	107.8	65.7	5.4	3.0	160.1	132.0	113.2	110.5
Căușeni	139.1	80.3	110.9	123.9	-7.8	6.4	197.6	130.0	103.5	110.2
Cimișlia	117.9	109.3	107.7	138.8	-3.9	1.1	195.1	131.0	113.5	104.9
Criuleni	157.1	89.3	88.2	123.7	-6.6	-1.1	188.7	93.0	121.2	104.7
Dondușeni	101.8	94.0	111.3	106.5	3.9	-2.6	154.4	74.0	111.2	107.0
Drochia	73.2	136.1	109.4	109.0	2.1	5.4	56.1	124.0	111.6	113.7
Dubăsari	204.6	82.9	144.5	245.1	-4.6	1.9	124.7	34.0	106.0	116.3
Edineț	108.1	108.2	135.0	157.9	-14.0	-2.3	103.3	68.0	105.6	107.7
Fălești	89.7	146.6	113.5	149.3	-4.5	-2.5	73.3	167.0	113.7	105.8
Florești	77.2	76.0	98.9	58.0	-4.2	10.5	44.4	56.0	111.8	109.7
Glodeni	76.1	120.6	118.6	108.8	-6.7	-3.4	96.2	176.0	114.5	109.8
Hîncești	134.8	79.4	145.5	155.7	-10.7	5.7	139.7	68.0	107.9	104.3
Ialoveni	125.3	98.3	102.9	126.7	-3.2	0.1	145.7	87.0	112.4	109.0
Leova	65.9	93.1	82.8	50.8	-1.0	-2.6	490.7	36.0	115.9	103.7
Nisporeni	79.9	88.6	235.9	167.0	-6.8	-1.9	246.2	16.0	107.6	110.6
Ocnîța	117.6	118.9	118.7	166.0	1.1	-10.0	82.0	101.0	110.4	108.3
Orhei	135.6	103.5	132.1	185.4	-5.9	2.1	72.9	78.0	108.6	109.5
Rezina	101.6	139.8	145.8	207.1	12.2	8.0	85.5	55.0	116.4	113.3
Rîșcani	83.3	110.6	131.0	120.7	-4.6	-8.9	102.6	70.0	110.8	108.2
Sîngerei	79.1	137.4	159.2	173.0	-1.4	-5.4	114.0	97.0	110.7	107.0
Soroca	90.7	91.9	103.0	85.9	-3.1	0.5	66.1	153.0	109.0	109.8
Strășeni	140.2	143.8	98.1	197.8	-0.6	0.9	87.4	77.0	111.2	107.4
Șoldănești	104.7	84.5	108.1	95.6	13.5	7.1	106.1	66.0	112.1	96.0
Ștefan Vodă	128.9	138.8	107.6	192.5	-11.6	-4.1	140.0	86.0	102.5	109.4
Taraclia	125.6	156.6	86.9	170.9	-12.6	-3.4	109.1	71.0	118.1	103.2
Telenești	142.9	186.0	52.9	140.6	-0.6	-2.0	107.6	84.0	115.2	106.1
Ungheni	131.7	97.0	123.3	157.5	-1.2	0.0	66.5	116.0	111.8	110.5
UTA Găgăuzia	132.7	117.5	100.9	157.3	-5.7	2.6	84.7	77.0	115.1	107.3
Transnistria	121,4	105,2	100,6	128,5	-	-	122,2	97,5	-	126,6

Surse: BNS, calculele autorilor și informația „bcrmn”

Economia Transnistriei

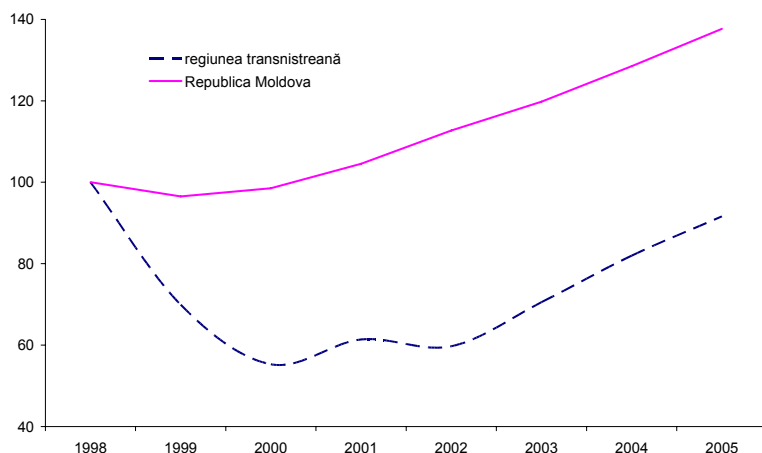
Din cauze bine cunoscute, Transnistria este practic decuplată de restul sistemului economic național. În același timp, nu poate fi ignorată influența exercitată de conflictul propriu-zis și de evoluțiile economice din regiune asupra creșterii economice și dezvoltării umane din Republica Moldova. Deși conflictul dintre Chișinău și Tiraspol are la origine factori geopolitici, culturali și istorici, odată cu trecerea timpului s-a consolidat și dimensiunea sa economică³⁰. Probabil că astăzi această dimensiune chiar este mai importantă decât altele. Nu există careva date statistice oficial recunoscute de Guvern asupra evoluției economiei și dezvoltării umane în regiunea transnistreană. De aceea analiza ce urmează se bazează în mare măsură pe datele statistice publicate de „banca centrală” a regiunii transnistrene³¹, de presa din regiune și pe puținele investigații economice asupra Transnistriei. Calitatea datelor „oficiale” nu este cunoscută, dar tabloul descris chiar și de acest fascicol statistic îngust se potrivește destul de bine cu observațiile pe teren.

³⁰ CISR, 2005.

³¹ Informații statistice accesibile pe site-ul „băncii centrale transnistrene” www.cbprn.net.

În Moldova tranziția spre economia de piață a început încă din zorii independenței, în timp ce în Transnistria nu a existat niciodată o agendă de reforme economice. Actuala privatizare din regiune a fost dictată mai degrabă de interese politico-corporative și de situația dificilă a finanțelor publice, decât de obiectivul strategic de tranziție spre economia de piață. Este interesant că deși politicile economice aplicate au fost radical diferite, evoluțiile economice în Moldova și Transnistria au fost în mare măsură similare după 1991. Unul din factorii care au determinat similitudinea a fost dependența comercială masivă față de piețele estice. Mai puțin decât în Moldova, dar și economia din Transnistria este alimentară de veniturile transferate de peste hotare de către emigranți (12,2% din PIB în 2004).

Figura 5 Creșterea PIB în regiunea transnistreană și în Republica Moldova, 1998=100%

Sursa: BNS și „banca centrală a Transnistriei”;

Producția realizată de economia regiunii în ultimii 15 ani a fost mai volatilă decât în restul Moldovei. Criza financiară rusă din 1998 a avut efecte catastrofale și pe termen lung asupra economiei transnistrene. Spre deosebire de Moldova, Transnistria încă nu și-a revenit complet. Comparativ cu 1998 în 2005 PIB regional era mai mic decât cel realizat în 1998, în timp ce în Moldova era cu 37% mai mare (Figura 5).

Instabilitatea creșterii economice din regiune este explicată de faptul că, în pofida avantajelor moștenite, economia Transnistriei în general a avut parte de condiții pentru dezvoltare mai vitrege decât restul Moldovei. Aceste condiții au fost determinate de o serie de factori:

- Pretențiile „statale” ale liderilor regiunii nu sunt recunoscute pe plan internațional, de aceea producătorii din regiune au activat într-un mediu politic și de securitate incert;
- Reformele structurale au întârziat; procesul de privatizare (opac și nerecunoscut de Guvernul Republicii Moldova) a început abia în 2001;
- Economia regională este total dependentă de lumea externă, prin intermediul piețelor de desfacere și aprovizionării sectorului său industrial cu materii prime;
- Economia este dominată de clanuri cu conexiuni politice și administrative foarte puternice care împiedică concurența și emergența unor producători de talie mică și mijloicii eficienți;
- Resursele financiare interne sunt limitate, regiunea, evident, nu are acces direct la piața financiară internațională și nu are nici un sprijin din partea instituțiilor financiare internaționale;
- Economia este înalt militarizată, se alocă resurse excesive în sectorul militar-industrial și se manifestă un deficit de resurse alocate în sectoarele civile;

Din perioada sovietică Transnistria a moștenit un complex industrial mai diversificat decât în partea dreaptă a Nistrului, dar, în același timp, și mai vulnerabil. Vulnerabilitatea este dictată de faptul că acest complex nu a fost proiectat pentru a activa în condiții de izolare economică și de înaltă expunere la riscuri comerciale (Tabelul 11). Ramurile industriale principale sunt metalurgia feroaselor (52% din valoarea producției industriale din 2005), electroenergetica (16,5%), industria textilă (13,4%) și industria alimentară (8,2%). Dezvoltarea sectorului, care în esență se sprijină pe câteva întreprinderi-gigant, a fost posibilă în mare parte datorită prețurilor subvenționate la resursele energetice importate din Rusia și investițiilor făcute de companii din Rusia. Plătind pentru gazul natural un preț mai mic chiar decât costul de livrare la intrarea pe teritoriul Republicii Moldova, sectorul industrial din Transnistria a produs mărfuri mai

competitive decât cele din partea dreaptă a Nistrului³². În pofida avantajelor substanțiale de care se bucură, începând cu 2005 industria regiunii a intrat în stagnare.

Tabelul 11 Evoluții economice în Transnistria

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
PIB regional, milioane USD	328	448	332	281	199	256	250	309	420	517
Creșterea PIB regional, % față de anul precedent	-	-	-3,6	-30,1	-20,9	10,0	-2,7	18,1	16,2	11,8
Creșterea producției industriale, % față de anul precedent	-10,7	-0,9	-6,3	-3,8	16,5	9,0	-18,7	21,4	5,2	0,6
Valoarea comerțului cu amănuntul și servicii, % față de anul precedent	-	-	-	-18,3	11,9	23,1	18,4	7,6	15,3	18,4
Investiții în capital fix, % față de anul precedent	-	-	-	34,6	3,8	15,6	-32,7	-14,7	22,2	-2,5
Exporturi, milioane USD	306	387	339	258	328	378	243	433	535	580
Importuri, milioane USD	222	301	587	417	489	541	450	530	758	856
Salariul mediu, USD	41	53	58	68	32	44	50	64	84	-
Indicele prețului consumatorilor	-	-	-	240,0	190,0	127,0	111,0	132,6	120,4	110,8
Populația, mii (estimări), 2004 recensământul regional	679,1	670,8	665,7	658,0	651,8	633,6	630,1	621,8	555,0	-

Surse: CISR, 2003 și „BCRMN”;

După 2000 sectorul agricol al regiunii a devenit total ineficient și generator de mari pierderi. Serviciile sunt în dezvoltare, dar expansiunea acestui sector este determinată mai mult de segmentul serviciilor necomerciale prestate de autoritățile publice (sănătate, educație, apărare, securitate etc.), decât de segmentul celor de piață. Dezvoltarea sectorului privat este inhibată de controlul politico-administrativ total asupra economiei.

Dezintegrarea efectivă a sistemului economic care a urmat războiului din 1992 a avut efecte economice negative și asupra Transnistriei, și asupra Moldovei din dreapta Nistrului. Canalele cele mai importante de influență a conflictului transnistrean asupra creșterii din Moldova sunt următoarele:

- Frontiera estică necontrolată creează posibilități pentru corupție, trafic, contrabandă și spălare de bani, toate generând pierderi fiscale pentru bugetul Moldovei;
- Blocarea de către Tiraspol a rețelelor de transport din regiune a determinat pierderi comerciale nu doar pentru Moldova, dar și pentru Transnistria și Ucraina;
- Privatizarea ilegală în Transnistria afectează interesele economice ale Moldovei;
- Șantajul economic exercitat de Transnistria prin intermediul instrumentelor energetice proprii, controlului magistralelor de transport al gazului natural și cu utilizarea infrastructurii de telecomunicații subminează stabilitatea și securitatea economică în Moldova.
- Riscurile sporite de securitate determină investitorii străini să includă un înalt premiu pentru riscul de țară în proiectele investiționale implementate în Republica Moldova;

De partea influențelor pozitive asupra economiei transnistrene, trebuie de menționat că Moldova este principalul consumator al energiei electrice și a treia piață de livrare pentru mărfurile produse în Transnistria. În majoritatea studiilor asupra conflictului persistă opinia că regiunea transnistreană servește în calitate de zonă de tranzit pentru contrabanda cu diferite mărfuri. Asupra ponderii mari a operațiunilor comerciale ilegale indică și faptul că unele mărfuri importate în Transnistria depășesc de zeci și chiar sute de ori necesitățile interne ale regiunii. În marea lor majoritate aceste mărfuri sunt destinate spre a fi realizate pe malul drept al Nistrului. În rezultatul acestor operațiuni ilegale, bugetul Moldovei suferă pierderi importante. Totodată, „înghețarea” conflictului nu a însemnat soluționarea lui fundamentală și acest lucru sporește semnificativ riscurile de țară ale Moldovei în percepțiile investitorilor internaționali. De aceea, în pofida unor tendințe economice pozitive, creșterea economică efectivă, atât în Transnistria, cât și în Moldova, a fost substanțial inferioară creșterii potențiale și a diminuat nivelul de dezvoltare umană pe ambele maluri ale Nistrului.

Rolul emigrației în creșterea economică

Moldova este una dintre cele mai dens populate țări din Europa și în același timp una din țările cu cea mai înaltă pondere a populației rurale (Tabelul 12). Anume ținând cont de numărul mare al populației rurale, era firesc ca încă pe la începutul anilor 1990 guvernele țării să se fi așteptat la migrarea unei părți din populație, dacă nu în exterior, atunci de la sate spre orașe. Dar din cauza că sectoarele alternative

³² ICG, 2004.

agriculturii (localizate prioritar în orașe) nu oferă prea multe oportunități, emigrarea a fost singura opțiune rezonabilă din punct de vedere economic.

Tabelul 12 Indicatori demografici în țările europene

Țara	Densitatea populației, oameni/km ² , 2002	Nivelul de urbanizare, 2005	Rata medie anuală de creștere a populației, %, 2000-2004	
			Urbane	Rurale
Belgia	337	97	0.24	-0.84
Regatul Unit	243	89	0.38	-0.26
Republica Cehă	129	74	0.02	-0.45
Danemarca	124	85	0.34	-0.37
Albania	124	44	2.07	-0.39
Polonia	122	62	0.04	-0.27
Republica Moldova	112	38	-0,51	-0,03
Slovacia	110	58	0.49	-0.48
Ungaria	110	66	0.14	-1.57
Armenia	108	64	-0.75	0.09
Franța	108	76	0.72	-0.34
Azerbaidjan	97	50	0.62	1.16
România	88	55	-0.20	-0.26

Surse: IDIS „Viitorul”

În prezent, emigrația forței de muncă se numără printre factorii principali care modelează evoluțiile economice, sociale și politice din Moldova și va rămâne la fel de importantă și în viitorul previzibil. În domeniul economic, rolul central al emigrației este determinat de faptul că aproape 20% din resursele de muncă lucrează în afara granițelor țării (Boxa 3), iar veniturile transferate din muncitori în 2005 au echivalat cu 30% din PIB³³.

„Nu este un secret din ce se ține Moldova - din dolarii care vin de peste hotare.” (Emilian, 40 ani, proprietar de pământ, lucrător sezonier în Rusia, locuitor rural)

Boxa 3 Câți moldoveni lucrează peste hotare?

Estimările asupra numărului muncitorilor moldoveni emigrați sunt variate. În presa și în unele cercuri de specialitate din Moldova se observă tendința de considera mai credibile estimările care arată un număr mai mare de emigranți. În Tabelul 13 prezentăm doar estimările bazate pe studii consacrate.

Tabelul 13 Estimări a numărului de muncitori moldoveni emigrați

Anul	Estimare număr muncitori emigrați	Sursa
2002	234000	DSS, estimare pe baza anchetei anuale a forței de muncă
2003	290000	DSS, estimare pe baza anchetei anuale a forței de muncă
	285000	Ghencea B., Gudumac I. „Migrația forței de muncă și remitențele în R.Moldova”, 2004,
2004	345000	DSS, estimare pe baza anchetei anuale a forței de muncă
	357000	DSS, estimare pe baza rezultatelor preliminare ale Recensământului populației R. Moldova din octombrie 2004
	571000 (inclusiv 399000 efectiv plecați +172000 reveniți temporar acasă)	CBS AxA, Transferuri de bani de la cetățenii Republicii Moldova, aflați peste hotare la muncă.
2005	394500	DSS, estimare pe baza anchetei anuale a forței de muncă

Alte estimări bazate pe metode științifice nu există. Cifrele de „600000” sau „un milion de emigranți moldoveni” întâlnite în mijloacele media și în unele rapoarte internaționale își au originea într-o afirmație neîntemeiată făcută în 2002 de un oficial guvernamental. La prima vedere, cifră oficială de 394,5 mii emigranți este foarte mare comparativ cu dimensiunile economice și demografice mici ale Moldovei. Dar ținând cont de faptul că emigrația din Moldova este în mare măsură un fenomen sezonier sau de scurtă durată, amploarea emigrației nu trebuie exagerată. Pe viitor însă s-ar putea produce schimbări importante. Deja se observă întinerirea noului val de emigranți, iar aceasta înseamnă că ei vor avea probabil mai puține legături cu patria în care vor reveni mai rar. În al doilea rând, nu este exclusă introducerea unor restricții de emigrare în Rusia. Atunci o bună parte din emigranții

³³ GRM, 2006.

„circulari” fie că vor încerca să se stabilească definitiv cu traiul în Rusia, fie vor încerca să plece în Europa de Vest, de unde revenirea frecventă în patrie este costisitoare.

Probabil că Guvernul mai degrabă ar trebui să aștepte ca emigrația din Moldova să se intensifice decât să scadă. În cadrul sondajului realizat în acest Raport Național respondenții au fost întrebați dacă s-au gândit vreodată să plece peste hotare. Numai 38% au răspuns că nu s-au gândit niciodată la modul serios să plece peste hotare. După cum arată studiile existente, circa 14,5% din emigranți intenționează să se stabilească cu traiul definitiv peste hotare, iar cei care nu s-au determinat încă în privința revenirii lor în patrie reprezintă peste 20% din emigranți. Un alt factor important care ar putea alimenta intențiile emigraționiste este deținerea de către un mare număr de moldoveni a cetățeniei românești (cel puțin 60 mii, conform datelor oficiale românești). Dacă perspectivele economice și sociale în Moldova se vor înrăutăți, ne putem aștepta la un nou val de emigrare în România după aderarea acestei țări la UE în 2007 sau 2008. Diferențialul mare de salarii plătite în Moldova și în UE va continua să atragă cetățenii noștri în Europa.

Moldova demonstrează una din cele mai înalte dependențe de veniturile provenite din activitatea cetățenilor peste hotare, ocupând locul doi în lume³⁴. Potrivit unor studii, peste 80% din emigranții moldoveni transmit în țară mijloace financiare, iar circa 70% din aceștia transferă peste jumătate din câștigurile lor³⁵. Fiind o sursă majoră de valută străină, transferurile au implicații fundamentale asupra creșterii economice, balanței de plăți și pieței muncii naționale³⁶. În particular, transferurile au finanțat parțial deficitul comercial și au favorizat majorarea rapidă a salariilor în unele ramuri ale economiei naționale unde deja se observă un deficit al forței de muncă. În Moldova se manifestă unele efecte economice, atât catalizatoare, cât și inhibitoare ale creșterii, și care pot fi constatate și în alte țări înalt dependente de emigrație (vezi Boxa 4).

Este clar că în perioada de creștere economică 2000-2005 efectele catalizatoare ale transferurilor asupra creșterii economice au prevalat în raport cu cele inhibitoare. Transferurile au fost principalul factor de creștere a veniturilor disponibile ale populației și au fost cheltuite în principal pentru bunuri de consum curent (circa 22% din total) sau durabil (20%, care include și investițiile în educație și sănătate). Cererea de consum mai mare a stimulat majorarea ofertei agregate din partea producătorilor autohtoni, dar a sporit și importurile, deoarece economia națională nu este capabilă să satisfacă o cerere atât de diversă și de mare. Într-o proporție mai mică veniturile recepționate de la emigranți sunt economisite „la ciorap” sau în sistemul bancar (21% în total). De asemenea, circa 22% sunt investite în cadrul gospodăriei casnice (pentru procurarea sau repararea de locuințe). Alte 7% din veniturile remise în țară sunt activ investite, cel mai frecvent în cadrul unor entități economice de talie mică sau medie (magazine, baruri, ateliere de reparație), iar 8% din venituri au fost folosite pentru rambursarea unor datorii contractate de gospodăriile casnice³⁷. Totodată, în fiecare caz din cele menționate nu pot fi ignorate nici efectele secundare de expansiune a venitului național prin mecanismul multiplicatorului.

„Mulți specialiști, medici, pleacă să lucreze peste hotare. Ei pleacă unde se plătește mai bine, dar pentru țară aceasta nu este ieșire din situație” (Grigore, 21 ani, student, Bălți)

Astfel, transferurile de peste hotare au fost principalul factor care au finanțat consumul, iar consumul, la rândul său, a fost principala locomotivă a creșterii economice. După cum este arătat în Figura 6 veniturile transferate de peste hotare au crescut în paralel cu consumul final și au condiționat ritmul de creștere a PIB.

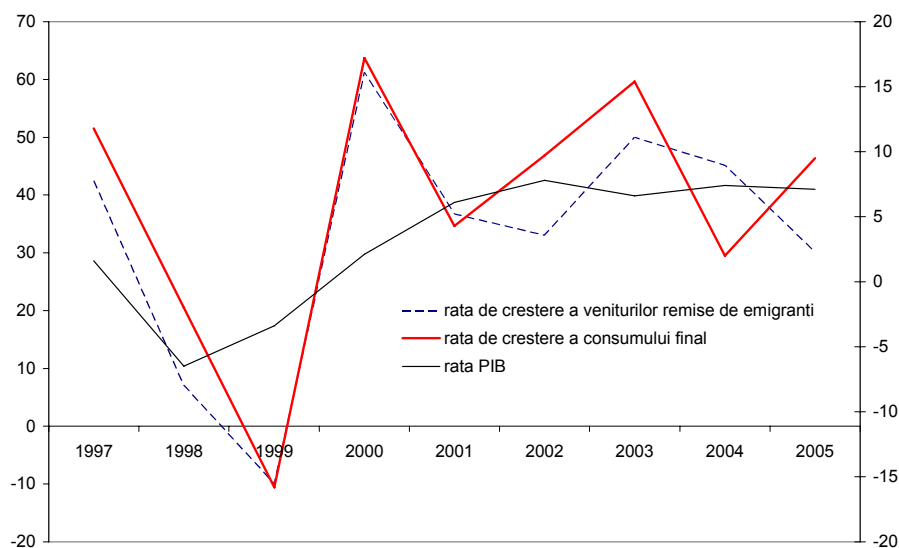
Figura 6 Creșterea anuală a veniturilor remise de emigranți, consumului final și a PIB

³⁴ BM, 2005.

³⁵ CBS-AXA, 2005.

³⁶ Vezi IMF, 2005, b).

³⁷ În acest paragraf au fost utilizate datele din BM, 2005.

Sursa: BNM

Totuși este de remarcat faptul că după atingerea unui maximum în 2003, ritmurile de creștere a veniturilor remise de emigranți au scăzut substanțial în 2004-2005. Dacă această tendință va persista, consumul final ar putea să crească mai lent pe viitor, provocând și reducerea ritmului de creștere economică. După acest orizont de timp, efectele negative ale emigrației vor depăși beneficiile pe care le aduce.

Efectele negative ale emigrației asupra creșterii economice provin în principal din reducerea cantitativă a forței de muncă efectiv disponibilă. Într-o secțiune anterioară s-a arătat că reducerea ofertei de forță de muncă a compromis câteva puncte procentuale în creșterea realizată în 2000-2005. Nu poate fi ignorată nici erodarea calitativă a capitalului uman. După cum relatează unele studii, diaspora moldovenească este una dintre cele mai educate în Europa de Est și CSI, aceasta semnificând că o parte importantă din populația cu pregătire profesională avansată și care ar putea contribui la dezvoltarea economică nu contribuie la aceasta³⁸.

Emigrația este alimentată continuu de numărul mare de tineri care nu reușesc să găsească oportunități economice în țară. Numărul mare al emigranților tineri cu studii avansate ar trebui să trezească îngrijorarea vizavi de „scurgerea de creieri” de pe urma emigrației³⁹. Dar în pofida intensificării așteptate a emigrației, veniturile remise nu vor crește sau vor crește mai puțin deoarece tinerii care predomină în actualul val de emigrație au mai puține legături familiale în Moldova.

Boxa 4 Rolul emigrației în creșterea economică: evidența internațională relevantă pentru Moldova

La scară internațională, efectele veniturilor trimise în patrie de muncitorii emigrați sunt complexe. Ele depind de profilul emigranților și al familiilor-recipiente, de felul în care sunt utilizate veniturile și de climatul economic din țara-recipient. Fiind centrate asupra familiei, aceste transferuri sunt determinate de motive altruiste, au un caracter compensator, contra-ciclic și cel mai frecvent finanțează consumul curent (Chami și alții, 2003). De asemenea, uneori ele furnizează lichidități și resurse investiționale pentru mici afaceri (echipament, sisteme de irigare, etc.) și pentru unele investiții efectuate în cadrul menajului (locuințe, educație etc.). Dar în multe cazuri investițiile, chiar dacă majorează bunăstarea menajurilor, nu au implicații de lungă durată pentru economie în ansamblu (idem). De exemplu, dacă locuințele sunt procurate de pe piața secundară și nu construite, sau dacă educația acumulată nu este utilizabilă pe piața internă și absolvenții sunt nevoiți să emigreze, atunci bunăstarea la nivel de economie nu se schimbă. Asemenea manifestări - boomul de pe piața imobiliară și din sistemul educației universitare - observăm și Moldova.

Studiile internaționale asupra emigrației oferă concluzii divergente asupra rolului acestui fenomen în creșterea economică din diferite țări. Deși intuiția sugerează că ar trebui să existe o legătură pozitivă dintre fluxul

³⁸ BM, 2005.

³⁹ Tamas, 2006.

de venituri remise și creșterea economică, unii autori afirmă că bizuirea excesivă pe veniturile provenite de la emigranți poate avea consecințe negative asupra creșterii. În unele țări din Asia există îngrijorarea că emigrația muncitorilor și veniturile remise ar putea provoca „sindromul olandez”⁴⁰. Țările devin expuse șocurilor externe, fiind stimulate excesiv importurile și compromise exporturile. Exportul principal devine forța de muncă ieftină, deoarece exportul produselor necesită eforturi consistente pentru crearea instituțiilor și infrastructurii necesare pentru producere. De asemenea, „sindromul olandez” stimulează proliferarea businessului financiar pe fondalul unei economii reale subdezvoltate⁴¹.

Argumentele celor care afirmă că transferurile influențează pozitiv creșterea pornesc de la principiul multiplicatorului keynesian. Durand, Parrado și Massey (1996) afirmă că majoritatea studiilor au subestimat efectul de multiplicare al veniturilor remise de emigranți în economiile locale, regionale, naționale și internațională. Spre exemplu, transferurile utilizate pentru procurarea / repararea / construirea caselor se ramifică, cel puțin la nivel local al economiei. Investițiile în case generează mai multe efecte de multiplicare decât orice altă industrie, ceea ce înseamnă că fondurile utilizate pentru construcții și repararea caselor creează multe locuri de muncă, amplificând impactul inițial al transferurilor.

Deseori se afirmă că prin emigrație țările sărace își irosesc resursele umane - un factor esențial pentru dezvoltare - veniturile transmise în țară acoperind, în schimb, deficitul resurselor financiare. Dar în esență acești doi factori nu sunt reciproc substituibili. Din variate cauze, resursele financiare remise de emigranți nu pot constitui o compensație pentru pierderea de capital uman. Cauza primordială este că pentru țările în dezvoltare efectele cele mai negative ale „scurgerii de creieri” se manifestă la nivelul superior al structurii capitalului uman - inginerii, profesorii, medicii, savanți.

⁴⁰ Hugo, 2006.

⁴¹ Hugo, 2005.

Capitolul II. Dimensiuni economice ale dezvoltării umane

În această parte a lucrării sunt analizate implicațiile politicilor fiscale și monetare asupra creșterii economice și dezvoltării umane. Autorii trec în revistă evoluțiile principale din sectorul agricol și sectorul industrial, arătând cum acestea au corelat cu subdezvoltarea rurală și urbană. În particular, este evaluat impactul reformei agricole și se schițează profilul sectorului agricol pentru a înțelege implicațiile factorilor structurali asupra creșterii economice și veniturilor locuitorilor din mediul rural. Analiza dezindustrializării, una din manifestările căreia a fost lichidarea masivă a locurilor de muncă în acest sector, demonstrează că acest proces este cauza principală a escaladării sărăciei orășenești. În final, autorii se preocupă de piața muncii și se întreabă de ce creșterea economică intensă în Moldova a fost însoțită de un proces la fel de intens de închidere a locurilor de muncă practic în toate sectoarele productive.

Politica fiscală, creșterea economică și dezvoltarea umană

Alternarea unor deficite bugetare minore cu excedente bugetare în anii 2000-2005 denotă că Guvernul Moldovei a respectat o disciplină fiscală care a fost favorabilă pentru a asigura stabilitatea macroeconomică.

Creșterea economică a favorizat acumularea veniturilor bugetare necesare pentru deservirea datoriei externe, care a scăzut de la 868 milioane USD în 2000 la 678 milioane în 2005. Ca raport în PIB, componenta publică a scăzut încă mai spectaculos, de la 67% la 24%. Reducerea poverii datoriei publice este o premisă favorabilă pentru ca în viitor să fie posibilă alocarea unor resurse mai importante pentru proiecte economice și sociale. Succesele deja realizate în managementul datoriei publice vor simplifica și restructurarea datoriei bilaterale ale Moldovei în cadrul Clubului de la Paris.

Perioada de creștere economică a fost marcată de o evoluție pronunțată a veniturilor în bugetul public național. Veniturile au crescut de la 33,1% din PIB în 2000 la 40,0% în 2005 (Figura 7), cumulând o creștere reală de 56%⁴². Cu excepția veniturilor nete transferate în bugetul de stat de BNM și a granturilor externe, în 2000-2005 toate veniturile bugetare au crescut.

Principalul pilon al bugetului public național rămâne TVA percepută la importuri (căreia îi revin 26% din creșterea veniturilor totale din perioada 2000-2005, calculele autorilor). Sporirea acestui venit este favorizată de expansiunea accelerată a importurilor de bunuri pentru consum final și productiv. Dependența masivă a bugetului de acest impozit indirect nu poate fi considerat un element care să asigure durabilitatea bugetară⁴³. În 2000-2005 creșterea fondului de salarii a determinat și majorarea veniturilor în bugetul de asigurări sociale de stat, contribuind pozitiv la variația veniturilor publice naționale în proporție de 22%. Pe locul trei urmează impozitul pe venit plătit de persoanele fizice și juridice, cu o contribuție comună de 13,8%. Majorarea lor a fost rezultatul creșterii profiturilor, salariilor și extinderii bazei fiscale în urma politicii de reducere a cotelor impozabile (pentru a compara cum s-a extins baza fiscală trebuie să vedem câți contribuabili raportează în 2005 față de 2000). Pe locul patru ca importanță în expansiunea părții de venituri a bugetului public (12,8%) se situează veniturile din TVA percepută în țară și din accize, ambele antrenate de creșterea cererii interne. Începând cu 2004, după introducerea asigurărilor obligatorii de sănătate, devin foarte importante și veniturile în fondurile de asigurarea obligatorie de asistență medicală.

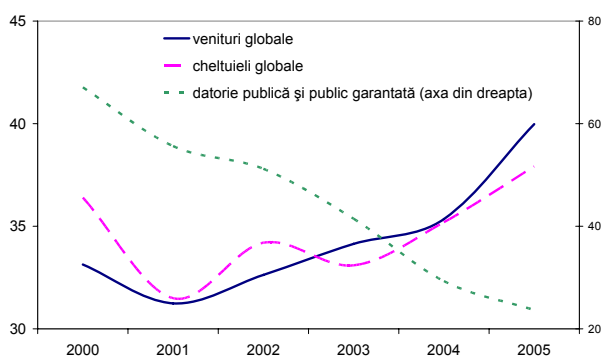
“Din câte știu țara noastră cu câțiva ani în urmă avea datorii externe mari, dar acum au fost anulate aceste datorii. Poate că aceasta este un plus care ajută să se mai ridice puțin economia. S-au mai făcut careva restructurări, bugetele de stat sunt în altă formă și puțin mai mari” (Mihai, 24 ani, profesor, Bălți)

„Bugetul nostru se mărește pe baza TVA și a importurilor. Dar toate acestea se vând pentru că cineva primește bani de peste hotare. La noi baza creșterii este că se vinde mai mult, nu că se produce mai mult. Nu cred că asta înseamnă să crească economia” (Dumitru, 26 ani, anciaiat în comert. urban)

⁴² Ajustate la schimbările metodologice, vezi MF, 2005.

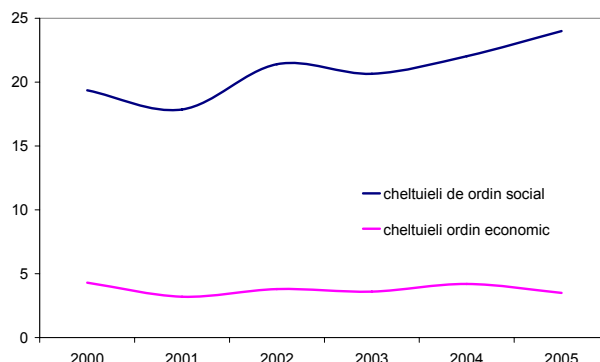
⁴³ GRM, 2006.

Figura 7 Evoluția veniturilor și cheltuielilor publice globale și a datoriei publice și public garantate, % din PIB

Surse: BNS, MF

Figura 8 Evoluția cheltuielilor de ordin social și a cheltuielilor de ordin economic, % din PIB

Surse: BNS, MF

Astfel, creșterea economică a permis majorarea semnificativă a veniturilor fiscale. Totodată, a existat și o anumită legătură inversă, chiar dacă ceva mai slabă, de la politicile fiscale spre creșterea economică. În 2000-2005 în politica fiscală s-au produs schimbări importante care au influențat asupra creșterii economice. Printre factorii care au contribuit pozitiv și imediat la creșterea economică se numără următorii:

- Reducerea cotelor impozabile asupra profiturilor obținute de companii (de la 22% în 2002 la 15% în 2006);
- Reducerea cotelor impozabile ale veniturilor persoanelor fizice și majorarea pragurilor de impozitare; totodată, schimbarea presiunii fiscale de la cei cu venituri mici spre cei cu venituri mai sus de medii și mari este favorabilă reducerii sărăciei printr-o politică mai eficientă de redistribuire a veniturilor;
- Echilibrarea contribuțiilor plătite de angajatori și angajați în fondul de asigurări sociale;

Adoptarea unor reforme sectoriale a contribuit la sporirea cheltuielilor într-o serie de domenii importante pentru dezvoltare umană, în particular în educație și sănătate. Dar anume sporirea veniturilor bugetare a fost fundamentul creșterii cheltuielilor din bugetul public național de la 31,5% în 2001 la 37,9% în 2005. Alți factori care au determinat creșterea cheltuielilor au fost inflația prețurilor de consum și variația cursurilor valutare⁴⁴.

Pe baza actualei clasificări a cheltuielilor bugetare este complicat de analizat impactul cheltuielilor sociale asupra sărăciei monetare și asupra dezvoltării umane. Totodată, este evidentă slaba legătură dintre prioritățile SCERS și Cadrul de Cheltuieli pe Termen Mediu.

Consolidarea veniturilor bugetare a permis creșterea reală a cheltuielilor publice într-o serie de domenii. Dacă pornim de la faptul că cheltuielile cu destinație social-culturală în 2000-2005 au deținut în medie 60% din cheltuielile totale ale bugetului public național, se poate afirma că politica fiscală a fost social-orientată. Totuși, se creează impresia că guvernul Moldovei cheltuiește o cotă exagerat de mică pentru obiective de creștere economică (9,2% în 2005). În condițiile în care creșterea economică din Moldova nu este durabilă, nici veniturile bugetului public național nu pot fi considerate durabile. Ignorarea necesităților economiei poate să se soldeze cu o recesiune economică și cu o nouă prăbușire a performanțelor atinse în educație, sănătate și protecția socială.

Sunt nesemnificative investițiile capitale în modernizarea infrastructurii, investiții care au importanță cardinală pentru creșterea economică a sectorului privat: drumuri, telecomunicații și energetică. În perioada de creștere economică cheltuielile capitale din bugetul public național au oscilat în jurul a 4,5% din PIB. Mai mult, politica cheltuielilor publice pe termen scurt este orientată spre reducerea drastică a cotei ce revine cheltuielilor de capital (până la 2,8% din PIB către 2008) din cauza necesității de majorare a salariilor în sistemul bugetar⁴⁵.

⁴⁴ MF, 2005.

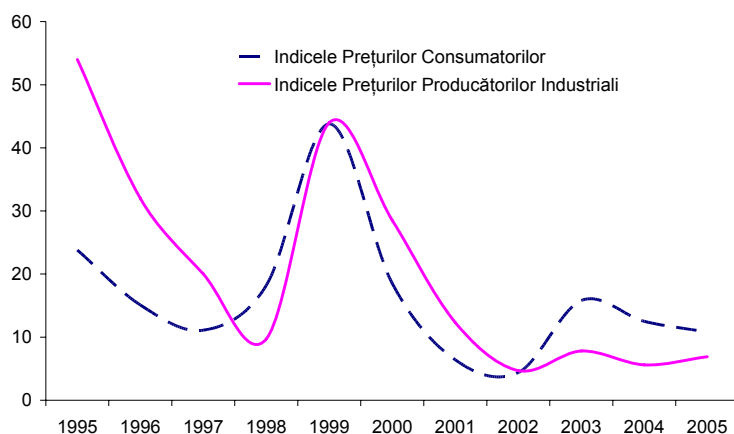
⁴⁵ Idem.

Politica monetară, creșterea economică și dezvoltarea umană

Legea cu privire la BNM stabilește pentru BNM obiectivul echivoc de a realiza și a menține stabilitatea monedei naționale, fără a specifica dacă este vorba de stabilitatea internă (managementul inflației) sau stabilitatea externă (managementul cursurilor valutare). BNM poate să urmărească concomitent numai unul din aceste obiective sau să le alterneze periodic. În 2000-2005 BNM a pus accentul pe combaterea inflației ca obiectiv prioritar a politicii sale. În 2005 s-au derulat dezbateri publice aprinse asupra corectitudinii fixării obiectivului de stabilizare a inflației în contextul politicilor strategice de reducere a sărăciei și asupra felului în care BNM ar putea să utilizeze ambiguitatea obiectivelor sale pentru a contribui la reducerea sărăciei. În 2006 obiectivul BNM a fost precizat prin modificarea legii cu privire la BNM, în mod explicit stipulându-se controlul inflației ca obiectiv de bază pentru BNM (de precizat după a doua lectură).

„Salariile sunt cum au fost în anul 2000, dar prețurile s-au ridicat.”
(Rodica, 24 ani, concediu de maternitate, Chișinău)

Figura 9 Evoluția indicilor prețurilor de consum și industriale

Surse: BNM

După cum arată Figura 9, în perioada de tranziție Moldova s-a confruntat cu nivele de inflație mult mai înalte decât cele din perioada de creștere economică (media anuală de 11,4%). Banca Națională a întreprins măsuri substanțiale pentru reducerea inflației de la peste 30% în 2000 la 10% în 2005. Totuși inflația rămâne încă destul de înaltă, fiind alimentată continuu de veniturile în creștere ale populației. Iar inflația subiectivă este chiar mult mai înaltă decât inflația oficială. Nu întâmplător, $\frac{3}{4}$ din populație consideră că în 2001-2005 veniturile lor au crescut mai lent decât prețurile. Aceste percepții ar putea fi explicate de doi factori:

„Înainte era mai ușor cu toate, dar acum totul s-a scumpit” (Natalia, 19 ani, șomer, locuitor rural)

- în Moldova atitudinile inflaționiste se formează în cea mai mare măsură sub influența prețurilor pentru produsele alimentare, care constituie partea cea mai mare a bugetelor de consum și care în 2000-2005 au crescut mai repede decât alte prețuri;
- ponderea reală a cheltuielilor pentru produsele alimentare în bugetele gospodăriilor casnice (56,9%), mai ales în bugetele gospodăriilor sărace (77,8%), este mult mai înaltă decât ponderea folosită în metodologia oficială de calcul a inflației (44,5%).

Cu atât mai îngrijorătoare sunt riscurile inflaționiste care se mențin și care ar putea anima o creștere incontrollabilă a prețurilor. De aceea, intervențiile BNM pentru menținerea stabilității prețurilor sau cel puțin a unei inflații previzibile sunt benefice. Există anumite costuri ale acestei politici, în particular ratele dobânzilor înalte. Dobânzile înalte sunt unul din factorii (dar nu singurul) care reduc înclinația spre investiții și limitează accesul întreprinderilor la credite. Acest lucru finalmente are efect negativ asupra prosperității populației.

Însă dacă BNM s-ar fi concentrat asupra asigurării competitivității externe a produselor moldovenești prin deprecierea reală a valutei naționale, riscurile probabil ar fi fost încă mai mari decât în cazul controlului inflației. Or, deprecierea valutei ar genera noi spirale inflaționiste, ar majora salariile care în Moldova sunt legate de dolar sau euro și ar scumpi importurile de care depinde în mod critic creșterea economică din Moldova. Efectele s-ar propaga în bilanțurile întreprinderilor, punându-le pe acestea într-o situație financiară deosebit de grea. Restructurarea întreprinderilor ar impune lichidarea unor locuri de muncă și ar declanșa un nou val de emigranți. Ținând seama de aceste riscuri, politica conservatoare a BNM caracterizată de controlul inflației și reducerea graduală a dobânzilor pare a fi una optimală.

Agricultura și economia rurală

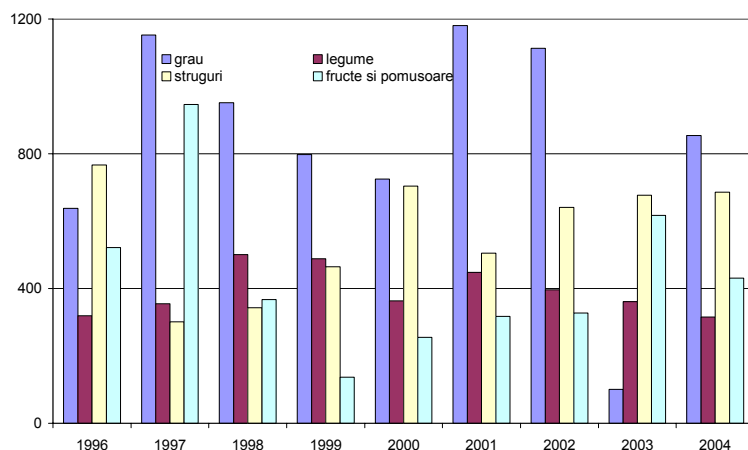
Impactul reformei agricole

În 1992-1999 în Moldova a fost implementată reforma agricolă care a avansat în condiții adverse, pentru un timp fiind chiar sistată. În această reformă sectorul agricol a trecut prin metamorfoze complexe care au demolat din temelie agricultura de tip socialist. Analiza retrospectivă a evenimentelor denotă corectitudinea deciziei de a reforma agricultura, dar nu și corectitudinea planificării strategice și derulării reformei. Erorile comise în procesul de implementare a reformei au generat costuri economice, sociale și umane înalte suportate în continuare de comunitățile rurale din Moldova.

„Muncesc sărmanii țărani și tot nu mai au. Dau cu sapa și tot nu ajunge” (Galina, 34 ani, șomer, locuitor rural)

Pe parcursul tranziției agricultura moldovenească a trecut prin una din cele mai acute recesiuni din categoria țărilor reformatoare. Anume recesiunea agricolă este una din cauzele principale ale escaladării sărăciei în Moldova, o țară eminamente agrară. Unele studii afirmă că degradingolada suferită de sectorul agricol a fost cauzată în mare măsură de întârzierile cu care s-au produs reformele structurale⁴⁶. Astăzi sectorul este marcat de ineficiență economică și tehnică, de pierderea vertiginoasă a avantajelor de care se bucura anterior și de instabilitatea producției⁴⁷ (Figura 10). Ineficiența și instabilitatea sectorului agricol împiedică în mare măsură dezvoltarea unor ramuri industriale conectate la agricultură și multiplicarea în mediul rural al oportunităților economice alternative agriculturii.

Figura 10 Producția agricolă, mii tone

Sursa: BNS;

Astăzi se mai fac tentative de a contesta rezultatele privatizării în agricultură, iar uneori se contestă chiar și necesitatea reformei. Dar și până la reformă majoritatea întreprinderilor din agricultură funcționau lamentabil, nefiind capabile să se adapteze la noile realități apărute odată cu destrămarea sistemului sovietic. Guvernul Moldovei a ales modul de privatizare a terenurilor agricole în condiții vădite de ostilitate a nomenclaturii rurale. Privatizarea terenurilor agricole s-a bazat pe repartizarea pământului persoanelor care au lucrat în gospodăriile agricole sau în gospodăriile care deserveau gospodăriile agricole. Cu toate că modelul ales de Guvern a asigurat echitatea distribuirii proprietății funciare, mecanismul derulării reformei funciare a fost defectuos⁴⁸. Deficiențele mecanismului și-au lăsat amprenta asupra constituirii și activității noilor întreprinderi. Suprapuse cu alte elemente structurale, aceste deficiențe au afectat considerabil standardele de viață și nivelul de dezvoltare în mediul rural, integral dependent de agricultură.

Eficiența redusă a sectorului în ansamblu și slaba capacitate de concurență a produselor agricole au fost determinate în particular de dimensiunile mici ale exploatațiilor agricole. Dar în prezent mărimea medie a entităților agricole urmează o tendință firească de extindere, terenurile fiind consolidate prin procurare

⁴⁶ BM, 2005.

⁴⁷ Muravschi și alții, 2004.

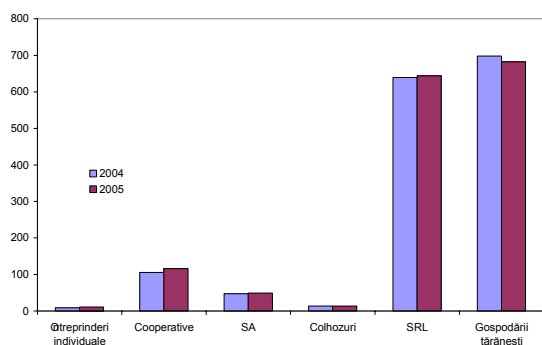
⁴⁸ Distribuirea terenurilor agricole în funcție de bonitatea solului pare o măsură cel puțin stranie. Bonitatea solului este un indicator relativ care depinde de mulți factori. Graba, lipsa transparenței în repartizarea terenurilor agricole și distrugerea fondurilor fixe au compromis rezultatele scontate de la implementarea reformei. Reformarea agriculturii a derulat fără o strategie chibzuită de dezvoltare a sectorului care să sugereze noilor proprietari de terenuri agricole cum să gestioneze proprietatea funciară dobândită.

sau arendare. Veniturile mici ale producătorilor agricoli sunt rezultatul caracterului comercial restrâns al activității economice a celor mai multe gospodării agricole și rezultatul prețurilor derizorii ale produselor agricole comparativ cu prețurile inputurilor agricole. Asupra veniturilor își lasă amprenta și structura pieței agricole: țărani au o mică putere de negociere a prețului în raport cu marii cumpărători finali sau intermediari, nu dispun de informație completă cu privire la condițiile pieței, sunt mereu presați de lipsa timpului și nu au posibilități de stocare pe termen lung a producției lor.

Profilul agriculturii moldovenești

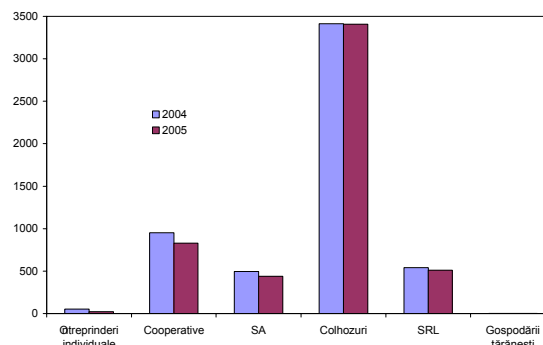
La 1 ianuarie 2005 conform Cadastrului funciar⁴⁹, suprafața terenurilor cu destinație agricolă constituia 1,951 milioane ha, din care aproape 85% - terenuri arabile și 12,4% - plantații multianuale. Peste 86% din suprafața terenurilor agricole aparține sectorului privat reprezentat de 1,29 milioane deținători funciari. În posesia lor se află peste 1,68 milioane hectare de teren agricol, din care 1,46 milioane hectare constituie terenuri arabile. Gospodăriile țărănești (de fermier) și societățile cu răspundere limitată sunt principalele forme de entități agricole care predomină după mărimea suprafețelor terenurilor deținute.

Figura 11 Structura terenurilor agricole private după forma organizatorico-juridică, mii ha

Sursa: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova și IDIS, 2006.

Figura 12 Suprafața medie a entităților agricole după forma organizatorico-juridică, ha

Sursa: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova și IDIS, 2006.

După forma organizatorico-juridică structura terenurilor agricole aflate în proprietatea privată a exploatațiilor agricole este instabilă și departe de a fi optimă (Figura 11). Cea mai mare parte de terenuri sunt prelucrate de gospodăriile țărănești (de fermier)⁵⁰, unei gospodării revenindu-i în medie 1,36 ha teren agricol (Figura 12)⁵¹. Această mărime a suprafețelor prelucrate de entitățile economice de talie mică este caracteristică mai degrabă țărilor în curs de dezvoltare, decât țărilor în tranziție spre economia de piață⁵². Pentru comparație, în Uniunea Europeană media suprafeței agricole exploatate este de 18,7 ha. În Franța dimensiunea medie a exploatației agricole este de 42 ha, în Germania - 37 ha, în Marea Britanie - 68 ha.

O situație oarecum similară cu țările central și est europene se întâlnește în Spania care are exploatații cu o suprafață medie de 4,4 ha și Italia cu 6,6 ha. O fragmentare excesivă a exploatarii fondului funciar precum cea din Moldova este specifică și altor țări central și est europene⁵³. Aproximativ 97% din numărul total de 9,183 mil. exploatații agricole din cele 10 țări Central și Est Europene au o suprafață medie sub 20 hectare, 82% fiind mai mici de 5 ha. Conform datelor recensământului agricol din România, în anul 2003, existau 4759229 de exploatații agricole cu o suprafață medie de 2,9 ha, din care exploatațiile agricole individuale reprezintă peste 4,7 milioane, iar exploatațiile cu personalitate juridică circa 23 mii.

⁴⁹ Hotărârea Guvernului nr. 559 din 10.06.2005 cu privire la aprobarea Cadastrului funciar conform situației de la 1 ianuarie 2005 (M. O. R. M. nr. 86-88/636 din 24.06.2005).

⁵⁰ Conform articolului 2 din Legea nr. 1353-XIV din 03.11.2000 privind gospodăriile țărănești (de fermier), gospodăria țărănească este o întreprindere individuală, bazată pe proprietate privată asupra terenurilor agricole și asupra altor bunuri, pe munca personală a membrilor unei familii (membri ai gospodăriei țărănești), având ca scop obținerea de produse agricole, prelucrarea lor primară, comercializarea cu preponderență a propriei producții agricole. Gospodăria țărănească se poate constitui și dintr-o singură persoană fizică. Numai gospodăriile țărănești pot desfășura activitate individuală de întreprinzător în agricultură.

⁵¹ Mărimea medie a suprafețelor terenurilor agricole este calculată în baza datelor din Cadastrul funciar la data de 1 ianuarie 2005.

⁵² Dimensiunile economice, de regulă, depind de mai mulți factori, printre care specializarea întreprinderii, gradul de capitalizare, orientarea spre piața de desfacere, etc. De exemplu, în statele cu o agricultură modernă, întreprinderile familiare pot avea mărimi diferite. Dimensiunile acestora variază mult în funcție de spațiul geografic. De exemplu, în SUA sunt foarte multe întreprinderi familiare mari, iar în statele europene sunt preponderente formele familiare mijlocii și mici.

⁵³ Manoleli și alții, 2004.

În anul 2003, 48 % din suprafața agricolă utilizată era exploatată în 4,7 milioane de exploatații cu o suprafață de până în 10 ha, restul fiind exploatată în unități de peste 10 ha⁵⁴.

Totodată, trebuie de ținut cont de faptul că optimalitatea suprafețelor terenurilor agricole depinde de mulți factori, de aceea mărirea suprafețelor medii prelucrate nu trebuie de urmărit cu orice preț. Suprafețele mici sunt favorabile pentru obținerea unor produse agricole ecologic pure. Într-o serie de țări vest-europene unde predomină suprafețe agricole mari, modul lor de prelucrare a dus la degradarea masivă a solurilor. Ideea de mărire rapidă a suprafețelor ar putea aduce și la un șomaj rural masiv, deoarece tehnologiile agricole eficiente pe suprafețe mari sunt intensive în capital, nu în forță de muncă.

Utilizarea sistemelor intensive de producere în sectorul agricol la nivel național presupune o structură a înființărilor agricole optimizată și argumentată științific, care ar putea fi promovată prin instrumente explicative în mediul rural. În prezent structura înființărilor agricole, în care predomină culturi care nu permit obținerea unei valori adăugate și, respectiv, a veniturilor înalte, este departe de a fi optimală și are consecințe serioase asupra sistemului economic în ansamblu și asupra veniturilor obținute de agricultori. De exemplu, ponderea mică a culturilor pentru nutreț în structura înființărilor agricole determină stagnarea întregului sector zootehnic⁵⁵. Insuficiența nutrețurilor influențează prețurile la nutrețuri și la producția finală din zootehnie, care în prezent sunt mai mari decât în statele vecine. Nu e de mirare că din exportator de produse animaliere Moldova a devenit importator net. Din cauza insuficienței culturilor pentru nutreț acțiunile întreprinse de guvern pentru relansarea sectorului zootehnic nu aduc efecte. Totodată lipsa acestor culturi în structura înființărilor agricole împiedică respectarea asolamentelor, un principiu de bază al tehnologiilor agricole. Aceasta implică cheltuieli suplimentare de combatere a maladiilor și dăunătorilor culturilor agricole, de procurare a fertilizatorilor și de efectuare a unor operațiuni tehnice suplimentare de prelucrare a solului. Asemenea cheltuieli în mod inevitabil se răsfrâng asupra veniturilor curente ale agricultorilor și asupra prețurilor finale a produselor agricole, reducând competitivitatea lor. Iar agricultori care nu compensează lipsa asolamentului prin cheltuieli suplimentare vor suporta pierderi pe termen lung din cauza reducerii productivității culturilor agricole și calității produselor finite. În mod regretabil, acestea sunt perspectivele majorității agricultorilor din Moldova.

Cota cerealelor și leguminoaselor pentru boabe în structura înființărilor agricole, din contra, este exagerată. În 2004 ponderea înaltă a cerealelor putea fi explicată prin deficitul de cereale din roada anului 2003, când din cauza condițiilor climaterice nefaste recolta globală a fost de numai 100 mii tone. Dar cu greu poate fi explicat de ce cerealelor și leguminoaselor pentru boabe le-au revenit 67% din suprafața totală a înființărilor agricole în 2005. Și aceasta în pofida prețurilor mici din 2004, problemelor de realizare și pierderilor semnificative suportate de cultivatori.

Este cunoscut faptul că culturile multianuale sunt printre cele mai profitabile. Strugurii de masă și merele au cel mai înalt nivel de rentabilitate privată, de 1547 și 1337 lei/tona respectiv, în timp ce porumbul, floarea soarelui și roșiile sunt profitabile la un nivel de 600-850 lei/tona⁵⁶. Cu toate acestea, în 1997-2004 suprafața plantațiilor multianuale s-a redus considerabil: a plantațiilor cu pomi și arbuști fructiferi - cu 33%, iar patrimoniul viticol - cu 16%⁵⁷. Nu poate fi neglijat nici faptul că 50-60% din plantațiile multianuale existente au un grad avansat de uzură morală și fizică⁵⁸.

Majoritatea producătorilor agricoli înțeleg că este mai rentabilă producerea culturilor de o înaltă valoare adăugată. Însă ei nu dispun de resursele și cunoștințele necesare pentru inițierea sau dezvoltarea afacerilor. Țăranii sunt capturați într-un cerc vicios al agriculturii de subsistență, care nu permite obținerea unor venituri viitoare mai mari din cauza că veniturile lor curente sunt foarte mici. Puține instituții private și publice sunt preocupate de acordarea unei instruiți economice elementare pentru agricultori, serviciile financiare pentru ei sunt scumpe, iar economia agricolă în general rămâne foarte riscantă.

⁵⁴ Manoleli, 2004.

⁵⁵ În perioada anilor 1981-1985, ponderea culturilor pentru nutreț în structura înființărilor agricole constituia 25,4%.

⁵⁶ Rentabilitatea privată indică gradul la care producerea culturii poate concura la prețurile curente pe piață și este importantă pentru factorii de decizie, care susțin creșterea, deoarece investițiile trebuie să fie profitabile privat pentru ca producătorii agricoli să-și extindă activitățile. Mai multe detalii vezi BM, 2005.

⁵⁷ **BNS, ASRM 2005.**

⁵⁸ La finele anului trecut, Guvernul a emis Hotărârea Guvernului nr. 1254 din 01.12.2005 pentru aprobarea Regulamentului privind compensarea parțială a cheltuielilor suportate la defrișarea plantațiilor multianuale, termenul de exploatare al cărora a expirat (Monitorul Oficial nr. 164-167/1352 din 09.12.2005). Scopul Regulamentului aprobat de guvern este crearea condițiilor stimulatoare de reîntoarcere în circuitul agricol intensiv a terenurilor ocupate de plantații multianuale, termenul de exploatare al cărora a expirat, prin acțiuni de compensare parțială a cheltuielilor suportate în procesul defrișării.

Sectorul individual

Deși lucrează pe suprafețe medii relativ mici, în 2004 întreprinderilor țărănești le-au revenit 60% din producția vegetală și 90% din producția animalieră⁵⁹. În 2004 gospodăriile populației și gospodăriile țărănești (de fermier) cu suprafața terenurilor până la 10 ha au produs 55% din volumul total de cereale și leguminoase, 77% din producția de legume de câmp, 47% din fructe, pomușoare și nuci, 71% din struguri⁶⁰. Aceste entități agricole produc cea mai mare parte a producției animale (lapte 96%, carne de vită și pasăre - 89%, ouă - 63%)⁶¹.

Dacă în fitotehnie structura producției este cât de cât echilibrată, atunci în zootehnie este departe de a fi optimală. Gospodăriile țărănești din zootehnie nu mai joacă un rol de demonolizator al sectorului și au devenit principalul grup de jucători, ceea ce implică anumite riscuri. Exporturile slabe ale producției zootehnice din 2005 (numai 0,7 mii tone) este una din consecințele acestor schimbări structurale. Boxa 5 schițează portretul tipic al gospodăriilor agricole mici din Moldova.

Boxa 5 Portretele tipice ale gospodăriilor agricole mici

Fondatorii gospodăriilor țărănești în majoritatea cazurilor posedă terenuri agricole obținute în contul cotelor de teren echivalent și loturi pe lângă casă. Unele gospodării țărănești includ în procesul de producere terenuri arendate. Majoritatea acestor entități obțin produse agricole pentru consum familiar și mai puțin pentru piață. După dezmembrarea agriculturii de tip socialist, gospodăria țărănească a devenit cea mai accesibilă formă de organizare a activității pentru supraviețuirea cetățenilor din mediu rural. Evoluția acestor forme economice depinde de mai mulți factori de ordin economic și social. Convențional am putea să divizăm producători agricoli mici în trei grupuri:

Primul grup este format din întreprinderile agricole care reușesc să se adapteze la noile condiții de activitate și progresează prin implementarea unor sisteme intensive de producție. De regulă, fondatorii acestor gospodării agricole au un statut social ceva mai înalt și posedă minimumul necesar de cunoștințe pentru a gestiona o afacere agricolă. Acești producători reacționează la semnalele pieței, au venituri mai mult sau mai puțin constante, investesc în procesul de producere, procură și arendează terenuri agricole, aplică tehnologiile agricole, au acces la informație și beneficiază în multe cazuri de suport în cadrul diverselor programe de asistență pentru agricultură.

O parte din gospodăriile țărănești practică monocultura⁶², preferând înființările agricole de cereale și leguminoase boabe. Ei din start renunță la culturile cu valoare adăugată înaltă din cauza lipsei resurselor financiare pentru aplicarea tehnologiilor agricole, tehnologii care au principalul rol în procesul de producere a acestor culturi (culturile tehnice și plantațiile multianuale). Comportamentul economic al acestor entități este în mare măsură influențat de lipsa unor deprinderi manageriale ale conducătorilor acestor entități.

„De la cultivarea pământului nici un venit nu obții.” (Nicolae, 55 ani, proprietar de pământ, locuitor rural)

Al treilea grup de producători agricoli pur și simplu se consumă în activități agricole de subzistență și au venituri derizorii, dacă în general

⁵⁹ În perioada anilor 2000-2004, cota producției agricole, obținute de întreprinderile țărănești (de fermier) a constituit 68-75 % din volumul total al producției agricole, **BNS, Anuarul Statistic 2005, 2006.**

⁶⁰ **Activitatea agricolă a gospodăriilor personale auxiliare ale cetățenilor și a gospodăriilor țărănești (de fermier) în Republica Moldova, în 2004. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Chișinău, Statistica. 2005.**

⁶¹ Conform datelor Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova.

⁶² Structura suprafețelor însămnate pentru recolta anului 2004 în gospodăriile țărănești cu suprafața terenurilor sub 10 ha s-a caracterizat prin micșorarea suprafețelor cu culturi tehnice, cartofi, legume și culturi bostănoase și majorarea suprafețelor cu culturi cerealiere și furajere. Ca și în anii precedenți, majoritatea gospodăriilor țărănești cercetate (74,8%) au produs câteva tipuri de producție agricolă, iar 25,2% au practicat monocultura, în special: 19,2% au cultivat cereale, 3,0% - struguri, 1,6% - fructe, 0,9% - floarea soarelui, 0,4% - cartofi și numai câteva gospodării – sfeclă de zahăr și legume (mai puțin de 0,1%). **Vedeți Activitatea agricolă a gospodăriilor personale auxiliare ale cetățenilor și a gospodăriilor țărănești (de fermier) în Republica Moldova, în 2004. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Chișinău, Statistica. 2005.**

au venituri în formă monetară. Cu trecerea timpului, o bună parte din aceste persoane abandonează activitatea agricolă, preferând să vândă terenurile agricole. O altă parte transmit agricultorilor mai competitivi terenurile agricole în arendă. Ei frecvent sunt antrenați pentru o remunerare simbolică în prelucrarea manuală a terenurilor agricole concesionate altor producători.

Segmentul corporativ

În structura terenurilor cu destinație agricolă se observă creșterea suprafețelor prelucrate de societățile cu răspundere limitată. În 2005 aceste societăți prelucrau o suprafață totală cu 11% mai mare decât în 2002⁶³. O creștere importantă a suprafețelor agricole este înregistrată pe segmentul ocupat de cooperativele de producție și societățile pe acțiuni, care la începutul anului 2005 lucrau de terenuri cu 29,6% și 20% mai mari față de anul 2002. Luarea în arendă a terenurilor agricole este procesul care explică aceste creșteri substanțiale (Boxa 6).

Boxa 6 Arenda – strategia de expansiune a gospodăriilor agricole medii

În Moldova gospodăriile agricole tipice de talie medie sunt societățile cu răspundere limitată și societățile pe acțiuni. Deși ambele au multe trăsături comune, agricultorii la alegerea formei organizatorice juridice acordă prioritate societăților cu răspundere limitată, în ascensiune ca număr și suprafața a terenurilor agricole prelucrate. Suprafața terenurilor arendate de societățile cu răspundere limitată depășesc de 3,4 ori suprafața terenurilor aflate în proprietatea acestora⁶⁴.

Conform rezultatelor unor cercetări efectuate de Centrul de Investigații Strategice și Reforme mai frecvent recurg la arendarea pământului societățile cu răspundere limitată⁶⁵. Latura pozitivă a fenomenului este că cel mai des prelucrarea pământului arendat de SRL-uri este urmărit de persoane specializate în agricultură. Arendașul este agricultor de meserie și uneori participă direct la prelucrarea pământului. Pe de altă parte, mulți arendași în perioada sovietică au deținut posturi importante în fostele structuri colhoznice sau de sovhoz și păstrează o influență puternică asupra proprietarului de pământ, determinându-l în multe cazuri să accepte condiții contractuale mai puțin avantajoase.

Arendașii sînt de obicei persoane cu un statut social mai înalt, dețin un potențial financiar suficient pentru activitate economică, contacte personale și alte avantaje. Arendașii au un nivel destul de înalt de instruire, vârsta lor medie fiind mai mică decât a celor care oferă pământul în arendă. Arendașii cu studii superioare reprezintă practic trei sferturi din total și, de fapt, ei reprezintă o nouă elită rurală. În grupul arendașilor cu studii superioare 64% au studii agricole⁶⁶. Însă acest lucru nu înseamnă că ei dispun în mod obligatoriu și de abilitățile necesare pentru conducerea unei afaceri în condițiile economiei de piață. În foarte multe cazuri, comportamentul economic al acestora este similar cu cel din perioada sovietică.

Evoluțiile industriei

Dezindustrializarea și sărăcia urbană

Sectorul industrial moldovenesc s-a format începând cu anii 1960 în condițiile unei economii sovietice supracentralizate. Până în 1989 industria moldovenească s-a dezvoltat ca un apendice al sistemului industrial sovietic, bazându-se pe industria alimentară, ușoară și pe câteva ramuri scientintensive și tehnologic avansate (electronica, construcțiile de mașini și aparate) care în cea mai mare măsură deserveau necesitățile complexului militar-industrial sovietic⁶⁷. Multe din problemele cu care se ciocnește

⁶³ Hotărârea Guvernului nr. 713 din 05.06.2002 cu privire la aprobarea Cadastrului funciar național la data de 1 ianuarie 2002. Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 74/806 din 11.06.2002.

⁶⁴ Idem.

⁶⁵ CISR, 2003.

⁶⁶ Idem.

⁶⁷ MII/ASM, 2006.

azi industria sunt determinate de deficiențele politicii industriale admise în perioada sovietică, sistemul industrial moldovenesc fiind planificat să funcționeze plinar doar în condițiile conectării la canalele centralizate de aprovizionare și la câteva piețe de desfacere - rusă, ucraineană, bielarusă și kazahă.

Pe parcursul tranziției s-a produs un acut proces de dezindustrializare a Moldovei, agravat de separarea efectivă a Transnistriei (căreia în 1989 îi revenea mai mult de 1/3 din valoarea producției industriale a RSSM). Însă ramurile tehnologic avansate și care aveau un potențial de competitivitate înalt nu au fost în stare să asigure o conversiune rapidă a producției cu destinație militară în una cu destinație civilă. Nici autoritățile statului nu s-au grăbit să izoleze aceste ramuri de influențele nefaste și să contribuie la diversificarea piețelor de desfacere. Drept urmare, a fost pierdut un potențial tehnologic și, mai ales, uman deosebit de valoros.

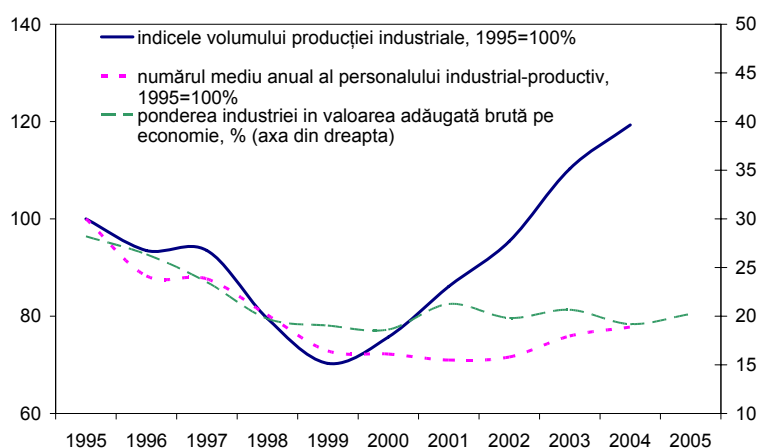
„Doi ani în urmă salariul îmi ajungea. Dar acum fata a crescut, învață și când primesc salariul mă gîndesc cum să-l împart. Analizez cât îmi rămâne și împart strict. Ce rămâne îi dau deoparte. Dar la film sau în altă parte nu-mi permit, doar la lucru și acasă.” .
(Ludmila, 44 ani, angajată fabrica de mobilă, Chișinău)

În paralel cu pierderea ramurilor industriale scientointensive și cu revenirea la o structură industrială mai arhaică, dezindustrializarea s-a caracterizat prin lichidarea unui număr mare de întreprinderi tradiționale, închiderea locurilor de muncă și reducerea ponderii care revenea sectorului industrial în ansamblu în valoarea adăugată brută creată în economie (Figura 13). Ponderea industriei în valoarea adăugată brută creată în economie a scăzut continuu de la 28,2% în 1995 la 18,6% în 2000, după care în 2001-2005 a oscilat în jurul a 20%.

Dacă în anii '90 rolul industriei a scăzut din cauza comprimării sectorului industrial, atunci în anii 2000 expansiunea mai rapidă a industriei în VAB nu a fost posibilă din cauza creșterii accelerate a sectorului serviciilor, creștere care în sine este un factor pozitiv de diversificare și modernizare a economiei. Dar serviciile în expansiune oricum nu au fost în stare să absoarbă excedentul forței de muncă eliberată din sectorul industrial.

Anume dezindustrializarea este una din cauzele fundamentale care a determinat o creștere rapidă a sărăciei în mediul urban. Întreprinderile industriale sunt amplasate preponderent în orașele mari, în centrele raionale și în câteva orașele mici. Situația a fost agravată de faptul că multe așezări urbane au fost dependente de 1-2 mari întreprinderi care atunci când au falimentat au generat șomaj masiv și o reducere catastrofală a veniturilor. Mai mult, în perioada sovietică întreprinderile industriale erau responsabile de menținerea unor obiective de infrastructură socială (spitale, școli) și lichidarea acestor întreprinderi a avut impact imediat nu doar asupra veniturilor, dar și asupra altor dimensiuni ale dezvoltării umane, în particular asupra sănătății și educației.

Figura 13 Evoluția industriei moldovenești

Surse: Anuare statistice BNS;

Situația curentă a industriei

În principiu, ca și alte țări integrate în fostul complex industrial, comercial și energetic sovietic, Moldova trebuia să se aștepte la o anumită comprimare a industriei sale, dar efectele și proporțiile sale puteau fi atenuate dacă s-ar fi investit în restructurarea economică și dezvoltarea tehnologică a întreprinderilor industriale. În prezent industria se caracterizează de un număr mic de genuri de activitate, fiind geografic polarizată și dominată de industria alimentară și a băuturilor. Capacitatea relativ restrânsă de

competitivitate externă a industriei este demonstrată de ponderea minoră care revine sectoarelor tehnologic avansate (0,2% din valoarea producției industriale), comparativ cu 20% în UE⁶⁸.

Capacitățile productive din Moldova au degradat într-o asemenea măsură încât ele nu mai permit o activitate economică performantă și obținerea unei producții competitive ca preț și calitate. Datele statistice demonstrează că majoritatea întreprinderilor industriale mari, chiar și în ramurile la prima vedere performante și competitive, nu utilizează la maximum capacitățile tehnologice instalate (Tabelul 14).

Tabelul 14 Utilizarea capacităților de producție ale întreprinderilor industriale mari pentru fabricarea unor tipuri de produse, % din capacitatea instalată

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Mașini agricole	23,9	3,0	20,0	29,4	40,8	43,5	65,3	74,4	55,2		
Pompe centrifuge	33,7	17,2	8,9	13,8	9,6	11,2	14,6	17,2	23,5		
Mobilă	59,7	52,2	42,8	28,0	34,9	46,0	60,4	61,5	74,6		
Lacuri și vopsele	5,3	4,6	2,0	2,1	5,1	25,6	39,0	48,2	7,7		
Ciment	4,2	3,5	10,6	6,4	4,3	19,3	13,7	24,3	22,2		
Țesături de bumbac	4,9	24,8	21,9	20,5	10,6	8,5	7,0	23,4	23,7		
Confecții	36,9	46,6	56,0	61,4	70,8	46,6	79,1	76,6	63,0		
Covoare și preșuri	27,7	28,5	23,5	19,8	15,8	15,8	35,9	62,1	68,6		
Încălțăminte	22,0	22,7	15,5	9,5	11,9	14,0	16,2	32,7	51,3		
Conserve din carne	21,4	23,0	27,6	20,2	16,9	26,3	29,3	22,3	48,0		
Băuturi nealcoolice	8,4	8,2	7,8	11,2	35,5	21,6	35,0	50,9	68,6		
Zahăr	79,6	80,2	83,0	71,8	71,0	57,4	58,4	79,3	75,7		
Pâine și produse de panificație	34,2	37,1	57,2	50,3	36,3	35,9	43,6	47,4	55,3		
Vin din struguri	-	45,3	52,2	18,5	8,6	12,7	16,2	19,1	26,2		

Sursa: BNS

Subutilizarea capacităților de producție este determinată de două cauze, în mare măsură corelate. Prima este că multe întreprinderi industriale au la balanță capital fix uzat din punct de vedere fizic și moral. Fabricată cu un asemenea capital, producția nu este competitivă ca preț și calitate. De aceea, cererea față de producția întreprinderilor industriale naționale este în general foarte slabă, aceasta fiind cea de-a doua cauză care explică „anemia” sectorului industrial. Prin urmare, investițiile ar trebui să fie orientate nu doar spre construirea unor noi capacități, dar și spre modernizarea instalațiilor tehnologice.

Dezvoltarea industriei este compromisă de vulnerabilitatea externă a sectorului. În primele trei luni ale anului 2006 industria a scăzut în termeni reali cu 0,3% din cauza recesiunii în ramura vinificației, care la rândul său a fost determinată de instituirea de către Rusia a unor bariere la importul băuturilor alcoolice moldovenești pe teritoriul său. Recesiunea în vinificație ar putea să arunce efecte negative și alte ramuri conexe, mai ales în viticultură. Dar pe lângă vinificație, în 2006 au scăzut și alte ramuri care nu sunt direct influențate de criza relațiilor comerciale cu Rusia. Acest lucru arată că pe lângă factorii de conjunctură comercială nefavorabilă există și unele bariere sistematice care împiedică dezvoltarea industriei și transformarea acesteia într-un sector competitiv.

Forța de muncă, șomajul și perspectivele dezvoltării economice

Creșterea economiei – multiplicarea locurilor de muncă: o legătură lipsă

În mod normal, într-o economie aflată în creștere puternică trebuie să sporească și numărul de locuri de muncă accesibile. Însă exemplul Moldovei demonstrează că o economie poate să înregistreze ritmuri înalte de creștere în paralel cu reducerea numărului populației salariate sau cu alte ocupații economice (Tabelul 15). Lipsa unei legături pozitive între creșterea economică și numărul de locuri de muncă accesibile are influența nefastă asupra reducerii sărăciei, deoarece salariile dețin cea mai mare pondere în veniturile populației.

Tabelul 15 Evoluția indicatorilor de utilizare a forței de muncă

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Populația (medie anuală fără Transnistria), mii persoane	3639,0	3630,8	3622,4	3612,25	3389,4	3388,9 ¹
Resurse forțe de muncă, mii persoane	2083	2088	2043	1971	1961	
Populația economic activă, mii persoane	1655	1617	1615	1474	1433	1422
Populația ocupată în economie, mii persoane	1515	1499	1505	1356	1316	1319
Numărul de salariați, mii persoane ² ,	697	692	685	668	676	686
Numărul șomerilor, conform metodologie BIM, mii persoane	140	118	110	117	116	104
Rata șomajului conform metodologie BIM, %	8,5	7,3	6,8	7,9	8,1	7,3
Numărul locurilor de muncă noi create	21745	18951	27996	37851	35969	27342
inclusiv de întreprinderile micului business	11231	12592	16238	18455	20278	12929
Numărul locurilor de muncă lichidate						

⁶⁸ MII/ASM, 2006.

Note: 1- date preliminare pe baza recensământului din 2004; 2 – întreprinderile cu mai mult de 20 salariați, 3 – ianuarie – septembrie
Sursa: BNS,

Resursele de forță de muncă disponibile au diminuat substanțial în perioada de creștere economică. Față de 1999 populația economic activă în 2005 era cu 16% mai mică, iar populația ocupată în economie - cu 12%. Numărul de salariați a scăzut încă mai mult, cu aproape 20% pe economie. În unele sectoare, numărul salariaților chiar s-a prăbușit catastrofal: în agricultură - cu 50%, inclusiv femeile cu 53%, iar în construcții - cu 30%.

Atractivitatea activității economice este în scădere, lucru atestat de diminuarea ratei de activitate a populației de 15 ani și peste de la 60% în 2000 la 49% în 2005. În paralel, a scăzut și rata de ocupare de la 55% în 2000 la 45% în 2005, și la bărbați semnificativ mai mult decât la femei.

„Cred că trebuie să se atragă atenția la acele întreprinderi care au fost la noi și s-au închis, să se deschidă locuri de muncă la oameni care au nevoie de serviciu. Nu ar trebui numai să se vândă și să se vândă, dar și să se producă, atunci economia ar crește” (Dumitru, 26 ani, angajat în comerț, urban)

Evoluțiile economice la nivel sectorial în paralel cu reducerea absolută a numărului de oportunități economice pe economie au determinat reamplasări structurale importante într-o perioadă foarte scurtă de timp. În particular, ponderea populației ocupate în agricultură a scăzut de la 50,9% în 2000 la 40,7% în 2005, în timp ce ponderea populației ocupate în sectorul serviciilor a crescut de la 38,2% în 2000 la 47,2%. Cotitura istorică a fost în 2003 când pentru prima dată numărul celor ocupați în servicii a devenit mai mare decât numărul celor ocupați în agricultură. Ponderea care revine industriei nu s-a modificat substanțial. Efectele sociale și economice pe termen lung ale acestor modificări structurale sunt încă incerte, dar este clar că pe termen scurt costurile umane sunt foarte înalte deoarece oportunitățile dispărute din agricultură nu au fost compensate de multiplicarea oportunităților în industrie și servicii.

Problema șomajului

În perioada de creștere economică numărul de șomeri conform metodologiei Biroului Internațional al Muncii a scăzut cu 44%, rata șomajului rămânând la un nivel mai mic decât în țările din Europa Centrală și de Est și CSI și comparabil cu cel din UE-15 (Figura 14). Însă unele studii afirmă că rata șomajului în anchetele forței de muncă ar putea fi mult subestimată din cauza că sondajele nu țin cont de cele 10-15% din forța de muncă angajată cu normă incompletă sau se află în concediu neplătit pe termen lung⁶⁹. Durata medie a șomajului este foarte înaltă, în medie 2 ani. O tendință pozitivă este reducerea numărului de șomeri pe termen lung de la 60,4% din totalul șomerilor în 2000 la 48,9% în 2005.

Dar din cauza emigrației rata șomajului nu mai este un indicator atât de relevant pentru a caracteriza disfuncțiile pieței muncii. Un indicator alternativ ar putea fi o rată de neutilizare a forței de muncă, pe care o definim ca număr total de șomeri și de emigranți raportat la populația economic activă (grup în care, evident, au fost incluși și emigranții și din această cauză indicatorul „populația economic activă” utilizată în acest exercițiu se deosebește de „populația economic activă” în versiunea Biroului Național de Statistică). Rezultatele acestui exercițiu pentru 2004-2005 sunt incluse în Tabelul 16, din care se văd adevăratele proporții în care sunt risipite resursele de muncă ale Moldovei. Ar mai trebui probabil de ținut cont și de rata subocupării forței de muncă, definită ca raport dintre numărul de persoane ocupate care nu au lucrat cu program deplin și numărul total de persoane ocupate, pentru a vedea că o treime din totalul forței de muncă din Moldova nu este atrasă în procesul economic.

Tabelul 16 Risipirea resurselor de forță de muncă

	T1'04	T2'04	T3'04	T4'04	T1'05	T2'05	T3'05	T4'05
Numărul emigranților, mii (1)	318	342	367	354	346	383	420	429
Numărul șomeri (2)	153.2	104.9	94.1	113.7	132.8	95.8	96.7	89
Total forță de muncă neutilizată (3)=(1)+(2)	471.2	446.9	461.1	467.7	478.8	478.8	516.7	518
Populație internă economic activă, BNS (4)	1356	1466	1482.8	1424.6	1381.5	1454.6	1460.4	1393
Populație națională economic activă (5)=(1)+(4)	1674	1808	1849.8	1778.6	1727.5	1837.6	1880.4	1822
Rata neutilizării forței de muncă (6) = (3)/(5)	28.1	24.7	24.9	26.3	27.7	26.1	27.5	28.4
Rata șomajului (7)=(2)/(5)	11.3	7.2	6.3	8.0	9.6	6.6	6.6	6.4
Rata subocupării, BNS	3,8	3,8	3,2	3,4	4,1	4,6	3,9	3,4

Surse: BNS și calculele autorilor

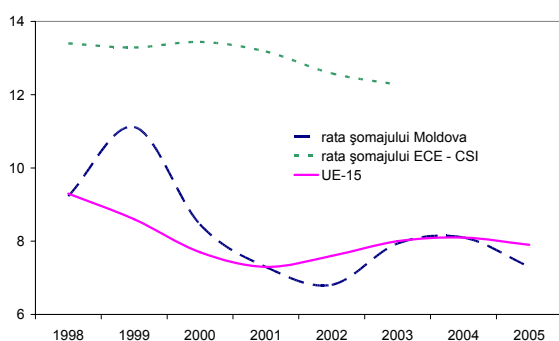
Cu excepția anului 2005, numărul de locuri de muncă lichidate în perioada de creștere economică a fost mai mare decât numărul de locuri de muncă create. S-ar putea ca o parte din angajații eliberați să fi găsit ocupații de alternativă în

„Sunt locuri de muncă cumpărate cu 2-3 ani înainte. Studentul încă învață la facultate, dar are deja asigurat un loc de muncă.” (Vadim, 28 ani, student, rural).

⁶⁹ BIM/CE, 2005.

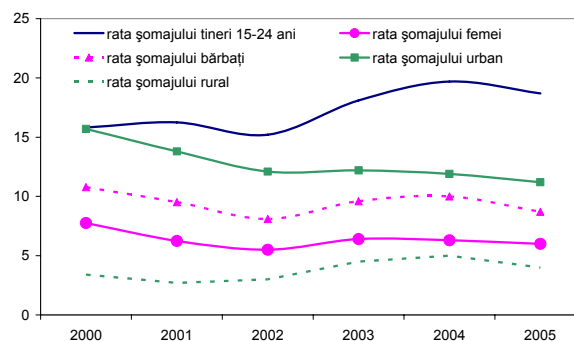
întreprinderile mici sau alte oportunități. Însă probabil principala explicație de menținere a șomajului la cote relativ mici este că populația eliberată din muncă a avut posibilitatea emigrării peste hotare. Este natural să presupunem că persoanele eliberate din muncă au considerat mai multe variante de câștig a venitului, inclusiv emigrarea, lansarea unor afaceri proprii, autoangajarea sau angajarea în alte locuri de muncă. Dar faptul că emigrarea totuși a prevalat asupra altor opțiuni arată că riscurile economice în Moldova sunt mult mai mari chiar și decât riscurile unei emigrații ilegale.

Figura 14 Ratele șomajului în Moldova, ECE-CSI și UE-15, %

Surse: Eurostat, 2006; TransMonee, 2006; BNS

Figura 15 Ratele șomajului pe categorii sociale, %

Surse: BNS

Șomajul printre tineri de vârsta 15-24 de ani este foarte înalt (18,7%), acesta înregistrând o ușoară tendință de creștere în 2000-2005. Problemele legate de șomajul tinerilor sunt tratate mai detaliat în Boxa 7. În Moldova legătura dintre șomaj și nivelul de educație post-secundară este deosebit de puternică, rata șomajului scăzând odată cu avansarea nivelului de studii. Însă acest lucru nu-i avantajează prea mult pe tineri, majoritatea dintre ei trecând prin perioade deosebit de dificile după absolvirea instituțiilor de învățământ.

Cel mai mult afectați de șomaj sunt anume cei mai săraci cetățeni (Tabelul 17). Pe parcursul perioadei 1998-2004 riscurile săracilor de a deveni șomeri în general au crescut (de precizat după apariția datelor pentru 2005). Evident, la nivelul chintilelor primare legătura dintre șomaj și sărăcie este bilaterală: șomajul înalt determină un risc de sărăcie mai mare, iar sărăcia permanentă diminuează capitalul uman al săracilor (sănătatea, deprinderile acumulate anterior, legăturile sociale) și complică identificarea unui loc de muncă care ar fi remunerat la un nivel suficient pentru a scăpa de sărăcie.

Tabelul 17 Distribuția șomerilor pe chintile, % din total

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Q1	30,0	33,1	38,4	39,7	46,2	44,7	34,2	
Q2	19,8	19,3	16,7	16,6	16,6	16,3	20,4	
Q3	18,3	14,7	16,1	15,9	13,4	18,3	14,3	
Q4	17,4	16,1	16,1	11,6	10,5	10,1	14,3	
Q5	14,4	16,8	12,7	16,2	13,4	10,6	16,8	
Total	100	100	100	100	100	100	100	100

Surse: SPMU;

O particularitate curioasă, specifică Moldovei, este rata mai mare a șomajului printre bărbați decât printre femei (8,7% față de 6,0% în 2005). Pentru țările vest- și central-europene este obișnuită mai degrabă situația inversă (în UE-25 în 2005 șomajul printre bărbați a fost de 7,9% față de 9,8% printre femei).

„În oraș este încă suportabil, mai este de lucru plătit ici-colea, dar la sat, deși tot anul este de lucru, acesta nu este plătit, poate toamna un pic” (Nicolae, 55 ani, proprietar de pământ, rural)

Această particularitate este explicată nu de emanciparea deosebită a femeilor în Moldova, ci de anumite particularități cultural-economice:

- femeile acceptă remunerare mai proastă comparativ cu bărbații pentru același tip de muncă;
- anumite locuri de muncă prost remunerate sunt ocupate mai mult de femei (dereticători, măturători);
- femeile predomină în unele sectoare unde activitatea este în mare măsură neformală și prost remunerată (de exemplu, vânzare de stradă);
- mulți bărbați dependenți de transferurile de peste hotare ale soțiilor lor, preferă mai degrabă să aștepte posibilități de emigrare decât să accepte o slujbă prost remunerată;
- în grupul emigranților pe termen lung, care practic nu au nici un fel de așteptări față de piața de muncă locală, predomină femeile.

Totodată, trebuie de menționat că în Moldova decalajul salarial al femeilor în raport cu bărbații este chiar mai mic decât cele întâlnite în unele țări central- și vest-europene, de aceea și problema discriminării economice pe gen nu trebuie exagerată.

De asemenea, se atestă un șomaj mai redus în mediul rural comparativ cu mediul urban. Explicația constă în faptul că un locuitor rural practic întotdeauna are o ocupație în sfera agricolă, fie chiar și neaducătoare de venit monetar, ci doar în natură.

Boxa 7 Tinerii pe piața muncii

Deși ponderea tinerilor în totalul populației a crescut pe parcursul ultimului deceniu, ponderea lor în totalul forței de muncă a scăzut. Una din explicațiile acestei evoluții este emigrarea intensă a tinerilor peste hotare. Într-un sondaj efectuat de BNS în trimestrul II'2005 din toți tinerii de vârstă 15-29 ani înregistrați în menajuri, fiecare al cincilea era plecat la muncă peste hotare, trei sferturi din ei fiind din sate și tot atâția fiind bărbați⁷⁰. Cu cât mai scăzute sunt studiile tinerilor, cu atât mai mare pare a fi tentația spre emigrare. Remunerarea proastă a muncii tinerilor este un alt factor care îi determină să emigreze peste hotare. Circa 70% din tineri au declarat că ar pleca la lucru peste hotare dacă li s-ar oferi această ocazie. Conform estimărilor autorilor, în trimestrul II al anului 2005 tinerii erau remunerați cu un salariu mediu de 770 lei, comparativ cu salariul mediu pe economie de 1250 lei.

Tineri par a fi tot mai puțin atrași de activitățile economice în agricultură. Sondajul efectuat de BNS atestă că ponderea tinerilor ocupați în agricultură este de 34,4%, comparativ cu 42,9% în populația generală, iar în industrie 15,3% comparativ cu 12% populația generală (situația valabilă în trimestrul II 2005).

În grupul tinerilor se manifestă o „amorțeală profesională”. Peste 70% din tinerii intervievați în cadrul sondajului realizat de BNS au declarat că nu au nevoie de îmbunătățirea nivelului de calificare pentru activitatea pe care o desfășoară. Este interesant că cu cât mai jos este nivelul de studii al tinerilor, cu atât mai rar ei și doresc ridicarea nivelului de calificare. Pe de altă parte, din cauza remunerării joase fiecare al doilea tânăr interviuat dorea să-și schimbe locul de muncă. Acest lucru sugerează o anumită rigiditate a pieței muncii în raport cu tinerii, aceștia urmărind salarii mai mari prin schimbarea activității, nu prin avansarea în carieră în domeniul inițial ales.

Șomajul forței de muncă tinere în Moldova este un fenomen îngrijorător din două perspective (Tabelul 18). În primul rând, tinerii reprezintă peste un sfert din totalul șomerilor, prin urmare politicile de eradicare a șomajului trebuie să fie strâns corelate cu politicile de tineret. În al doilea rând, este foarte mare rata șomajului în rândul tinerilor. Decalajul dintre rata șomajului tinerilor și rata șomajului general a crescut constant în 2000-

⁷⁰ BNS, Nota informativă” Tinerii pe piața muncii”, nr.09-01/56 din 14/04/06.

2005. Chiar și în rândul tinerilor riscul de șomaj crește odată cu mișcarea spre segmentele inferioare de vârstă).

Tabelul 18 Șomajul tinerilor (15-24 ani), %, dacă nu este indicat altceva

	2002	2003	2004	2005
Total șomeri, mii	109,9	117,1	116,5	103,7
Pondere tinerilor în categoria șomerilor	29,2	26,0	26,5	27,5
Rata șomajului general	6,8	7,9	8,1	7,3
15-24 ani	15,2	18,1	19,7	18,7
Rata șomajului general în mediul rural	3,0	4,5	5,0	4,0
15-24 ani	9,4	13,5	17,1	15,3
Rata șomajului general în mediul urban	12,1	12,2	11,9	11,2
15-24 ani	26,1	24,3	22,9	23,1
Rata șomajului general bărbați	8,1	9,6	10,0	8,7
15-24 ani	17,5	19,0	21,5	19,1
Rata șomajului general femei	5,5	6,4	6,3	6,0
15-24 ani	9,4	17,1	17,6	18,3

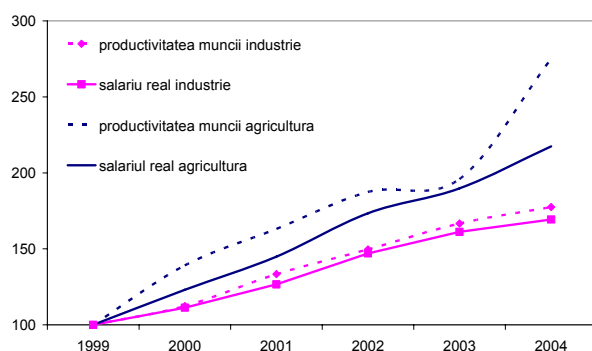
Surse: BNS

Este remarcabil faptul că șomajul tinerilor în rândul femeilor a crescut mult mai repede decât șomajul bărbaților. Dar tinerii din mediul urban sunt expuși la cel mai mare risc de șomaj. În trimestrul 1, 2005 șomajul tinerilor de vârstă 15-19 ani, gen masculin și care trăiesc în orașe a atins recordul de 39%.

Salariile și productivitatea muncii

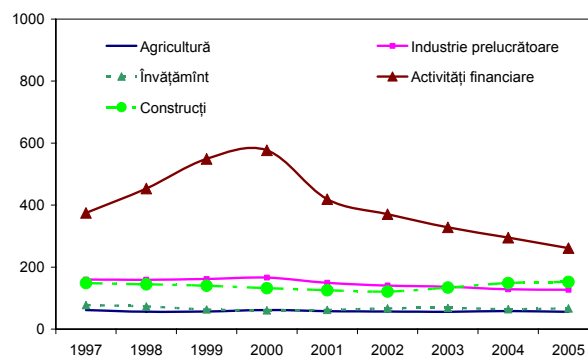
Salariile reale în 2000-2005 au crescut mai bine de 2 ori, de la 305 lei (28,9 USD) în 1999 la 1318,7 (104,7 USD) în 2005, rămânând totuși mult sub media europeană. În Moldova frecvent se afirmă că creșterea salarială este exagerată, situându-se mult peste creșterea productivității și fiind un factor care a alimentat presiunile inflaționiste. Dar după cum se vede din Figura 16, în 2000-2005 salariile în două sectoare (agricultura și industria) au crescut chiar ceva mai puțin decât productivitatea muncii, prin urmare această creștere a fost justă din punct de vedere social și îndreptățită din punct de vedere economic. Calculele preliminare arată că această situație persistă și în sectorul serviciilor.

Figura 16 Corelația productivitate-remunerare a muncii, 1999=100%

Surse: BNS și calculele autorilor

Figura 17 Evoluția decalajelor dintre salariile medii pe sectoare și media pe economie, % față de medie

Surse: BNS și calculele autorilor

Deși salariile s-au majorat substanțial în perioada de creștere economică, decalajele dintre diferite sectoare de activitate, genuri și medii de reședință s-au menținut. Decalajele dintre sectoare și decalajele sat/oraș sunt explicate de diferențele de productivitate a muncii dintre sectoare și de rentabilitatea activității în sectoarele respective. După cum este arătat și în Figura 17, remunerarea relativă a agricultorilor și a specialiștilor finanțați din buget a rămas mult sub media salariilor plătite în economie. Remunerarea oficială în construcții și industrie nu s-a schimbat deși anume aceste sectoare au crescut puternic. Schimbări majore s-au produs în cazul salariilor plătite funcționarilor bancari care în 1999-2000

„Majoritatea locurilor de muncă disponibile sunt bugetare, și dacă bugetul e mic, și salariile sunt mici.” (Dumitru, 26 ani, angajat în comerț, urban).

primeau salarii de 5 ori mai mari decât în medie pe economie, iar în 2005

Tabelul 19 Ponderea femeilor salariate în sectoare de producție, % din total, dacă nu este indicat altceva

	2000	2004	salariul, % din medie nationala2005
Învățământ	23.38	26.15	66.9
Industrie	13.98	17.11	127.0
Agricultura	27.17	15.30	55.6
Administrație publică	4.45	6.57	103.0
Sănătate și asistență socială	14.06	14.14	76.7
Comerț cu ridicata și cu amănuntul	4.59	5.86	89.6
Transporturi și comunicații	3.55	4.45	163.0
Alte sectoare	8.83	10.42	-
Total	100	100	-

Surse: calcule pe baza BNS

În 2005 salariul primit de femei reprezenta numai 75% din cel plătit bărbaților (BNS). Acest decalaj este explicat de faptul că femeile prevalează în sectoare cu salarii mai mici și de unii factori de discriminare evidentă a femeilor în raport cu bărbații. După cum este ilustrat în Tabelul 19, mai mult de jumătate din femeile din Moldova predomină în ramuri în care salariul este sub media plătită pe economie: agricultură, învățământ, comerț și sănătate. În ultimele trei sectoare femeile reprezintă mai mult de 70% din totalul salariaților în aceste ramuri.

Capitolul III. Legătura dintre creșterea economică și dezvoltarea umană

În mod regretabil, sărăcia a devenit un element intrinsec al imaginii de țară a Moldovei. Capitolul trei începe prin a face o prezentare a Indicelui de Dezvoltare Umană a Moldovei și unele reevaluări ale acestui indice pe baza unor seturi noi de date statistice. Este evaluat progresul intermediar a Moldovei spre Obiectivele de Dezvoltare Milenară. Ulterior este făcută o incursiune în fenomenul sărăciei monetare, autorii arătând pe baza datelor statistice incidența sărăciei a scăzut vertiginos în 2000-2004. Totuși, procesele de dezvoltare în mediul rural sunt vădit devansate de cele din mediul urban. Autorii arată că în pofida reducerii sărăciei ca atare, vulnerabilitatea veniturilor la potențialele șocuri externe rămâne foarte mare. Capitolul continuă prin prezentarea evoluțiilor în domeniul educației și a sănătății, alte două dimensiuni ale Indicelui de Dezvoltare Umană. Această parte a Raportului se încheie prin analiza implicațiilor pe care le are emigrarea asupra sărăciei la nivel microeconomic.

Indicele Dezvoltării Umane al Moldovei

Una din manifestările fenomenului de subdezvoltare este sărăcia materială. În definiția clasică a sărăciei, extinderea și profunzimea fenomenul se evaluează prin raportarea la un prag monetar al veniturilor sau al cheltuielilor⁷¹. Dar măsurarea sărăciei monetare nu este suficientă pentru a percepe amploarea reală a deprivării umane. O soluție de alternativă pentru evaluarea nivelului de dezvoltare este măsurarea separată a unor dimensiuni de bază ale deprivării și integrarea lor într-un indicator sintetic.

PNUD a urmat această abordare, dezvoltând o serie de indicatori compoziți utilizați pentru măsurarea progresului țărilor în parte pe calea dezvoltării umane și pentru compararea internațională a performanțelor în domeniul dezvoltării umane. Indicatorul principal utilizat de PNUD este Indicele Dezvoltării Umane (IDU) calculat pe baza unor indici ce caracterizează cele mai importante, în viziunea PNUD, aspecte ale dezvoltării umane: sănătatea, educația și veniturile. Pentru evaluarea țărilor din punct de vedere al dezvoltării umane în cadrul PNUD mai sunt utilizați și alți patru indici compoziți: Indicele Sărăciei Umane-I pentru țările în curs de dezvoltare, Indicele Sărăciei Umane-II pentru o serie de țări din grupul OCDE, Indicele Dezvoltării Dezagregat pe Genuri și Indicele Implicării Genurilor.

Indicele Dezvoltării Umane este folosit în mod curent ca cel mai sugestiv indicator al dezvoltării umane. Calcularea IDU se bazează pe trei finalități majore ale procesului de dezvoltare: 1) *longevitatea* măsurată ca speranța de viață la naștere; 2) *educația* măsurată ca media ponderată dintre rata științei de carte la adulți (pondera 2/3) și rata brută de înrolare la studii primare, secundare și terțiare (pondera 1/3); și 3) *standardele de viață* măsurate ca PIB per capita exprimat în dolari SUA ajustați la paritatea puterii de cumpărare a valutei naționale pentru a reflecta diferențele de prețuri dintre țări. Totodată trebuie de precizat că și acest indicator are anumite limite care împiedică înțelegerea tabloului complet al dezvoltării (vezi Boxa 8).

Boxa 8 Limitele metodologiei IDU

Indicele compozit IDU include numai trei componente: nivelul mediu al veniturilor, performanțele educaționale atinse și longevitatea vieții. Limitându-se doar la aceste trei dimensiuni, IDU eșuează în a ține cont de alte dimensiuni importante ale dezvoltării umane.

„Sărăcie e atunci când nu ai ce mânca, nu ai cu ce te îmbrăca, nu ai cu ce învăța un copil. Sărăcie este atunci când iarna trebuie să-încalți cu niște cizme călduroase, bune. Dar tu îl încalți cu ce ai și el vine de la școală cu picioarele ude” (Emilian, 40 ani, proprietar de pământ, lucrător sezonier în Rusia, locuitor rural)

⁷¹ De exemplu, indicatorii din familia Foster-Greer-Tornbecke: incidența, profunzimea și acuitatea sărăciei; pentru mai multă informație vedeți MEC, 2005.

În primul rând, se ignoră diferențele enorme de venituri care pot exista într-o societate și care în mod inevitabil subminează gradul de dezvoltare. Aceste inegalități se pot manifesta între diferite păături sociale și între regiuni ale țării. Unele țări geografic sunt prea vaste (Rusia) și fragmentate pentru a condensa într-un singur indicator diferențele enorme de dezvoltare. Dar chiar și în cazul țărilor mici (cum ar fi Moldova), diferențele de dezvoltare sat-oraș sunt foarte mari.

Uneori inegalitățile sunt atât de mari încât ar trebui să ne întrebăm cât de relevantă mai este media națională a veniturilor per capita care intră în componența IDU. Un șir de țări sunt incluse în categoria celor cu un înalt nivel de dezvoltare umană în pofida enormelor inegalități de venituri: Chile (cu un coeficient Gini de 57,1), Panama (56,4), Argentina (52,2), Mexico (54,6), Costa Rica (46,5) sau Uruguay (44,6)⁷². Amploarea inegalităților ridică mari semne de întrebare asupra corectitudinii de includere a acestor țări în categoria celor cu un înalt nivel de dezvoltare umană.

În al doilea rând, IDU este puțin relevant pentru descrierea dezvoltării atinse de țările nedemocratice, în care cetățenii nu dispun de libertatea efectivă de a alege, ci acceptă ceea ce li se impune. Or, dezvoltarea umană înseamnă libertate⁷³. Adoptând definiția axată pe libertate în calitate de bază analitică pentru dezvoltarea umană, tradiționalul Indice al Dezvoltării Umane devine mai puțin relevant pentru evaluarea progresului în timp și pentru compararea internațională a nivelului de dezvoltare umană. Devine o aberație metodologică evidentă faptul că Belarus – țară în care practic nu există opoziție politică, presa este controlată politic și administrativ, iar alegerile nu respectă standardele democratice minimale – are un IDU egal cu 0,786, foarte aproape de țările cu un înalt nivel al dezvoltării umane. Aceeași întrebare poate fi pusă în legătură cu atribuirea unui grad mediu de dezvoltare umană unor asemenea țări precum Uzbekistan (să ne amintim de evenimentele din 2005 din orașul Andijan unde protestele social-politice au fost în mod violent înăbușite cu utilizarea forței armate) sau Turkmenistanul (țară recunoscută a fi cu cel mai autocrat regim în spațiul postsovietic).

În sfârșit, IDU este dezarticulat de la Obiective Milenare ale Dezvoltării (OMD) la care au aderat majoritatea țărilor. Aceste obiective detaliază un mai mare număr de domenii relevante pentru dezvoltarea umană: sărăcia, educația, sănătatea infantilă și maternă, ecologia, asigurarea șanselor pentru femei etc.

Astfel, IDU este o convenție metodologică care lasă încă multe dimensiuni ale dezvoltării umane fără atenția necesară. Metodologia calculării IDU ar trebuie îmbunătățită, astfel încât acest indice chiar să arate nivelul de dezvoltare umană ca o posibilitate de alegere.

Înainte de a calcula IDU, este necesară calcularea unor indici pentru fiecare din cele trei dimensiuni: indicele longevității, indicele educației și indicele veniturilor. Valoarea IDU este determinată ca medie aritmetică simplă a celor trei indicatori. Descrieri detaliate și explicații asupra metodologiei IDU pot fi găsite în orice ediție a rapoartelor globale de dezvoltare umană și în câteva ediții precedente ale rapoartelor naționale scrise în Moldova. În Anexa 4 a prezentului Raport este făcută o prezentare sumară a metodologiei și este explicată calcularea IDU de către PNUD pentru Moldova. În aceeași anexă este efectuată o recalculare a IDU pentru Moldova pe baza unui set nou de date statistice compus din date oficiale, din estimări ale experților și din evaluările FMI asupra veniturilor pe cap de locuitor în Moldova. Această recalculare a fost făcută deoarece în rapoartele globale PIB per capita în Moldova a fost mult subestimat. Pe baza datelor utilizate în Raportul Global de Dezvoltare Umană 2005 (HDR'05) Indicele Dezvoltării Umane atribuit Moldovei pentru 2003 era de 0,671 (poziția 115 din 177 de țări). Pe baza datelor de alternativă, IDU al Moldovei ar fi fost de între 0,699 și 0,715.

⁷² HDR'05.

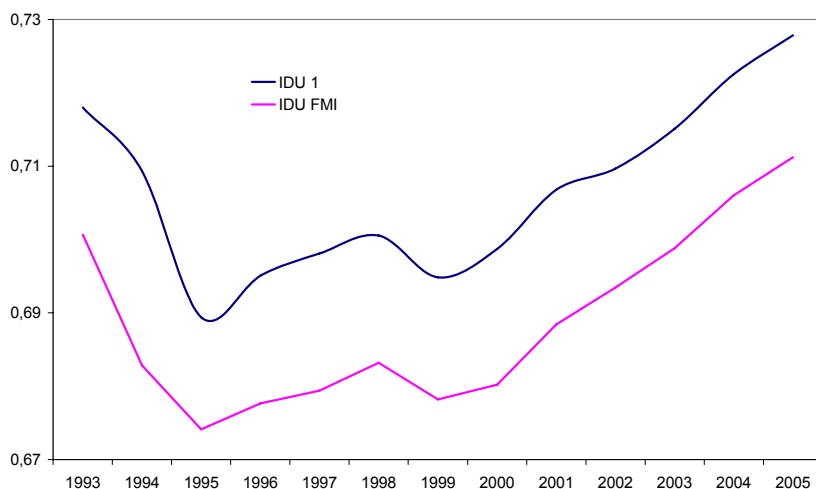
⁷³ HDR'05.

Urmărirea în evoluție a IDU pentru Moldova este complicată din cauza schimbărilor majore care au intervenit în evaluarea Moldovei în Rapoartele Globale de Dezvoltare Umană. Dacă în Raportul pentru 2003 IDU al Moldovei pentru anii 1990, 1995 și 2001 era de 0,756, 0,704 și, respectiv, 0,700, atunci în Raportul pentru 2004 dezvoltarea umană în Moldova a fost evaluată la 0,736 pentru 1990 și 0,684 pentru 1995. În Raportul pentru 2005 Moldova a fost evaluată cu 0,739 pentru 1990, 0,682 pentru 1995 și 0,665 pentru 2000. Explicații în legătură cu aceste importante schimbări nu au fost în nici unul din rapoartele menționate.

De aceea, pentru a obține o imagine mai integră a progresului Moldovei în procesul de dezvoltare umană, preluăm în acest Raport setul de date utilizat în precedentul Raport Național de Dezvoltare Umană pentru 2003 (RNDU'03) și estimăm indicatorii de intrare necesari la calcularea IDU pentru perioada 2003-2005 (

Anexa 5). Diferențele majore dintre setul de date utilizat în RNDU'03 și cel utilizat în HDR'05 este în nivelul PIB per capita. În Anexă au fost utilizate două serii de date statistice pentru PIB per capita: prima serie este cea din RNDU'03 (pentru perioada 1993-2002) și estimările autorilor pentru anii 2003-2005. A doua serie este luată din baza de date statistice al FMI⁷⁴. Pe baza acestor două serii au fost calculați doi indicatori, care în Figura 18 sunt numiți convențional IDU-1 și IDU-FMI.

Figura 18 Evoluția Indicelui Dezvoltării Umane în Moldova

Sursa: calculele autorilor

Ambii indicatori corelează foarte strâns și ambii sugerează că în 2005 Moldova a depășit nivelul de dezvoltare umană pe care îl atinsese în 1993. Dinamica dată a fost determinată practic integral de recuperarea PIB per capita și care în 1994-1999 a scăzut cu 50%.

Totodată, trebuie de menționat că Moldova încă nu a revenit la nivelul de dezvoltare umană pe care l-a atins în 1990. Conform ultimelor estimări PNUD acest nivel pentru Moldova în 1990 era de 0,739. Conform estimărilor de alternativă efectuate de autorii prezentului Raport, IDU al Moldovei în 1990 se încadra între 0,763 și 0,783. Totodată, IDU pentru 1990 încorporează în sine și performanțele atinse de Transnistria în cele trei dimensiuni de dezvoltare umană. Deși lipsesc date statistice precise, după toate aparențele stadiul de dezvoltare umană atins astăzi în Transnistria este de ordinul celui realizat în Moldova (Boxa 9).

Ținând cont de faptul că durata medie a vieții este un indicator destul de inert, iar alfabetizarea adulților în Moldova este la nivelul țărilor dezvoltate, este clar că o ascensiune rapidă a Moldovei spre grupul țărilor cu un nivel mai înalt de dezvoltare umană este posibilă numai prin îmbunătățirea înmatriculării în toate treptele sistemului de învățământ și, mai ales, prin majorarea veniturilor per capita.

Boxa 9 Dezvoltarea umană în Transnistria

În perioada sovietică nivelul de dezvoltare umană în Transnistria era ceva mai înalt decât în Moldova din dreapta Nistrului. Regiunea era mai urbanizată (68%) și mai industrializată (1/2 din produsul regional), serviciile publice erau mai dezvoltate, productivitatea muncii în industrie și agricultură mai mare, iar veniturile mai înalte decât în dreapta Nistrului⁷⁵. În 1991-2005 majoritatea acestor avantaje au fost pierdute. Menținerea regiunii la „linia de plutire” a fost posibilă în mare măsură datorită suportului economic, tehnic și umanitar acordat de Rusia, ponderii mari a economiei tenebre și acumulării unei datorii externe care în prezent aproape de 3 ori depășește PIB al regiunii⁷⁶.

Ca și restul Moldovei, Transnistria s-a confruntat cu probleme demografice. Populația a scăzut de la 718 mii în 1992 la 555 mii conform recensământului din 2004. Această dinamică a fost determinată atât de sporul negativ al populației (-5,8 în 2005), cât și emigrare. Reducerea veniturilor reale ale

⁷⁴ IMF, 2006.

⁷⁵ Anuarul Statistic al Republicii Moldova, anul 1992, Tabelele „Indicatorii social-economici principali pe orașele și raioanele republicii în 1992” și „Indicatorii social-economici principali pe orașele de subordonare republicană”;

⁷⁶ CISR, 2003;

populației, degradarea infrastructurii fizice și a serviciilor publice s-au manifestat practic la aceeași scară ca și în Moldova din dreapta Nistrului.

În 2005 PIB per capita în Transnistria era de 844 USD, puțin mai mare decât în dreapta Nistrului (811 USD). Autorii nu au dispus de alte date statistice (educație și durata vieții) pentru a evalua nivelul de dezvoltare umană al Transnistriei, dar după toate aparențele acesta este la nivelul celui înregistrat de Moldova.

Progresul spre Obiectivele Milenare ale Dezvoltării

Obiectivele Milenare ale Dezvoltării sunt intrinsec legate de ideea de dezvoltare umană. În anul 2000 Moldova a aderat, alături de alte 191 de țări, la "Declarația Milenară a Organizației Națiunilor Unite". În Declarație se afirmă atașamentul țărilor semnatare la valorile fundamentale ale umanității și se accentuează importanța soluționării gravelor probleme cu care se confruntă omenirea: afirmarea păcii, respectarea drepturilor omului, asigurarea dezvoltării durabile, protecția mediului și altele⁷⁷. Pe baza acestui document au fost definite opt Obiective Milenare ale Dezvoltării (OMD) ce urmează a fi atinse până în 2015. În versiunea lor originală, cele opt Obiective sunt următoarele:

1. Eradicarea sărăciei extreme și a foamei;
2. Realizarea accesului universal la educația primară;
3. Promovarea egalității genurilor și abilitarea femeilor;
4. Reducerea mortalității copiilor;
5. Îmbunătățirea sănătății materne;
6. Combaterea HIV/SIDA, malariei și altor boli;
7. Asigurarea durabilității mediului;
8. Crearea parteneriatelor globale pentru dezvoltare;

Responsabilitățile legate de OMD sunt repartizate între țările sărace și cele bogate. Dar obligațiile asumate de ultimele se limitează practic numai la obiectivul nr.8 și sunt pronunțat asimetric comparativ cu resursele de care acestea dispun.

Pentru fiecare OMD au fost stabilite sarcini concrete și indicatori de monitorizare. Însă obiectivele, sarcinile și indicatorii trebuie adaptați din formularea lor universală la contextul național. În 2002-2003 în cadrul unui exercițiu participativ susținut de Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare au fost efectuate o serie de cercetări asupra situației Moldovei în raport cu fiecare din cele opt obiective și au fost formulate sarcini și indicatori relevanți pentru problemele și prioritățile țării. De asemenea, pentru o bună parte din indicatorii de monitorizare au fost stabilite nivele-țintă intermediare (2006 și 2010) și finale (2015).

OMD au fost incluse în Strategia de Creștere Economică și Reducere a Sărăciei. În acest fel s-a urmărit o conexiune a priorităților de dezvoltare pe termen mediu cu obiectivele de dezvoltare pe termen lung. Evaluările preliminare rezumate în grilele din Anexa nr.1 arată că în perioada de creștere economică Moldova a realizat progrese în raport cu anumite OMD, dar a înregistrat regres sau a stagnat în raport cu altele. Un rezumat al felului în care Moldova a avansat spre OMD este în Tabelul 20.

Totuși, o evaluare obiectivă și riguroasă a căii parcurse de Moldova până la acest moment este problematică din cauza că pentru mulți indicatori de monitorizare a progresului nu au fost stabilite țintele intermediare și finale, iar unii indicatori necesari pentru monitorizarea progresului în general nu se calculează. Aceste neajunsuri ar putea fi înlăturate în procesul de elaborare a unei noi Strategii de Creștere Economică și Reducere a Sărăciei pentru orizontul anilor 2007-2010.

Tabelul 20 Progresul Moldovei spre OMD în perioada 2000-2005

OMD	Sarcina	Evaluarea progresului 2005 sau 2004 față de 2002
Eradicarea sărăciei extreme și a foamei;	Reducerea în jumătate, între anii 1997 și 2015, a numărului de oameni cu venit sub 2,15 dolari pe zi (la PPC)	Progres notabil în reducerea incidenței și profunzimii sărăciei și un progres moderat în reducerea inegalității cheltuielilor de consum;
	Reducerea în jumătate, între anii 1997 și 2015, a numărului de oameni care îndură de foame	Progres notabil în reducerea numărului de oameni aflați sub nivelul minim de consum alimentar; Nu este evaluabil progresul în reducerea ponderii copiilor de vârstă până la 5 ani cu greutatea sub normă;
Realizarea accesului universal la	Asigurarea posibilităților pentru toți copiii de a frecventa gimnaziul	Ținta intermediară a ratei înmatriculării nete în învățământul gimnazial este pe cale de a fi atinsă; Rata alfabetismului la persoanele de 15-24 ani rămâne la

⁷⁷ PNUD/GRM, 2004.

educația primară;		nivelul 99,7% (ținta pentru 2006 este 100%); Lipsește informația în privința ponderii copiilor care absolvesc gimnaziul și ratei de cuprindere în instituțiile preșcolare;
Promovarea egalității genurilor și abilitarea femeilor;	Extinderea participării femeilor în viața politică și socială	Progres în asigurarea participării femeilor la viața politică și socială și în reducerea decalajelor salariale;
Reducerea mortalității copiilor;	Reducerea cu 2/3 către 2015 a ratei mortalității copiilor până la 5 ani	Progres notabil în reducerea mortalității copiilor cu vârsta până la 5 ani și a mortalității infantile; Lipsește informația în privința copiilor vaccinați împotriva rujelei;
Îmbunătățirea sănătății materne;	Reducerea cu 3/4 către 2015 a ratei mortalității materne	Reducerea substanțială a ratei mortalității materne; Lipsă de progres în rata nașterilor asistate de personal medical calificat;
Combaterea HIV/SIDA, malariei și altor boli;	Stoparea către anul 2015 a răspândirii și începe-rea procesului de reducere a HIV/SIDA	Regres semnificativ vizavi de incidența HIV/SIDA și incidența HIV/SIDA printre populația de vârstă 15-24 ani; Lipsește informația privind incidența contraceptivelor;
	Stoparea către anul 2015 a răspândirii și începerea procesului de reducere a tuberculozei și a malariei	Regres semnificativ vizavi de incidența tuberculozei; A crescut mortalitatea asociată cu tuberculoza; Progres important în depistarea și tratarea noilor cazuri de tuberculoză în cadrul Programului DOTS; Lipsă de informație în privința malariei;
Asigurarea durabilității mediului;	Integrarea principiilor dezvoltării durabile în politicile și programele țării și reducerea degradării resurselor naturale	A crescut ponderea terenurilor acoperite cu pădure (ținta intermediară atinsă); A stagnat ponderea ariilor naturale protejate; Lipsește informația privind intensitatea energetică a PIB; Regres pronunțat în privința emisiilor nocive;
	Reducerea în jumătate către anul 2015 a numărului de oameni fără acces durabil la surse sigure de apă	Progres moderat;
	Reducerea în jumătate către anul 2015 a numărului de oameni fără acces la sisteme de canalizare și salubritate îmbunătățite	Progres moderat;
Crearea parteneriatelor globale pentru dezvoltare	Dezvoltarea în continuare a unui sistem comercial și financiar transparent, bazat pe reguli, previzibil și nondiscriminatoriu, prin promovarea exporturilor și atragerea investițiilor	Lipsește informația necesară pentru evaluarea riguroasă a progresului; Deficitul balanței comerciale s-a agravat; Stocul de investiții străine per capita a crescut semnificativ;
	Soluționarea problemei închiderii terestre a Republicii Moldova, prin modernizarea infrastructurii de transport și vamale	Lipsă de informație;
	Restructurarea și abordarea complexă a problemei datoriei externe	Progres în reducerea datoriei externe raportate la PIB; au scăzut cheltuielile bugetare legate de deservirea datoriei;
	Elaborarea și implementarea strategiei de muncă decentă și productivă pentru tineret.	Regres - a crescut rata șomajului printre tineri;
	Asigurarea accesului la medicamentele de primă necesitate	Lipsă de informație;
	În cooperare cu sectorul privat, asigurarea posibilității de a beneficia de noile tehnologii, în special, în domeniul informației și al comunicărilor	Progres puternic în penetrarea telefoniei fixe și mobile, a calculatoarelor și Internetului.

Surse: evaluările autorilor

Trăind o viață lungă și sănătoasă ...

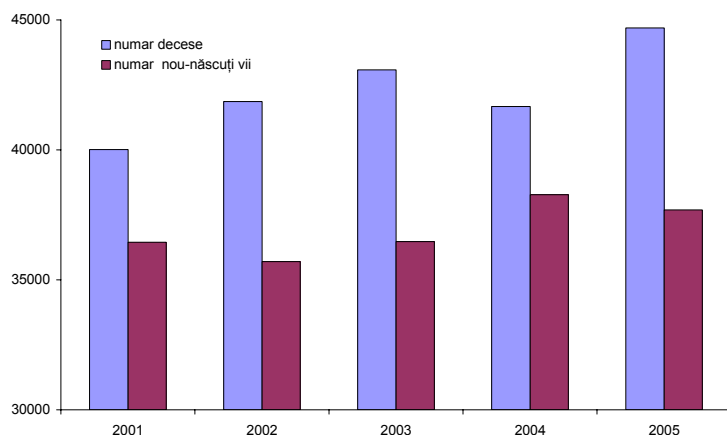
Analiza situației medico-demografice.

Viața lungă și sănătoasă este una din cele trei dimensiuni ale dezvoltării umane. Rezultatele unor cercetări internaționale demonstrează că îmbunătățirea alimentației și sănătății contribuie în mod direct la creșterea economică prin intermediul ameliorării performanțelor forței de muncă⁷⁸. La capitolul sănătate succesele Moldovei sunt mixte. Deși în 2004 au fost implementate reforme majore în sistemului de sănătate publică de la care se așteaptă rezultate semnificative, deocamdată este prea timpuriu pentru a evalua impactul lor asupra sănătății populației.

Procesele demografice în Moldova se caracterizează prin tendințe fluctuante ale indicatorilor de bază. Mortalitatea prevalează asupra natalității (), în anul 2005 constituind 12,4 la 1000 locuitori (alte analize vedeți în Boxa 10). Această cifră este una din cele mai scăzute în țările CSI, dar mai înaltă decât în țările în tranziție (10,4) și mult mai înaltă decât media în UE (8,0). În anumite unități administrativ-teritoriale creșterea mortalității în 2005 a fost chiar alarmantă: raionul Dubăsari 15,6‰ (față de 12,9‰ în 2004), Nisporeni 12,5‰ (10,5‰) și Taraclia 13,9‰ (12,0‰).

⁷⁸ Ranis, 2004.

Figura 19 Număr absolut de decese și nașteri

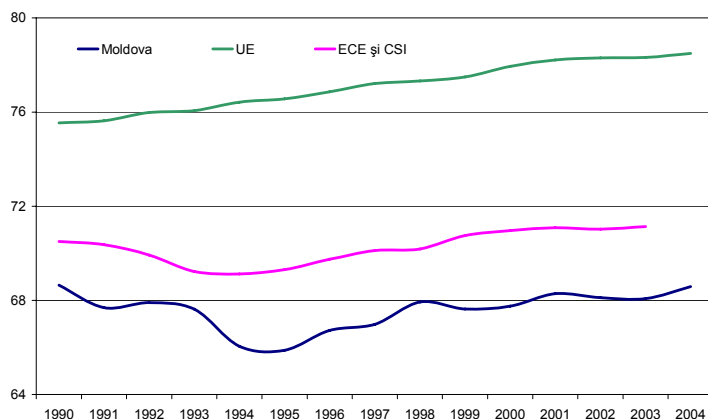
Sursa: CȘPSPMS, 2005;

În Moldova 28,7% din totalul deceselor se înregistrează în vârstă aptă de muncă. Alarmantă este cota înaltă a deceselor extraspitalicești (83,3% din total). Problema se agravează prin faptul că populația în vârstă aptă de muncă din mediul rural este încadrată în sistemul de asigurări de sănătate la un nivel foarte scăzut. Ca și în majoritatea țărilor europene, bolile aparatului circulator sunt prima cauză de deces (în 2005, 56,3% din total). Pe locul doi în structura cauzelor de deces (16,6%) se clasează tumorile maligne, care în ultimii ani afectează tot mai des persoanele în vârstă aptă de muncă. Morbiditatea prin boli oncologice constituie o problemă majoră a sănătății publice în Moldova. În 2001-2005 incidența tumorilor maligne a crescut de la 163.1, până la 192.9 la 100 mii locuitori.

Sporul natural al populației în 2005 a constituit -1,9‰, față de -1,0‰ în 2004. Un indicator pozitiv în 2005 a fost înregistrat doar în municipiul Chișinău și câteva raioane. În regiunea de nord a Moldovei există zone deosebit de problematice, unde rata sporului natural este sub -5‰: Briceni (-5,7‰), Dondușeni (-8,3‰), Drochia (-5,1‰), Edineț (-6,8‰), Ocnița (-6,8‰), Râșcani (-5,4‰) și Șoldănești (-5,0‰).

Speranța de viață în Republica Moldova constituie 68,6 ani, cu 10 ani mai mică ca media din țările Uniunii Europene și cu 3 ani sub media țărilor în tranziție (Figura 20). La femei speranța de viață este aproximativ cu 7 ani mai mare ca la bărbați, ceva mai mică decât media în țările din Europa Centrală și CSI.

Figura 20 Speranța de viață la naștere, ambele sexe

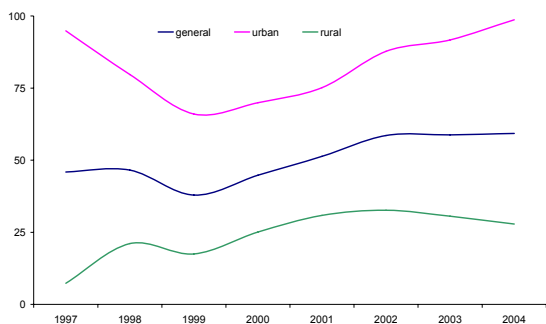
Sursa: WHO, 2006

Boxa 10 Caracteristicile crizei demografice

Moldova suferă un declin demografic care probabil nu va ranversa în viitorul apropiat și va reduce simțitor resursele de muncă disponibile. Acest declin nu este influențat doar de cauze tranzitive legate de dezintegrarea sistemului sovietic și de implementarea anevoioasă în Moldova a unui set de reforme economice și sociale. Declinul este determinat de un număr de factori fundamentali specifici pentru noua „tranziție demografică„ (CDEU, 2005). Procesele date se caracterizează prin natalitatea joasă (și care, spre deosebire de UE, în Moldova corelează cu o mortalitate foarte înaltă), fertilitatea insuficientă pentru reproducerea populației, creșterea numărului de copii născuți în afara căsătoriei și creșterea ratei divorțurilor.

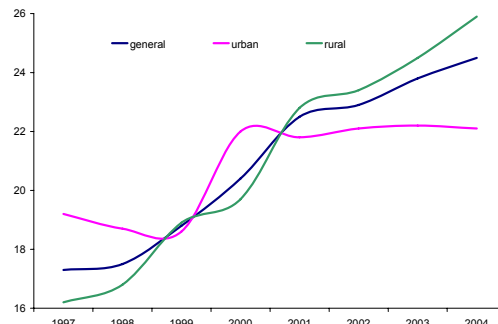
Unele din aceste tendințe au început să se cristalizeze încă în anii 1980. Dar în perioada de tranziție ele s-au consolidat sub influența unor factori economici și sociali care au afectat modul tradițional de viață. Mortalitatea a crescut substanțial din 1990 (9,7%) până în 1995 (12,2%), scăzând ușor până în 1998 (10,9%). Cu toate că ulterior au existat tendințe pozitive, în 2005 Moldova încă nu revenise la nivelul precedent tranziție.

Figura 21 Evoluția ratei divorțurilor, la 100 căsătorii

Surse: BNS

Figura 22 Ponderea copiilor născuți în afara căsătoriei, % din total

Surse: BNS

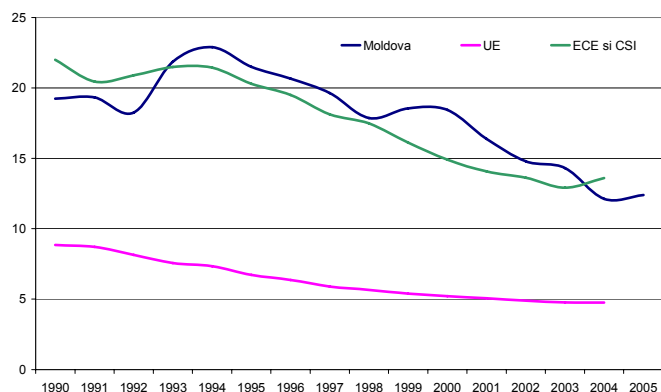
În 2004 populația prezentă (înregistrată prin evaluări statistice anuale) era cu 1,4% mai mică decât în 1997. Dar după recensământul general al populației s-a descoperit că în 2005 populația era de fapt cu 7,4% mai mică decât în 1997. Numărul populației este în continuă scădere din cauza sporului natural negativ (media -0,9% în 1997-2005) suprapus emigrației forței de muncă. S-au produs și schimbări structurale importante, în urma cărora ponderea femeilor în totalul populației a scăzut de la 52,5% în 1989 la 51,8% în 2005. Există unii indicatori care ne vorbesc că în Moldova familia ca instituție socială de bază intră în criză: rata fertilității a scăzut de la 2,46 în 1990 la 1,2 în 2004, rata divorțurilor a crescut de la 32,2 la 59,3, iar ponderea copiilor născuți în afara căsătoriei - de la 11% la 24,5% (Figura 21, Figura 22). În paralel, se atestă o pronunțată îmbătrânire a populației, coeficientul de îmbătrânire crescând de la 12,8 în 1990 la 13,8 în 2004. Emigrarea a devenit un alt factor-cheie care modelează situația demografică și piața forței de muncă pe termen scurt și lung.

„Înainte toți aveau de la 3 copii în sus, dar acum naște unul și se gândește dacă o să aibă cu cel să-l întrețină” (Vadim, 28 ani, student, rural).

Sănătatea maternă și infantilă

Realizarea Programului “Promovarea serviciilor perinatale de calitate” și a Inițiativei Globale „Graviditate fără Risc” a condus la fortificarea în continuare a sistemului regionalizat de asistență medicală perinatală, dezvoltarea prestării serviciilor de calitate, instruirea continuă a cadrelor medicale, instituirea sistemului de supraveghere perinatală, elaborarea protocoalelor de tratament și a materialelor instructiv-metodice. Ca rezultat, mortalitatea infantilă în 2000-2005 a scăzut continuu de la 18,4‰ la 12,4‰. Moldova a obținut progrese incontestabile în acest aspect al dezvoltării umane, avansând mult față de pozițiile cu care a intrat în perioada de tranziție. Totuși la noi acest indicator rămâne încă foarte înalt în comparație cu media din țările europene (Figura 23). Cel mai înalt nivel al mortalității infantile se înregistrează în raioanele: Ocnița 17,0‰, Șoldănești 15,0‰, Basarabeasca 14,4‰, Ungheni 14,2‰, Călărași 14,1‰, și Glodeni 13,1‰.

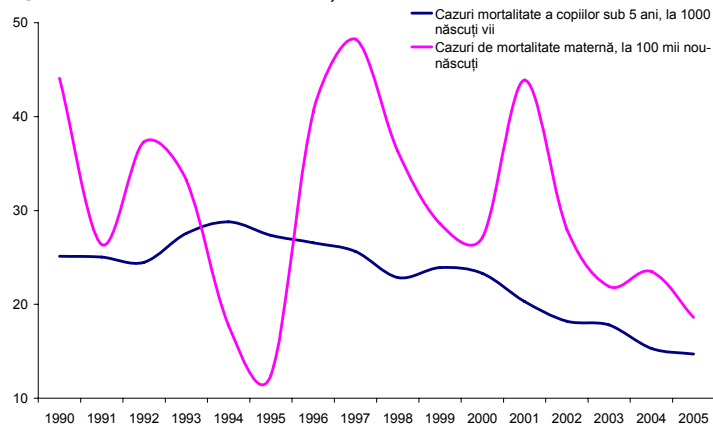
Figura 23 Analiza comparativă a mortalității infantile la 1000 noi-născuți vii

Sursa: CȘPSPMS, 2005;

Progrese majore față de perioadă precedentă tranziției au fost obținute și în reducerea mortalității copiilor și a mortalității materne. Rata de mortalitate a copiilor în vârstă de până la 5 ani a constituit în 2005 14.7 față de 20.3 la 1000 născuți vii în anul 2001 (Figura 24). În perioada anilor 2001-2005 semnificativ s-a micșorat mortalitatea maternă, care a scăzut de la 43.9 până la 18.6 cazuri la 1000 născuți vii.

Figura 24 Dinamica mortalității copiilor în vârstă până la 5 ani și a mortalității materne

Sursa: CȘPSPMS, 2005;

Dar în Moldova au existat și rate mai joase ale mortalității materne (12,4 în 1995). În prezent nivelul mortalității materne este de 3 ori mai mare în comparație cu media europeană (5.71 la 100 mii născuți vii). O pătrime din cazurile de mortalitate maternă au loc la domiciliu, deoarece femeile și familiile lor nu sînt informate și nu știu cum să recunoască problemele care ar putea să le pericliteze viața, nesolicitînd asistență.

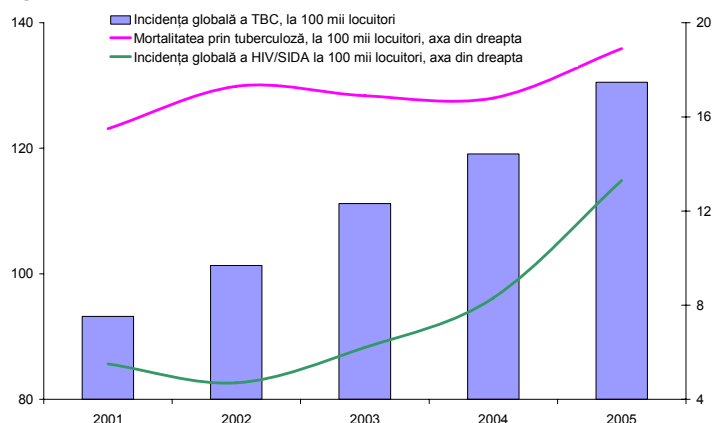
Bolile social condiționate

Tuberculoza, alcoolismul și narcomania și HIV/SIDA sunt considerate boli condiționate de factori sociali și în acest moment reprezintă riscuri majore pentru Moldova.

În conformitate cu Programul Național de implementare a strategiei DOTS (Directly Observed Treatment Strategy), activitățile de combatere a tuberculozei cuprind măsuri de elaborare a programelor teritoriale, asigurarea centralizată a pacienților cu medicamente antituberculoase, organizarea și dotarea corespunzătoare a centrelor de microscopie a sputei în spitalele raionale. În pofida măsurilor întreprinse, situația epidemiologică a tuberculozei rămîne tensionată.

În perioada anilor 2001-2005 a înregistrat tendințe de creștere constantă a incidenței globale a tuberculozei de la 93.2 cazuri la 100 mii locuitori până la 130.5 cazuri la 100 mii locuitori (Figura 25). O incidență globală mai mare decât media pe țară este înregistrată în raioanele Călărași, Criuleni, Ialoveni, Strășeni și în municipiul Chișinău.

Figura 25 Tuberculoza și HIV/SIDA în Moldova

Sursa: CȘPSPMS, 2005;

Nivelul incidenței globale prin tuberculoză în Republica Moldova este de 10 ori mai înalt față de UE și de 2 ori mai înalt decât în grupul țărilor în tranziție. Deosebit de alarmantă este creșterea incidenței formelor distructive de tuberculoză, în 2005 fiind înregistrat 42,2 cazuri la 100 mii populație. Acest fapt denotă o depistare tardivă a acestei maladii. Mortalitatea prin tuberculoză este extrem de înaltă pe parcursul întregii perioade analizate și în anul 2005 a constituit 18,9 cazuri la 100 mii locuitori, față de 15,5 în anul 2001 (Figura 25).

Consumul abuziv de alcool, droguri și de alte substanțe psihotrope și consecințele negative cauzate de acestea reprezintă probleme majore pentru sănătatea publică în Republica Moldova. La 01 ianuarie 2006 sub supravegherea medicală în instituțiile medico-sanitare publice erau înregistrate 46553 persoane suferind de alcoolism. Incidența alcoolismului cronic în anul 2005 constituie 112,8 la 100 mii locuitori, față de 81,8 în anul 2001, iar incidența psihozelor alcoolice constituia 19,6 la 100 mii locuitori față de 5,9 în 2001. Această dinamică nefavorabilă se datorează pe de o parte micșorării responsabilității persoanelor afectate față de propria sănătate, iar pe de altă parte – deficiențelor în organizarea supravegherii medicale din parte sistemului sanitar.

„Până la urmă cred că contează caracterul omului, dacă ești om cumsecade, ai să muncești și ai să ai o bucătărică de măligă. Dar dacă lași mâinile în jos și te apuci de băut atunci poți să fii sărac cu totul” (Emilian, 40 ani, proprietar de pământ, lucrător sezonier în Rusia, rural)

Pe parcursul anului 2005 au fost înregistrate 1023 persoane care se confruntă cu probleme de narcomanie. Deși în ultimii patru ani incidența prin narcomanie are tendințe de stabilizare, numărul cumulativ de persoane utilizatoare de droguri este în creștere (Tabelul 21). Prevalența narcomaniei în 2005 a fost de aproape 192 cazuri la 100 mii locuitori. Acest indice este mult mai înalt în municipiile Chișinău (535,5) și Bălți (711,6).

Tabelul 21 Indicatori statistici utilizarea drogurilor și HIV/SIDA

	2001	2002	2003	2004	2005
Prevalența narcomaniei, cazuri la 100 mii locuitori	122,1	140,3	167,8	175,9	191,8
Cazuri noi de utilizatori droguri depistate anual	1250	1669	1223	813	1023
Total utilizatori la evidență	5639	6597	7632	7925	8320
Numărul persoanelor decedate în urma supradozării	123	132	131	109	53
Depistați cu HIV/SIDA	234	209	258	196	310
Din ei dependenți de droguri	192	139	113	77	111

Sursa: CȘPSPMS, 2005;

Pe parcursul anului 2005 mortalitatea persoanelor dependente de droguri s-a micșorat și a constituit 53 cazuri față de 109,0 în anul 2004. Ponderea persoanelor dependente de droguri din numărul celor depistate cu HIV/SIDA în ultimii ani s-a micșorat semnificativ și în 2005 constituia 35,8% (față de 82,0% în 2001). Evoluția în timp a incidenței HIV/SIDA la 100 000 locuitori (reflectată în Figura 25) reprezintă un alt semnal alarmant. În 2005 conform datelor preliminare incidența HIV a atins nivelul de 13,3 cazuri la 100 mii populație. Ca număr absolut, s-au înregistrat 538 cazuri noi, cu 50% mai mult decât în 2004. Din numărul total de cazuri 310 sînt atribuite locuitorilor de pe malul drept al Nistrului și 233 locuitorilor din regiunea transnistreană. Creșterea simțitoare se datorează volumului mai mare de confirmări făcute pentru probele de sânge colectate în Transnistria.

Începând cu 2004 calea predominantă (peste 50% din cazuri) de infectare cu HIV este cea sexuală. Comparativ cu țările apropiate, nivelul morbidității prin SIDA în Moldova nu este foarte înalt, dar începând cu anul 2001 se constată o înrăutățire vertiginosă a indicatorului.

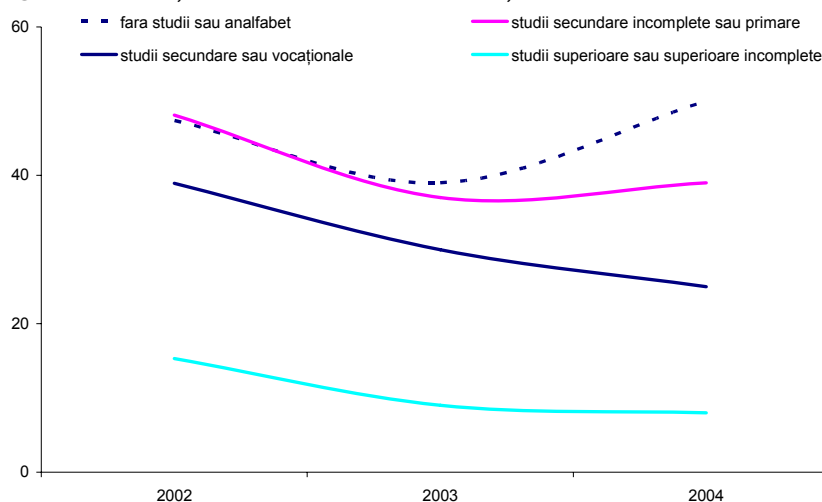
Combaterea acestor maladii poate fi realizată numai prin eforturi comune ale întregii societăți și susținerea deplină din partea comunității internaționale. Elaborarea și implementarea în practică a unei veritabile politici naționale de sănătate care ar presupune o abordare intersectorială a problemelor ce țin de profilaxia și controlul maladiilor devine, fără exagerare, un imperativ al timpului.

Educația ca element al dezvoltării umane

Educația calitativă și pe larg accesibilă este un element indispensabil care avansează dezvoltarea umană și creșterea economică a unei națiuni. Creșterea este direct influențată prin faptul că remunerarea muncii (implicit și productivitatea) crește odată cu nivelul de educație. Astfel, în 2003 salariul unui angajat cu studii superioare era cu 51% mai mare decât a unui salariat cu studii medii profesionale, cu 70% mai mare - decât a celor cu studii medii generale și aproape de 3 ori mai mare – decât a celor cu studii gimnaziale⁷⁹.

Dar un sistem educațional care poate să ofere o educație bună este o premisă necesară și pentru a combate sărăcia într-o manieră durabilă. Datele statistice arată că în Moldova riscul sărăciei scade vertiginos odată cu creșterea nivelului de educație. În 2004 o familie moldovenească condusă de o persoană cu studii superioare se confrunta cu un risc al sărăciei de 6 ori mai mic decât una condusă de o persoană fără studii sau analfabetă (Figura 26). Totodată, cei cu studii mai avansate au nivele de consum mai mari decât cei cu studii mai joase⁸⁰, adică și veniturile disponibile cresc odată cu nivelul de educație.

Figura 26 Evoluția ratei sărăciei în dependență nivelul de studii

Notă: (de continuat pentru 2005 după publicarea datelor statistice)

Surse: PPMU, 2003, 2004 și MEC, 2005;

Cum a progresat Moldova în domeniul educației? În perioada de creștere economică s-a îmbunătățit substanțial înmatricularea în instituțiile preșcolare, de la 38,5 în 2000 la 63,7 în 2004. Este de remarcat că în 2000-2004 înmatricularea la grădinițe a copiilor din mediul rural a crescut de 2 ori. Moldova depășește media de înmatriculare pe țările în tranziție (50%⁸¹), dar mai are de acoperit un anumit decalaj până la nivelul UE (70%). Progresul atins este legat în mare măsură de creșterea veniturilor populației, deoarece chiar și la etapa preșcolară cheltuielile private pentru educație sunt mari. În plus, creșterea veniturilor bugetare la nivel central și local a permis repararea și readucerea în exploatare a unui mare număr de grădinițe de copii. Un alt factor care a determinat creșterea înrolării este îmbunătățirea alimentației copiilor.

„Știți câte trebuie să dai pentru un copil în timpul de față? La școală ne cer bani pentru reparație, pentru fond, pentru perdele, caiete, cărți. Dar ce te faci dacă trebuie să dai un copil la facultate în oraș, să-l întreții, să-i plătești gazda, contractul? Iar prețurile cresc” (Emilian, 40 ani, proprietar de pământ, lucrător sezonier în Rusia, locuitor rural)

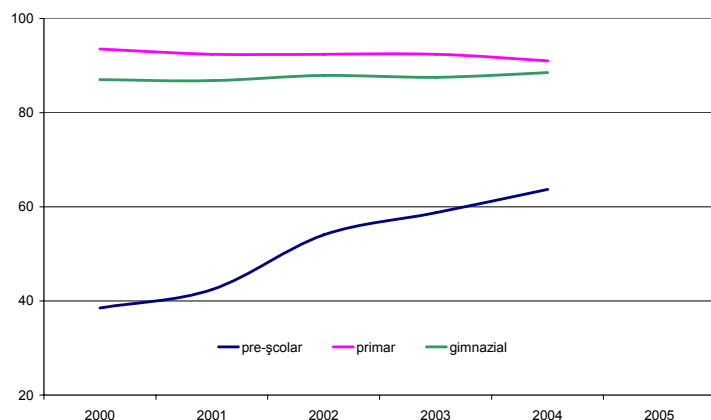
⁷⁹ WB, 2005, b).

⁸⁰ MEC, 2005.

⁸¹ Calculat de autori pe baza TransMonee, 2006.

La treapta primară înmatricularea a scăzut de la 93,5 la 91,0 din contul scăderii înrolării nete în mediul rural de la 92,5 la 88,7. O scădere atât de rapidă și substanțială nu poate fi explicată decât de cauze sistemice: incapacitatea unor menajuri de a suporta financiar educația primară, școli care nu funcționează, nefrecventarea școlii de către copiii lăsați fără supraveghere și abandonarea efectivă a școlilor de către copiii care pleacă cu părinții peste hotare⁸².

Figura 27 Evoluția ratei nete de înmatriculare pe nivele de studii

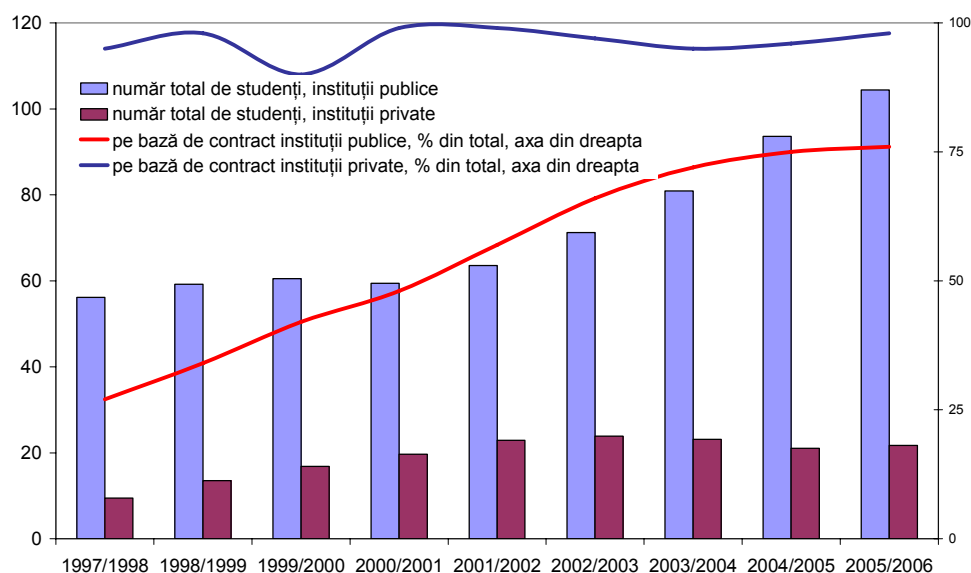
Notă: (de continuat pentru 2005 după publicarea datelor statistice)

Sursă: MEC, 2005;

Din păcate, aprofundarea diferențierii sociale care s-a produs pe parcursul tranziției a redus accesul unor categorii sociale la studii. Conform rezultatelor sondajului bugetelor gospodăriilor casnice în 2004 rata netă de cuprindere în învățământul preșcolar pentru copii din chintila I (cea mai săracă) a fost 36% comparativ cu 80% pentru copii din chintila V (cea mai bogată). În învățământul primar acest coraport a fost de 87% la 94%, iar în cel gimnazial – 89% la 93%.

Înmatricularea netă în educația secundară s-a îmbunătățit de la 87,0 la 88,5 din contul locuitorilor rurali. Dar este evident că recenta scădere a înmatriculării în educația primară va determina în viitor și o reducere a înmatriculării la treapta secundară. La nivelul învățământului secundar de treapta a doua (clasele X-XII) rata de înrolare (brută) rămâne sub 50%. Aceasta reflectă colapsul învățământului secundar profesional (depășit și neatractiv pentru tinerii și părinții acestora), unde înrolarea reprezintă doar circa 15% din grupul de vârstă respectiv.

Figura 28 Număr de studenți în instituții superioare de învățământ

Sursa:

Este într-o continuă descreștere cota participării copiilor din familiile sărace la învățământul post-obligatoriu – liceal, secundar profesional, superior - cauzele fiind finanțarea insuficientă de la buget, lipsa

⁸² MEC, 2005.

În multe localități a instituțiilor respective de învățământ și costurile exagerate pentru instruirea în bază de contract. Anual, după absolvirea învățământului obligatoriu de 9 clase, la vârsta de 15–16 ani, părăsesc sistemul educațional fără nici o calificare profesională între 12 și 15 mii de tineri. Cota de înmatriculare în învățământul secundar profesional scade continuu, cresc costurile instruirii și scade finanțarea instituțiilor destinate instruirii copiilor ce provin din familiile socialmente vulnerabile.

La nivelul învățământului superior, chiar pe fondalul reducerii numărului de absolvenți ai învățământului secundar general, rata de înrolare continuă să crească. Învățământul superior devine tot mai sigur o zonă de ocupare temporară a tinerilor, conectat însă cu o piață virtuală a muncii în viitor. În ultimii 8 ani numărul total al studenților a crescut cu 79%, inclusiv în cele private cu 150%. O consecință reprobabilă a retragerii statului din sistemul educațional este scăderea absolută a numărului de studenți finanțați din bugetul de stat. Comercializarea marcantă a educației superioare prestate de instituțiile publice (Figura 28) limitează drastic accesul tinerilor din familiile sărace. Dar anume educația superioară este cea mai puternică pavăză contra sărăciei.

„Greutăți sunt multe și statul nu acordă ajutor la tineret. Dacă copilul se duce undeva la școală, trebuie să plătim contractul. Nu este bine că unii intră pe bază de contract și nu știu nimica, iar alții au capacități și nu poate intra la aceste școli. Nu știu cum se gândește statul că o să conducă mai departe generația asta.”
(Maria, 54 ani, vânzătoare, locuitor rural)

Numărul tinerilor înmatriculați la studii universitare a crescut cu 50%, iar numărul absolvenților practic s-a dublat. Se face simțită utilizarea la limită a capacităților instituțiilor de învățământ universitar, deși cele mai solicitate lucrează în două schimburi. Există inechități în accesul la educație. După criteriul gen în Moldova nu există nici o discriminare a femeilor. Chiar din contra, femeile reprezintă majoritatea absolută a studenților în universități și colegii (numai 37% în învățământul secundar profesional, dar aceasta nu este legat de acces, ci de domeniile de pregătire profesională în aceste instituții care sunt căutate mai degrabă de bărbați).

Copiii proveniți din familii sărace intră mai târziu în sistemul educațional și cu importante handicapuri provenite din faptul că nu au fost înrolați în educația preșcolară. Pe parcurs performanțele lor relative se înrăutățesc și ei abandonează sistemul cel mai devreme, trecând doar prin treapta studiilor primare. Dacă la vârsta de 7-15 ani decalajele de înmatriculare, deși existente, sunt relativ mici, atunci la 16-18 rata de înrolare în educație al copiilor proveniți din chintila I este deja de 2 ori mai mică decât la cei din chintila V, iar la 19-24 ani – aproape de 8 ori⁸³. Cauza principală a scăderii înmatriculării este de natură financiară.

Populația săracă din mediul rural are acces mult mai limitat la diferite niveluri de educație decât cea din mediul urban. Astfel, chiar cea mai bogată chintilă din mediul rural are un acces mai redus la educația preșcolară, decât cea mia săracă chintilă din mediul urban (32% față de 38%). Inechitățile între grupurile cu venituri diferite sunt deosebit de acute în grupurile de vârstă 3-6 ani și 16-18 ani. În mediul rural, numai 3% din tinerii de vârstă de 19-25 de ani din prima chintilă au acces la studii superioare, comparativ cu 35% din cei aparținând celei mai înstărite chintile. Decalajele dintre cheltuielile gospodăriilor casnice pentru educație sunt foarte mari: cea mai săracă chintilă din mediul rural alocă pentru educație doar 0,3% din bugetul familial față de 2,2% de chintila mai bogată din mediul urban.

În ceea ce privește efectele pe piața muncii, beneficiile educației reflectă realitatea dezolantă a economiei și societății, în care persistă sărăcia, iar populația migrează în străinătate spre munci mai bine plătite, dar necalificate. În economia globală, sistemul educațional nu are funcția de a produce angajați gata pregătiți pentru muncă cu un spectru redus de calificări de nivel inferior, așa cum e la noi modelul vechi al școlii secundar profesionale. O astfel de instruire trebuie să urmeze după obținerea unei educații generale de calitate înaltă, fiind parțial finanțată de beneficiari (de cei instruiți și de patroni). Aceasta implică crearea premiselor care i-ar încuraja pe patroni să joace un rol mai mare în finanțarea și asigurarea instruirii, fie prin înlesniri fiscale sau scheme de contribuții și granturi. Ținând cont de faptul că economia națională se află într-o stare deformată nu din cauza lipsei unor calificări concrete, ci din cauza lipsei cererii interne în forță de muncă, educația ar putea contribui la depășirea acestei situații, în special printr-o sporire echitabilă a cantității și ameliorării calității și prin achiziționarea de către elevi a noilor aptitudini care determină succesul pe piața muncii într-o economie de piață.

Sărăcia monetară

Nivelul de venituri este cea dimensiune a dezvoltării umane care se schimbă cel mai repede și care influențează cel mai mult ascensiunea sau regresul țării în segmentul de valori delimitat de Indicele Dezvoltării Umane. Moldova a intrat în tranziție având deja anumite segmente sărace ale populației⁸⁴, dar

⁸³ MEC, 2005.

⁸⁴ Weeks and others, 2005.

pe parcurs sărăcia a devenit problema cea mai mare. Cauzele sărăciei în Moldova au fost elucidate în mai multe studii⁸⁵. Făcând o sinteză, factorii cei mai importanți care au condus la escaladarea sărăciei în Moldova sunt următorii:

- Colapsul economic general suferit de Moldova pe parcursul tranziției sale și eșecurile în reformarea sistemului și în consolidarea sectoarelor economice competitive;
- Eșecurile politicilor de protecție socială (o foarte mare parte a resurselor sunt alocate familiilor relativ bogate, în timp ce cei mai săraci sunt lipsiți de suport efectiv);
- Structura dezechilibrată a economiei (ponderea mare a agriculturii în PIB și pe piața muncii, sectorul oferind venituri foarte mici);
- Structura socio-demografică dezechilibrată (ponderea mare a populației care locuiește în mediul rural, unde sunt foarte puține oportunități economice alternative agriculturii, iar infrastructura este perimată);
- Factorii geografici nefavorabili (lipsa resurselor energetice proprii, închiderea terestră);
- Barierele comerciale externe (eliminarea temporară sau definitivă a unor produse din regimurile de liber schimb făcute de Rusia, Ucraina și România, politica vamală a Uniunii Europene și a altor țări economic dezvoltate) și interne (corupția din serviciul vamal, barierele administrative);
- Din cauza factorilor structurali menționați mai sus, economia și cetățenii rămân extrem de vulnerabili la factori economici (criza financiară rusă 1998), climaterici (înghețurile și secetele periodice) și politici (majorarea prețurilor la hidrocarburile importate, blocarea de către Transnistria a căilor de acces feroviar și rutier la piețele de desfacere estice, sistarea de către Federația Rusă a importurilor moldovenești de produse alimentare, vegetale și animaliere);

„Păreră mea e că situația este mai bună azi. Eu nu lucrez, dar văd că la părinții mei există o stabilitate, ei sunt siguri că atunci când vine ziua salariului vor lua banii și nu se întâmplă să se întârzie.” (Grigore, 21 ani, student, Bălți)

„Eu cred că din contra totul stagnează, chiar dacă se vorbește de Europa, că ar veni multe organizații să ne ajute. Se vorbește mult dar din 2000 până în 2006 mari schimbări nu am văzut” (Serghei, 28 ani, inginer în telecomunicații, Chișinău)

Deși fenomenul sărăciei a existat încă din zorii tranziției, în documentele oficiale sărăcia a fost recunoscută abia în 1997. Nivelul acesteia s-a extins din 1992 până în 1999, perioadă în care țara a fost devastată de două crize economice majore, între 1993-1996 și 1998-1999. În 1999-2004 incidența sărăciei absolute (calculate la pragul național de sărăcie) a scăzut substanțial, de la 73,9 % până la 26,5%. (este interesant că o pătrime din populația participantă la sondajul nostru a afirmat că în ultimii cinci ani a devenit mai săracă sau mult mai săracă). În aceeași perioadă de timp incidența sărăciei extreme s-a micșorat brusc față de 1998 (de la 37,4% în 1998 până la 14,7% în 2004). De asemenea, au scăzut incidența (de la 53,2% în 1999 la 11,4% în 2004) și profunzimea sărăciei (de la 14,5% în 2000 la 2,4% în 2004) exprimate la pragul internațional al sărăciei de 2,15 USD la paritatea puterii de cumpărare (Tabelul 22).

Tabelul 22 Evoluția indicatorilor sărăciei

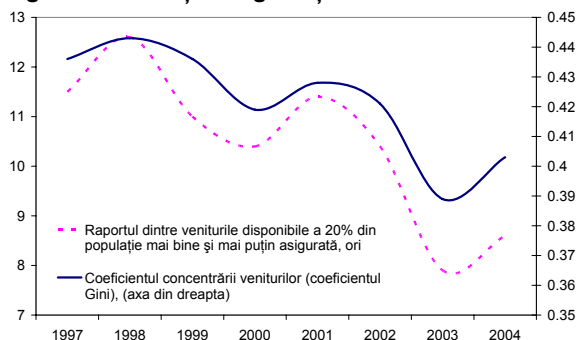
Indicatorii și sursele	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Pragul absolut al sărăciei (MDL pe adult echivalent pe lună)	128.9	179.2	234.8	257.3	270.7	303.5	327.0
Rata sărăciei, %	52.0	73.0	67.8	54.6	40.4	29.0	26.5
Profunzimea sărăciei, %	19.5	32.3	27.0	19.3	12.4	7.3	6.8
Severitatea sărăciei	9.8	17.7	13.7	9.1	5.2	2.7	2.5
Pragul sărăciei extreme (MDL pe adult echivalent pe lună)	101.0	140.4	183.9	201.5	212.0	235.5	258.1
Rata sărăciei extreme, %	37.4	59.7	52.2	38.0	26.2	15.0	14.7
Profunzimea sărăciei extreme, %	12.4	22.7	17.6	11.6	6.6	3.1	3.2
Severitatea sărăciei extreme,	5.9	11.4	8.2	5.1	2.4	1.0	1.1
Pragul internațional de \$2.15 PPC pe persoană/zi (MDL/persoană/lună) ³	91.6	127.6	167.5	183.9	193.7	216.2	239.5
Rata sărăciei (cheltuieli pe echivalent), %	31.9	53.2	45.0	32.3	21.0	11.5	11.4
Profunzimea sărăciei	-	-	14,5	9,4	5,0	2,2	2,4
Severitatea sărăciei							

Note: 1) Cifrele sunt ponderate și sunt reprezentative la nivel național; 2) Pragurile sărăciei sunt calculate pe adult echivalent pe lună, cu excepția cazurilor menționate; 3) Ajustate la Paritatea Puterii de Cumpărare, valori calculate pe persoană pe lună.
Sursa: Preluat din MEC, 2005. Profunzimea sărăciei la pragul internațional – Expert-Grup;

⁸⁵ Weeks and others, 2005; BM, 2005; MEC, 2005.

Aceste evoluții au corelat îndeaproape cu creșterea economică înregistrată. Constatările oficiale sunt că ratele sărăciei au scăzut în proporție de două treimi datorită creșterii economice obținute în țară și în proporție de o treime - datorită redistribuirii de la cele mai bogate gospodării casnice la cele mai sărace, prin intermediul politicilor sociale, promovate de Guvern⁸⁶. Redistribuția, în opinia oficialilor, a favorizat reducerea sărăciei, în special, în zonele rurale, iar creșterea economică a avut un rol mai important în orașele mici. Inegalitățile veniturilor într-adevăr au scăzut în mod vizibil, mai ales comparativ cu perioada de apogeu al crizei economice 1997-1998 (Figura 29). La părerea autorilor acestui raport, expusă și în capitolele precedente, este că reducerea sărăciei a fost determinată în cea mai mare măsură de veniturile remise de peste hotare, care concomitent au influențat pozitiv și creșterea economică.

Figura 29 Evoluția inegalităților veniturilor în Moldova, 1997-2004

Sursa: ASRM, 2005; **(de continuat seria cu 2005)**

Judecând după datele statistice disponibile, în cea mai mare parte a perioadei de creștere economică veniturile chintilelor mai sărace au crescut mult mai repede decât veniturile chintilelor mai bogate și au înregistrat cea mai mare creștere cumulată pe întreaga perioadă (Tabelul 23). Aceasta a favorizat reducerea inegalităților de venituri. La părerea unor experți emigrația și veniturile remise de emigranți ar putea fi unul din factorii care pot să explice aceste tendințe pozitive. Emigrația însă explică doar o parte a evoluției, deoarece majoritatea emigranților probabil că nu provin din chintila inferioară. În 2002-2003 au fost majorate o serie de plăți sociale (pensii, alocații pentru copiii invalizi, indemnizațiile lunare pentru întreținerea copiilor) care au contribuit la creșterea veniturilor celor mai sărace pături sociale.

„Cine la noi sunt mai bogați? Acei care au fost președinți de colhoz, de tutunării sau la oraș au pus mâna pe magazine sau pe altceva. Cei care au reușit de la început să ia o bucată mai mare și de acolo să scurgă bani sunt milionari. Și acum încearcă și răzbate printre ei” (Serghei, 28 ani, inginer în telecomunicații, Chișinău)

Dar după cum se arată în tabel, în 2004 veniturile celor mai săraci din nou au scăzut, în timp ce veniturile chintilelor medii și superioare au continuat să crească în termeni reali. Acest lucru imediat s-a reflectat în indicatorii de inegalitate a veniturilor.

Constatăm astfel că vulnerabilitatea veniturilor personale rămâne o problemă la fel de mare ca și sărăcia propriu-zisă. În sondajul realizat în cadrul acestui Raport, cetățenii au fost întrebați cât de stabile le sunt veniturile. Aproape 33% consideră că au venituri instabile, iar puțin peste 16% - venituri foarte instabile și aceste percepții sunt în mare măsură condiționate de percepțiile mai pesimiste ale locuitorilor din mediul rural. Acest lucru este explicat de volatilitatea rezultatelor economice în activitatea agricolă și atâta timp cât va persista acest caracter volatil problema inegalității veniturilor nu va putea fi soluționată în mod durabil.

Pe baza datelor statistice oficiale și a cercetărilor efectuate de UMPS se poate constitui un tablou al sărăciei curente care nu se deosebește esențial de cel valabil pentru anul 2000. Trei sferturi din săraci locuiesc în mediul rural, tendința generală în ultimii cinci ani fiind de creștere a ponderii lor. Cota săracilor din mediul rural în totalul săracilor este mult peste cota populației rurale în totalul populației (63%). În mediul rural sărăcia este mai inertă decât în mediul urban. Comparativ cu 2002 incidența sărăciei extreme în 2004 era de aproape 3 ori mai mică în orașele mari, aproape de 2 ori - în orașele mici și cu circa 70% - în sate. Inerția dată este direct determinată de viteza creșterii economice în diferite regiuni și demonstrează încă o dată caracterul polarizat al economiei moldovenești.

Se poate observa că grupurile social-economice care se confruntă cu cel mai mare risc de sărăcie sunt într-un fel sau altul dependente de agricultură: fermierii (35% din care sunt săraci) și salariații din sectorul agricol (37%). Cu cât mai săracă este gospodăria casnică, cu atât mai mare este în bugetul său ponderea veniturilor monetare sau în natură obținute din activitatea agricolă. De fapt, în bugetele gospodăriilor sărace predomină anume veniturile în natură. Deținerea de active funciare nu rezolvă de la

⁸⁶ MEC, 2005.

sine problema sărăciei, lucru demonstrat de faptul că toți săracii din mediul rural dețin loturi de pământ în proprietate privată.

Tabelul 23 Creșterea veniturilor reale pe chintile, % (prețurile anului 1998)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Creșterea anuală						
Chintila 1	-5.35	9.67	8.49	31.81	52.31	-1.43
Chintila 2	-16.26	11.61	16.62	23.72	30.46	-0.90
Chintila 3	-20.31	8.54	16.63	23.35	25.47	2.97
Chintila 4	-20.75	5.53	16.65	22.46	22.27	3.49
Chintila 5	-18.69	3.16	21.19	21.44	14.35	5.84
medie	-18.65	5.57	18.44	22.64	21.16	3.71
Creșterea în raport cu 1998						
Chintila 1	-5.35	3.80	12.60	48.43	126.07	122.84
Chintila 2	-16.26	-6.53	9.00	34.86	75.93	74.35
Chintila 3	-20.31	-13.50	.88	24.44	56.14	60.78
Chintila 4	-20.75	-16.36	-2.44	19.46	46.07	51.17
Chintila 5	-18.69	-16.12	1.65	23.43	41.15	49.39
medie	-18.65	-14.12	1.72	24.75	51.14	56.75

Sursa: UMPS;

Totodată, cu cel mai mare risc al sărăciei continuă să se confrunte populația care locuiește în orașele mici. Săracii sunt localizați în localitățile mici caracterizate printr-o infrastructură inadecvată și o industrie slabă, unde ofertele de angajare sunt foarte puțin atractive. Lipsa de mobilitate geografică îi împiedică pe șomerii din aceste localități să beneficieze de oportunitățile care există în orașele mai mari.

Copiii care locuiesc în mediul rural se confruntă cu un risc deosebit de mare al sărăciei absolute și extreme. Aproape o treime din copiii din sate trăiesc în condiții de sărăcie extremă. În categoria matură, incidența sărăciei scade până la vârsta de 69 de ani după care crește brusc din nou. Pentru gospodăriile formate din 3 și mai multe persoane riscul sărăciei crește odată cu mărimea gospodăriei. Riscul este deosebit de mare în cazul gospodăriilor unde există copii cu vârsta sub 18 ani. Nu întâmplător, după cum atestă sondajele statistice, populația din Republica Moldova se teme deosebit de mult de sărăcie și de incertitudinile legate de viitorul copiilor⁸⁷.

Despre eficiența deocamdată redusă a politicilor de protecție socială ne vorbește faptul că 36% din populația care locuiește în familii unde principala sursă de venit sunt indemnizațiile sociale este populație săracă. Este de remarcat totuși că în 2002 acest indicator era mult mai mare, aceasta sugerând că se profilează anumite tendințe pozitive. Ca și în anii precedenți, educația rămâne un determinant puternic al statului în raport cu sărăcia. Riscul de sărăcie pentru membrii familiilor scade odată cu creșterea nivelului de studii ale capului familiei. Pentru cei din mediul urban explicația rezidă în faptul că un nivel de studii mai avansat permite obținerea unui loc de muncă mai bine plătit și asigură o stabilitate mai mare în postul deținut. Educația este utilă și mediul rural, însă acolo odată cu creșterea nivelului de studii crește nu probabilitatea ocupării unui post de muncă avantajos, ci probabilitatea emigrării peste hotare. Or, în satele familiile în care există membri plecați peste hotare sunt mai puțin sărace decât altele.

Tabelul 24 Impactul diferit al sărăciei asupra femeilor și bărbaților

<i>La părerea Dumneavoastră, care este situația femeilor în raport cu bărbații din următoarele puncte de vedere?</i>	situație mai bună	aceeași situație	situație mai rea	ns/nr
Veniturile	14,4	46,3	36,8	2,5
Alimentația	9,0	70,0	19,2	1,8
Accesul la serviciile medicale	11,1	74,3	12,0	2,7
Accesul la serviciile de educație pentru Dumneavoastră sau copiii Dvs.	9,3	76,7	9,7	4,3
Condițiile de trai	8,4	73,1	15,2	3,4
Securitatea personală	7,5	48,2	39,8	4,5
Marginalizare socială	5,9	61,1	23,8	9,3
Stresuri psiho-emoționale	6,5	43,3	42,2	7,7
Posibilitatea de a participa la luarea deciziilor la nivel de comunitate	3,8	59,3	28,7	8,1
Posibilitatea de a participa la luarea deciziilor la nivel de țară	4,5	56,8	28,5	10,2

Sursa: Sondajul RNDU 2006

După cum arată cercetările UMPS, sărăcia nu se deosebește semnificativ după factorul gender. Totodată, o parte importantă a publicului interviuat în cadrul sondajului de opinie publică desfășurat pentru acest Raport percepe că din punct de vedere a veniturilor femeile sunt într-o situație mai dezavantajată în raport cu bărbații. De fapt, Tabelul 24 arată că femeile sunt percepute a fi într-o situație mai rea din toate dimensiunile cercetate ale dezvoltării.

⁸⁷ IPP, 2006.

Gospodăriile cele mai sărace au o structură a consumului tipică, în care predomină produsele alimentare (78%), iar cota consumului de mărfuri și servicii care pe termen lung ar ajuta membrilor tineri ai gospodăriei să iasă din sărăcie (în principal, este vorba de educație și sănătate) este foarte mică (Tabelul 25).

Tabelul 25 Structura bugetelor de consum a gospodăriilor casnice, pe chintile

	Chintile ale cheltuielilor pe echivalent					total
	I	II	III	IV	V	
TOTAL, inclusiv:	100	100	100	100	100	100
- produse alimentare	77.80	73.06	68.69	62.59	41.87	56.92
- băuturi alcoolice, tutun	4.74	4.16	3.41	3.02	2.43	3.09
- îmbrăcăminte și încălțăminte	1.63	2.74	4.79	6.68	12.17	7.93
- locuință și comodități	10.01	11.49	12.51	14.24	18.61	15.23
- sănătate	1.22	2.25	2.93	3.47	5.21	3.83
- transport și comunicații	2.66	3.67	4.42	5.83	8.42	6.24
- învățământ	.11	.17	.31	.32	1.99	1.01
- alte mărfuri și servicii	1.82	2.46	2.94	3.85	9.30	5.76
Media cheltuielilor de consum (pe echivalent), MDL	222.35	347.22	465.00	629.56	1265.35	588.70

Sursa: UMPS/MEC 2005

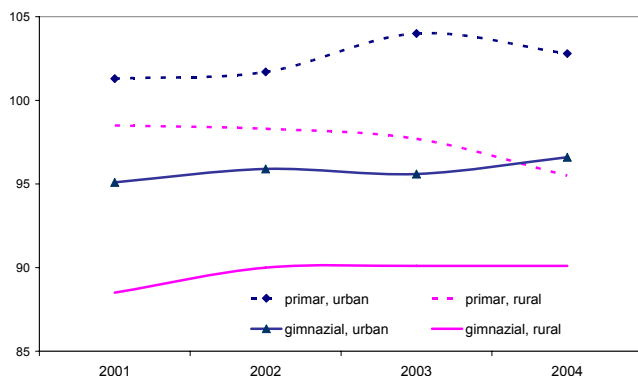
Ca valoare absolută cheltuielile săracilor sunt mai mici la toate pozițiile bugetare. Pe baza datelor din tabel putem calcula că în medie cetățenii din chintila cea mai săracă cheltuiesc pentru învățământ de 100 de ori (!) mai puțin decât cetățenii din chintila cea mai bogată, pentru îmbrăcăminte și încălțăminte – de 40 de ori mai puțin, pentru sănătate – de 24 de ori mai puțin, pentru locuință și comodități de 10 ori mai puțin, iar pentru produse alimentare – de 3 ori mai puțin. Datele din Tabelul 25 din sunt deosebit de informative și din alt punct de vedere. Faptul că valoarea bugetului de consum a chintilei IV (a doua ca nivel de prosperitate) este de două ori mai mică decât a chintilei V (cea mai prosperă) arată că în societatea moldovenească lipsește o clasă de mijloc. Cu alte cuvinte, în Moldova există oameni foarte săraci, oameni nesăraci și oameni foarte bogați, dar mai puțin oameni care pur și simplu duc un trai decent.

Dezvoltarea umană în mediul rural

Moldova din dreapta Nistrului este un spațiu eminent rural. Pe parcursul perioadei de tranziție ponderea populației rurale a crescut – de la 56,4% în 1993 la 61,3% la începutul anului 2005 - compromițând tendințele de modernizare socială. Această dinamică a fost determinată de reducerea mult mai rapidă a populației urbane (în medie cu 2% în 1997-2005) decât a populației rurale (0,2%).

Judecând după statistica accesibilă (rata netă de înmatriculare la studii primare, speranța de viață a bărbaților și femeilor din mediul rural care este respectiv cu 3,0 și 2,7 ani mai mică decât în mediul urban, veniturile disponibile mai mici, accesul mai dificil la serviciile de sănătate), indicii de sărăcie umană în comunitățile rurale din Moldova sunt în prezent mai nefavorabili decât în cele urbane. În Figura 30 sunt arătate numai diferențele dintre nivelele de înmatriculare la educație pe primele nivele de educație, la celelalte nivelele diferențele fiind și mai mari. Discrepanțe în dezvoltare există între satele și orașele din orice țară din lume, dar disproporțiile de dezvoltare în Moldova sunt prea accentuate. Evident că și în localitățile rurale au fost atinse progrese importante, cum ar fi reducerea mortalității infantile și a mortalității copiilor de vârstă sub 5 ani, dar decalajele rămân foarte înalte.

Figura 30 Rata brută de înmatriculare globală la învățământul primar și gimnazial

Surse: MEC, 2005;

Faptul că sărăcia monetară în sate scade mai lent decât în orașe indică că decalajele de dezvoltare umană ar putea chiar să se fi amplificat în ultimii ani. Datele statistice oficiale și rapoartele analitice

demonstrează că și sărăcia monetară în Moldova este în mare măsură un fenomen rural (Tabelul 26). În 2004 trei sferturi din populația săracă locuia în sate, unde rata sărăciei era de 31,2% față de 18,5% în mediu urban. Și dacă la scară națională incidența săraci ei absolute și extreme în 2004 au scăzut comparativ cu 2003, atunci în mediul rural acești indicatori au crescut marginal. Diferențele rural / urban enorme de venituri, de acces la infrastructură și servicii publice și de oportunități economice ne aduc definitiv la concluzia că procesele de dezvoltare în satele moldovenești sunt cu mult în urma celor din orașe.

Tabelul 26 Profilul sărăciei pe medii de reședință

Indicatorii și sursele	2000	2001	2002	2003	2004
Incidența sărăciei absolute	67,8	54,6	40,4	29,0	26,5
Rural	73,9	58,2	45,1	31,1	31,2
Orașe mici	80,7	73,1	46,8	42,4	34,9
Orașe mari	40,0	30,0	16,5	12,8	6,9
Profundimea sărăciei	27,0	19,3	12,4	7,3	6,8
Rural	29,1	20,2	14,1	7,8	8,3
Orașe mici	37,2	30,4	17,1	11,6	8,3
Orașe mari	12,8	8,5	4,2	2,8	1,3
Structura sărăciei	100	100	100	100	100
Rural	64,2	65,2	70,1	72,0	74,0
Urban	35,8	34,8	29,9	32,0	26,0

Sursa: MEC, 2005.

Într-un grup aleator de localități rurale din Moldova s-ar observa simptome clare de degradare economică și socială în majoritatea localităților selectate. Diferențele mari de dezvoltare sunt comunicate nu doar de indicatorii cantitativi, dar și de percepțiile publicului. După cum arată sondajul de opinie „Dezvoltarea umană și creșterea economică în percepția publică” realizat în cadrul acestui Raport Național de Dezvoltare Umană, peste 60% din cetățeni (din care 20% sunt locuitori urbani) consideră că populația din satele Moldovei este mai săracă decât cea din orașe. Numeroasele studii existente și rezultate practice obținute în cadrul unor proiecte ce vizează mediul rural din Moldova ne permit să facem o sinteză a principalelor provocări, oportunități și riscuri ale dezvoltării rurale, așa cum sunt ele percepute de locuitorii din sate⁸⁸.

Provocările majore în dezvoltarea rurală

În percepția populației rurale, degradarea infrastructurii fizice și sociale și sărăcia sunt cele două probleme majore, interconectate, cu care se confruntă satul moldovenesc. Aceste probleme parcă ar captura locuitorii rurali într-un spațiu sortit sărăciei. Din cauza veniturilor personale și comunitare mici, populația rurală este nevoită să utilizeze drumuri deteriorate, să se dispenseze de utilizarea rețelelor edilitare (apeduct, gazoduct etc.) și să renunțe la proiecte de afaceri care ar fi viabile numai în condițiile unei infrastructuri adecvate. Evident că lipsa sau calitatea proastă a drumurilor, la rândul său, restrâng conexiunile comunității cu localitățile urbane. Or, pentru o bună parte a populației de la sate anume localitățile urbane apropiate reprezintă piața de vânzare a surplusului de producție agricolă sau locul unde pot să găsească de lucru.

Subdezvoltarea rurală, după cum consideră locuitorii din comunitățile studiate, are drept cauze primară lipsa locurilor de muncă la sate, productivitatea mică a muncii și rentabilitatea scăzută a activității economice în agricultură. Veniturile derizorii obținute din agricultură zădărnicesc investițiile în utilajul de prelucrare a producției și împiedică și mai mult accesul unei producții competitive la piețele de desfacere. Marea majoritate din comunitățile rurale nu dețin potențialul de dezvoltare intern necesar pentru diversificarea activităților economice și investirea în infrastructura socială și fizică.

Emigrarea la muncă peste hotare a oamenilor de la sate, deși privită de actorii comunitari și de cetățeni în mod diferit, a devenit deja un fenomen cvasi-cultural. Agenții activi ai dezvoltării locale (administrația publică, agenții economici, liderii ONG-urilor, conducătorii instituțiilor de învățământ) percep plecarea la lucru peste hotare ca un obstacol al dezvoltării, deoarece frecvent pleacă cei mai tineri și mai educați cetățeni din localitate. Însă pentru un cetățean ordinar, numai dacă nu este prea sărac, plecarea peste hotare reprezintă adeseori singura opțiune viabilă pentru supraviețuire. Cei extrem de săraci însă nu dispun nici de veniturile minimale necesare pentru emigrare, fiind prinși într-o capcană a sărăciei persistente.

⁸⁸ Analiza din această secțiune se bazează pe rezultatele procesului de elaborare a planurilor strategice de dezvoltare socială și economică în 41 de comunități rurale din Centrul, Sudul și Estul Republicii Moldova, în cadrul proiectului „Dezvoltarea parteneriatului social” susținut de FISM și implementat de Centrul „Pro Comunitate”.

Percepția comunităților asupra direcțiilor strategice de dezvoltare locală

Prioritățile de dezvoltare sunt în mare măsură similare pentru majoritatea comunităților rurale din Moldova. Deși frecvent percepțiile cetățenilor din comunitățile rurale referitoare la direcțiile și factorii care ar spori dezvoltarea locală diferă substanțial de concepțiile și programele naționale și viziunile experților în domeniu, nu trebuie de uitat că aceste percepții se formează sub influența unor experiențe reale de viață, experiențe uneori dezolante. De aceea părerea locuitorilor rurali trebuie considerată la modul serios în strategiile naționale de dezvoltare rurală.

a. Dezvoltarea economiei locale

În percepția comunităților, dezvoltarea economică locală este posibilă prin deschiderea mai multor întreprinderi prestatoare de servicii precum centre comerciale, brutării, centre de agrement etc. În mod curios, comunitățile văd posibilă dezvoltarea economiei locale mai degrabă prin atragerea investițiilor din exterior decât prin mobilizarea resurselor comunitare. Ținta investițiilor ar fi implementarea de tehnologii noi în agricultură, iar așteptările locuitorilor sunt legate prioritar de sursele exterioare de finanțare și de asemenea organizații ca USAID, SIDA, DFID etc. Este simptomatic scepticismul actorilor locali în ceea ce privește posibilitatea atragerii de investiții naționale în dezvoltarea locală. Doar câteva comunități din cele studiate au evidențiat bugetele publice ca posibile surse pentru finanțarea investițiilor în dezvoltarea locală.

„Față de oraș la sat e foarte greu. Pe malul Prutului, departe de oraș, nouă ne vine foarte greu să realizăm producția. Soția e cu un salariu de 500 lei, eu nu lucrez nicăieri, nu putem să întreținem o familie de 3 copii...”(Emilian, 40 ani, proprietar de pământ, lucrător sezonier în Rusia, locuitor rural)

b. Reabilitarea și dezvoltarea instituțiilor sociale

Majoritatea planurilor strategice de dezvoltare elaborate la nivel local includ obiectivul reabilitării instituțiilor sociale din comunitate: școala, casa de cultură, grădinița, centrul medical. Pentru populația din localitățile rurale renovarea acestor instituții se asociază cu ridicarea standardelor de trai, cu un confort minimal al vieții de familie și cu avansarea comunității lor în raport cu alte comunități. Reparația școlilor reprezintă obiectivul primordial practic în toate satele. În percepția locuitorilor, o școală reparată, cu încălzire autonomă, conectată la rețeaua de aprovizionare cu apă, utilată cu mobilier și echipament modern indică asupra unui grad înalt de dezvoltare a localității.

c. Schimbarea mentalității populației

Problema mentalității conservatoare este invocată constant ca barieră majoră în calea dezvoltării locale în toate comunitățile rurale studiate. Ignorarea interesului public, prevalarea spiritului contemplativ în fața spiritului întreprinzător sunt manifestări ale acestei mentalități. Schimbarea mentalității, în viziunea comunităților rurale, presupune desfășurarea unor acțiuni de comunicare publică care să ridice gradul de responsabilitate al oamenilor pentru bunurile publice și problemele comunitare: proiecte social-educative, încurajarea activității asociațiilor obștești și informarea continuă a populației prin intermediul surselor locale de informare.

d. Protecția mediului ambiant și utilizarea rațională a resurselor naturale

Poluarea mediului ambiant este una din problemele cu care se ciocnește practic fiecare comunitate rurală. O parte din problemele ecologice (poluarea solurilor, eroziunea) sunt moștenire a trecutului sovietic. Dar sărăcia, disperarea și senzația de excluziune socială i-a făcut pe oameni încă mai irresponsabili față de mediul înconjurător.

e. Dezvoltarea infrastructurii

Modernizarea infrastructurii de acces este una din cele mai importante direcții strategice de dezvoltare locală. Ordinea priorităților în majoritatea localităților rurale este următoarea: 1) reparația drumurilor din localitate, 2) aprovizionarea cu apă potabilă, 3) conectarea la rețeaua de aprovizionare cu gaz. După cum consideră cetățenii din mediul rural, dezvoltarea infrastructurii are un impact direct asupra calității vieții, contribuind și la formarea unui spirit de apartenență la comunitate.

f. Crearea serviciilor sociale pentru categoriile vulnerabile de populație

Lipsa oportunităților economice, accesul dificil la serviciile sociale și politica ineficientă de asistență socială au generat o creștere a numărului de persoane aflate în dificultate. Cel mai frecvent în dificultate sunt persoanele în etate, copiii din familii sărace, numeroase sau mono-parentale, copiii și adulții cu dizabilități. În percepția comunităților, programele naționale adresate acestor categorii de populație nu sunt eficiente deoarece nu prevăd acordarea serviciilor sociale la nivel local și în funcție de necesitățile concrete ale comunității.

Boxa 11 Oportunități și obstacole ale dezvoltării locale

La părerea locuitorilor rurali principala oportunitate pentru investirea în dezvoltarea locală prin proiecte economice, sociale și de mediu concrete este colaborarea cu organizațiile finanțatoare. La momentul actual, în percepția grupurilor planificare, anume organizațiile finanțatoare sunt cei mai

importanți actori externi ai dezvoltării sunt organizațiile donatoare. Comunitățile evidențiază deosebit de mult Fondul de Investiții Sociale din Moldova, care oferă un suport considerabil în rezolvarea problemelor comunitare, dar în același timp accentuează primordialitatea contribuției comunitare. La capitolul barierelor dezvoltării locale, comunitățile evidențiază:

- lipsa încrederii populației în activitățile inițiate de administrația publică;
- sursele de finanțare reduse atât cele publice cât și cele din partea organizațiilor internaționale;
- emigrația sporită;
- prețurile instabile la combustibil;
- ineficiența agriculturii;
- lipsa subvențiilor în agricultură;
- infrastructura deteriorată;
- dobânda creditelor exagerat de mare în raport cu veniturile în spațiul rural;
- pasivitatea administrației locale sau lipsa de instrumente funcționale în activitate;
- lipsa suportului din partea guvernului în implementarea proiectelor sociale;
- existența conflictelor la nivel de comunitate;

Dezvoltarea umană în localitățile urbane

În anul 1990 puțin peste 47% din populația RSSM locuia în orașe. Adică nici în perioada precedentă tranziției Moldova nu putea fi descrisă ca o țară veritabil urbanizată, deși tendințele în anii 70-80 au fost foarte bune. După separarea efectivă a Transnistriei și eliminarea regiunii din statistica demografică oficială, ponderea populației urbane a scăzut de la 46,2% în 1996 la 42,2% în 1997. Conform recensământului general al populației din 2004, în prezent rata de urbanizare în Moldova din dreapta Nistrului este de numai 38,7%, cea mai scăzută din Europa. Dacă mai ținem cont de faptul că multe așezări pretins-urbane din Moldova și chiar periferiile orașelor mari sunt în realitate lipsite de o veritabilă infrastructură urbană, vedem că ponderea populației care locuiește în condiții urbane este chiar mai mică. Trebuie de menționat că media mondială a urbanizării este de 51%, iar pentru țările în curs de dezvoltare – 34%⁸⁹. În pofida acestor tendințe îngrijorătoare de dezurbanizare, problemele de dezvoltare ale așezărilor urbane nu sunt tratate în mod adecvat nici în strategiile naționale⁹⁰, nici în statistică.

Deși sărăcia în mediul urban în ansamblu este mai mică decât în sate, situația populației variază semnificativ de la o localitate urbană la alta. În Chișinău și Bălți, veritabile orașe multifuncționale aflate în creștere economică marcantă, populația se confruntă cu cele mai mici riscuri de sărăcie. Ceva mai dificilă decât în Chișinău și Bălți este viața în fostele centre interregionale – Soroca, Ungheni, Edineț, Hâncești, Orhei, Ocnița, Dubăsari, Hâncești și Cahul. În unele din acestea situația curentă complicată manifestă tendințe de corectare.

„Da și pe la noi prin oraș se consideră săraci acei ce nu au unde trăi, cerșesc, sau chiar dacă stau la apartament, altceva nu au și umblă pe la urne.” (Serghei, 28 ani, inginer în telecomunicații, Chișinău)

Tabelul 27 Modificarea percepțiilor asupra calității infrastructurii urbane

În ultima perioadă (2005) cum s-a schimbat calitatea următoarelor servicii?	S-a îmbunătățit		Nu s-a modificat		S-a înrăutățit		Nu folosesc	
	Orașe mici	Chișinău, Bălți	Orașe mici	Chișinău, Bălți	Orașe mici	Chișinău, Bălți	Orașe mici	Chișinău, Bălți
furnizarea gazului	45,6	29,6	44,1	53,8	7,4	14,4	2,9	1,9
furnizarea apei	25,0	24	55,9	66,3	11,8	8,7	7,4	1,0
furnizarea electricității	35,3	29,8	60,3	60,6	4,4	8,7	0	1,0

⁸⁹ CISR, 2004.

⁹⁰ În particular, în SCERS nu există măcar un paragraf dedicat politicilor de dezvoltare urbană.

furnizarea căldurii	30,9	36,5	39,7	39,4	11,8	22,1	17,6	1,9
întreținerea drumurilor	17,6	17,3	35,3	46,2	47,1	34,6	0	1,9
iluminatul străzilor	23,5	24,0	39,7	46,2	36,8	27,8	0	1,9
curățenia localității	26,5	9,6	33,8	51,0	39,7	37,5	0	1,9

Sursa: Sondajul RNDU 2006

Însă într-o serie de centre raionale și orașele mici, riscurile sărăciei sunt foarte înalte. Această situație este explicată de faptul că multe așezări urbane în perioada sovietică au evoluat în orașe monoindustriale, adică dependente de 1-2 obiective economice mari, unele din ele lipsite de terenuri extravilane cu destinație agricolă. În prezent multe din aceste unități de producere nu funcționează, iar o bună parte din populație se află în șomaj pe termen lung sau a emigrat.

Degradarea mediului urban a fost determinată și de lipsa investițiilor publice în infrastructură, de emigrarea populației (care este și cauză, nu doar consecință a sărăciei) și de incapacitatea administrațiilor locale de a formula și implementa politici de dezvoltare locală. Sondajul efectuat pentru acest Raport a arătat că în unele cazuri atitudinile pozitive față de schimbările calității serviciilor publice prestate prevalează asupra celor negative (Tabelul 27). Se observă că atitudinile negative față de calitatea drumurilor, iluminatul străzilor și curățenia localităților prevalează semnificativ asupra celor pozitive.

Rolul emigrației în dezvoltarea umană

Migrarea reprezintă o strategie de adaptare la care au recurs cetățenii moldoveni în condițiile economice deprivate ale tranziției. Situația cu care se confruntă Republica Moldova la capitolul migrație se datorează în mare măsură unor fenomene negative înregistrate în evoluția țării, provocate de factori moșteniți din sistemul social-economic precedent și de incertitudinile și instabilitățile instituționale ale perioadei de tranziție. Declinul economic prelungit, caracterul contradictoriu al transformărilor economice, sociale și politice au avut un impact negativ asupra multor domenii sociale. Sărăcia a generat multiple probleme, inclusiv un exod masiv al populației economice active peste hotarele țării. Prin intermediul transferurilor, emigrația a servit drept instrument important de supraviețuire pentru gospodăriile casnice. Transferurile au redus și dependența guvernului de împrumuturile condiționate, oferindu-i o anumită marjă de independență în politica macroeconomică. Dar pe lângă beneficii economice imediate, emigrația a generat și costuri sociale inacceptabil de înalte (Boxa 12).

Pe baza studiilor existente putem constata că principalii factori ce determină cetățenii moldoveni să plece peste hotare sunt:

- resursele financiare insuficiente pentru existență;
- lipsa unui loc de trai sau îmbunătățirea condițiilor de trai;
- lipsa unui loc de muncă / lipsa unui loc de muncă bine plătit;
- necesitatea de achitare a studiilor unui membru din familie;
- oportunitatea de a pleca, faptul că este așteptat de cineva în țara-gazdă, posibilitatea de a pleca legal etc.

Efectele microeconomice ale emigrației sunt ambivalente. Bunăstarea materială pentru fiecare a treia familie din Moldova depinde aproape integral de banii câștigați prin munca peste hotare. Gospodăriile ce recepționează venituri de peste hotare ating rapid nivele de viață mai înalte decât cele care nu recepționează. Deși impactul imediat al veniturilor remise de muncitor asupra sărăciei de tranziție este unul considerabil, nu trebuie subestimate nici efectele de lungă durată, deoarece sărăcia tranzițională este un obstacol serios pentru dezvoltarea capitalului uman. Datorită veniturilor remise de emigranți, copiii lor sunt în stare să se înscrie la universități și să plătească taxele de studii. Populația care depinde de emigranți este în stare să acopere și cheltuielile neoficiale care frecvent sunt cerute în sfera de ocrotire a sănătății.

„Mulți adolescenți nu înțeleg că educația este investiție în viitor. Eu am lucrat profesor la școală și știu că jumate din părinții elevilor sunt plecați peste hotare. Băiatul fiind în clasa a 12-a, primește de la mama sau tata în fiecare lună câte 100 euro. Nu învață nimic pentru că peste 2 ani „tata acolo îmi găsește un loc la construcții și, domnule profesor, am să-mi fac un apartament, iar mama vei șede aici cu studiile tale (Dumitru, 26 ani, angajat în comerț, urban)

Efectele pozitive sunt însă contrabalansate de efecte negative.

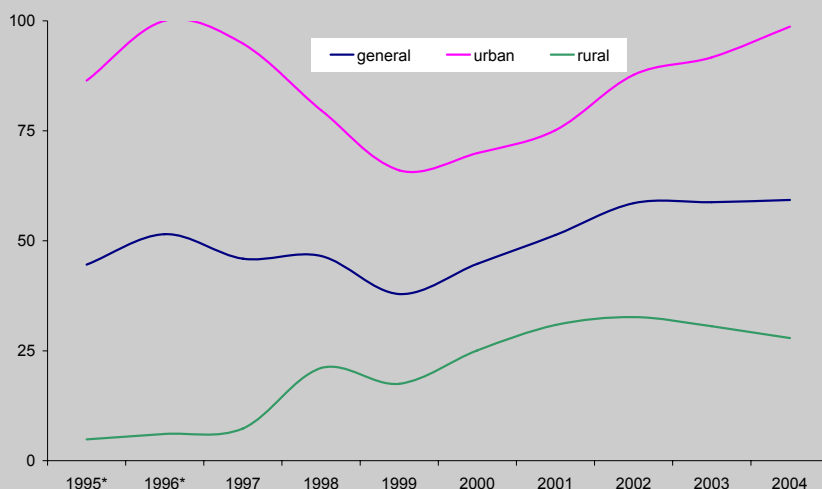
În familiile ce depind puternic de veniturile remise, se creează o cultură a dependenței. Într-o varietate de contexte s-a observat că membrii acestor familii tind să nu facă eforturi adăugătoare. Bărbați tineri preferă să rămână neangajați în câmpul muncii așteptând momentul potrivit pentru emigrare. Faptul că veniturile remise sporesc mai degrabă consumul decât producția atinge aspecte legate de durabilitatea

pe termen lung a creșterii. Declinul acestor venituri este inevitabil, deoarece emigranții se constituie în noi comunități în țara gazdă, pierzând treptat legăturile cu familia din țara de origine.

Boxa 12 Consecințele sociale ale emigrației

Procesul de emigrare a forței de muncă creează premise favorabile pentru traficul de ființe umane în scopuri de exploatare sexuală sau munci forțate. Deși sunt destul de puține date statistice, în Europa de Sud-st, Moldova este considerată țara cea mai afectată de traficul de ființe umane, ale cărui principale victime sunt femeile și copiii⁹¹.

Figura 31 Evoluția ratei divorțurilor (număr divorțuri la 100 căsătorii)

note: *- inclusiv Transnistria;

Surse: BNS;

O altă consecință dureroasă a emigrației este dezintegrarea definitivă a multor familii prin divorț formal sau neformal atunci când unul din soți a emigrat pe termen lung. Familia, ca instituție socială fundamentală, a fost zdruncinată profund. După cum relatează chiar emigranții, emigrarea a slăbit relațiile sociale și emoționale în interiorul familiilor⁹². Sejurul prelungit peste hotare a unuia din soți, mai ales în condiții dificile, alterează autoritatea celui care a rămas cu familia și poate conduce la tensiuni, abuzuri, violență și divorț. Rata divorțurilor (definită ca raport dintre numărul de divorțuri ce revin la 100 de căsătorii) în Moldova a corelat îndeaproape cu intensitatea valurilor anuale de emigrație, crescând de la 37,9 în 1999 la 59,3 în 2004. Deosebit de mult a degradat autoritatea instituției familiale în mediul rural, considerat, în mod stereotipic, mai conservator decât orașul cel puțin în privința valorilor de familie.

În urma emigrației, un mare număr de copii din Moldova au ajuns să trăiască fără unul sau fără ambii părinți care au plecat peste hotare. Conform datelor oficiale, în februarie 2005 aproape 28 mii de copii de vârstă școlară trăiau în familii unde lipseau ambii părinți, iar peste 68 mii - în familii unde lipsea un părinte⁹³. Estimările de alternativă sugerează că în realitate peste 40 mii de copii de vârstă 0-14 ani trăiesc fără ambii părinți și între 150 și

„Eu stau acasă cu 3 copii, soțul lucrează, iarna acasă, vara la construcții la Moscova. Când îi iese, când îl mai amăgește. S-a întâmplat că au spus că o să-i trimită 500 USD și nu iau mai trimis.” (Galina, 34 ani, șomer, rural)

⁹¹ IOM, 2005.

⁹² Ghencea și Gudumac, 2004.

⁹³ METS, 2005.

270 mii - în familii în care lipsește un părinte⁹⁴. Unele rapoarte afirmă că socializarea acestor copii este mult mai dificilă și dureroasă. Din relatările oficiale, 55-60% din crimele juvenile sunt comise de tineri lăsați fără supraveghere părintească. Aproape jumătate din adolescenții ai căror părinți au plecat peste hotare au percepții nefavorabile față de sine, ceea ce împiedică semnificativ integrarea socială⁹⁵. Fiecare al patrulea din această categorie de copii/tineri manifestă rezultate școlare/universitare slabe drept consecință negativă a migrației.

Emigrarea a generat o cultura a dependenței tinerilor din familiile cu emigranți. După cum relatează unele rapoarte, interesul lor pentru educație și pentru integrare pe piața muncii autohtone scade vizibil⁹⁶. Deși lipsesc datele statistice, sursele jurnalistice relatează că majoritatea tinerilor care emigrează au deja cel puțin o rudă stabilită peste hotare. Diasporele moldovenești simplifică considerabil găsirea unui loc de trai și de muncă și reduc riscurile legate de emigrare.

Peste 70% din emigranții moldoveni lucrează ilegal, fără a avea drepturi salariale și sociale elementare în țările-receptoare⁹⁷. Din această cauză ei nu au nici o protecție în fața abuzurilor din partea patronilor, poliției, altor autorități publice și cercurilor criminale. Peste 80% din emigranți lucrează mai mult de 8 ore pe zi, jumătate din ei în condiții deosebit de grele (idem), riscând să-și ruineze sănătatea. De asemenea, ei nu contribuie la politicile de asigurare socială nici în Moldova, nici în țara-receptoare. Această amenință stabilitatea sistemului de pensii în Moldova pe viitor, atunci când o parte din emigranți vor reveni la baștină.

Emigranții sunt considerați o categorie vulnerabilă la HIV/SIDA⁹⁸. Odată cu multiplicarea numărului de emigranți este posibilă și răspândirea mai largă a acestei maladii. Tendința de răspândire a HIV/SIDA răspândită mai ales pe cale sexuală s-a manifestat clar în ultimii ani, în paralel cu intensificarea emigrației.

Emigrarea a condus la pierderea de specialiști valoroși în mai multe domenii de importanță socială, precum educația și sănătatea. Conform unor estimări câteva zeci de mii de specialiști au părăsit aceste domenii și au emigrat peste hotare (sursa).

Emigrarea inițial a generat inegalități deoarece implica costuri destul de mari pe care nu toți săracii le puteau suporta. Totuși, odată cu avansarea primelor valuri de emigranți, constituirea rețelelor sociale între Moldova și țările-gazdă și apariția posibilității de împrumut a banilor de la alți emigranți, chiar și cei mai săraci au obținut mai multe posibilități pentru emigrare.

⁹⁴ Prohnițchi, 2005.

⁹⁵ Gonța, 2004.

⁹⁶ Prohnițchi, 2005.

⁹⁷ CBS-AXA, 2005.

⁹⁸ CNSPMP, 2006.

Capitolul IV. Buna guvernare ca premisă a creșterii economice și dezvoltării umane

Acest capitol face o încercare de a evidenția influențele pe care le exercită guvernare asupra creșterii economice și dezvoltării umane. Se analizează factorii ce determină calitatea guvernării și dinamica acesteia în ultimii ani. Sunt puse în lumina circumstanțele politice favorabile ce pot servi stimulente pentru progrese în procesul de guvernare. Totodată, autorii evaluează domeniile prioritare de acțiune pentru sporirea calității guvernării și importanța unor asemenea strategii precum Strategia de Creștere Economică și Reducere a Sărăciei și Planul de Acțiuni Uniunea Europeană – Republica Moldova. Sunt examinate evoluțiile din cinci domenii prioritare de reformă: sistemele de sănătate și educație, reforma politicilor de asistență socială, administrația publică locală și cadrul regulatoriu al afacerilor.

Ce este buna guvernare

Guvernare, per se, înseamnă tradițiile și instituțiile prin care autoritate (puterea) este exercitată într-un stat, inclusiv: (1) procesul (procedura) prin care guvernare este aleasă, monitorizată și schimbată; (2) capacitatea autorităților de a formula și a implementa politici calitative; (3) respectul cetățenilor și statului față de instituțiile ce le reglementează interacțiunile economice și sociale⁹⁹. Această definiție arată că guvernare reprezintă un fenomen destul de complex cu implicații importante pentru dezvoltarea umană și economică. Astfel, o bună guvernare asigură respectul față de drepturile politice, civice și umane ale cetățenilor prin garantarea șanselor egale pentru realizarea liberă a opțiunilor politice, economice și sociale. În același timp, o bună guvernare asigură egalitatea tuturor cetățenilor în fața justiției și protejează cetățenii în fața exceselor de zel administrativ al birocrăției sau a pornirilor represive din partea autorităților (componentele 1 și 3 din definiția guvernării). Mai mult decât atât, o asemenea guvernare semnifică și o clasă birocratică competentă, capabilă într-o manieră transparentă și cooperantă să elaboreze și să implementeze politici publice calitative și să asigure furnizarea eficientă a serviciilor publice către cetățeni (2).

„ [Buna guvernare este atunci] când fiecare cetățean poate să-și rezolve problemele sau să se realizeze pe sine așa cum își dorește el, când își permite să trăiască nu în lux, dar civilizat, întotdeauna cu ceva pe masă, un viitor mai bun, ca copiii să crească și să fie educați bine, să aibă studii. (Tamara, 37 ani, angajată Moldtelecom, suburbie)

Asigurarea cetățenilor cu o serie de atribute de securitate economică (loc de lucru, acces la sănătate și educație, etc.) nu înseamnă în mod neapărat și o guvernare bună. Cetățenii lipsiți de posibilitatea de a-și exercita drepturile politice, economice și umane deseori își votează guvernele cu „picioarele”, desigur dacă în general li se oferă ocazia aceasta. Totodată, șansa de a vota poate fi doar un exercițiu steril în cazul când situația economică precară sau lipsa accesului la justiție nepărtinitoare îl lipsesc pe cetățean de șansa de a-și realiza drepturile legitime. Așadar, o bună guvernare este o condiție sine qua non pentru o dezvoltare umană și economică autentică.

Calitatea guvernării în Moldova

Din cauza complexității sale, guvernarea ca fenomen este greu de măsurat. Totuși eforturile pentru evaluarea cantitativă a guvernării nu au conținut în ultimul deceniu. În particular, în cadrul Băncii Mondiale un grup de cercetători au elaborat un set de indicatori pentru măsurarea calității actului de guvernare și monitorizează dinamica acestor indicatori începând cu 1996¹⁰⁰. Acești indicatori cuprind șase dimensiuni majore ale guvernării:

1. Respectul față de libertățile și drepturile politice și civice de bază;
2. Asigurarea stabilității politice și evitarea conflictelor violente;

⁹⁹ Kaufman et al, 2005.

¹⁰⁰ Ibidem. Knack, 2002.

3. Guvernarea eficientă exprimată printr-o birocrație eficientă și servicii publice calitative;
4. Asigurarea unui mediu de afaceri favorabil;
5. Edificarea unui stat de drept funcțional;
6. Lupta împotriva corupției.

Pe baza datelor din studiul citat, este posibilă urmărirea în dinamică a progresului realizat de Moldova în ceea ce privește calitatea guvernării. Această evoluție a avut o dinamică oscilantă, în care anumite succese deseori se transformau în regrese. O dinamică destul de negativă se observă clar în cazul statului de drept și luptei contra corupției, care deocamdată rămân niște „pete negre” în activitatea guvernării și, astfel, vor rămâne domenii esențiale pentru îmbunătățirea calității guvernării în Moldova.

Această evoluție a avut o dinamică oscilantă, în care anumite succese deseori se transformau în regrese. O dinamică destul de negativă se observă clar în cazul statului de drept și luptei contra corupției, care deocamdată rămân niște „pete negre” în activitatea guvernării și, astfel, vor rămâne domenii esențiale pentru îmbunătățirea calității guvernării în Moldova.

Tabelul 28 arată evoluția setului de indicatori ai guvernării pentru Moldova în perioadă 1996-2004 (toate scorurile se situează între -2,5 și +2,5, unde 2,5 înseamnă rezultatul cel mai bun). Această evoluție a avut o dinamică oscilantă, în care anumite succese deseori se transformau în regrese. O dinamică destul de negativă se observă clar în cazul statului de drept și luptei contra corupției, care deocamdată rămân niște „pete negre” în activitatea guvernării și, astfel, vor rămâne domenii esențiale pentru îmbunătățirea calității guvernării în Moldova.

Tabelul 28 Evoluția indicatorilor calității guvernării în Moldova, 1996-2004

	1996	1998	2000	2002	2004
Libertățile și responsabilitatea publică	-0,21	-0,03	-0,01	-0,32	-0,47
Stabilitatea politică	-0,14	0,12	-0,09	-0,06	-0,62
Eficiența guvernării	-0,48	-0,49	-1,04	-0,6	-0,73
Calitatea cadrului regulatoriu	0,07	-0,39	-1,11	-0,16	-0,49
Statul de drept	-0,2	-0,13	-0,55	-0,53	-0,65
Lupta împotriva corupției	-0,21	-0,51	-0,84	-0,9	-0,86

Sursă: Kaufman et al, 2005.

Tabelul 29 pune în lumină calitatea guvernării dintr-o perspectivă comparativă. După cum putem vedea, indicii de calitate a guvernării în Moldova se situează aproximativ la același nivel cu cei ai Ucrainei și Georgiei și sunt considerabil devansați de cei ai României. Această comparație sugerează cât de lung este drumul pe care Moldova trebuie să-l parcurgă pentru îmbunătățirea guvernării măcar până la nivelul unor țări candidate pentru aderarea la Uniunea Europeană.

Tabelul 29 Calitatea guvernării în perspectivă comparativă, anul 2004

	Ucraina	Georgia	România	Moldova
Libertățile și responsabilitate publică	-0,62	-0,34	0,36	-0,47
Stabilitatea politică	-0,27	-1,26	0,22	-0,62
Eficiența guvernării	-0,67	-0,8	-0,15	-0,73
Calitatea cadrului regulatoriu	-0,48	-0,64	-0,06	-0,49
Statul de drept	-0,83	-0,87	-0,18	-0,65
Lupta împotriva corupției	-0,89	-0,91	-0,25	-0,86

Sursă: Kaufman et al 2005.

Această imagine palidă are la baza sa câteva deficiențe serioase ale „guvernării” în fiecare din cele 3 domenii majore:

1. În sfera respectării drepturilor politice și sociale și asigurării stabilității politice deficiențe cele mai importante neajunsuri sunt: lipsa controlului asupra întregului teritoriu al țării; concentrarea excesivă a puterii politice, inclusiv prin controlul exercitat asupra Comisiei Electorale Centrale și Consiliului Coordonator Audiovizual; insuficiența cooperării cu societatea civilă; problemele în funcționarea presei libere și televiziunii publice;
2. Eficiența guvernării este în mod sistematic subminată de capacitatea administrativă redusă; sistemul de servicii publice este nereformat; climatul de afaceri este periclitat de barierele neformale și cadrul regulatoriu birocratizat, emigrația și hazardul moral al guvernării;
3. Consolidarea unui stat de drept este împiedicată de sistemul judiciar dependent de puterea politică; caracterul părtinitor al justiției este exprimat și prin creșterea exponențială a numărului de cereri adresate de cetățenii Moldovei la Curtea Europeană pentru Drepturile Omului; corupția rămâne omniprezentă și rampantă.

„Am avut de făcut niște acte la BIT. Nu știam încotro s-o apuc și acolo am stat vreo 3 zile. După aceasta, am găsit niște cunoscuți, am pus actele și bani într-un plic și în 2 zile s-a rezolvat.” (Eugenia, 26 ani, secretară, Chișinău)

Instabilitatea politică, schimbările constante legislative și instituționale acompaniate de implementarea defectuoasă a legilor, lipsa de voință politică în respectarea politicilor adoptate, capacitatea administrativă redusă la nivel central și local, corupția și carențele serviciilor publice au determinat performanțe slabe la capitolul creșterii economice și dezvoltării umane. Pentru viitor o bună guvernare în Moldova ar trebui să asigure un grad înalt de stabilitate politică și de continuitate a politicilor, o implementare riguroasă și universală a legilor, un caracter previzibil al legislației și să investească pentru a forma un capital uman educat și sănătos¹⁰¹.

În acest context trebuie de menționat cele câteva tentative de a îmbunătăți calitatea guvernării în Republica Moldova întreprinse în ultimii ani. Aceste încercări sunt în mare parte încurajate de adoptarea și implementarea a două documente strategice de dezvoltare – este vorba de Strategia de Creștere Economică și Reducere a Sărăciei (SCERS) și Planul de Acțiuni Uniunea Europeană – Republica Moldova (vezi Boxa 13).

Boxa 13 SCERS și Planul de Acțiuni UE – Moldova: pilonii strategici pentru dezvoltarea națională

SCERS (aprobat de Guvern în 2004) și Planul de Acțiuni (semnat de Moldova și Uniunea Europeană în februarie 2005) sunt două documente strategice de importanță majoră și care trasează direcții prioritare pentru evoluțiile țării pe termen mediu. Aceste documente au un caracter prioritar: toate strategiile de dezvoltare sectoriale trebuie să se înscrie în cadrul general definit de acestea două.

SCERS reprezintă un cadru de politici pentru asigurarea dezvoltării durabile a Republicii Moldova în perspectiva medie. SCERS se axează în mod prioritar pe *„îmbunătățirea standardelor de viață a cetățenilor și protecția socială a celor mai săraci; crearea noilor locuri de muncă, îndeosebi pentru cei săraci; asigurarea accesului la servicii medicale de calitate; și formarea capitalului uman calitativ prin dezvoltarea științifică și educațională”*. În același timp, SCERS se încadrează în eforturile globale pentru eradicarea sărăciei, întruchipate în Declarația Milenară („The United Nations Millenium Guidelines: Human Development – Objective of Prime Importance”) semnată și de Republica Moldova în 2000.

Planul de Acțiuni reprezintă, diplomatic vorbind, o invitație pentru constituirea unui dialog intens cu Uniunea Europeană în ceea ce privește relații politice, economice, culturale și de securitate. În document nu se vorbește în mod explicit despre aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană, dar nici nu se exclude o asemenea perspectivă. Cum menționează Planul de Acțiuni: *„...ambibiția viitoarelor relații va depinde de atașamentul Republicii Moldova față de valorile comune și de capacitatea sa de a implementa prioritățile stabilite de comun acord”*. Astfel, progresul în implementarea Planului de Acțiuni va influența direct perspectivele Republicii Moldova în procesul de integrare europeană.

În multe privințe cele două documente sunt complementare, iar pe alocuri chiar coincid. Totuși, în timp ce SCERS este mai mult concentrată asupra dezvoltării social-economice (creșterea economică durabilă și inclusivă, reducerea sărăciei și a inechității, participarea crescândă a celor săraci la creșterea economică, dezvoltarea resurselor umane), Planul de Acțiuni mai pune accentul pe dialogul și reforme politice, justiția și afacerile interne în contextul cooperării UE – Moldova. În ambele documente soluționarea diferendului transnistrean reprezintă o prioritate vitală. În afară de această, SCERS stabilește integrarea europeană ca unul din obiective naționale pe termen lung, iar Planul de Acțiuni consideră implementarea SCERS ca una din condițiile esențiale pentru îndeplinirea Planului.

Chestiunile ce țin de buna guvernare ocupă un loc important atât în SCERS, cât și în Planul de Acțiuni. Un set de acțiuni prioritare sunt prevăzute în vederea consolidării instituțiilor democratice, asigurării independenței și imparțialității justiției, luptei contra corupției, reformei sectorului de servicii publice (asistența socială, sistemele de educație și sănătate),

¹⁰¹ BM, 2005.

reformeii cadrului regulatoriu de afaceri, îmbunătățirii situației cu datoria publică și managementului finanțelor publice. În acest context, este rezonabilă coordonarea eforturilor naționale și de asistență internațională în implementarea priorităților referitoare la buna guvernare.

Apărent, realizarea acestor documente strategice este facilitată de forjarea unui „consens național” între principalele forțe politice din Parlament. Această coaliție largă are la bază Declarația unanimă a noii componente a Parlamentului Republicii Moldova privind „Parteneriatul politic pentru realizarea obiectivelor integrării europene”. Aceasta a fost urmată de adoptarea Programului de activitate a Guvernului pentru mandatul de patru ani, intitulat „Modernizarea țării – bunăstarea poporului” (vezi Boxa 14) și care stabilește principalele puncte de reper pentru activitatea autorităților publice centrale. Declarația consensuală a Parlamentului servește drept fundament pentru stabilitatea politică și a fost dezvoltată prin acceptarea de către șeful statului și a formațiunii de guvernământ a unui set de propuneri formulate de către formațiunile parlamentare de opoziție:

1. asigurarea independenței mass-media;
2. asigurarea independenței justiției;
3. asigurarea autonomiei locale,
4. sporirea eficienței în utilizarea finanțelor publice;
5. modificarea legislației electorale în vederea schimbării modului de formare și a componenței nominale a Comisiei Electorale Centrale, astfel încât să fie asigurată independența acestei instituții de orice abuzuri de ordin politic sau administrativ;
6. perfecționarea legislației privind serviciile de securitate care să asigure siguranța națională, drepturile și libertățile fundamentale ale omului și să instituie un control eficient asupra acestor servicii din partea societății prin intermediul Parlamentului;
7. formarea unei Comisii speciale pentru modificarea și completarea Constituției, care să vizeze consolidarea instituțiilor fundamentale ale statului prin perfecționarea procedurilor referitoare la modul de alegere a șefului statului, de formare a Guvernului, de formare și de funcționare a puterii judecătorești, de alegere a Procurorului General și statutul Procuraturii.

Cerințele evidențiate mai sus au fost motivate politic și de realizarea lor transparentă și responsabilă depinde menținerea încrederii reciproce dintre formațiunea de guvernământ și opoziție, adică în final și asigurarea stabilității politice. Pentru a asigura transparența și a spori responsabilitatea organului legislativ în procesul de implementare a planurilor și legilor menționate mai sus, conducerea Parlamentului a elaborat și aprobat Concepția privind cooperarea dintre Parlamentul Republicii Moldova și societatea civilă.

Boxa 14 Prioritățile programului guvernamental

Adoptând programul „Modernizarea țării – bunăstarea poporului”, Guvernul s-a angajat să promoveze democrația și valorile europene în scopul dezvoltării economice a Moldovei și creșterii bunăstării cetățenilor; să modernizeze economia și sfera socială, să reducă sărăciei; să consolideze statul de drept și democrația; să asigure libertățile individuale, să sporească siguranța cetățeanului și să-i garanteze egalitatea șanselor.

Aceste priorități urmează a fi atinse prin: realizarea Strategiei de Creștere Economică și Reducere a Sărăciei; realizarea în termene optime a Planului de Acțiuni Moldova – Uniunea Europeană; îndeplinirea consecventă a Programului Național „Satul Moldovenesc”; aplicarea adecvată a principiilor de planificare bugetară și extinderea utilizării Cadrului de Cheltuieli pe Termen Mediu la nivel regional și local; elaborarea și realizarea unui Program de dezvoltare umană durabilă (reforma învățământului pe principiile educației continue); elaborarea și implementarea unui Program de liberalizare activă și amplă a economiei, bazat pe debirocratizare și reforma regulatorie.

Pentru realizarea acestor deziderate Guvernul propune dezvoltarea „Dialogului dintre executiv, autoritățile administrației publice locale și societatea civilă” prin:

- consfințirea legislativă a mecanismelor de consultare a autorităților administrației publice locale și/sau asociațiilor acestora în procesul

elaborării de către executiv și organele centrale de specialitate a actelor normative care țin de interesele locale;

- asigurarea transparenței în activitatea Guvernului și a autorităților administrației publice locale;
- stimularea implicării active a cetățenilor în viața publică și participării acestora la procesul de luare a deciziilor la nivel local;
- instituționalizarea dialogului dintre Guvern și asociațiile autorităților administrației publice locale;
- facilitarea controlului societății civile asupra activității administrației publice locale;
- asigurarea accesului asociațiilor obștești (neguvernamentale), instituțiilor media și cetățenilor la informația privind activitatea autorităților administrației publice locale.

Având în vedere aceste premise pentru implementarea hotărâtă a reformelor, susținută și de agenții internaționale de dezvoltare, se cere o examinare a progreselor în implementarea celor mai importante reforme inițiate în următoarele domenii: educație, sănătate, administrația publică și cadrul regulatoriu al afacerilor.

Prioritățile de reformă în domeniul educației

Problemele sistemului de învățământ

Succesele economice sunt în mod direct determinate de calitatea sistemelor de învățământ, deoarece unul din cei mai importanți factori de producție în economia modernă este capitalul uman. În noua economie învățământul mai devine și ramură prioritară de producție, oferind ocupații și oportunități de investiții avantajoase. Această concepție asupra învățământului va domina politica educațională în majoritatea statelor lumii în secolul XXI, deoarece un profil educațional avansat este cheia succesului pentru sporirea veniturilor pe parcursul întregii vieți și pentru luarea unor decizii mai informate cu privire la viața proprie. Această legătură pozitivă dintre educație și prosperitate se manifestă și în Moldova. Aceasta trebuie consolidată în continuare, iar performanțele sistemului trebuie monitorizate îndeaproape. Însă în prezent Moldova se calculează mulți indicatori care nu sunt utili pentru analiza performanțelor sectorului educației, iar pe de altă parte, mai mulți indicatori absolut necesari nu sunt calculați sau ei sunt publicați cu mari întârzieri (vezi Anexa 7).

Una din problemele principale ale sistemului de învățământ este că continuă să se diminueze potențialul uman, în special la nivelul învățământului obligatoriu și secundar general. În ultimii ani se atestă o îmbătrânire inadmisibilă a corpului profesoral didactic. Circa 7% din toate cadrele didactice au depășit deja vârsta de pensionare, 57% din cadrele didactice au o vechime de muncă de peste 18 ani. Conform situației din 1 octombrie 2005, 4500 de cadre didactice erau de vârstă pensionară, în timp ce numărul de tineri specialiști angajați la lucru în școli este nesemnificativ, sectorul fiind pentru ei neatractiv. În anii 1998–2000 au abandonat școala circa 4200 de cadre didactice, iar în anul 2001 – 2497 de profesori. (Există oare date mai proaspete?) În consecință, pedagogii care au rămas în școli sînt nevoiți să predea un număr excesiv de mare de ore. În multe școli nu se predau discipline la care lipsesc profesorii respectivi, fapt ce blochează accesul copiilor la studii de bază de calitate și le scade capacitatea de competitivitate în raport cu copiii care s-au bucurat de studii plenare. Din cauza salariilor mici, mulți angajați din sistemul de învățământ nu au pregătirea profesională cerută, nu cunosc noile tehnologii educaționale fapt ce se reflectă negativ asupra calității învățământului. Se formează o discrepanță între asigurarea logistică și soluțiile financiare propuse, între cerințele curriculare moderne și asigurarea cu cadre didactice competitive. Lipsa acută de cadre competitive, a echipamentelor necesare pentru dotarea laboratoarelor și a materialelor didactice intuitive pune sub semnul întrebării însăși reușita procesului de reformare a învățământului.

Baza tehnico-materială a învățământului continuă să se deterioreze, iar investițiile capitale anuale de numai 5% din suma tuturor cheltuielilor pentru învățământ sînt absolut insuficiente. Lipsa resurselor financiare, chiar și pentru reparațiile curente, generează grave prejudicii edificiilor școlare, sistemelor de electrificare și termificare. În perioada de iarnă în multe școli se atestă o lipsă acută de combustibil, deconectări frecvente ale energiei electrice, condiții sanitaro-igienice neadecvate, nu este asigurată alimentarea adecvată a copiilor de vârstă preșcolară și a elevilor din clasele primare. Menționăm că numai 47% din toți elevii claselor primare (anul școlar 2001/2002, este necesară informație mai proaspătă) beneficiază de alimentație gratuită în școli.

Aprofundarea reformelor sociale și economice și sincronizarea lor cu tendințele europene impun promovarea unei reforme globale și în sistemul educațional național, care ar conduce la schimbarea paradigmei și logicii organizării acestuia. Câteva elemente-cheie se impun a fi revăzute: rolul statului în învățământ, relațiile sistemului educațional cu piața muncii, organizarea sistemului de finanțare, controlul eficienței sistemului educațional în ansamblu. --- **se cere analiza dinamicii schimbărilor în aceste elemente-cheie, care într-un fel reprezintă esența reformei educaționale. Ar fi bine ca această analiză să fie axată pe o asemenea structură care să redea esența, succesele și pașii următori pentru reforma și conexiunea mai bună cu elementele de mai jos marcate cu galben.**

În contextul reformei învățământului secundar general au avut loc realizări importante în dezvoltarea și implementarea noilor conținuturi bazate pe educația formativă, pe valorile naționale și universale: editarea unor manuale moderne pentru învățământul primar și gimnazial, implementarea Schemei de închiriere a manualelor școlare, antrenarea majorității absolute a cadrelor didactice în implementarea noilor conținuturi și metodologiilor de predare-învățare, crearea și dezvoltarea sistemului național de evaluare a cunoștințelor.

În condițiile finanțării insuficiente de la bugetul de stat a instituțiilor de învățământ în Moldova se recurge tot mai mult la prestarea serviciilor educaționale contra plată, au apărut instituții de învățământ private, iar instituțiile de învățământ de stat realizează admiterea inclusiv și pe bază de contract. În prezent, 40% din universități și 22% din colegii sînt private. Circa 80% din studenții instituțiilor de învățământ superior achită taxa de studii. Taxele de studii variază între 3000 și 9000 lei anual.

Finanțarea publică insuficientă, comercializarea serviciilor în domeniul învățământului și reducerea nivelului de trai al populației au condiționat diminuarea accesului populației sărace la serviciile educaționale.

Prioritățile și obiectivele dezvoltării sistemului educațional sînt stabilite într-o serie de acte guvernamentale: Strategia de Creștere Economică și Reducere a Sărăciei, Programul de Modernizare a Învățământului, Programul Național „Satul moldovenesc”, Strategia și Planul Național de Acțiuni „Educație pentru toți”, Programul prezidențial de informatizare a învățământului „Salt”, Planul de Acțiuni „Republica Moldova – Uniune Europeană”. În Boxa 15 sunt ilustrate scopurile reformei pe nivele ale sistemului educațional.

Boxa 15 Scopurile politicii educaționale în contextul dezvoltării umane

În domeniul *educației și dezvoltării timpurii* Guvernul urmărește: (i) majorarea ratei de înrolare în programele preșcolare și reducerea discrepanțelor dintre regiunile rurale și urbane, dintre grupele dezavantajate și cele cu venituri medii; (ii) extinderea accesului copiilor aflați în situații dificile la o educație preșcolară de calitate; (iii) îmbunătățirea calității îngrijirii și educației timpurii, sporirea eficienței și relevanței acestora; (iv) asigurarea instituțiilor de învățământ cu cadre didactice, medicale și personal tehnico-administrativ; (v) consolidarea parteneriatelor sociale și implicarea comunităților.

Pentru a asigura *accesul la educația de bază de calitate* se preconizează: (i) perfecționarea cadrului legislativ-normativ; (ii) finanțarea durabilă a învățământului de bază; (iii) elaborarea și implementarea unui curriculum unitar, continuu și flexibil; (iv) elaborarea și implementarea unui sistem independent de evaluare a performanțelor școlare; (v) promovarea unei politici de sprijinire a cadrelor didactice și manageriale în bază de performanță și competitivitate; (vi) integrarea copiilor cu cerințe educaționale speciale în instituțiile de învățământ general.

Educația și dezvoltarea copilului aflat în dificultate reprezintă o direcție distinctă în documentele oficiale, obiectivele preconizate având un caracter intersectorial: (i) asigurarea accesului și șanselor egale, drepturilor și îndatoririlor egale ale copiilor în situații deosebit de dificile; (ii) îmbunătățirea calității îngrijirii și educației copiilor în situații deosebit de dificile; (iii) promovarea managementului eficient a instituțiilor care asigură educația copiilor în situații deosebit de dificile.

„În domeniul învățământului aș vrea să menționez următoarele. Sunt student și s-a întâmplat să nu pot da un examen. Nu am dat prima oară, a doua, a patra până nu mi-a spus profesorul în față: „uite care-i taxa” (Vadim, 28 ani, student, rural)

În domeniul *educației neformale* se urmărește: (i) sporirea accesului și încadrarea în educația neformală, accentul fiind pus pe copiii / adulții dezavantajați; (ii) sporirea relevanței educației neformale; (iii) dezvoltarea aptitudinilor individuale ale elevilor și formarea culturii civice. Realizarea acestor obiective presupune consolidarea și extinderea capacităților instituționale, dezvoltarea potențialului uman și implicare mult mai activă a comunității.

La capitolul *informatizarea sistemului educațional*, Guvernul Moldovei își propune câteva obiective ambițioase: (i) asigurarea accesului tuturor elevilor din instituțiile de învățământ preuniversitar la mijloacele moderne de instruire oferite de tehnologiile informaționale și comunicaționale; (ii) reducerea graduală a "inegalității digitale" în accesul la tehnologiile informaționale și comunicaționale între mediile de reședință urban-rural și tipurile de instituții de învățământ; (iii) informatizarea managementului educațional la toate nivelurile sistemului; (iv) implementarea în câteva instituții-pilot din învățământul universitar și mediu de specialitate a modulelor de instruire la distanță și a manualelor electronice; (v) asigurarea condițiilor pentru ca fiecare absolvent al școlii profesionale, colegiului sau al instituției de învățământ superior să cunoască și să aplice tehnologiile informaționale și comunicaționale.

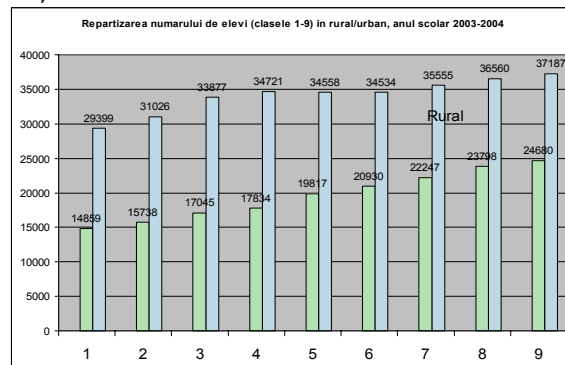
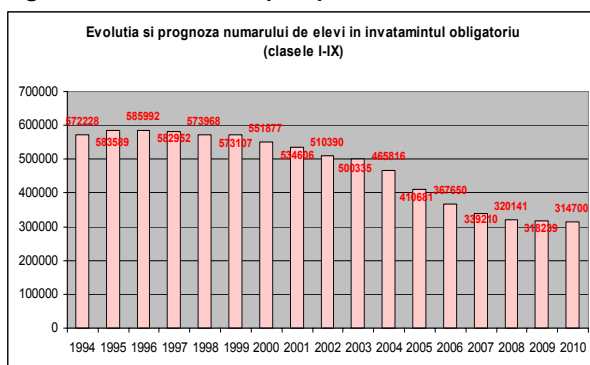
În domeniul *învățământului superior și postuniversitar* Moldova urmărește: (i) integrarea în spațiul educațional european; (ii) asigurarea accesului la studii superioare de calitate; (iii) finanțarea durabilă; (iv) îmbunătățirea performanțelor personalului didactic și a mecanismului de promovare și motivare a acestuia; (v) susținerea social-economică a tineretului studios; (vi) asigurarea condițiilor pentru ca fiecare absolvent al școlii profesionale, colegiului sau al instituției de învățământ superior să cunoască și să aplice tehnologiile informaționale și comunicaționale. Reformele în acest domeniu au progresat rapid, au o tendință ireversibilă și sînt susținute atât la nivel politic, cât și în mediile academice.

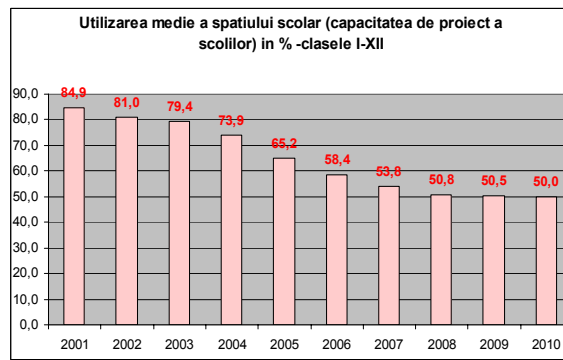
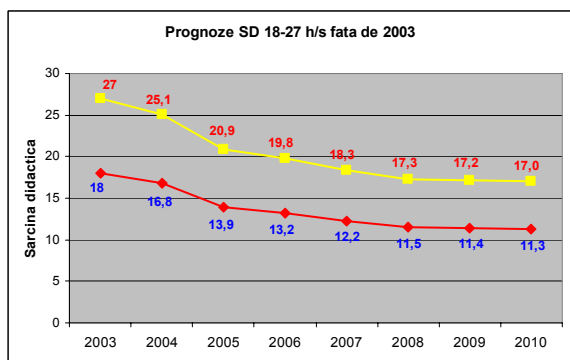
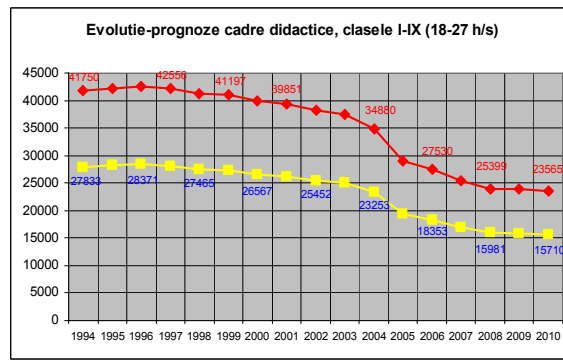
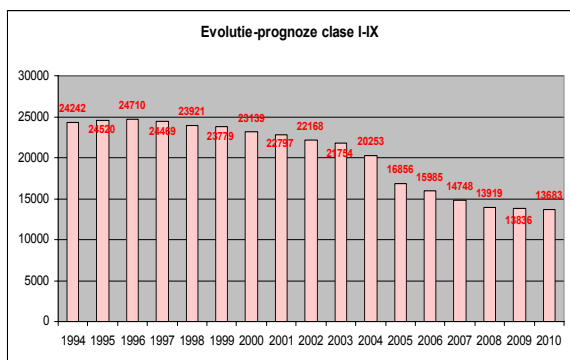
Contrația sistemului de învățământ

Obiectivul de sporire a eficienței sistemului de învățământ este sprijinit de Strategia de Creștere Economică și reducere a Sărăciei, precum și de planul național de acțiuni „Educație pentru toți”. Prognozele de bază ale Cadrului de Cheltuieli pe Termen Mediu sugerează o eventuală sporire a cheltuielilor reale per elev și a cheltuielilor administrative per profesor cu 27% în instituțiile preșcolare, 19% în școlile generale și 14% în școlile secundar profesionale între anii 2004-2007. Este important de luat în considerare tendințele de dezvoltarea a învățământului legat de declinul demografic al populației școlare.

Evoluția numărului de elevi în învățământul obligatoriu din 1994 până în prezent și prognoza până în 2010 nu sunt tocmai îmbucurătoare, ele indicând o reducere rapidă a populației școlare. Până în 2010 numărul elevilor din clasele I-IX se va reduce cu peste 40% comparativ cu 1996.

Figura 32 Indicatori de perspectivă ai sistemului de educație

Sursa. ???

Acest fenomen poate fi observat și prin analiza contingentului de elevi pe clasele 1-9 în anul școlar 2003-2004, în secțiunile rural și urban. Gradul de completare a claselor variază mult de la o regiune la alta (începând cu 18,5 elevi în clasă în Ocnița până la 27,5 în Bălți), iar media națională este în permanentă descreștere. Chiar și la nivel de raion, există diferențe enorme de la o școală la alta, funcționând chiar și școli cu media de completare a claselor sub 15. În cazul lor, costuri înalte pe unitate (elev) sunt foarte mari, însă calitatea educației nu crește corespunzător. Situația acestor școli apare și mai complicată dacă ținem cont de faptul că cadrele didactice nu pot fi asigurate cu o sarcină întreagă, ele fiind nevoite să cumuleze câteva discipline sau să se angajeze în alte activități de muncă, ceea ce alterează încă mai mult calitatea educației.

Reducerea inevitabilă a numărului de elevi și de clase, va impune reducerea numărului de cadre didactice și optimizarea resurselor. Va trebui revizuită și politica de pregătire inițială și plasare în câmpul muncii a cadrelor didactice, altfel, având tot mai puține ore de predare, personalul nu va putea fi motivat pentru prestarea unei munci didactice calitative. Este necesară și schimbarea mecanismului și formulei de remunerare a muncii pentru a atrage în sistemul educațional cadre tinere. Mai mult ca atât, dacă în prezent capacitatea spațiilor școlare este utilizată la nivel de 58%, atunci către 2010 jumătate din capacitățile școlare vor rămâne neutilizate. Aceasta implică raționalizarea rețelei și examinarea oportunităților de creare și implementare a transportului școlar.

Prioritățile de reformă în sistemul de sănătate

Sănătatea este o dimensiune de bază ce caracterizează nivelul de dezvoltare umană al unei națiuni. În domeniul economic, sectorul sănătății are câteva implicații majore. În primul rând, creșterea economică este posibilă numai dacă forța de muncă antrenată în procesul de producție este sănătoasă și capabilă să aloce în mod constant eforturi fizice și intelectuale necesare pentru producție. În al doilea rând, finanțarea sistemului de sănătate depinde de performanțele economiei naționale. În al treilea rând, însuși sectorul de sănătate poate contribui la creșterea economică prin prestarea unor servicii mai calitative și mai solicitate de cetățeni în sfera formală. Pentru a spori potențialul sistemului de sănătate în contextul dezvoltării umane, Guvernul urmărește în reformarea sistemului de sănătate următoarele obiective-cheie:

„Este un plus mare organizarea medicinei asigurate pentru că dacă ești angajat ești obligat să plătești contribuțiile. Este un plus foarte mare anume pentru acea pătură care nu are posibilitate să scoată bani din buzunar. Acele 7 pe care le poți sta gratis în spital contează mult mai ales dacă ești într-o criză financiară.” (Tamara, 37 ani, angajată Moldtelecom)

- asigurarea echității accesului la servicii și implementarea asigurărilor obligatorii de asistență medicală;

- consolidarea sectorului de asistență medicală primară și de urgență;
- optimizarea rețelei instituțiilor medicale spitalicești;

Accesul populației la serviciile de sănătate.

Introducerea asigurărilor obligatorii de asistență medicală a creat premise de acoperire integrală cu servicii de sănătate a populației. Sistemul de asigurări obligatorii de asistență medicală a intrat în funcțiune începând cu 1 ianuarie 2004. Reforma s-a bazat pe Legea cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală Nr.1585-XIII din 27 februarie 1998. Conform Legii, calitatea de **asigurat** pentru cetățenii angajați, inclusiv angajații sferei bugetare, o are întreprinderea, instituția, organizația cu orice formă de proprietate. Calitatea de **asigurat** pentru persoanele neangajate o are Guvernul, care achită primele de asigurare pentru copiii de vârstă preșcolară, elevii învățământului primar, gimnazial și liceal, șomeri, pensionari, elevii sistemului învățământului secundar profesional, studenții și rezidenții instituțiilor de învățământ superior, invalizi, gravide și alte categorii socialmente vulnerabile. Persoanele cu liberă practică, care au venituri provenite din activități de muncă, au responsabilitatea să-și procure individual polițe de asigurare medicală.

Acces redus la servicii medicale pentru populația ne asigurată în special din localitățile rurale și a categoriilor sărace. Peste 25% din populația țării nu dispune de polițe de asigurare obligatorie de asistență medicală. Includerea acestor categorii în schema de asigurare trebuie să reprezinte o prioritate pentru sistemul ocrotirii sănătății. Formarea unor fonduri centralizate pentru compensarea serviciilor medicale prestate acestor categorii ar servi ca un prim pas de soluționare a acestei probleme.

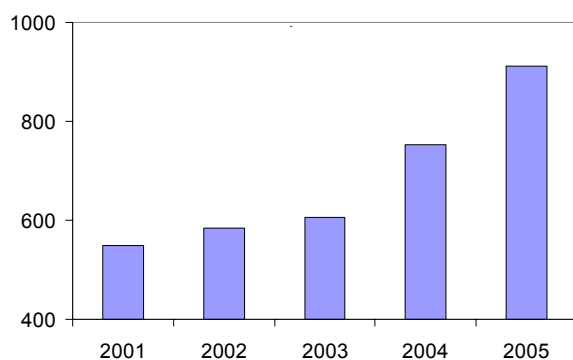
În cadrul Programului Unic al asigurărilor obligatorii de asistență medicală, persoanele asigurate beneficiază de asistență medicală urgentă la etapa prespitalicească, asistență medicală primară, specializată de ambulatoriu, stomatologică, servicii medicale paraclinice, inclusiv de înaltă performanță, asistență spitalicească și îngrijiri medicale la domiciliu. Copii în vârstă de 0-5 ani, gravidele, pacienții cu hipertensiune arterială și cu o serie de maladii cronice care pot fi tratate în condiții de ambulatoriu beneficiază de medicamente compensate.

*„Anul trecut am suportat o intervenție chirurgicală și am avut polița. Am ajuns la spitalul republican și nici nu s-a uitat la ea, mi-au spus că operația costă 1000 lei, iar „cazarea” 100 pe zi.”
(Alexandru, 23 ani, angajat pe cont propriu, rural).*

Persoanele care nu sînt asigurate beneficiază de un minimum gratuit garantat de servicii medicale care include asistența medicală urgentă prespitalicească în caz de afecțiuni medico-chirurgicale majore, consultația medicului de familie, vaccinări prevăzute în Programul Național de Imunizări, tratament în condiții de staționar a bolilor social-condiționate sau care prezintă pericol pentru sănătatea publică (tuberculoză, boli infecțioase, HIV/SIDA, boli cu transmitere sexuală, boli mintale, oncologice etc.)

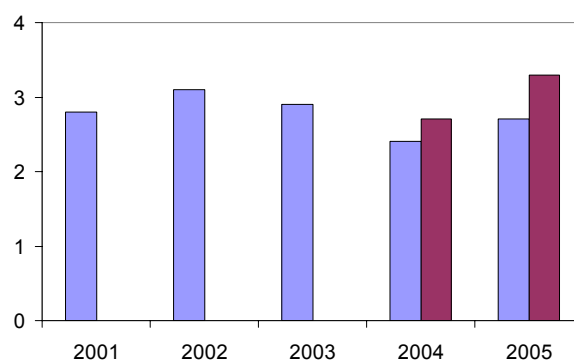
Procesul de monitorizare a volumului și calității asistenței medicale denotă o îmbunătățire a accesului populației la serviciile medicale de bază. Începând cu anul 2001 numărul de solicitări efectuate de Serviciul Centralizat de Asistență Medicală Urgentă au fost în creștere (Figura 33).

Figura 33 Numărul de solicitări la serviciul de urgență, mii

Surse: MSPS

Figura 34 Numărul mediu de vizite anuale efectuate de un locuitor la medicul de familie

Surse: MSPS

Consolidarea sectorului de asistență medicală primară și de urgență

Consolidarea asistenței medicale primare a constituit una dintre direcțiile strategice în activitatea sistemului de sănătate. În 2001-2005 au fost fondate 49 Centre de Medicină de Familie în municipii și centrele raionale, 378 Centre de Sănătate și 551 Oficii ale Medicilor de Familie în localitățile rurale. În cadrul Universității de Stat de Medicină și Farmacie "N. Testemițeanu" a fost lansat un program de pregătire postuniversitară a medicilor de familie. Ca rezultat numărul medicilor de familie s-a majorat de la 438 persoane în 1998 până la 2066 în anul 2005.

În cadrul proiectului „Fondul de Investiții în Sănătate”, finanțat de Banca Mondială, a fost realizat un program de reabilitare a instituțiilor medicale primare. Au fost reparate capital, asigurate cu apă și încălzire 88 de astfel de instituții, iar în 12 din ele lucrările sînt în proces de desfășurare. Pentru aceste lucrări în anii 2002-2005, prin Fondul de Investiții în Sănătate, au fost alocate peste 140 milioane lei. Toți medicii de familie au fost asigurați cu truse medicale pentru asistență de urgență la domiciliu, iar Centrele Medicilor de Familie și Centrele de Sănătate au fost echipate cu seturi standard de echipament diagnostic și de laborator performant. În cadrul aceluiași proiect au fost instruiți 750 medici de familie și 1500 asistente medicale.

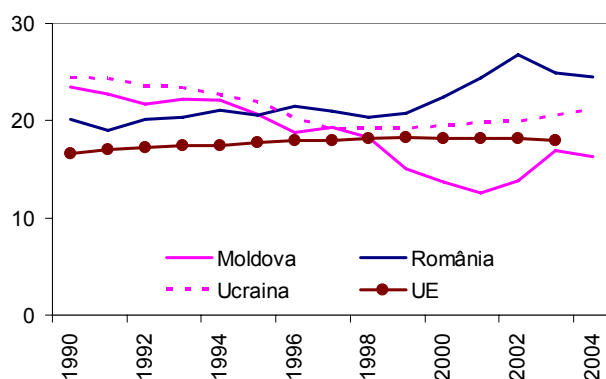
Numărul mediu de vizite la medicul de familie în ultimii cinci ani a variat (Figura 34). În 2004, primul an de implementare a asigurărilor obligatorii de asistență medicală, numărul vizitelor s-a micșorat din motivul că persoanele neasurate nu-și cunoșteau drepturile garantate de legislație, după care în 2005 au crescut vizibil. După cum se poate constata pe baza datelor statistice disponibile, o persoană asigurată se adresează în medie mai frecvent la medicul de familie decât una neasurată.

O problemă serioasă pentru sistemul de sănătate o constituie calitatea serviciilor medicale. Din lipsa resurselor financiare adecvate, utilizarea tehnologiilor medicale învechite, absența medicilor în diferite regiuni calitatea serviciilor rămâne nesatisfăcătoare. Conform obiectivelor pe termen mediu Guvernul a lansat un Program de Stat de dotare a instituțiilor medico-sanitare publice cu tehnică medicală modernă. În anul 2005 primele trei raioane pilot (Ciadâr-Lunga, Călărași și Glodeni) vor beneficia de tehnologii medicale avansate procurate din fondurile bugetului de stat în valoare de 48,7 milioane lei. Se planifică că spectrul de medicamente compensate în cadrul Programului Unic al asigurărilor medicale va fi extins în fiecare an, fapt ce va permite o eficiență mai înaltă a tratamentului maladiilor.

Optimizarea fondului de paturi și a rețelei instituțiilor medicale spitalicești

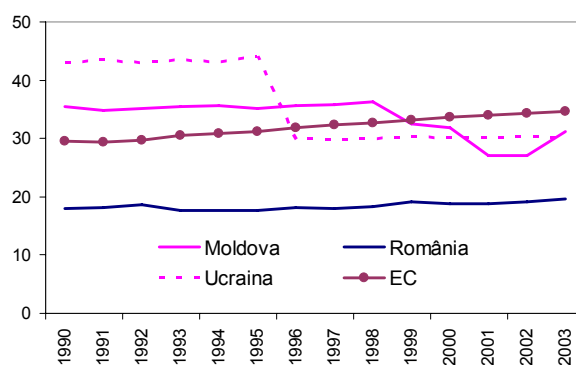
Numărul de paturi în spitale s-a micșorat de la 22850 în anul 2001 până la 20477 paturi în anul 2005. În pofida micșorării numărului de paturi, numărul pacienților internați și tratați în staționare a avut tendințe de creștere și a constituit 554950 în anul 2005 față de 502525 în anul 2001. De menționat faptul, că în anul 2005 nivelul de spitalizare a populației a constituit 15,4 la 100 locuitori. Printre persoanele asigurate nivelul de spitalizare este mai înalt și constituie 18,2 la 100 locuitori. Nivelul de spitalizare a persoanelor din mediul rural este mai mic (13,0 la 100 locuitori) în comparație cu locuitorii din mediul urban (16,6 la 100 locuitori) și care denotă probabil nu sănătate mai bună, ci acces mai redus la serviciile de sănătate. Totuși și în mediul rural se profilează tendințe pozitive, în 2000 nivelul de spitalizare fiind de 11,6. În 2004-2005 doar pentru persoanele asigurate nivelul de spitalizare a atins media europeană (Figura 35).

Figura 35 Nivelul de spitalizare la 100 locuitori

Surse: MSPS

Figura 36 Numărul de medici la 10000 locuitori

Surse: MSPS

Pe parcursul anilor 2002-2005 s-a redus numărul de medici de la 11224 până la 10616. O bună parte din specialiștii cu pregătire de înaltă clasă au emigrat peste hotare. Nivelul de asigurare a populației cu

medici s-a micșorat de la 30,0 până la 29,5 la 10 mii locuitori (Figura 36). Dar analiza comparativă a ratei de asigurare a populației cu medici în Moldova și țările europene demonstrează faptul că actualul nivel poate fi considerat ca fiind suficient pentru satisfacerea accesului la îngrijirile medicale primare și de specialitate. Tendințele pozitive care s-au conturat în ultimii ani în sistemul de protecția a sănătății, dacă vor fi însoțite de o mărire substanțială a salariilor plătite personalului medical, vor putea contribui la stoparea procesului de scurgere a creierilor din sistemul de sănătate.

Dar se constată o oscilație mare a gradului de asigurare cu medici în raioanele republicii. Cele mai slab sînt acoperite cu medici raioanele Cantemir (10,4 medici la 10 mii locuitori), Cimișlia (10,6 medici la 10 mii locuitori), Hîncești (12,3 medici la 10 mii locuitori), Rezina (13,2 medici la 10 mii locuitori), Leova (13,4 medici la 10 mii locuitori). Completarea instituțiilor medico-sanitare publice cu medici în raioanele republicii este de 84,9%, iar în municipii - 93,2%. Cea mai nefavorabilă situație se atestă în serviciul de asistență medicală primară din raioanele Rezina Fălești, Cimișlia, Cantemir, unde completarea posturilor cu medici de familie constituie doar 50-60%.

Pentru anul 2006-2009 direcțiile strategice de dezvoltare a sistemului de sănătate propuse de grupul de experți ai Ministerului Sănătății și Protecției Sociale vor include activități susținute în vederea:

- ameliorării calității serviciilor medicale (elaborarea ghidurilor clinice, protocoalelor de tratament, standardelor medico-economice și a măsurilor de protecție a drepturilor pacienților);
- majorării accesibilității asistenței medicale primare și specializate;
- dotării instituțiilor medico-sanitare publice cu tehnică medicală;
- dezvoltării sistemului informațional medical integrat;
- armonizării legislației naționale la standardele europene;
- optimizării cheltuielilor financiare în instituțiilor medicale;
- încadrării populației neasigurate în schema asigurărilor obligatorii de asistență medicală;
- intensificării relațiilor de colaborare internațională.

Gestionarea emigrației

Studiile existente și sondajul efectuat în cadrul acestui Raport arată că există încă un potențial mare de emigrare din Moldova. Dacă guvernul nu poate să oprească fluxul emigranților, atunci el ar trebui cel puțin să asigure legalizarea lor și să dezvolte cooperarea cu diasporele moldovenești. Diaspora poate constitui atât o sursă directă de investiții străine de dezvoltare, cât și intermedierea, orientarea acestor investiții spre țările de origine. Interacțiunea dintre diasporă și țara de origine pot contribui la intensificarea transferului de tehnologii, idei etc.

Analizele asupra unor țări dependente din emigrație au demonstrat că unele țări depun eforturi substanțiale pentru "capturarea" valutei de la diasporele lor printr-un tratament bancar preferențial, de exemplu, rata dobânzii la depozite mai înaltă, emiterea unui debit/credit card fără comision etc. Multe transferuri financiare ale emigranților moldoveni se fac prin canale neformale (rude sau prieteni). Este necesară reducerea costurilor de transfer prin facilitățile oficiale. Pe termen lung, aceasta ar asigura transferuri sigure pentru muncitorii emigranți și ar contribui mai direct la creșterea economiei naționale, păstrând fondurile în sistemul bancar și stimulând consumul și creditul bancar.

După cum arată experiența internațională, politica obligării de transferare a veniturilor prin canale oficiale poate da rezultate numai dacă autoritățile exercită controlul direct al procesului de emigrare, ceea ce nu este situația în Moldova. Datorită caracterului privat al deciziei de remitere, majoritatea țărilor exportatoare de forță de muncă încearcă să mobilizeze veniturile remise cu ajutorul schemelor de stimulare. O soluție practică ar fi emiterea bonurilor trezoreriale denominate în valută (utilizate în Pakistan, Bangladesh și India). Multe țări oferă emigranților oportunitatea de a remite câștigurile lor direct pe conturi valutare din țările lor de origine. Aceste conturi nu sunt supuse reglementărilor valutare. În Bangladesh schema conturilor valutare oferă o primă la conversia banilor din valută în monedă națională. Unii autori îndeamnă și utilizarea unor asemenea metode de comunicare precum programe de sensibilizare ce ar disemina informații privind beneficiile și avantajele transferului remitențelor prin canalele oficiale, oportunități disponibile pentru economisirea banilor în bancă și investirea în afaceri.

În general s-a constatat că nici o schemă de stimulare nu redresează toți factorii ce conduc la utilizarea căilor neformale de transmitere a veniturilor. Reținerea peste hotare a banilor câștigați se datorează frecvent ratelor de schimb neatractive, rentabilității scăzute a activelor financiare, sistemului bancar neadecvat și ineficient și măsurile restrictive privind valuta străină.

Un alt set de probleme de politică publică este legat de influențarea comportamentului de utilizare a veniturilor remise. Ele au următoarele trei forme principale:

- facilitarea importului echipamentului și tehnologiilor, asupra cărora se percepeau impozite concesionale (Pakistan, India);
- consultații în business privind deschiderea și dezvoltarea afacerii, eventual cu recalificarea (Coreea, Thailanda);
- programele de susținere a antreprenoriatului (Sri-Lanca);

Un rol aparte ar putea fi jucat de organizațiile societății civile care ar putea să elaboreze programe de instruire economică (posibil pe termen lung și cu instruire continuă în procesul de dezvoltare a afacerii) și consultații de afaceri pentru emigranți sau să presteze chiar pachete complete de servicii, de la deschiderea afacerii, la cercetarea pieței și facilitarea obținerii creditului bancar (practici pozitive în acest domeniu există în Pakistan și Filipine).

Există însă și păreri că aceste măsuri contribuie doar marginal la reabsorbția forței de muncă și includerea emigranților în populația activă. Este foarte dificil să reprofilezi cu succes un emigrant fără o experiență în afaceri într-un antreprenor dinamic. În schimb este cu mult mai realist de a introduce niște intermediari financiari, care ar capta veniturile remise de emigranți în formă de depozite și le-ar orienta în afaceri micro și mici existente. Ghencea și Gudumac, 2004 au ajuns în studiul lor la concluzia că emigrația nu stimulează inițiativa antreprenorială ale emigranților sau ale dependenților lor, iar implicarea familiilor emigranților moldoveni în afaceri s-a redus. Este destul de dificil, în condițiile actuale din Moldova de inițiat o afacere care să asigure venituri stabile, cel puțin la același nivel pe care emigranții le generează prin munca lor peste hotare. Acesta este probabil factorul cel mai inhibitor pentru inițiativa antreprenorială.

Pentru încurajarea remiterii formale, guvernul ar putea elabora niște programe inovaționale. Efecte stimulatorii ar putea aduce stabilirea legăturii dintre emigranți și clinicile în care se tratează membrii familiilor emigranților, școlile în care învață copiii lor. Guvernul de asemenea trebuie să monitorizeze și să regleze intermediarii pieței forței de muncă, care deseori prejudiciază potențialii emigranți. Intermediarii pot facilita fluxurile de venituri, dar de asemenea pot deturna fluxuri importante în veniturile lor.

În fine guvernele trebuie să fie conștiente că încercarea de a încuraja sau de a cere investirea veniturilor remise poate avea consecințe nefaste asupra economiei naționale. Transformarea acestor fluxuri în capital de dezvoltare necesită modificarea esenței veniturilor remise de la caracterul lor compensatoriu la cel investițional. Caracterul compensatoriu depinde de nivelul de bunăstare atins de familia receptoare de venituri. Într-o familie săracă veniturile vor fi utilizate preponderent pentru consum. Este cu cât familia se plasează la un nivel mai înalt de satisfacere a trebuințelor cu atât sporesc șansele unei utilizări productive a acestor venituri. De aici măsurile de stimulare a comportamentului investițional trebuie să ținească familiile cu bunăstare mai înaltă. Mijlocul cel mai eficient de a direcționa o parte importantă a veniturilor provenite din emigrare în investiții productive este crearea unui climat economic transparent, stimulant și favorabil.

Asistența socială și marginalizarea socială

Indiferent de performanțele economice, în fiecare societate există cetățeni care nu sunt în stare din variate cauze să participe la crearea valorii și nu beneficiază direct din creșterea economică. Idealul de solidaritate socială și necesitatea de asigurarea a unei liniști sociale impun guvernele să elaboreze sisteme de protecție socială. În Moldova politicile de protecție socială pot fi divizate în două categorii: asigurarea socială și asistența socială. Primele se bazează pe contribuțiile făcute de asigurat pe parcursul vieții economice active. Politicile de asistență socială sunt elaborate ținând cont de predilecțiile pe care le are guvernarea și iau forma unor plăți sociale sau servicii sociale prestate direct.

„Totul începe de la familie. Mulți pleacă și părintele nu are ocazia de a sta alături de copil să dea educația potrivită. De aceea ar trebui de ajutat cumva mai ales familiile tinere, cu un loc în cămin, cu o cameră, ca ei să răzbată cumva.” (Serghei, 28 ani, inginer în telecomunicații, Chișinău).

În Moldova distribuția inegală a beneficiilor creșterii economice, dublată de acoperirea inadecvată oferită de sistemul de asistență socială au dus la apariția unor număr mare de persoane defavorizate, expuse riscului de marginalizare socială. În prezent sistemul de asistență socială suferă de o serie de curențe.

- Sistemul de asistență socială din Moldova acoperă segmente sociale, nu persoane defavorizate. Din această cauză, resursele nu sunt utilizate echitabil din punct de vedere social. O bună parte din resurse fiind direcționate către beneficiari care nu sunt defavorizați. În 2004, 30% din alocațiile de asistență socială au revenit unor familii care fac parte din chintila cea mai prosperă, în timp ce prima chintilă a beneficiat de numai 15% din valoarea totală a prestațiilor.
- Sistemul de asistență socială este foarte complex (cu 15 tipuri de prestații bănești și o serie de servicii sociale reglementate de aproape 20 de acte normative și legislative), fragmentat (câteva instituții sunt implicate în gestionarea acestor politici) și lipsit de transparență financiară. Din aceste cauze, o singură persoană poate beneficia de mai multe tipuri de plăți, în unele familii există 2 sau mai mulți beneficiari, iar multe familii cu adevărat sărace nu au nici o susținere.
- Un alt punct vulnerabil al sistemului este acela de a fi furnizat servicii fragmentate între diverse instituții și de a nu monitoriza utilizarea ajutorului acordat care de multe ori nici nu ajunge la beneficiarii finali (indemnizația acordată pentru întreținerea copilului poate fi utilizată de tatăl sau mama alcoolică).
- Pe de altă parte, aglomerarea serviciilor de asistență socială în mediul urban creează o sursă de excludere a comunităților rurale
- Este recunoscut faptul că serviciile în comunitate și familie sînt încă foarte puțin dezvoltate. 90% din cheltuielile politicii de asistență socială sunt acoperite de bugetul de stat și numai 10% de bugetele unităților administrativ-teritoriale.

Reforma cadrului regulatoriu

Mediul de afaceri din Moldova suferă din cauza unor deficiențe ale cadrului regulatoriu care împiedică dezvoltarea sectorului privat local și atragerea unor investiții străine mai mari. În numeroase cazuri prevederile diferitor acte legislative și normative sunt contradictorii, legislația este frecvent modificată, iar procedurile de înregistrare și raportare sunt împovărătoare¹⁰².

Reforma cadrului legislativ care reglementează activitatea de întreprinzător este o prioritate atât în Strategia de Creștere Economică și Reducere a Sărăciei, cât și în Planul de Acțiuni Moldova-UE. Aceasta este o măsură primordială pentru dezvoltarea sectorului privat, menită să asigure transparența și previzibilitatea condițiilor de afaceri. Implementarea acestei reforme a început prin punerea în aplicare celebrei „lege a ghilotinei”. Scopul asumat de autorii legii a fost „revizuirea cadrului normativ existent, în scopul eliminării reglementărilor, care nu corespund legislației și prezintă bariere pentru dezvoltarea mediului de afaceri”¹⁰³.

„Totul de guvern depinde. Numai la noi înainte de a lansa o afacere, trebuie să umbli printr-o grămadă de instanțe, cu documente, impozite. Toate greutățile de la început. Mai întâi ar trebui să se permită punerea pe picioare, iar după aceea să se înceapă toate impozitele” (Emilian, 40 ani, proprietar de pământ, lucrător sezonier în Rusia, rural).

La prima etapă a reformei au fost identificate actele oficiale emise de fiecare autoritate a administrației publice (1130 de acte). Peste 800 din ele au fost recunoscute ca acte ce reglementează activitatea de întreprinzător. În urma unor dezbateri la care au participat reprezentanți ai cercurilor de afaceri și societății civile aceste acte au fost incluse în una din următoarele categorii:

- Acte oficiale care corespund prevederilor Legii „ghilotinei”, 426 la număr și care au fost incluse în Registrul actelor oficiale de reglementare a activității de întreprinzător;
- Acte oficiale ale Guvernului și organelor administrației publice centrale, care contravin prevederilor Legii „ghilotinei”, 99 la număr și care au fost abrogate;
- Acte emise de structurile independente care contravin prevederilor Legii „ghilotinei”, 7 la număr și care au fost recomandate spre abrogare;
- Acte care nu corespund totalmente prevederilor Legii „ghilotinei”, 285 la număr și care necesită efectuarea unor modificări pentru a putea fi incluse ulterior în Registru. Ele urmau să fie modificate în mod obligatoriu până la 1 ianuarie 2006. Pentru moment nu este clar câte din ele au fost ajustate la prevederile „legii ghilotinei”.

¹⁰² O analiză tehnică precisă a cadrului de afaceri vedeți în FIA, 2005.

¹⁰³ MEC, 2006.

Efectele „ghilotinei” normative încă nu sunt pe deplin clare. Au fost eliminate o serie de acte normative care nu respectau principiile legii (nu erau transparente, dublau prevederile altor acte și alte defecte). Totuși, conform interviurilor realizate cu reprezentanții cercurilor de afaceri, așteptările lor vizavi de reformă încă nu au fost realizate. Ei așteaptă ca în viitor reforma regulatorie să avanseze odată cu revizuirea actelor legislative care reglementează activitatea de întreprinzător, astfel încât să se asigure la modul real o simplificare a procedurilor administrative pentru companii. Una din cauzele care împiedică reforma efectivă este rezistența opusă de autoritățile publice vizate de reformă.

Din reforma regulatorie face parte și crearea unor agenții regulatorii independente și eficiente. Un eșec major în 2005 și 2006 este tergiversarea constituirii Agenției Naționale pentru Protecția Concurenței.

În 2005 guvernul a încercat să asigure consultarea și notificarea agenților economici vizavi de măsurile regulatorii (transparență) și acordarea unui timp suficient de lung pentru adaptarea la noile reglementări (previzibilitatea). Au fost petrecute câteva runde de mese rotunde la care au fost dezbătute problemele mediului de afaceri din Republica Moldova. Întreprinzătorilor li s-a oferit ocazia de a formula propunerile lor concrete vizavi de măsurile care trebuie adoptate de guvernare pentru a îmbunătăți condițiile de afaceri. Reacția guvernării la aceste propuneri a fost formală și inadecvată. În 2005 o serie de propuneri pentru consolidarea mediului de afaceri au fost făcute și de Asociația Investitorilor Străini, care a editat o Carte Albă a climatului investițional în Republica Moldova¹⁰⁴.

Administrațiile locale și politicile de dezvoltare umană

Importanța „palierului inferior” al administrației publice este cea mai frecvent ignorată de Guvern în politicile naționale de dezvoltare. Chiar nici SCERS, principala strategie națională de dezvoltare, nu abordează în mod adecvat problematica administrației locale¹⁰⁵. Capacitățile reduse ale administrației publice locale este principalul factor care compromite implementarea adecvată la nivel local a strategiilor naționale. De la proclamarea independenței administrația publică locală din Moldova a suferit mai multe reorganizări, devenind „veriga slabă” a sistemului administrației publice moldovenești.

*„La nivel central este important cuvântul nostru? Să fim realiști. Puterea noastră de a influența este redusă la minimum, ai fost odată la 4 ani la vot, fără ca să mai existe referendumuri. Țineți minte ca vreo dată să fi fost în Republica Moldova referendum?”
(Mihai, 24 ani, profesor, Bălți)*

Legislația națională nominalizează în calitate de subiect al autonomiei locale autoritățile administrației publice: consiliile locale, ca autorități deliberative, și primarii, ca autorități executive, care exercită autonomia locală în sate (comune) și orașe (municipii)¹⁰⁶, evitând utilizarea noțiunii de comunitate locală. În consecință, cadrul normativ și politicile de furnizare a bunăstării sunt focusate asupra teritoriului și administrației, mai puțin asupra locuitorilor uniți în colectivități teritoriale. Însă rolul comunităților locale este foarte important, acestea fiind principalii parteneri în luarea deciziilor la nivel de comunitate. Experiența anilor precedenți confirmă că împreună membrii unei comunități pot mobiliza resurse care ar putea suplimenta bunăstarea furnizată de autoritățile publice locale¹⁰⁷. În mod regretabil, procesul de dezvoltare participativă a comunităților este marcat de slăbiciunea organizatorică generală a administrației publice locale care dispune de capacități reduse în dezvoltarea parteneriatelor la nivel local cu implicarea principalilor actori (cetățeni, ONG-uri, sectorul privat, donatori).

Noțiunea de **capacitate administrativă** este rar utilizată în aprecierea eficienței și justificării cheltuielilor administrației publice din Moldova. De regulă, dovada performanțelor de guvernare ia forma unor rapoarte periodice cuprinzând înșiruirea acțiunilor guvernamentale fără indicatori de progres clari. Practica evaluării succesului politicilor publice pe baza unor indicatori măsurabili nu s-a încetățenit încă în sectorul public și de aceea există un deficit de statistici în acest sens. Formularea și utilizarea indicatorilor pentru evaluarea capacității administrative este mai simplă pentru localități separate decât la nivel național, unde lipsește o statistică integrată¹⁰⁸. Colectarea unor date în acest domeniu ar facilita simțitor elaborarea scenariilor de politici și introducerea timpurie a rectificărilor necesare în politicile publice.

¹⁰⁴ FIA, 2005.

¹⁰⁵ IDIS, 2006.

¹⁰⁶ Art. 5, Legea nr. 123 din 18.03.2003, privind administrația publică locală // Monitorul Oficial nr. 049 din 19.03.2003.

¹⁰⁷ FISM și Contact, 2005; Pistrințiu și Marin, 2005.

¹⁰⁸ Câteva exemple de indicatori pentru măsurarea capacității administrației publice ar fi: 1) *Tema*: calitatea resurselor umane, *indicator*: rata angajaților cu studii postuniversitare; 2) *Tema*: creșterea eficienței, *indicator*: suma medie a timpului necesar pentru a desfășura un tender public; 3) *Tema*: implementarea noilor tehnologii informaționale, *indicator*: numărul de funcționari cu poșta electronică.

Anumite concluzii privind atitudinea populației față de capacitatea administrației publice de a-i soluționa problemele pot fi desprinse din sondajele de opinie. Dinamica răspunsurilor la întrebările “Barometrului de Opinie Publică”, denotă o diminuare a încrederii cetățenilor față de instituția primăriei. În sondajul efectuat în luna aprilie 2006, 42% din cetățeni susțin că au încredere¹⁰⁹ în primărie, acesta constituind cel mai mic procent înregistrat de același sondaj în ultimii cinci ani.

Dezvoltarea umană nu are nici un sens dacă prin politici se urmărește perpetuarea unor condiții de viață umiltoare (alimentare, sănătate, securitate personală și socială, educație). Insatisfacția populației față de nivelul de trai corelată cu lipsa de încredere în administrație, determină pasivitatea cetățenilor de a iniția și dezvolta, în parteneriat cu autoritățile publice locale, acțiuni de participare cetățenească, pentru soluționarea problemelor locale de interes deosebit.

Normele europene subliniază principiul de consolidare a capacităților fiscale ale colectivităților locale ca o condiție primordială pentru funcționarea efectivă a autonomiei locale care să genereze prosperitate la nivelul comunităților. În prezent baza fiscală a comunităților este nesemnificativă, întrucât bugetul de stat se alimentează din plin din taxe și impozite. Raportate la PIB, veniturile și cheltuielile publice finanțate din bugetele unităților administrativ-teritoriale au scăzut continuu în 2000-2005, în timp ce veniturile bugetului de stat au crescut (Tabelul 30). După cum este planificat în CCTM 2006-2008, bugetele locale vor continua să se comprime și pe termen mediu¹¹⁰.

Tabelul 30 Ponderea în PIB a veniturilor și cheltuielilor bugetare, %

	2002	2003	2004	2005	2006p	2007p	2008p
Veniturile buget de stat	18,1	19,5	20,4	21,7	21,5	20,3	19,3
Veniturile bugetelor UAT	7,6	7,5	6,2	5,4	5,1	5,0	4,8
Cheltuielile buget de stat	15,5	15,1	14,5	15,9	16,0	15,4	13,9
Veniturile bugetele UAT	10,2	10,1	9,0	8,0	7,1	6,5	6,0

Surse: MF, 2003 și MF 2005.

Lipsirea bugetelor locale de veniturile suplimentare provenind din colectarea TVA și practica transferurilor inter-bugetare a redus rolul și interesul autorităților publice locale în stimularea activității economice locale și a diminuat semnificativ capacitatea bugetelor locale de a finanța investiții din veniturile proprii.

În 2004 numai 41 de primării din cele 898 din Moldova au dispus de surse de venituri care le-au permis să acopere integral cheltuielile bugetare. În peste 1/3 din totalul primăriilor, doar a patra parte din cheltuielile planificate au fost acoperite cu venituri proprii¹¹¹. 95,5% din toate primăriile sunt dependente într-o măsură mai mare sau mai mică de transferurile de la bugetul de stat. Această stare de lucruri relevă gradul scăzut al autonomiei administrației publice locale din Moldova, precum și competențele reduse pentru a răspunde necesităților cetățenilor la nivel local.

Tendința de a rezolva problemele bugetare ale unităților administrativ-teritoriale din contul bugetului de stat, pe de o parte, descurajează inițiativele de parteneriat dintre administrație publică locală și agenții economici, pe de altă parte favorizează evaziunile fiscale pe care administrațiile publice dependente de transferurile inter-bugetare nu sunt interesate să le depisteze și contracareze. În același timp, s-a încetățenit practica prin care guvernul central determină prioritățile pentru investiții în infrastructură, educație și sănătate. Deși fondurile sunt bugetate pentru necesitățile comunităților locale, administrația publică locală rămâne un observator pasiv al acestui proces. Aceasta este una din cauzele care explică de ce proiectele de dezvoltare instituțională finanțate de donatori și focalizate asupra administrației publice locale și pe consolidarea capacităților acesteia, au un succes limitat.

Experiența arată că administrațiile locale din Moldova dispun de capacități restrânse de planificare. Deseori măsurile întreprinse de autoritățile publice locale, care vizează creșterea bunăstării în comunități, vizează obiective pe termen scurt, în timp ce donatorii condiționează alocarea de fonduri cu existența unui plan pe termen lung de dezvoltare socio-economică a localității¹¹². O constrângere esențială este lipsa cunoștințelor autorităților locale în elaborarea și implementarea unor asemenea planuri strategice. La etapa de elaborare această constrângere este depășită prin efortul comun al autorităților publice locale și al donatorilor. Dar aceasta nu rezolvă problema

„Impozitul pe care îl plătește țaranul la bugetul local nu ar trebui să fie transferat la Chișinău sau raion, ci să rămână în sat pentru ca acolo să se rezolve problemele. Dar la noi cum se întâmplă? Se duc bani la raion, după care iarăși vin în sat pentru salarii, dar mult mai puțin, căci își mai opresc și cei de șa raion. Iată unde se duc banii noștri” (Maria, 54 ani, vânzătoare, rural)

¹⁰⁹ IPP, 2006.

¹¹⁰ MF, 2005.

¹¹¹ Porumbescu, 2006.

¹¹² Ciofu, 2005.

implementării efective, monitorizării și evaluării programelor strategice.

Formal administrația publică locală dispune de funcții de planificare strategică și de coordonare a dezvoltării socio-economice a teritoriului. Legea atribuie consiliilor locale dreptul de a elabora și aproba studii, prognoze și programe de dezvoltare social-economică și de altă natură. De atribuții similare dispun și autoritățile administrației publice locale de nivelul doi. Însă transmiterea acestei funcții la nivel local fără un suport financiar adecvat reprezintă în cel mai bun caz o simulare a descentralizării. Firesc ar fi ca un asemenea proces să fie însoțit și de o descentralizare fiscală veritabilă, precum și de îndrituirea teritoriilor în gestionarea liberă a unei părți mai mari din resursele locale.

Delegarea responsabilităților la nivel local fără a sprijini administrația publică locală în dezvoltarea competențelor necesare pentru exercitarea acestor responsabilități creează discontinuități și întâzieri în procesul de dezvoltare umană. Canalele de interacțiune dintre autoritățile publice locale și cele centrale sunt valorificate insuficient, fapt care și-a pus amprenta asupra promptitudinii cu care se reacționează prin măsuri legislative, administrative sau economice la problemele colectivităților teritoriale. Legislația prevede dreptul la inițiativă a administrației publice locale în tot ceea ce privește administrarea treburilor publice locale dar este necesară și instituționalizarea dialogului dintre administrația locală și cea centrală.

Pe de o parte, descentralizarea *per se* nu poate asigura îmbunătățirea parametrilor dezvoltării umane. De la autoritățile publice centrale se cere crearea premiselor economice, juridice și organizatorice pentru valorificarea potențialului descentralizării. Dar diferența dintre resursele necesare pentru crearea acestor premise și resursele disponibile este enormă. În acest context este importantă capacitatea administrațiilor locale de a mobiliza resursele existente în localități. O mobilizare optimă se produce atunci când:

- există o delimitare clară a competențelor între autoritățile centrale și locale, precum și între diferite nivele ale administrației publice locale;
- unitățile administrativ-teritoriale dispun de o capacitate sporită de a genera resurse proprii (existența unei economii locale funcționale);
- transferurile către nivelul local sunt previzibile și constante.

Din perspectiva celor menționate mai sus, administrațiile locale se confruntă cu un set de probleme. Lipsa delimitării clare a responsabilităților celor două niveluri de administrație publică locală generează conflicte de competență și împiedică sincronizarea eforturilor pentru prestarea calitativă a serviciilor publice. O altă problemă care creează confuzii vizavi de distribuția competențelor între administrațiile locale și cea centrală este statutul proprietății publice locale, sistematic apărând dispute asupra gestiunii bunurilor. Nu există claritate în privința bunurilor care sunt proprietatea statului, a unității administrativ-teritoriale de nivelul doi (raion, municipiul Chișinău, unitate teritorială autonomă) sau a satelor (comunelor) și orașelor (municipiilor), precum și cu referire la statutul juridic al diferitor categorii de bunuri de pe teritoriul unităților administrativ-teritoriale cum ar fi: bazinele acvatice, terenurile subacvatice și fâșiile forestiere, pădurile, edificiile și terenurile aferente diferitor instituții publice. Din această cauză, de multe ori aceste obiective nu pot fi atrase în mod eficient în funcționarea economiilor locale.

În detrimentul funcționării bune a administrației publice locale este și fracționarea teritoriului țării în raioane mici din punct de vedere economic. Aceasta reduce considerabil calitatea prognozei, planificării și mai ales a implementării planurilor elaborate. Existența unor raioane mici, cu un quantum insuficient de venituri pentru exercitarea autonomiei financiare regionale în scopul dezvoltării social-economice locale complică formarea complexelor economice teritoriale și a unor piețe regionale de desfaceri. Totodată, aceasta nu contribuie nici la integrarea infrastructurii între teritoriile adiacente. În cadrul unor unități administrativ-teritoriale mai vaste, fondurile destinate dezvoltării au o sinergie mai mare și există mai multe resurse umane pentru gestionarea adecvată a programelor și strategiilor regionale.

În cele din urmă, sistemul de subsidiaritate aplicat colectivităților teritoriale compromite realizarea obiectivelor dezvoltării. Normativele pe baza cărora se stabilește mărimea transferurilor uneori nu corespund realității, iar în unele cazuri acestea nu acoperă integral salariile lucrătorilor din sfera bugetară și nu includ în calcul alte costuri legate de procesul educațional sau de întreținere a edificiilor publice. Este prea rigid sistemul de evaluare a cheltuielilor pe baza normativelor stabilite în dependență de numărul populației sau a beneficiarilor (de exemplu, numărul de elevi, în cazul instituțiilor de învățământ). În acest sistem deosebit de dezavantajate sunt localitățile rurale mici.

În concluzie, autoritățile administrației publice locale dispun încă de o capacitate redusă de a elabora și implementa politici proprii și de a transpune la nivel local politicile naționale, în timp ce din punct de vedere a mobilizării resurselor realizările sunt foarte modeste. În 2005 reformele în materie de autonomie locală și financiară au stagnat, lucru atenționat și de reprezentanții Consiliului Europei¹¹³. Un grup

¹¹³ Expert-Grup/ADEPT, 2006.

neformal de lucru pentru autonomie locală constituit în Parlament a reușit, în parteneriat cu societatea civilă, să dezvolte o concepție de modernizare a administrației publice locale, dar proiectul acesteia nu a ajuns să fie discutat în legislativ. Recenta inițiativă de creare a Ministerului Administrației Publice Locale ar putea provoca noi disfuncționalități în activitatea administrației publice locale și amplifica suprapunerea de competențe, deoarece constituirea ministerului este decalată în timp de precizarea competențelor acestuia.

Percepțiile publice asupra guvernării

Percepțiile publice asupra guvernării sunt importante pentru a vedea în ce măsură cetățenii sunt satisfăcuți de reformele pe care le implementează guvernul și în dacă, în general, ei cunosc care sunt aceste reforme. După cum arată sondajul de opinie realizat în cadrul acestui Raport, majoritatea cetățenilor (47,2%) nu văd careva schimbări în activitatea instituțiilor de stat în ultimul an, 21% consideră că activitatea instituțiilor de stat s-a îmbunătățit, iar 19,6% - s-a înrăutățit. Cetățenii se simt eliminați din procesul de guvernare și consideră că părerea lor nu contează în elaborarea politicilor (Tabelul 31). În percepțiile publicului, cel mai mult decidenții de politici publice din Moldova țin cont de părerea actorilor externi, mai puțin a actorilor din țara.

„Noi ca cetățeni ne simți străini în statul nostru” (Mihai, 24 ani, profesor, Bălți).

Tabelul 31 Percepția publică a influenței actorilor de dezvoltare asupra politicilor

Credeți că în actul de guvernare autoritățile i-au în considerație părerea?	Da	Uneori	Nu	Nu știu
Simplilor cetățeni	9,5	31,4	53,5	5,6
Opoziției politice	19,4	42,4	23,7	14,4
ONG-urilor	14,0	38,6	19,2	28,2
Presei	17,4	35,7	30,7	16,3
Sindicatelor	20,6	38,2	17,9	23,3
Fondului Monetar Internațional	31,7	28,5	12,0	27,8
Băncii Moldiale	33,0	30,2	11,1	25,6
CEDO	27,4	34,6	6,8	31,2

Sursa: Sondajul de opinie

Datele din Tabelul 31 confirmă că în percepțiile publicului toate procesele sociale din Moldova sunt influențate în mare măsură de donatorii și instituțiile financiare internaționale, dar înainte lor se situează politicienii locali (Tabelul 32). Numai 2% din intervievați au declarat că ideile, valorile și părerile lor sunt într-o mare măsură reflectate în planurile de guvernare și circa 17% - într-o anumită măsură sunt reflectate. Pe de altă parte, 30% din cetățeni declară că ideile și valorile sunt reflectate într-o mică măsură în politicile guvernării, iar 40% consideră că deloc nu sunt reflectate.

Tabelul 32 Percepția publică a influenței actorilor de dezvoltare asupra proceselor sociale din Moldova

În percepția dumneavoastră, care sunt trei cele mai importante grupuri din punct de vedere a influenței lor asupra proceselor sociale din Republica Moldova? (max trei răspunsuri în ordinea priorității)	Prima alegere	A doua alegere	A treia alegere
politicienii;	48,3	14,4	8,6
donatorii și instituțiile financiare internaționale;	15,6	19,2	11,3
demnitarii publici de rang înalt (exemplu miniștrii);	13,5	21,9	17,8
funcționarii publici de rang inferior;	2,3	4,7	6,1
oamenii de afaceri / managerii de rang înalt;	4,5	8,8	12,9
salariații / sindicatele	2,7	3,6	4,7
țărani;	1,8	2,0	1,4
pensionarii;	1,4	1,6	1,6
armata;	,2	,7	1,4
biserica;	,5	2,9	3,4
intelectualii;	2,5	2,9	5,4
jurnaliștii;	,2	3,2	3,2
organizațiile neguvernamentale;	1,8	4,7	7,4
grupurile criminale;	3,6	5,4	7,2

Sursa: Sondajul de opinie

Peste 39% din cetățeni nu consideră că politicile promovate actualmente ar fi politici social orientate, 29,8% - consideră că sunt social orientate, iar restul nu au știut ce să răspundă. Este foarte alarmantă această înstrăinare a publicului și a guvernării. Întrebați dacă autoritățile Moldovei au strategii și planuri pentru îmbunătățirea vieții cetățenilor, majoritatea relativă a cetățenilor (36%) nu au știut ce să răspundă. Răspunsuri negative la această întrebare au fost date de circa 28% din respondenți.

„Astăzi este mai bine ca acum câțiva ani, deoarece România practic a intrat în UE, eu cred că dacă Ucraina o să adere la UE automat și noi vom intra și conducerea a înțeles aceasta. Integrarea în UE o să schimbe puțin și nivelul de trai.” (Alexandru, 23 ani, angajat pe cont propriu, rural).

Tabelul 33 arată că Planul Național de Combatere a Corupției este singurul document despre care au auzit majoritatea absolută a cetățenilor intervievați, probabil din cauza că lupta cu corupția este pe larg mediatizată în audiovizualul public. Deosebit de negativ este faptul că 80% din cetățeni nu știu nimic despre Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului pe care guvernul dorește să le atingă până în 2015. O comunicare publică adecvată este indispensabilă pentru realizarea obiectivelor de dezvoltare.

Tabelul 33 Informarea publicului despre inițiativele și strategiile de dezvoltare

<i>Ați auzit ceva despre asemenea inițiative și strategii ca ...</i>	Da	Nu
Strategia de Creștere Economică și Reducere a Sărăciei	49,4	50,6
Satul Moldovenesc	48,5	51,5
Orașul Vinului	41,8	58,2
Modernizarea țării – bunăstarea poporului	30,0	70,0
Planul de Acțiuni RM-UE	47,2	52,8
Planul Național de Combatere a Corupției	58,7	41,3
Obiectivele de Dezvoltare a Mileniului	19,9	80,1

Sursa: Sondajul de opinie

Bineînțeles, nu putem face concluzii categorice despre calitatea guvernării pe baza unor date care reflectă opinii subiective. Mai mult decât atât, reformele inițiate de cele mai multe ori aduc efecte în perspectiva medie și lungă și pot fi simțite de cetățeni imediat. Însă putem afirma cu certitudine că procesul de guvernare în Moldova este deconectat de la viața cetățenilor, care în ultimă instanță trebuie să fie beneficiarii acestei guvernări și ai acestor politici. Înstrăinarea sau indiferența pe care o afișează cetățenii semnalizează trei aspecte extrem de importante: (1) guvernarea în Republica Moldova are încă multe deficiențe de înlăturat; (2) reformele inițiate sunt percepute de către cetățeni ca fiind elaborate mai mult pentru „consum extern”; (3) o asemenea situație alimentează neîncrederea cetățenilor în guvernarea și viitorul propriului stat. De aceea una din sarcinile prioritare care stau în fața guvernării este și restabilirea conexiunii între cetățeni și autorități. O guvernare bună este de neînchipuit în absența unei asemenea conexiuni, care ar integra toți actorii în societate în procesele de dezvoltare prin care încă are de trecut țară.

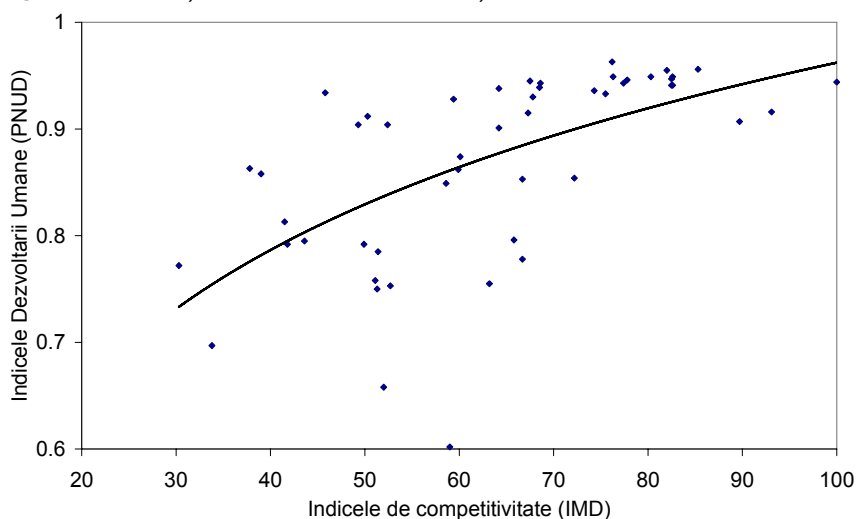
Capitolul V. Creșterea economică, dezvoltarea umană și competitivitatea internațională

În acest capitol autorii încearcă să analizeze influențele reciproce între competitivitatea internațională, pe de o parte, și creșterea economică și dezvoltarea umană, pe de altă parte. Sunt trecuți în revistă și factorii de evaluare a competitivității internaționale. Se analizează tendințele și problemele majore care se observă în domeniul comerțului extern al Republicii Moldova cu partenerii străini, comerțul extern fiind în acest cadru analitic „hârtia de turnesol” al competitivității. Totodată, autorii discută potențialul de competitivitate internațională a mai multor ramuri industriale și identifică obstacolele principale în dezvoltarea lor. În continuare, este analizat rolul investițiilor străine în sporirea competitivității internaționale și consolidarea creșterii economice. Autorii analizează factorii ce determină volumul și calitatea ISD, dar și impactului pe care îl are capacitatea de absorbire a fluxului de investiții străine.

Legătura dintre creșterea economică, dezvoltarea umană și competitivitate

Analiza în acest Raport a competitivității internaționale în raport cu creșterea economică și dezvoltarea umană nu este deloc întâmplătoare. Dezvoltarea umană și creșterea economică se bucură de o relație reflexivă cu competitivitatea internațională. Accelerarea dezvoltării umane și a creșterii deschide oportunități noi pentru amplificarea competitivității internaționale. De altă parte, sporirea competitivității internaționale aduce cu sine beneficii importante pentru dezvoltarea umană și nu întâmplător țările cu cea mai înaltă competitivitate internațională tind să fie țările din categoria medie și superioară a dezvoltării umane. În Figura 37 este arătat, pe baza unui set de date statistice pentru 60 de țări, că există o legătură destul de strânsă între gradul de competitivitate internațională a țării și nivelul său de dezvoltare umană (în calitate de indicator al competitivității este utilizat indicele de competitivitate globală măsurat de Institutul de Management și Dezvoltare, Elveția, iar în calitate de variabilă a dezvoltării umane – IDU).

Figura 37 Corelația competitivitate internațională – dezvoltare umană

Surse: pe baza IMD, 2005 și HDR, 2005

Iar creșterea economică, chiar dacă nu se accelerează în mod necesar în cazul țărilor mai competitive, aceasta devine totuși mai robustă și mai durabilă. O țară nu reușește să fie competitivă în raport cu altele dacă pierde capitalul uman necesar pentru dezvoltarea sa durabilă și eșuează în atragerea resurselor financiare externe în sectorul privat și în proiectele naționale. Pentru țările mici, sărace și cu economie deschisă precum este Moldova competitivitatea internațională reprezintă cea mai importantă premisă de creștere economică din care decurg și beneficii pentru ridicarea standardelor de viață.

Scopul acestui capitol este de a analiza modul în care interacțiunile dintre creșterea economică și dezvoltarea umană determină competitivitatea internațională a Moldovei. Ținând cont de complexitatea acestor interacțiuni și a fenomenului de competitivitate internațională propriu-zis, analiza noastră se va baza, în multe privințe, pe capitolele precedente. O atenție deosebită va fi acordată factorilor de importanță majoră în determinarea competitivității internaționale. În analiza noastră vom stăruii în speță asupra următoarelor subiecte:

- Avantajele și dezavantajele Moldovei pe piețele internaționale: cum primele pot fi amplificate și ultimele atenuate? Ce oportunități și riscuri prezintă piețele internaționale pentru Moldova? Cum le putem valorifica pe primele și evita pe ultimele?
- Investițiile străine directe (ISD) ca indicator al competitivității internaționale - cum putem spori ISD în Moldova?
- Inovațiile și competitivitatea sectoarelor economiei naționale: care sunt sectoarele cele mai importante pentru competitivitatea internațională a Moldovei în perspectiva de scurtă și lungă durată? Cum putem reduce dependența de exporturile primare cu valoarea adăugată redusă?

Ce este competitivitatea internațională? Factorii de evaluare.

Există o multitudine de definiții ale competitivității internaționale, însă pentru a evita posibilele confuzii, ne vom limita la definiția următoare: competitivitatea internațională este abilitatea unei națiuni de a participa avantajos la competiția internațională și de a susține îmbunătățirile în producția reală și în bunăstarea sa. În același timp, competitivitatea internațională nu are un mod de măsurare unic, acceptat de toată lumea. În prezentul Raport, factorii de evaluare coincid în linii mari cu cei propuși de Institutul de Management și Dezvoltare din Elveția¹¹⁴:

- Performanța economică: economia locală, comerț internațional, investiții străine, rata șomajului și prețuri;
- Eficiența guvernării: finanțe publice, politica fiscală, cadrul instituțional, legislația de antreprenariat;
- Eficiența antreprenorială: productivitatea, piața forței de muncă, finanțele, practicile manageriale, cultura de afaceri, atitudinile față de muncă;
- Infrastructura: infrastructura de bază, infrastructura tehnologică, infrastructura științifică, sănătatea și mediul ambiant, educația.

„Și la noi [în Moldova] sunt multe bogății, nu mai suntem chiar așa de prăpădiți, dar organizarea lucrurilor este foarte proastă. Avem tranzit, merg multe căi ferate, drumuri, se poate face ceva, dar nu este un stăpân.”
(Serghei, 28 ani, inginer în telecomunicații, Chișinău)

Este evident că acești factori includ o serie de subfactori. O parte din acești subfactori au fost examinați în capitolele precedente sau sunt mai puțin importanți în contextul analizei date. În prezentul capitol ne axăm pe următoarele elemente, extrem de importante pentru îmbunătățirea competitivității internaționale, creșterii economice și dezvoltării umane a Moldovei:

- Comerțul extern – structura și dinamica căruia probează capacitatea de concurență internațională a țării;
- Investițiile străine directe - ca factor esențial în revigorarea și modernizarea capacităților economice și amplificarea competitivității internaționale;
- Climatul de afaceri - ca o premisă extrem de importantă pentru ca activitatea economică să se extindă, să devină mai robustă și să se traducă în dezvoltare economică și competitivitate îmbunătățită;
- Educația - ca un potențial și considerabil avantaj național în sporirea competitivității internaționale și dezvoltării umane.

Subfactorii evidențiați sunt indisolubil legați unul de altul. Comerțul extern (și nu consumul intern) trebuie să devină baza pentru o creștere economică durabilă a unei țări mici și deschise. Diversificarea și îmbunătățirea comerțului extern este posibilă doar cu concurența investițiilor străine directe, care la rândul lor sunt purtătoare de know-how, inovații și noi practici de management. În același timp, pentru a fi atractivă și pentru a avea capacitatea de a absorbi aceste investiții, economia noastră are nevoie de un climat de afaceri favorabil și de forță de muncă educată.

¹¹⁴ IMD, 2006.

Comerțul extern – reflectorul competitivității internaționale a Moldovei.

Comerțul extern este unul din cei mai importanți indicatori ai competitivității internaționale a unei națiuni. Acesta arată care sunt domeniile în care produsele unei economii sunt competitive. Raporturile comerciale externe mai demonstrează, în mod implicit, dacă o economie națională valorifică oportunitățile prezente pe piețele externe sau doar suferă din cauza șocurilor iminente. Analizat în acest context, comerțul extern poate servi drept instrument de diagnoză a competitivității internaționale reduse a Republicii Moldova, a barierelor și dezavantajelor care împiedică ameliorarea acesteia.

„Piața autohtonă este invadată cu produse de peste hotare și din cauza aceasta economia stopează.” (Roman, 22 ani, student, Chișinău)

Până în prezent Moldova, spre deosebire de alte țări din Europa Centrală și de Est, a fost foarte lentă în diversificarea comerțului extern, rămânând excesiv dependentă de piețele din CSI și de produsele tradiționale cu o valoare adăugată redusă. În 2005 mai mult de jumătate din exporturile moldovenești reveneau piețelor răsăritene și 66% din totalul exporturilor erau reprezentate de băuturi alcoolice, textile și produse vegetale. Șocul suferit de exporturile moldovenești în 1998 în rezultatul crizei financiare din Rusia a cauzat o echilibrare pronunțată a destinației exporturilor spre UE (vezi Tabelul 34), însă aceasta a fost determinată în principal de expansiunea textilelor. Produsele alcoolice, principalul grup de produse exportate din Moldova, sunt realizate în proporție de 75% pe o singură piață (Rusia).

Tabelul 34 Structura comerțului extern pe arii geografice mari și unele țări, % din total

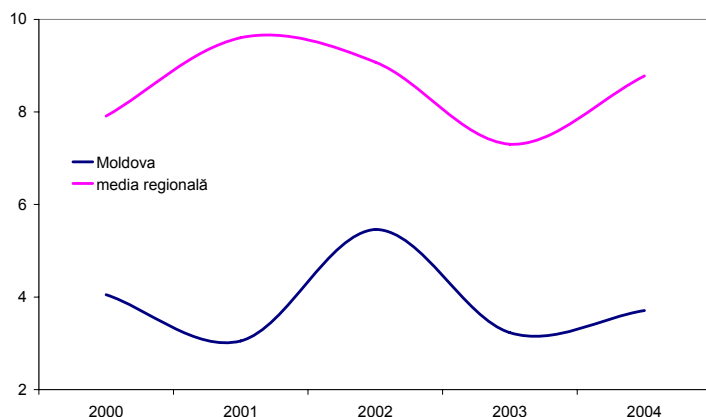
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Export – total	100	100	100	100	100	100	100	100	100
CSI	69,6	67,9	54,7	58,6	60,9	54,4	53,6	51,0	50,5
Rusia	58,2	53,3	41,3	44,5	43,7	37,1	39,0	35,9	31,8
Ucraina	5,7	7,7	7,0	7,5	10,1	9,5	7,1	6,6	9,1
Belarus	4,1	5,0	4,7	4,6	5,3	6,1	5,2	6,0	6,5
UE	13,4	15,7	28,1	26,3	24,9	26,6	26,7	30,1	29,7
Germania	3,7	3,8	7,2	7,7	7,1	7,2	7,1	7,2	4,3
Italia	2,7	3,5	5,5	7,7	8,0	8,8	10,4	13,8	12,2
ECE	8,0	10,2	10,2	8,8	7,5	9,6	12,4	10,7	11,1
România								10,0	10,2
Restul lumii	9,1	6,2	7,0	6,3	6,7	9,3	7,3	8,2	8,7
Import – total	100	100	100	100	100	100	100	100	100
CSI	51,6	43,0	41,3	33,5	38,1	39,4	42,3	43,2	39,6
UE	24,5	33,8	32,8	36,1	35,6	34,4	36,0	32,9	32,5
ECE	14,1	14,7	15,8	17,5	13,2	11,1	9,5	11,3	12,7
Restul lumii	9,8	8,5	10,1	12,9	13,1	15,2	12,1	12,6	15,2

Surse: BNS și calculele autorilor

Concentrarea exporturilor pe categorii de produse

Exporturile moldovenești sunt concentrate pe un număr limitat de produse, majoritatea cu o valoare adăugată joasă. Componenta tehnologică și de capital sunt reduse, în schimb predomină contribuția forței de muncă. (Și în pofida intensității înalte în muncă a exporturilor moldovenești, forța de muncă locală continuă să fie foarte prost remunerată). Ponderea exporturilor din domeniul high-tech este foarte scăzute chiar și comparativ cu media regională a țărilor în tranziție.

Figura 38 Competitivitatea tehnologică a exporturilor din Moldova comparativ cu media regională¹¹⁵ (exporturi tehnologice avansate, % din total exporturi)

Surse: World Bank Development Indicators;

În 2005 exporturile moldovenești includeau preponderent bunuri din industria alimentară și băuturilor alcoolice (36,3%) și textilele (17,6%)¹¹⁶. Băuturile alcoolice și produsele alimentare sunt în cea mai mare parte destinate pieței rusești (aceste exporturi au suferit cel mai mult din cauza crizei rusești din 1998 și încă nu au revenit la nivelul din 1997), iar exportul de textile este direcționat preponderent către piața europeană unică.

Tabelul 35 Structura exporturilor pe secțiuni și grupe de mărfuri, %, dacă nu este indicat altfel

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Export, total milioane USD	874,1	631,8	463,4	471,5	565,5	643,8	789,9	985,2	1091,3
Produse alimentare; băuturi; tutun	54,8	55,4	42,6	42,1	44,5	41,5	39,8	35,1	36,3
Materiale textile și articole	6,7	9,8	13,9	17,7	18,4	16,7	16,4	17,3	17,8
Produse vegetale	8,6	11,3	14,7	14,0	13,9	16,5	11,6	12,2	6,1
Piei crude, piei tăbăcite, blănuri	1,4	1,7	2,8	2,8	2,0	3,6	5,7	7,9	6,6
Grăsimi și uleiuri animale sau vegetale	1,0	0,6	0,5	0,8	1,5	2,6	3,7	4,2	3,5
Mașini și aparate, echipamente electrice	5,2	6,5	5,9	5,1	5,4	3,9	3,8	4,0	4,2
Produse minerale	0,4	0,4	0,4	0,6	1,1	1,8	2,6	3,1	1,2
Metale comune și articole din acestea	1,0	1,5	3,5	2,5	0,5	1,1	2,5	3,0	4,5
Altele	21,0	12,8	15,7	14,5	12,6	12,3	14,0	13,3	19,8
Total	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Coeficientul de concentrare Herfindahl	0,361	0,373	0,301	0,328	0,354	0,348	0,348	0,331	

Surse: BNS și calculele autorilor

Concentrarea excesivă a exporturilor moldovenești pe piețele instabile a CIS și pe un număr limitat de categorii de produse periclitează perspectivele creșterii economice bazate pe expansiunea exporturilor și lasă Moldova vulnerabilă în fața șocurilor externe. Exemplul barierelor comerciale introduse în 2005-2006 de Rusia față de produsele moldovenești exportate pe piața rusă demonstrează că aceste șocuri pot fi de natură politică, nu doar economică. După cum se arată în secțiunea următoare, Moldova are nevoie de sporirea gradului de integrare în piețele internaționale, inclusiv prin reducerea barierelor interne.

Barierile interne în dezvoltarea comerțului extern.

Este un lucru binecunoscut că, regimul comercial deschis este o condiție indispensabilă pentru creșterea durabilă a unei economii mici. În același timp, participarea activă în schimburile comerciale internaționale aduce cu sine importante beneficii și în vederea atragerii investițiilor străine directe. Dar în pofida semnificativelor succese înregistrate de Moldova în liberalizarea regimului său comercial, materializarea mai multor beneficii întârzie. Parțial, aceasta are loc din cauza unor bariere interne erijate în calea

¹¹⁵ Regiunea este compusă din următoarele țări: Albania, Armenia, Bosnia-Herzegovina, Bulgaria, Croația, Estonia, Georgia, Kirgizia, Letonia, Lituania, Moldova, Romania, Serbia și Muntenegru, Slovacia, Slovenia, Ungaria;

¹¹⁶ BNS, Comerțul extern al Republicii Moldova. Anii 2004-2005 accesibil pe www.statistica.md

comerțului extern și care subminează competitivitatea internațională a Moldovei. Studiile asupra regimului comercial moldovenesc evidențiază câteva impedimente majore în calea exporturilor¹¹⁷:

- Procedura obligatorie de repatriere a veniturilor din activitățile de export într-un termen strict limitat este o piedică importantă în derularea acestor activități. Eliminarea acestei proceduri ar facilita exporturile din Moldova.
- Și procedura de rambursarea a TVA pentru inputurile locale și importate la exportarea produsului finit provoacă nedumerirea experților în domeniu. Perioada rambursării deseori depășește termenii prevăzuți de către Ministerul Finanțelor, afectând activitatea economică.
- Întârzierile în adoptarea sistemelor moderne de standardizare. În același timp, costurile pentru certificarea produselor trebuie reduse și procedurile simplificate. Cum menționează un șir de studii, sistemul actual împiedică pătrunderea producătorilor locali pe piețele Uniunii Europene, descurajează investițiile străine și inhibă procesele de inovație și diversificare a produselor.
- Procedurile vamale continuă să fie considerate ineficiente și costisitoare. Cercurile de afaceri percep aceste proceduri ca fiind complicate, netransparente, supuse schimbărilor frecvente, iar mărfurile transportate – verificărilor îndelungate. Toate acestea inevitabil împiedică schimburile comerciale și participarea producătorilor moldoveni la rețelele internaționale de producere. Astfel, și perspectivele competitivității internaționale a economiei moldovenești se pun sub pericol.

Cherchez la niche...

De pe timpurile primelor revoluții industriale țările lumii concurează pentru identificarea și ocuparea nișelor comerciale pe piețele internaționale. După obținerea independenței a intrat în această competiție și Moldova. Regretabil, dar în cei cincisprezece ani scurși de la obținerea independenței o strategie fezabilă pentru identificarea și dezvoltarea nișelor de competitivitate nu a fost propusă. Chiar dacă ținem cont și de exportul său cel mai „competitiv” – forța de muncă – vedem că Moldova rămâne specializată prioritar în exportul de muncă ieftină și exportul de produse ce ocupă nișe inferioare de piață. Dezvoltarea industriilor cu potențial de competitivitate internațională a avut loc în cadrul unui amalgam de influențe din parte „mâinii invizibile” a pieței și a „mâinii deocamdată adverse” a statului în tranziție. În general, se consideră că competitivitatea internațională a Moldovei depinde de 3 factori principali¹¹⁸:

„Moldova noastră are vinuri, livezi și pământuri. Cu asemenea pământ și oameni noi putem să facem suc de poamă, de mere, alte produse valoroase. Și vinul putem să-l facem calitativ și să ieșim în Europa cu el.” (Emilian, 40 ani, proprietar de pământ, lucrător sezonier în Rusia, rural).

- disponibilitatea forței de muncă ieftine și calificate;
- fertilitatea solului și clima;
- amplasarea geografică a Moldovei ca o punte de legătură între vest și est.

În același timp, acești factori au o importanță limitată. Astfel, forța de muncă ieftină și calificată în curând ar putea să nu mai fie disponibilă din cauza exodului forței de muncă peste hotare, pierderii calificării forței de muncă din cauza degradării sistemului de educație profesională moștenit de la Uniunea Sovietică și lipsei locurilor de muncă în domeniile de specialitate. Și, trebuie să recunoaștem, după ce Moldova atâta timp a subinvestit în dezvoltarea capitalului uman, în alte țări din regiune raportul calificare / cost al forței de muncă a devenit mai atractiv pentru investitorii internaționali. Fertilitatea solului și clima au importanță majoră doar pentru sectorul agricol care, în pofida ponderii sale actuale, e puțin probabil să fie motorul principal al dezvoltării economice a Republicii Moldova în secolul XXI. Cât privește amplasarea geografică, aceasta poate fi fructificată doar cu condiția existenței unei infrastructuri de transport și comunicare moderne și dezvoltate și unei deschiderii internaționale avansate (pentru fluxurile de oameni, capital, mărfuri și servicii), condiție care nu se respectă acum în Moldova. Dacă mai adăugăm deficiențe la alte capitole, cum ar fi climatul de afaceri și nivelul de corupție, valoarea avantajelor Moldovei scade și mai mult.

Și totuși unele firme din Moldova reușesc, mai mult sau mai puțin, să facă față presiunilor de competiției internaționale. Care sunt aceste sectoare competitive și care sunt perspectivele lor?

I. Industria vinului.

¹¹⁷ WB, 2004.

¹¹⁸ DAI, 2004.

Vinul reprezintă tradiția și mândria Moldovei. Dar dincolo de calificativele emotive, această industrie a suportat câteva influențe adverse pe parcursul perioadei de tranziție. Din exterior, sectorul a suferit mult din cauza crizei rusești din 1998 și a avansării hotărâte a producătorilor din Lumea Nouă pe piața rusă. Intrarea noilor competitori a fost acompaniată de o descreștere semnificativă a cotei deținute de vinurile moldovenești pe piața rusă. În interior, sectorul vinicol a suferit pe parcursul anilor '90 de pe urma degradării plantațiilor de vie și a utilajului tehnologic¹¹⁹. Aceste efecte negative au fost parțial atenuate de o relativă avansare a vinurilor moldovenești pe piețele din Europa. Pentru redresarea situației din această ramură se impune modificarea stilului de vin și a procesului tehnologic, plantarea viței de vie de soiuri nobile, acces înlesnit la sursele de finanțare, simplificarea procedurilor administrative, adaptarea standardelor internaționale, îmbrățișarea strategiilor agresive de marketing și promovarea vinurilor din segmente mai scumpe¹²⁰. Aceasta le va permite producătorilor moldoveni să mențină cotele actuale pe piața rusească (care inițial au fost exagerate grație conexiunilor existente încă din perioada sovietică) și să-și extindă moderat prezența pe piețele europene. Expansiunea sectorului este importantă și din cauza că de evoluțiile sale depinde bunăstarea la circa 150000 de oameni ocupați în vinificație, viticultură și ramurile adiacente. *Dar tradiționalitatea, caracterul rigid al pieței și faptul că Moldova va merge pe urma producătorilor puternici din Lumea Nouă va impune anumite limite asupra capacității de concurență și asupra expansiunii vinurilor moldovenești.*

II. Alte produse agricole

În agricultură avantajul comparativ al Moldovei constă în creșterea produselor de o înaltă valoare adăugată, cum ar fi roșiile, merele, strugurii de masă¹²¹. Însă exporturile acestor produse suferă mult din cauza neadaptării la standardele internaționale, ceea ce le limitează doar la piețele deocamdată mai puțin exigente și mai puțin profitabile din CSI. Adaptarea la standardele internaționale, alături de reducerea barierelor interne și externe în comerț cu aceste produse, va spori substanțial capacitatea de export și rentabilitatea acestei direcții din agricultură. Un alt pas important ar fi îmbrățișarea noilor tehnologii (de pildă, depozitarea în regimuri de temperatură controlate) și achiziționarea noilor utilaje. Aceasta ar reduce dependența producătorilor moldoveni de fluctuațiile de preț în sezon și ar permite realizarea produselor în nesezon¹²². Aceasta va permite majorarea substanțială a veniturilor populației din mediul rural. *Menționăm*

„Știi cât costă uleiul de trandafir? E la greutatea aurului. Nu ar fi mai bine să creștem trandafiri?” (Dumitru, 26 ani, angajat în comerț, locuitor urban)

însă că și aceste acțiuni extrem de importante vor suferi de aceleași limitări ca și industria vinului.

Un alt produs agricol care în ultimul timp a acaparat o cotă importantă din exporturile agricole moldovenești sunt nucile. Creșterea exporturilor de nuci este favorizată de condițiile climaterice foarte bune pentru această cultură și accesul liber pe piața Uniunii Europene în cadrul Sistemului Generalizat de Preferințe. Este important ca Moldova să exploateze la maxim această configurație favorabilă prin diversificarea produselor din nuci exportate. *Alături de alte produse agricole, nucile pot deveni un element indispensabil al combinației de ramuri productive care să asigure competitivitatea internațională a țării.*

III. Textile și confecții

În Moldova procesul de modernizare și adoptare a standardelor internaționale este cel mai avansat anume în acest sector. Industria ușoară se bucură de un interes vădit al firmelor europene, care doresc să extindă producerea textilelor și confecțiilor în Moldova. Acest interes a fost determinat de forța de muncă ieftină și calificată pentru activitatea în acest sector și de proximitatea față de piețele de desfacere din UE, însă acești factori sunt subminați de costurile esențiale pentru logistica¹²³. În același timp, confecțiile din liniile mai scumpe sunt mai dependente de capriciile modei, de aceea proximitatea și rapiditatea furnizării joacă un rol important în avansarea spre segmentele mai costisitoare de piață. Unele firme moldovenești au început deja să avanseze pe lanțul valoric, trecând de la activități de croit-cusut prestate firmelor străine la introducerea propriului design sau chiar lansarea propriilor branduri¹²⁴. *Reducerea barierelor de natură logistică sau administrativă va fi un stimulent important pentru sporirea competitivității internaționale a acestui sector.*

IV. Asamblarea echipamentului electronic.

¹¹⁹ IDIS, 2004. DAI, Idem.

¹²⁰ Ibidem.

¹²¹ BM, 2005.

¹²² DAI, Idem. WB, 2004.

¹²³ WB, 2004.

¹²⁴ DAI, Idem.

Această direcție deocamdată nu este dezvoltată în Moldova, deși unele țări din Europa Centrală și de Est (Ungaria, Estonia, Letonia, România) au devenit destinații importante ale investițiilor străine directe în domeniul electronicii. Grație proximității de piața Uniunii Europene și disponibilității forței de muncă ieftine (conform unor estimări, chiar mai ieftine decât în China) Moldova ar avea șanse bune în atragerea investițiilor în liniile de asamblare a echipamentului electronic¹²⁵. Ținând cont că majoritatea componentelor sunt transportate din Asia de Sud-est și că siguranța și viteza transportării joacă un rol primordial, *îmbunătățirea infrastructurii, serviciilor de logistică și reducerea barierelor administrative ar putea da Moldovei un avantaj important în atragerea investițiilor și diversificarea exporturilor sale.*

V. Sectorul tehnologiilor informaționale: intrarea noii E-economii...

Probabil încă nu se poate spune că în Moldova acest sector ar exista în sensul deplin al cuvântului. O serie de firme - fie ca unități desprinse din fostele instituții de cercetare, fie ca întreprinderi nou-create - au reușit să se impună pe piață și reprezintă o cotă crescândă din economia națională. Dar în același timp, nu există legături de cooperare între firmele ce activează în domeniu, iar multe din activități sunt desfășurate „în umbră”¹²⁶. O parte din firme lucrează mai mult pentru piața locală, oferind servicii întreprinderilor din alte sectoare, altele lucrează la comanda firmelor străine (acestea din urmă deseori angajează specialiștii din Moldova în mod direct). Menționăm că și firmele care lucrează pentru producătorii locali sporesc competitivitatea internațională a Moldovei, deoarece e greu de imaginat o companie competitivă care să nu folosească în noile tehnologii.

Ținând cont de limitele impuse de piața locală mică, protecția insuficientă a drepturilor de autor și de existența unor asemenea giganți ca India (cu forța de muncă ieftină și calificată, infrastructură și sisteme de educație aflate în dezvoltare dinamică în domeniul IT), este puțin probabil ca Moldova să devină un exportator major al serviciilor IT. Aceasta nu înseamnă că nu va exista o dinamică pozitivă în exporturile acestor servicii. Totodată, firmele din acest domeniu vor juca un rol semnificativ în modernizarea sectoarelor tradiționale ale Moldovei și a serviciilor publice (e-guvernare, etc.)

În sumar, putem conchide că competitivitatea internațională a Moldovei în perspectiva de scurtă durată va fi determinată de combinația câtorva sectoare: agricol, vinificația, industria ușoară și tehnologiile informaționale. Este probabilă și apariția unor noi direcții de activitate (asamblarea echipamentului electronic). Totodată, ar fi greșit să mizăm pe apariția în viitorul previzibil a unor „campioni naționali” de talie globală. Deși această concluzie ar putea suna prea pesimist, în prezent Moldova mai degrabă se confruntă cu riscuri de degradare a competitivității internaționale, decât cu oportunitatea de a deveni un jucător global. Pentru dezvoltarea sectoarelor existente și apariția unor noi sectoare este necesară modernizarea infrastructurii, sistemului de educație, climatului de afaceri și modului de funcționare a instituțiilor publice.

Investiții străine directe – economia națională: o stradă în două direcții

Caracterul benefic al investițiilor străine directe (ISD) nu este contestat practic de nimeni. ISD sunt un factor extrem de important pentru dezvoltarea economică și sporirea competitivității unor economii naționale aflate încă în derivă. Mai mult decât atât, intensitatea fluxurilor de ISD care se alocă într-o economie este considerată cel mai bun indicator al succesului politicilor și perspectivelor economice ale unei țări și care pot încuraja și alți investitori să aloce noi resurse în economia respectivă. Astfel, după ce un anumit prag al neîncrederii este depășit, ISD devine o importantă forță motrice pentru dezvoltarea economică robustă¹²⁷. Conștiente de aceasta, unele țări în curs de dezvoltare au mers mai departe decât simpla reducere a barierelor în calea ISD, oferind investitorilor străini stimulente și preferințe oficiale¹²⁸. ISD sunt importante nu doar ca resurse valutare, fiind o combinație foarte potentă a capitalului, a experienței și cunoștințelor, a practicilor de management, inovațiilor de marketing și de know-how tehnologic – chintesența procesului de globalizare. Nu este de mirare că multe țări se află într-o competiție acerbă între ele pentru atragerea investițiilor străine.

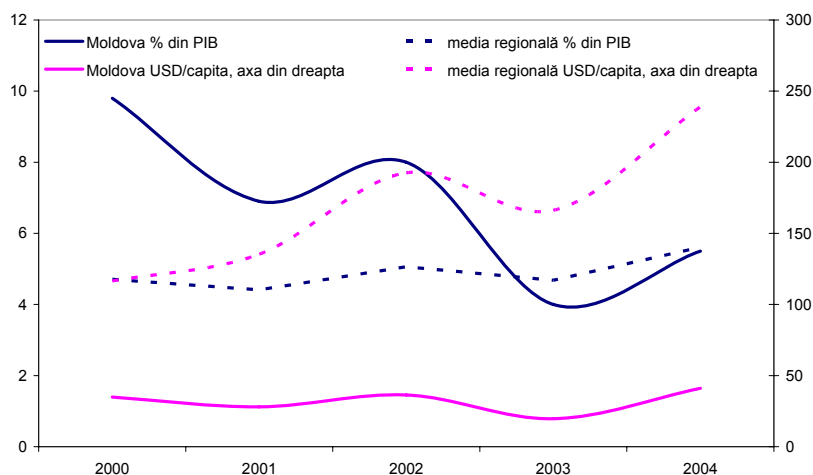
¹²⁵ WB, 2004.

¹²⁶ DAI, Idem.

¹²⁷ The Economist, ##### February 22, 2001.

¹²⁸ Totuși mulți economiști consideră că, asemenea măsuri nu întotdeauna pot aduce rezultate scontate, și chiar pot periclita stabilitatea macro-economică a țării într-o perspectivă mai lungă (vezi Lall and Narula 2004).

Figura 39 Fluxul net de ISD, Moldova comparativ cu media regională¹²⁹

Surse: World Bank Development Indicators, pentru Moldova BNS și BNM;

La scară regională, în această competiție performanțele Moldovei sunt ambigue (Figura 39). Pe de o parte, ca valoarea a ISD raportată la PIB Moldova se menține la cote destul de înalte. Deși performanțele sale au scăzut continuu până în 2004, în 2005 fluxul net de investiții străine directe a crescut de la 5,5% la 7,0%. Dar cota relativ înaltă a ISD în PIB al Moldovei este explicată mai degrabă de numitorul mic (PIB), decât de numărătorul mare (ISD). Această afirmație este sprijinită de faptul că ISD per capita este pentru Moldova cel mai mic din regiune, scăzând de la 30% din media regională în 2000 la 11% în 2003 și crescând ușor la 17% în 2004. Performanțele slabe ale Moldovei în atragerea ISD au redus semnificativ marja de expansiune a economiei. Un studiu efectuat de Banca Mondială arată că, întreprinderile cu capital străin (cel puțin 25% din capital al întreprinderii) au în general performanțe economice mai bune în termeni de vânzări per muncitor (o aproximație pentru productivitate) și profit per muncitor. În 2005 companiile cu capital străin formau mai puțin de 3% din totalul întreprinderilor și 5% din totalul angajaților, dar 15% din vânzări și 23% din activitatea investițională¹³⁰.

Având în vedere avantajele incontestabile pe care le aduc cu sine ISD, este rezonabil să ne întrebăm de ce Moldova este atât de timidă în atragerea acestora? O serie de cauze pot fi identificate. În general, volumul ISD recepționat se află în funcție de mărimea pieței țării-gazde (recipiente de investiții), locația geografică și resursele naturale, dar și de asemenea factori instituționali cum sunt cadrul de politici, climatul de afaceri, calitatea guvernării și nivelul de corupție. Este evident că Moldova, o economie mică cu resurse naturale foarte limitate, poate participa reușit în competiția regională pentru ISD mai degrabă prin factorii insituționali: cadrul de politici ce asigură nivelul sporit de deschidere și liberalizare a economiei (comerțul, circulația capitalului, deschiderea sectorului financiar), cadrul regulatoriu nediscriminatoriu față de companiile străine, climatul de afaceri favorabil dezvoltării companiilor existente și intrării noilor companii pe piață, nivelul redus al corupției, infrastructura fizică și socială dezvoltată și un bun capital uman (în primul rând, educația). Această combinație virtuoaasă de factori determină nu doar atractivitatea investițională a unei țări, dar și *capacitate economiei de absorbire* a capitalului¹³¹. Care sunt performanțele Moldovei la aceste compartimente?

I. nivelul de deschidere economică

Pentru o economie mică accesul la piețele internaționale este singura posibilitate pentru evadarea sa din „capcana teritoriului”. Un nivel înalt de deschidere economică internațională influențează favorabil dezvoltarea economică și contribuie la reducerea sărăciei. Totodată este importantă ca în paralele cu deschiderea internă, țările partenere să ofere și ele acces liber pe piețele lor. Formal Moldova este considerată una din cele mai deschise economii din lume¹³². Însă pentru a capitaliza la maximum regimul de comerț deschis sunt necesare un sistem de transport și logistică dezvoltat, proceduri vamale simple și stabile¹³³, conformitatea sistemului național de metrologie și standarde și certificare a calității cu normele

¹²⁹ Regiunea este compusă din următoarele țări: Albania, Armenia, Bosnia-Herzegovina, Bulgaria, Croația, Estonia, Georgia, Kirgizia, Letonia, Lituania, Moldova, Romania, Serbia și Muntenegru, Slovacia, Slovenia, Ungaria;

¹³⁰ WB, 2004.

¹³¹ Narula and Portelli 2004; The Economist, ##### May 1, 2003; BM, 2005.

¹³² WB, 2004; EBRD, 2005.

¹³³ De exemplu, în Moldova serviciile vamale și poliția sunt specificate ca cele mai corupte sectoare, vezi: Transparency International, 2006.

internaționale. Moldova are încă de corectat multe neajunsuri în acest domeniu. Până atunci, beneficiile aduse de regimul comercial liberalizat vor fi limitate.

II. cadrul regulatoriu și administrativ.

Deși conform multor evaluări cadrul regulatoriu și administrativ în Moldova este destul de dificil, succese importante au fost înregistrate și la compartimentul dat¹³⁴. Ultimul raport BEEPS (efectuat de Banca Mondială și Banca Europeană de Reconstrucție și Dezvoltare) demonstrează o descreștere vădită a numărului de companii ce se ciocnesc de probleme cu caracterul regulatoriu și administrativ măsurate ca *timp cheltuit pentru soluționarea problemelor cu sau acces la funcționari publici; incertitudinea vizavi de politicile regulatorii; și complexitatea în obținerea licențelor și permiselor necesare*. Concomitent, *frecvența plăților neoficiale pentru obținerea licențelor practic nu s-a schimbat, iar frecvența plăților neoficiale pentru unele servicii de inspecție de stat chiar a crescut*.¹³⁵

Îmbunătățirile obținute în domeniul regulatoriu și administrativ sunt legate de reformele inițiate recent de autoritățile moldovenești pentru a reduce povară administrativă și costurile pentru obținerea diferitor licențe, permise, autorizări și a tarifelor pentru serviciile prestate de diferite agenții de supraveghere și control¹³⁶. În același timp, multe din aceste reforme au nevoie de o anumită perioadă de timp pentru ca efectul lor să se manifeste plener. Indicatorii care relevă nivelul constant sau chiar creșterea plăților neoficiale ne reamintesc că cele mai bune intenții reformatoare pot fi ușor subminate de corupția răspândită și serviciul public nereformat. Moldova continuă încă să se afle în spatele țărilor din Europa Centrală și de Est după performanțele reformatoare și deocamdată este prematură „amețea de succes”.

III. corupția

Corupția acționează ca o taxă asupra ISD, sporind riscurile și micșorând rentabilitatea investițiilor. Corupția este chiar mai descurajatoare pentru investitori decât impozitele corporative înalte¹³⁷. Regretabil, Moldova încă se califică printre țările înalt-corupte, ocupând locuri dezagreabile în topurile internaționale ale corupției¹³⁸. Un raport al Transparency International arată că corupția influențează puternic climatul de afaceri în Moldova, iar majoritatea cetățenilor nu așteaptă îmbunătățiri serioase în lupta cu corupția. În același timp, 29% din cetățenii Moldovei dau mite cel puțin odată pe an. Nu este de mirare, că investitorii străini caută deseori locuri mai transparente și sigure pentru afacerile lor.

IV. infrastructura

Infrastructura proastă exercită influențe negative asupra creșterii ISD, deci și asupra competitivității internaționale, chiar și în cazul țărilor cu regimuri comerciale libere. În Moldova infrastructura pur și simplu nu rezistă comparațiilor regionale. Deși densitatea drumurilor este aproximativ la nivel regional, densitatea drumurilor pavate este mult sub acest nivel¹³⁹. Transportul feroviar, care joacă un rol foarte important în exportul Moldovei, este extins, dar uzat și costisitor. În general, infrastructura suferă de lipsa de investiții necesare nu doar dezvoltării, dar chiar și menținerii curente. În medie, în regiune investițiile în infrastructură ajung la nivel de 8-10% din PIB, în Moldova acestea nu se ridică nici la 3%¹⁴⁰.

Situația e doar puțin mai bună în sectorul telecomunicațiilor. La compartimentul telefoniei fixe Moldove se află nu doar în spatele Europei Centrale, dar și a Ucrainei, Rusiei și Republicii Belarus. În același timp, în comparație cu țările post-sovietice situația în Moldova e mult mai bună în cazul penetrării Internetului și telefoniei mobile, ambele dezvoltându-se dinamic. Datorită suprafeței mici cu relief monoton, telefonia mobilă poate substitui în mare parte necesitățile în telefonia fixă (în 2005 numărul utilizatorilor telefoniei mobile l-a depășit pe cel al utilizatorilor telefoniei fixe).¹⁴¹

V. educația

¹³⁴ EBRD/World Bank, 2005; Idem; BM, 2005.

¹³⁵ EBRD/WB, 2005.

¹³⁶ Ca exemple putem aduce introducerea de către Camera de Înregistrări a principiului „ghișeului unic” pentru simplificarea înregistrării întreprinderilor; adoptarea Legii privind licențierea unor genuri de activitate și Legii cu privire la revizuirea și optimizarea cadrului regulatoriu al activității de antreprenoriat (celebra „lege a ghilotinei”).

¹³⁷ BM, 2005; The Economist, ##### May 1, 2003.

¹³⁸ Transparency International, 2005.

¹³⁹ WB, 2004.

¹⁴⁰ WB, 2005.

¹⁴¹ Ibidem; EBRD/WB, idem.

În epoca când începe să domine economia cunoașterii educația a devenit un activ individual și național foarte valoros. Educația ar putea juca un rol extrem de important în modernizarea economiei moldovenești, oferind cetățenilor și alte oportunități decât emigrația. Mai mult ca atât, un sistem educațional calitativ și accesibil ar putea modifica într-un sens favorabil dotarea cu factorii de producție a economiei naționale, suplinind oportunitățile de creștere în sectoare care cer forță de muncă calificată. Experiența globală arată că țările care furnizează cetățenilor un an suplimentar de educație, au șansa de spori productivitatea muncii și rata de creștere economică cu 3-6%¹⁴².

Deocamdată sunt puține semne că sistemul educațional moldovenesc ar juca un rol important în sporirea competitivității forței de muncă din țară. În afară de situația demografică nu tocmai strălucită, sunt câțiva alți factori ce împiedică consolidarea rolului educației în creșterea economică¹⁴³.

- Accesul la educație. Comparațiile regionale nu sunt favorabile pentru Moldova. La diferite categorii de vârstă rata de înrolare este mai joasă nu doar în comparație cu țările din Europa Centrală și de Est, dar chiar și cu cele din vestul spațiului post-sovietic (cu excepția educației medii de bază). Situația cea mai precară se observă în cazul educației medii specializate.
- Rezultate educaționale. Conform datelor TIMSS&PIRLS International Study Center (anii 1999, 2003)¹⁴⁴ participanții moldoveni (clasa a VIII) au evoluat puțin mai jos de media internațională și considerabil mai jos decât majoritatea participanților din țările UE. Pentru clasa a IV rezultatele au fost mai bune, participanții din Moldova plasându-se puțin mai sus de media internațională. Totodată, din cauza bazei temporal reduse de comparație este prematur să concluzionăm că reformele în sistemul de educație au început să aibă un impact pozitiv asupra competitivității educaționale a cetățenilor noștri. Trebuie să ne ferim și de extrapolări exagerate bazate pe această scurtă serie de date statistice deoarece de la educația școlară până la forța de muncă calificată este un drum lung. Totuși este evident și faptul că calitatea absolvenților universităților depinde în mare măsură de bazele educaționale puse în școala primară.
- Efectele pentru piața de muncă. Relația între piața de muncă și educația în Moldova este destul de specifică. Pe de o parte, datele statistice arată că studii superioare se transformă în salarii mai mari (atât pentru emigranți, cât și pentru cei care se angajează în Moldova) și în rate de șomaj mai mici. Pe de altă parte, starea distorsionată în care se află economia națională și accesibilitatea opțiunii migratorii determină un caracter confuz al semnalelor ce vin spre sistemul educațional de la piața de muncă.

„Pentru o creștere economică mai întâi ar trebui de investit niște bani în învățămînt, în educație. Trebuie de făcut cum a făcut Japonia” (Roman, 22 ani, student, Chișinău)

¹⁴² Schleicher, 2006.

¹⁴³ WB, 2005, b).

¹⁴⁴ Dedicat studiilor comparate în domeniul educației (matematica, știința, lectură)

Concluzii: convertirea creșterii economice în dezvoltare umană

Creșterea economică poate fi considerată calitativă dacă ea contribuie la modernizarea și dezvoltarea economiei și dacă se îmbunătățesc percepțiile cetățenilor asupra prosperității lor și a țării. Privită din aceste perspective, calitatea creșterii în Moldova este problematică. În perioada de creștere economică s-au materializat tendințe de modernizare structurală a economiei, cum ar fi intensificarea rolului serviciilor în PIB și în utilizarea forței de muncă și comprimarea agriculturii. Dar această modernizare a avut costuri sociale foarte înalte, deoarece eliminarea forței de muncă din agricultură nu a fost însoțită de apariția oportunităților economice în alte sectoare. De fapt, în sfera formală a economiei numărul de ocupații accesibile a scăzut în toate sectoarele. În lipsa altor oportunități, cetățenii moldoveni au găsit emigrarea ca cea mai bună soluție pentru supraviețuire. Nu întâmplător, în percepția majorității relative a cetățenilor, în perioada de creștere economică bunăstarea lor individuală și a țării nu s-a îmbunătățit.

Dar ce înseamnă aceasta pentru **dezvoltarea umană**? Să nu uităm, relația bilaterală dintre creșterea economică și dezvoltarea umană sugerează că țările cel mai frecvent se află fie într-un „cerc vicios” în care creșterea economică slabă corelează cu creșteri ne semnificative ale Indicelui de Dezvoltare Umană sau într-un „cerc virtuos” când creșterea economică puternică și câștigurile în dezvoltarea umană se intensifică reciproc. Există însă și situații în care țările pot să avanseze în creșterea economică stagnând, în același timp, în dezvoltarea umană sau viceversa. În ultimii cinci ani Moldova s-a aflat în cadranul pozitiv al creșterii economice și al îmbunătățirii indicilor de dezvoltare umană. Dar principalul factor care a determinat avansarea IDU este creșterea nivelului de venituri, în timp ce alte dimensiuni ale dezvoltării umane nu au avansat la fel de semnificativ. Prin urmare, progresul în dezvoltarea umană ușor ar putea să ranverseze dacă creșterea economică nu va fi susținută. Există oare riscuri pentru ca se producă o asemenea ranversare?

Prezentul studiu arată că există dubii serioase vis-a-vis de durabilitatea creșterii economice: (1) creșterea este antrenată de expansiunea consumului intern alimentat de transferurile valutare provenite de la muncitorii moldoveni care lucrează în Europa sau CSI; creșterea a fost puternic dezechilibrată pe sectoare și arii geografice; expansiunea economiei a fost decuplată de piața forței de muncă, unde numărul de ocupații disponibile a scăzut continuu; (2) rata de investiții în capital fix în perioada creșterii a fost suboptimă, abia în 2005 apropiindu-se de acest nivel optim; (3) eforturile de reforme structurale au fost timide, interesele de grup deseori prevalând asupra voiei politice pro-reformatoare; (4) procesul de guvernare rămâne defectuos, cadrul regulatoriu și corupția fiind impedimente majore în calea investitorilor străini; (5) competitivitatea internațională a exporturilor este în continuare foarte redusă, deficitul comercial atingând cote greu de menținut.

Așadar, sarcină principală care va sta în fața Guvernului și sectorului privat este de a asigura calitatea și durabilitatea creșterii și de a consolida legătura virtuoasă bilaterală dintre creșterea economică și dezvoltarea umană. Pentru ameliorarea calității și durabilității creșterii se impune modificarea structurală a cererii globale prin intensificarea investițiilor. Politicile nu trebuie să tindă spre majorarea cererii agregate ca atare, deoarece problema economică majoră este incapacitatea ofertei interne de a răspunde la cererea existentă. Pentru a încuraja expansiunea ofertei Guvernul ar trebui să țină seama de câteva necesități strategice.

Cel mai mare număr de săraci din Moldova trăiește în mediul rural, majoritatea depinzând de agricultură. Prin urmare, se impune consolidarea creșterii în agricultură în paralel cu reducerea dependenței economiei de acest sector. Aceasta este posibil prin dezvoltarea continuă a serviciilor tehnice, de consultanță și financiare la prețuri accesibile producătorilor și prin favorizarea unor ocupații în ramuri adiacente agriculturii - servicii și „mica” industrie de prelucrare a materiei prime agricole. Este foarte importantă eliminarea constrângerilor instituționale care îi împiedică pe țărani să primească prețul just pentru marfa lor pe piața internă și eliminarea barierelor comerciale care împiedică exportul producției agricole.

În viitorul apropiat băncile comerciale „clasice” vor rămâne puțin interesate de creditarea investițiilor în agricultură. Singura alternativă plauzibilă este dezvoltarea sectorului de microfinanțare, capabil nu doar să acorde credite în condiții mai bune pentru întreprinderile din mica economie, dar și să atragă în mod eficient economiile populației ținute „la ciorap”. Încurajând emigrația legală, Guvernul va putea nu doar să asigure o protecție socială mai înaltă pentru cetățenii săi, dar și să oficializeze o mai mare parte a veniturilor remise de peste hotare de către emigranți și să le orienteze în sectorul de capital, cel mai verosimil, în sectorul de microfinanțare.

Pentru a extinde creșterea economică dincolo de limitele geografice ale municipiilor Chișinău și Bălți, Guvernul trebuie să favorizeze apariția unor noi poluri regionale de creștere economică în jurul orașelor interregionale: Soroca, Ungheni, Edineț, Hâncești, Orhei, Ocnița, Dubăsari, Hâncești și Cahul. Acest lucru

este posibil prin încurajarea constituirii de întreprinderi mici și mijlocii, prin încurajarea alocării de investiții străine „green field” anume în aceste zone și prin descentralizarea fiscală și administrativă a procesului de guvernare locală. Integrarea Transnistriei în sistemul economic al Moldovei va permite restabilirea integrității sistemice a economiei naționale, va fi avantajoasă și pentru Moldova, și pentru Transnistria și va contribui la dezvoltarea economică armonioasă în profil regional.

Guvernul trebuie să tindă spre dezvoltarea avantajelor mediului instituțional care sunt propice pentru consolidarea creșterii în sectorul privat și public (continuarea reformei regulatorii, implementarea efectivă a reformei administrației publice) și lichidarea barierelor care împiedică această consolidare (corupția administrativă înaltă asociată cu o birocratizare excesivă a procedurilor, slăbiciunea sistemului de justiție în a impune respectarea universală a legilor și interferența intereselor politice cu cele economice). Toate acestea vor permite intensificarea procesului investițional, extinderea sa sectorială și geografică și asigurarea durabilității creșterii economice.

Guvernul dispune de instrumente pentru ca să faciliteze explorarea noilor piețe de desfacere de către producătorii naționali și să stimuleze îmbogățirea asortimentului de mărfuri exportate cu bunuri de o înaltă valoare adăugată și provenite din sferile de înaltă tehnologie. Politicile economice în viitor vor fi în mare măsură dictate de faptul că Moldova este o economie mică și deschisă. Dezvoltarea sa economică depinde într-o foarte mare măsură de succesele sale în realizarea unor mărfuri competitive pe piețele externe. Spre regret, comerțul extern al Moldovei a evoluat contradictoriu pe parcursul perioadei de creștere economică: foarte pozitiv în 2001-2003 și tot mai rău în 2005-2006. Dezechilibrele geografice și de sortiment nu au fost înlăturate, iar deficitul comercial s-a agravat.

Eliminarea acestor dezechilibre și sporirea accesului la piețele externe va cere o serie de eforturi, atât pe plan extern, cât și pe cel intern. Pe plan extern, va fi nevoie de eforturile autorităților în negocierea tratamentului preferențial din partea partenerilor comerciali, cum ar, fi de pildă, includerea mărfurilor „sensibile” moldovenești în sistemul european de preferențe (GSP+). Totodată, GSP+ ar trebui să fie mai pe larg mediatizat, deoarece o bună parte din producători nu cunosc nimic despre oportunitățile existente. De asemenea, este necesară o implicare mai perseverentă a autorităților în promovarea brand-urilor naționale peste hotare. Totodată, se cere soluționarea problemelor de tranzit a mărfurilor destinate Rusiei, țărilor din Asia Mică și Caucaz prin Ucraina și soluționarea durabilă a crizei comerciale cu Rusia.

Pe de altă parte, multe obstacole în fața comerțului se situează în spațiul între Prut și Nistru. Astfel, pe plan intern, este nevoie de revizuirea tarifelor vamale, majorarea cotelor la produsele finite și reducerea cotelor la materiile prime și mărfurile de capital, simplificarea și transparentizarea procedurilor vamale, implementarea sistemelor internaționale de standarde și calitate care vor contribui la mărirea volumului de exporturi în direcția europeană.

Mai mult decât atât, participarea fructuoasă la procesele economice globale cere prezența arteriilor de infrastructura (fizică și digitală) bine dezvoltate. Micșorarea ratei de investiții publice în infrastructura pare să taie „creangă” de sub creșterea economică actuală din Moldova. Aceste investiții trebuie sporite considerabil. În unele cazuri, ar fi recomandabile parteneriate privat-public și atragerea asistenței internaționale pentru reabilitarea și construcția unor noi obiecte de infrastructură.

Așadar, în următorii ani creșterea economică și dezvoltarea umană în Republica Moldova vor depinde în mare măsură de progrese în consolidarea competitivității internaționale. În același timp, caracterul durabil al creșterii economice și dezvoltării umane poate fi asigurat doar prin aplicarea unor strategii de creștere bazate pe exportul mărfurilor și serviciilor produse în Moldova, nu și al resurselor umane locale.

O creștere economică și dezvoltare umană durabile este greu de închipuit într-o țară în care procesul de guvernare este defectuos, libertățile fundamentale ale omului nu sunt respectate, lumea de afaceri este intimidată de birocrăție omniprezentă, iar recursul la justiția nepărtinitoare este împiedicat. O guvernare proastă până la urmă înseamnă un cetățean înstrăinat și nefericit. Pentru a evita survenirea unui asemenea scenariu lugubru, guvernarea din Moldova trebuie să urmeze în mod sistematic și efectiv obiectivele pe care ea însăși și le-a formulat în Strategia de Creștere Economică și Reducere a Sărăciei și Planul de Acțiuni UE-Moldova, cele două documente strategice chemate să ghideze autoritățile și în consolidarea guvernării în Moldova. În domeniul politic, de primă importanță este nu doar dialogul cu instituțiile internaționale, dar și cu opoziția și cu societatea civilă. În ultima instanță, calitatea guvernării va fi apreciată de gradul încrederii cetățenilor în propriul lor stat.

În viitor o importanță majoră va avea continuitatea eforturilor în politica de liberalizare a cadrului regulatoriu. Acesta trebuie făcut cât mai transparent și debirocratizat. Totodată, nivelul profesional al birocrăției trebuie sporit considerabil, ca aceasta să faciliteze și să asiste procesele economice relevante, și nu să creeze obstacole în calea dezvoltării afacerilor private. Pentru afirmarea unui veritabil stat de drept, accesul la justiția nepărtinitoare trebuie garantat pentru toți cetățenii în mod real, iar lupta cu corupția va necesita atât mai multă autenticitate, cât și mai multă inovativitate.

O viață lungă și sănătoasă este un element indispensabil al dezvoltării umane. Dar asigurarea acesteia implică consolidarea instituțională și financiară a sistemului de sănătate, care este posibilă numai prin realizarea unei creșteri economice puternice, care la rândul său ar permite alocarea unor resurse bugetare mai mari în dezvoltarea sistemului. Consecințele negative ale crizei economice din anii 90 sau manifestat nu doar prin accesul redus la serviciile medicale, dar și prin micșorarea finanțării bugetare a instituțiilor medico-sanitare publice. Consolidarea și accelerarea creșterii economice permite în prezent majorarea cheltuielilor pentru educație. În același timp, sunt necesare și reforme structurale în interiorul sectorului. Prioritățile care în opinia publicului ar trebui să stea în fața guvernării în domeniul sănătății coincid în linii mari cu cele la care aderă și Guvernul. Este necesară sporirea accesului populației, în primul rând a celei sărace, la serviciile medicale de bază prin dezvoltarea continuă a sectorului medicinei primare și prin extinderea categoriilor persoanelor asigurate prin acoperirea universală a populației cu asigurări obligatorii de asistență medicală (în special în mediul rural). Pentru aceasta este necesară și extinderea listei medicamentelor compensate, în scopul sporirii accesului populației, inclusiv a copiilor, la tratament în condiții de ambulatoriu cu medicamente eficiente, inofensive și de calitate. Totodată, se impune utilizarea mai eficientă a fondurilor asigurării obligatorii de asistență medicală prin optimizarea rețelei instituțiilor medicale și atribuirea autonomiei financiare prestatorilor de servicii primare.

Dar dezvoltarea sectorului de sănătate nu poate fi imaginată fără dezvoltarea serviciului de Asistență Medicală Primară prin atragerea investițiilor străine, dotarea cu echipament medical, informațional, transport sanitar, reabilitarea Centrelor de Sănătate și instruirea medicilor de familie. Și dat fiind că în acest sector calitatea capitalului uman este foarte important pentru atingerea unor performanțe înalte, se impune formarea unor condiții adecvate de trai, activitate și motivare pentru tinerii specialiști, dacă dorim ca ei să se încadreze în activitățile profesionale din sectorul medicinei primare și de urgență din localitățile rurale. Majorarea salariilor lucrătorilor medicali, inclusiv prin stabilirea adaosului la salariu pentru performanțele profesionale individuale și calitatea serviciilor medicale prestate, este o altă condiție necesară pentru motivarea adecvată a personalului și pentru întreruperea „scurgerii de creieri”.

Pacienții așteaptă îmbunătățirea calității serviciilor medicale prin aplicarea în practică a standardelor de tratament și modernizarea protocoalelor clinice în domeniul asistenței medicale primare, prin ridicarea nivelului de calificare a personalului, prin implementarea mecanismelor de monitorizare și prin evaluarea serviciilor medicale prestate populației. Probabil că aceasta va impune creșterea treptată a contribuțiilor în fondurile asigurării obligatorii de asistență medicală prin majorarea primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală de la 2% la 2,5 – 3%, care va da posibilitate instituțiilor medicale de a implementa tehnologii de diagnosticare și tratament contemporane, îmbunătăți calitatea serviciilor medicale prestate. În același timp este necesară și introducerea unor elemente care ar spori flexibilitatea și eficiența socială a sistemului de asigurări de sănătate. O soluție practică pentru aceasta ar fi legiferarea posibilității pentru asigurat de a transmite, după o anumită perioadă de asigurare, drepturile sale unor persoane apropiate pe linie ascendentă sau descendentă. Aceasta ar spori semnificativ gradul de acoperire a sistemului chiar și fără majorarea substanțială a cheltuielilor bugetare.

Reforma sistemului educațional trebuie să rămână o prioritate a guvernării. Legătură virtuoasă dintre educația de nivel avansat și reducerea riscurilor de sărăcie s-a consolidat în perioada de creștere economică și trebuie consolidată și în continuare. Dar în același timp, trebuie de asigurat un acces mai larg la serviciile de educație pentru populația defavorizată. Acest lucru este important mai ales la treapta educației secundare și superioare, deocamdată singurele care sunt eficiente în asigurarea unei protecții contra sărăciei. În același timp, modernizarea sistemului de învățământ vocațional și profesional va permite formarea unor specialiști mai competitivi și mai bine plătiți.

Orientările de modernizare a învățământului în Moldova trebuie să țină cont atât de provocările globale, cât și de cele naționale. Dintre acestea fac parte creșterea economică încă lentă, care nu permite asigurarea unei finanțări adecvate la toate nivelele și treptele, declinul demografic al populației care duce implicit și la reducerea numărului de elevi, cu impact direct și imediat asupra sistemului. De fapt, acest fenomen poate utilizat pentru sporirea accesului și calității, însă paralel este necesară o optimizarea judicioasă a utilizării resurselor umane, materiale și financiare.

O altă prioritate va fi optimizarea conexiunii între sistemul educațional și piața muncii. Actualmente, această conexiune deseori nu funcționează adecvat, abosolvenții instituțiilor de învățământ de diferite niveluri intră în piața muncii cu deprinderile și cunoștințele nepotrivite sau învechite. Evident, dorim să trăim decent astăzi, însă investițiile pentru viitor solicită limitări la consum în prezent. Totuși trebuie să conștientizăm că anume investițiile în educație pot fi cele mai rentabile.

Îmbunătățirea mediului instituțional și a capacităților de competitivitate externă, încurajarea extinderii geografice și sectoriale a activității economice și atingerea unor performanțe mai înalte în domeniul educațional și al sănătății sunt egal de importante pentru a aduce îmbunătățiri calitative și durabile, dar și pentru a accelera creșterea economică. Accelerarea acesteia este importantă pentru a reduce decalajul de venituri față de standardele europene. Evident, un prim obiectiv strategic pentru guvern ar trebui să fie

asigurarea revenirii cât mai rapide a Moldovei la nivelul de venituri din perioada precedentă tranziției. Recuperarea acestui handicap va anihila nostalgiile pentru vremurile sovietice și va spori încrederea socială față de reforme. Ulterior, obiectivul strategic ar trebui să fie avansarea rapidă a Moldovei către niveluri de venituri comparabile cu cele central-europene.

Asigurarea unei rate medii de creștere de 5% pentru următorii 20 de ani ar garanta o creștere a veniturilor de 2,6 ori, iar o rată de 7% ar duce la o majorare a veniturilor de 3,8 ori, propulsând Moldova în categoria țărilor cu venituri medii. Premisa pentru menținerea pe o durată lungă de timp a unei creșteri intense a producției și veniturilor este sporirea continuă a productivității muncii și a dotării cu capital în paralel cu implementarea unor reforme structurale care ar permite reducerea dependenței de agricultură (fără comprimarea în valoare absolută a sectorului) și intensificarea rolului industriilor prelucrătoare a materiei agricole și rolului serviciilor. Modernizarea structurală în paralel cu îmbunătățirea capitalului uman va face Moldova o destinație mult mai interesantă pentru investițiile în sfere care ar asigura venituri mai mari pentru angajați (electronică, industria alimentară înalt performantă, asamblare și construcție de mașini). Istoria economică demonstrează că asemenea performanțe sunt posibile. Între anii 1950-1992 unele țări din Asia de Est au crescut în mediu cu 6%, iar productivitatea muncii în Coreea, Singapore, Thailanda și Taiwan între 1960 și 1994 a crescut în medie cu 5%. Asemenea țări ca Indonezia, Singapore, Malaiezia și Thailanda și-au dublat veniturile pe cap de locuitor din 1980 până în 1995. Ne rămâne să sperăm că un „miracol economic moldovenesc” este încă posibil.

Referințe bibliografice

Andreas Schleicher, The Economics of Knowledge: Why Education is Key for Europe's Success, The Lisbon Council Policy Brief, 2006.

BIM/CE, Biroul Internațional al Muncii / Consiliul Europei „Raport de evaluare a politicii de ocupare a forței de muncă a Republicii Moldova”, proiect, septembrie 2005;

BM, Banca Mondială, „Moldova: Oportunități pentru o creștere economică accelerată. Memorandum economic de țară pentru Moldova”, raport nr. 32876-MD, Unitatea Reducerea Sărăciei și Gestionare Economică, Regiunea Europa și Asia Centrală, 9 septembrie, 2005;

Boozer Michael, Ranis Gustav, Stewart Frances and Suri Tavneet, „Paths to Success: the Relationship between Human Development and Economic Growth”, Economic Growth Center, Yale University, Center Discussion Paper no. 874, December 2003;

Caminal R., Matutes C., 1997, *Bank solvency, market structure, and monitoring incentives*, Centre for Economic Policy Research, Discussion paper 1665.

CBS-AXA, „Migration and Remittances in Moldova”, commissioned by International Organization for Migration mission to Moldova, European Commission Food Security Programme Office in Moldova, International Monetary Fund Office in Moldova, Chisinau, 2005.

CDEU, Центр демографии и экологии человека Института народнохозяйственного прогнозирования РАН, „Страны СНГ переживают демографический кризис”, 2005, accesibil la www.polit.ru

Cetorelli N. Peretto P., 2000, *Oligopoly banking and capital accumulation*, Working Paper 2000-12, Federal Reserve Bank of Chicago.

Cetorelli N., 1997, *The role of credit market competition on lending strategies and on capital accumulation*, Working Paper 97-14, Federal Reserve Bank of Chicago.

Ciofu Victoria, „Oportunități de dezvoltare economică a comunităților rurale” // Alternative Rurale, ianuarie 2005.

CISR, Centrul de Investigații Strategice și Reforme, „Concepția Dezvoltării Durabile Urbane a Republicii Moldova”, elaborată cu sprijinul financiar al PNUD Moldova în cadrul proiectului „Moldova Fermecătoare”, Chișinău, decembrie 2004;

CISR, Centrul pentru Investigații Strategice și Reforme, „Lease of Agricultural Lands 2003”, Chisinau, December, 2003;

CISR, Centrul pentru Investigații Strategice și Reforme, „Transnistrian Market and its Impact on Policy and Economy of the Republic of Moldova”, 2005;

CNSPMP, Centrul Național Științifico-Practic de Medicină Preventivă, „Buletin informativ privind situația epidemică, realizarea Programului național pe anii 2001-2005 și sarcinile principale în domeniul profilaxiei infecției HIV/SIDA”, 2006;

CȘPSPMS, „Sănătatea Publică în Moldova, anul 2005”. Chișinău, 2005;

CNVM, Comisia Națională pentru Valori Mobiliare, „Raport anual 2004”, Chișinău 2005;

DAI, „Evaluarea competitivității în economia Moldovei”, 2004.

EBRD, Transition Report, 2005, accesibil la www.ebrd.org.

EBRD/World Bank, „Business Environment and Enterprise Performance Survey (BEEPS)”, 2005; EBRD.

Eurostat,

Expert-Grup/ADEPT, Centrul Analitic Independent Expert-Grup / Asociația pentru Democrație Participativă „ADEPT”, „Euromonitor”, numărul 2, aprilie 2006.

FIA, Foreign Investors Association, „Cartea Albă: Propuneri pentru îmbunătățirea climatului investițional în Moldova”, Chișinău, 2005;

FISM/“Contact”, Fondul de Investiții Sociale din Moldova/Centrul Național de Asistență și Dezvoltare a ONG-urilor “Contact”, “Dezvoltarea comunitară: istorii de succes, Chișinău, 2005;

Ghencea Boris and Gudumac Igor, “Labor Migration and Remittances in the Republic of Moldova”, sponsored by AMM and Moldova-Soros Foundation, March 14, 2004;

Gonta, Victoria, presentation "Psychological aspects of self-belief and personality of the teenagers educated in temporarily disintegrated families", National Conference "Psychological Development of the Children in Disintegrated Families in the Republic of Moldova", September 30, 2004;

GRM, Guvernul Republicii Moldova, „Raport anual de evaluare a implementării Strategiei de Creștere Economică și Reducere a Sărăciei. 2005”, Chișinău, 2006;

Hardwick Philip, Langmead Jodn și Khan Bahadur, "Introducere în economia politică modernă", traducere de Luminița Andrei și Odette Arhip, - Iași: Polirom, 2002;

HDR, 2002, "Human Development Report 2002: Deepening Democracy in a Fragmented World", Oxford University Press, 2002;

HDR, 2004, "Human Development Report 2004: Cultural liberty in today's diverse world", UNDP, 2004;

Hugo, Graeme, „ Globalisation and Asian youth: a demographic perspective”, Paper presented at United Nations Regional Expert Group Meeting on Development for Young People in Asia, UNCC Bangkok, 28-30 March, 2006;

ICG, International Crisis Group, „Moldova: Regional Tensions over Transdnistria”, 17 June, 2004;

IDIS, Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale „Viitorul”, „Monitorul Economic: analize și prognoze trimestriale. N4, Q4'2005”, 2006.

IDIS, Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale „Viitorul”, „Monitorul Economic: analize și prognoze trimestriale. N1, Q2'2004”, 2004.

IMD, International Institute for Management Development, World Competitiveness Center, Methodology in a Nutshell, <http://www01.imd.ch/wcc/methodology/>, 2006.

IMF, „Republic of Moldova: Financial System Stability Assessment”, January 2005, a).

IMF, „Republic of Moldova: Selected Issues”, January 2005, b).

IMF, International Monetary Fund, „World Economic Outlook Database, April 2006”, accesibil la <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2006/01/data/index.htm>, accesat mai 2006.

IOM, Data and Research on Human Trafficking, Geneva 2005;

IPP, Institutul de Politici Publice, „Barometrul Opiniei Publice, aprilie 2006”, aprilie, 2006.

Kaufmann Danie, Kraay Aart, Mastruzzi Massimo, „Governance Matters IV: New Data, New Challenges”, the World Bank, May 2005;

Knack Stephen, „Governance and Growth: Measurement and Evidence”, IRIS, February 2002.

Lall Sanjaya and Narula Rajneesh, „FDI and its role in economic development: Do we need a new agenda?”, MERIT, 2004;

Lapteacru I., 2006 a, Concurența pe piața bancară din Republica Moldova, mimeo.

Lapteacru I., 2006 b, L'impact de la concurrence bancaire sur l'accumulation du capital et croissance économique, mimeo.

Lapteacru I., Djistera A., 2006 a, Contrainte de crédit et croissance économique : le rôle du secteur bancaire, mimeo.

Lapteacru I., Djistera A., 2006 b, Le capital humain et la croissance économique: le rôle du secteur bancaire, mimeo.

Lensink R., Sterken E., 2002, Monetary transmission and bank competition in the EMU, Journal of Banking and Finance, 26, pp. 2065-2075.

Manoleli Dan Gabriel, Giurcă Daniela, Chivu Luminița, Campeanu Virginia, „Ierarhizarea priorităților de dezvoltare agricolă și rurală în România. Influențele noii reforme a Politicii Agricole Comunitare”, Institutul European din România, București, 2004.

MEC, „Raport privind procesul de implementare a Reformei Regulatorii în Moldova”, http://www.mec.md/Files/0/Raport_Ghilotina.doc, 2006.

MEC, Ministerul Economiei și Comerțului Republicii Moldova, „Poverty and Policy Impact Report 2004”, Chisinau, 2005;

METS, Ministerul Educației, Tineretului și Sportului, „”, 2005.

- MF, Ministerul Finanțelor al Republicii Moldova, „Cadrul de cheltuieli pe termen mediu pe anii 2006-2008”, Chisinau, 2005;
- MF, Ministerul Finanțelor al Republicii Moldova, „Cadrul de cheltuieli pe termen mediu pe anii 2004-2006”, Chisinau, 2003;
- MII/ASM, Ministerul Industriei și Infrastructurii și Academia de Științe a Republicii Moldova, „Politica industrială a Republicii Moldova pe perioada aa.2006-2015”, Chișinău, 2006;
- Muravschi Alexandru, Chernioglo Ivan, Bucatca Anatol, Kirilko Elena și Larisa Ohotnikova, „Eficiența sectorului agricol în perioada post-privatizare”, Chișinău, 2004;
- Narula Rajneesh and Portelli Brian, „Foreign direct investment and economic development: Opportunities and limitations from a developing country perspective”, MERIT, 2004;
- Petersen M., Rajan R., 1995, *The effect of credit market competition on lending relationships*, Quarterly Journal of Economics 110, pp. 407-444.
- PFAP, Programului de Asistență pentru Fermierii Privati, „Politica agrară în viziunea fermierilor”, East-West Management Institute, Chișinău, 2005.
- Pistrinciu Vadim și Marin Constantin*, Dezvoltare și participare comunitară în Republica Moldova, Editura GUNIVAS, Chișinău, 2005;
- PNUD/GRM, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare / Guvernul Republicii Moldova, „Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului: Sarcini și indicatori pentru Republica Moldova”, Proiect disponibil la http://www.un.md/mdg/mdg_in_moldova/ODM_2003_Sarcini_si_Indicatori_26_ianuarie_2004.doc, 2004
- Porumbescu Aurelia, „Working Document on Local Finance and Inter-Budgetary Relations in the Republic of Moldova”, Council of Europe, Working Group on Local Finance in Moldova, First Meeting, Chisinau, 22 February, 2006 (în română);
- Prohnițchi, Valeriu, „Poverty of the children of the Moldovan migrants”, research conducted for UNICEF Moldova, 2005.
- Publicația electronică „Investiții în capital fix (anii 1997-2004)”, Biroul Național de Statistică, accesibil la http://www.statistica.md/statistics/dat/743/ro/Investitii_ro.htm
- Ranis, Gustav, “Human Development and Economic Growth”, Economic Growth Center, Yale University, Center Discussion Paper no. 887, May 2004;
- Riordan M., 1993, *Competition and bank performance: a theoretical perspective*, in Mayer C., Vives X., (eds.) Capital markets and financial intermediation, New-York: Cambridge University Press, pp. 328-343.
- ROSSE J., PANZAR J., 1977, *Chamberlin vs. Robinson: An empirical study for monopoly rents*, Bell Laboratories Economic Discussion Paper.
- Shaffer S., 1998, *The winner's curse in banking*, Journal of Financial Intermediation, 1(4), pp. 359-392.
- Smith R., 1998, *Bank competition and macroeconomic performance*, Journal of Money, Credit, and Banking, 30, pp. 793-815.
- Tamas, Kristof, „Moldovan Migration – Not Quite the Saviour. A Migration for Development Analysis”, Commissioned by the SIDA-office in Chisinau, April 2006
- TransMonee
- Transparency International, „Global Corruption Barometer 2005”, 2006 accesibil la www.transparency.org.
- Transparency International, Corruption Perceptions Index 2005.
- UMPS, Unitatea de Monitorizare a Politicilor și Sărăciei, „Sărăcia în Moldova, 2002”, publicat în 2003.
- USAID/CNAF, „Moldovan High Value Agriculture Export Competitiveness Study”, Chisinau, 2004;
- WB, World Bank, „The Republic of Moldova: Trade Diagnostic Study”, 2004;
- WB, World Bank, From Disintegration to Reintegration: Eastern Europe and Former Soviet Union in International Trade, 2005, a);
- WB, World Bank, Moldova. Education Policy Note: Analysis in Support of Improvements in Quality, Equity and Efficiency in the Education Sector, 2005, b)

Weeks John, Giovanni Andrea Cornea, Felicia Izman, Selim Jahan, Roman Ladus, Terry McKinley, Siddiq Osmani, Michael Reynolds , "Economic Policy for Growth, Employment and Poverty Reduction: Moldova in Transition", 2005;

WHO / World Health Organization, European health for all database (HFA-DB), WHO Regional Office for Europe, January, 2006

Anexe

Anexa 1 Progresul Moldovei spre realizarea Obiectivelor Milenare ale Dezvoltării

Obiectivul 1. Eradicarea sărăciei extreme și a foamei

Sarcinile naționale	Indicatorii naționali de monitorizare a progresului	Evoluția indicatorilor						Sursa	Ținta		Progresul	Capacități de monitorizare
		2000	2001	2002	2003	2004	2005		2006	2015		
Reducerea în jumătate, între anii 1997 și 2015, a numărului de oameni cu venit sub 2,15 dolari pe zi (la PPC)	Ponderea populației cu venit sub 2,15 dolari pe zi (la PPC)	45,0	32,3	21,0	11,5	11,4	n.a.	UMPS	28,0	18,0	Progres notabil, dar echilibrul este fragil	Capacități bune
	Profundimea sărăciei (incidența × coeficientul decalajului veniturilor).	14,5	9,4	5,0	2,2	2,4	n.a.	EG	Progres notabil, dar echilibrul este fragil	Capacități bune
	Ponderea celei mai sărace chintile în consumul național	6,8	6,5	6,8	7,5	7,2	n.a.	UMPS	Progres notabil, dar echilibrul este fragil	Capacități bune
Reducerea în jumătate, între anii 1997 și 2015, a numărului de oameni care suferă de foame	Ponderea copiilor până la vârsta de 5 ani cu greutatea sub nivelul stabilit. <i>Indicatorul nu se calculează. În tabel este arătat informația cu privire la ponderea copiilor cu vârsta până la 1 an greutatea cărora este sub norma stabilită (la 1000 copii vârsta respectivă).</i>	n.a.	n.a.	72,5	61,3	n.a.	n.a.	BNS	Progres, dar în cazul copiilor de până la 5 ani situația nu este cunoscută	Lipsă de progres
	Ponderea populației aflată sub nivelul minim de consum alimentar exprimat în valoare energetică (2282 Kcal/zi)	52,2	38,0	26,2	15,0	14,7	n.a.	UMPS	Progres notabil	Capacități bune

Obiectivul 2. Realizarea accesului universal la învățământul gimnazial

Sarcinile naționale	Indicatorii naționali de monitorizare a progresului	Evoluția indicatorilor						Sursa	Ținta		Progresul	Capacități de monitorizare
		2000	2001	2002	2003	2004	2005		2006	2015		
Asigurarea posibilităților pentru toți copiii de a frecventa gimnaziul	Rata înmatriculării nete în învățământul gimnazial	87,0	86,8	87,9	87,5	88,5	n.a.	BNS	88,9	100	În progres, ținta intermediară pe cale de a fi atinsă	Capacități mediocre
	Ponderea copiilor care, fiind înscriși în clasa I, absolvesc gimnaziul	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.		Lipsă de informație	Lipsă de informație
	Rata științei de carte la persoanele de 15-24 de ani	99,7	99,7	99,7	99,7	99,7	n.a.	BNS	100	100	Lipsă de progres	Capacități bune
	Gradul de cuprindere a copiilor în instituțiile preșcolare	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.				Lipsă de informație	Lipsă de informație

Obiectivul 3. Asigurarea egalității genurilor și acordarea de drepturi și posibilități egale femeilor

Sarcinile naționale	Indicatorii naționali de monitorizare a progresului	Evoluția indicatorilor						Sursa	Ținta		Progresul	Capacități de monitorizare
		2000	2001	2002	2003	2004	2005		2006	2015		
Extinderea participării femeilor în viața politică și socială	Cota mandatelor deținute de femei în Parlament	7,9	12,9	15,8	17,5	22,0	22,0	EG	20,0	30	În progres	Capacități bune
	Cota femeilor lideri și înalți funcționari din administrația publică, organizațiile economice și sociale	33,2	37,5	40,2	n.a.	n.a.		BNS	45,0	50	În progres	Capacități mediocre
	Rata salariului femeilor față de salariul bărbaților	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	71,3	72,6	BNS	Progres moderat	Capacități mediocre

Obiectivul 4. Reducerea mortalității copiilor

Sarcinile naționale	Indicatorii naționali de monitorizare a progresului	Evoluția indicatorilor						Sursa	Ținta		Progresul	Capacități de monitorizare
		2000	2001	2002	2003	2004	2005		2006	2015		
Reducerea cu 2/3 către 2015 a ratei mortalității copiilor până la 5 ani	Rata mortalității copiilor până la 5 ani	23,3	20,3	18,2	17,8	15,3	14,7	MS	15,0	8,4	Progres notabil	Capacități bune
	Rata mortalității infantile	18,4	16,3	14,7	14,4	12,1	12,4	MS	12,1	6,3	Progres notabil	Capacități bune
	Ponderea copiilor de doi ani vaccinați împotriva rujeolei	98,6	99,4	99,1	n.a.	n.a.	n.a.	MS	100	100	Progres, lipsește informația pentru 2003-2004	Capacități bune

Obiectivul 5. Îmbunătățirea sănătății materne

Sarcinile naționale	Indicatorii naționali de monitorizare a progresului	Evoluția indicatorilor						Sursa	Ținta		Progresul	Capacități de monitorizare
		2000	2001	2002	2003	2004	2005		2006	2015		
Reducerea cu 3/4 către 2015 a ratei mortalității materne	Rata mortalității materne (la 100 mii născuți vii)	27,1	43,9	28,0	21,9	23,5	18,6	MS	23,0	13,3	În progres	Capacități bune
	Rata nașterilor asistate de personal medical calificat	98	99	99	99	99e	n.a.	MS	100	100	Lipsă de progres	Capacități bune

Obiectivul 6. Combaterea HIV/SIDA, a tuberculozei și a malariei

Sarcinile naționale	Indicatorii naționali de monitorizare a progresului	Evoluția indicatorilor						Sursa	Ținta		Progresul	Capacități de monitorizare
		2000	2001	2002	2003	2004	2005		2006	2015		
Stoparea către anul 2015 a răspândirii și începe-rea procesului de reducere a HIV/SIDA	Incidența HIV/SIDA	4,1	5,5	4,7	4,8	6,2	13,3	MS	3,23	0,00	Regres foarte semnificativ	Capacități bune
	Incidența HIV printre populația de vârstă de 15-24 de ani, inclusiv Transnistria	12,2	11,9	10,0	11,3	15,8	23,7	MS	Regres foarte semnificativ	Capacități bune
	Rata incidenței contraceptivelor	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.		Lipsă de informație	Lipsă de informație

Stoparea către anul 2015 a răspândirii și începerea procesului de reducere a tuberculozei și a malariei	Incidența și rata mortalității asociate cu malarია	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.		Lipsă de informație	Lipsă de informație
	Ponderea populației din zonele cu risc de malarie unde se utilizează mijloace eficiente de prevenire și de tratare a acestei boli	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.		Lipsă de informație	Lipsă de informație
	Cazuri noi de îmbolnăvire de tuberculoză activă (la 100000 locuitori)	69,9	93,2	101,3	111,2	119,1	130,5	MS	57,9	0,0	Regres foarte semnificativ	Capacități bune
	Rata mortalității asociate cu tuberculoza (decedați la 100000 locuitori)	16,9	15,5	17,3	16,9	16,8	18,9	MS	12,00	...	Regres foarte semnificativ	Capacități bune
	Cota cazurilor de tuberculoză depistate și tratate în cadrul Programului DOTS, %	n.a.	6,5	22,85	92,90	100	100	MS	Progres foarte semnificativ	Capacități bune

Obiectivul 7. Asigurarea durabilității mediului

Sarcinile naționale	Indicatorii naționali de monitorizare a progresului	Evoluția indicatorilor						Sursa	Ținta		Progresul	Capacități de monitorizare
		2000	2001	2002	2003	2004	2005		2006	2015		
Integrarea principiilor dezvoltării durabile în politicile și programele țării și reducerea degradării resurselor naturale	Ponderea terenurilor acoperite de pădure, %	10,5	10,5	11,4	12,4	12,6	n.a.	SCERS	11,0	13,2	Progres	Capacități bune
	Ponderea ariilor naturale protejate pentru conservarea diversității biologice, %	1,96	1,96	1,96	1,96	1,96	n.a.	SCERS	2,1	2,4	Stagnare	Capacități bune
	PIB ce revin la un kg c.c.c. (combustibil convențional consumat), lei, prețuri curente	6,05	7,69	8,35	n.a.	10,44	n.a.		Progres	???
	Emisiile de bioxid de carbon de la sursele staționare și mobile (kg pe locuitor): clorofluorocarburi - distrugerea stratului de ozon; CO ₂ - gaze ce provoacă încălzirea globală	20,0	21,0	25,7	n.a.	29,1	n.a.		Regres	???
Reducerea în jumătate către anul 2015 a numărului de oameni fără acces durabil la surse sigure de apă	Ponderea populației cu acces durabil la surse îmbunătățite de apă, %	37,8	38,1	38,5	39,7	44,5	n.a.	SCERS	47,7	68,5	Progres moderat	???
Reducerea în jumătate către anul 2015 a numărului de oameni fără acces la sisteme de canalizare și salubritate	Ponderea populației ce are acces la sisteme de canalizare și salubritate îmbunătățită, %.	41,1	40,0	41,7	41,7	43,6	n.a.	SCERS	56,0	90,0	Progres moderat	???

îmbunătățite												
--------------	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Obiectivul 8. Crearea parteneriatelor globale pentru dezvoltare

Sarcinile naționale	Indicatorii naționali de monitorizare a progresului	Evoluția indicatorilor						Sursa	Ținta		Progresul	Capacități de monitorizare
		2000	2001	2002	2003	2004	2005		2006	2015		
Dezvoltarea în continuare a unui sistem comercial și financiar transparent, bazat pe reguli, previzibil și nondiscriminatoriu, prin promovarea exporturilor și atragerea investițiilor	Exporturi cu valoare adăugată înaltă, mil. USD	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	Lipsă de informație	Lipsă de informație
	Importuri de mașini, utilaje și echipamente, mil. USD	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	Lipsă de informație	Lipsă de informație
	Ponderea tranzacțiilor comerciale internaționale efectuate în baza acordurilor de liber schimb, în total tranzacții	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	Lipsă de informație	Lipsă de informație
	Ponderea deficitului balanței comerciale în PIB	-23,8	-22,1	-23,6	-29,8	-29,5	-42,5	EG	Regres	
	Ponderea întreprinderilor străine în mediul de afaceri autohton	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.		Lipsă de informație	Lipsă de informație
	Stocul de investiții străine directe, USD per capita	120	147	186	207	250	340	EG	Progres	
	Cifra de afaceri a întreprinderilor "de novo" create cu capital străin	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.		Lipsă de informație	Lipsă de informație
	Proportia Asistenței Oficiale Directe, atrasă pentru serviciile sociale principale (educația de bază, asistența medicală primară, nutriția, apă potabilă și salubritatea)	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.		Lipsă de informație	Lipsă de informație
Soluționarea problemei închiderii terestre a Republicii Moldova, prin modernizarea infrastructurii de transport și vamale	Capacitatea de trafic a arterelor rutiere internaționale	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.		Lipsă de informație	Lipsă de informație
	Ponderea investițiilor în sectorul de transporturi, în total investiții	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.		Lipsă de informație	Lipsă de informație
	Ponderea investițiilor în dezvoltarea transportului aerian și naval, în total investiții în transport	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.		Lipsă de informație	Lipsă de informație
	Capacitatea de trafic a posturilor vamale	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.		Lipsă de informație	Lipsă de informație
	Procentaj din asistența oficială pentru dezvoltare (AOD)	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.		Lipsă de informație	Lipsă de informație
Restructurarea și abordarea complexă a problemei datoriei externe	Datoria externă publică, în % față de PIB	67,1	55,6	51,2	41,5	29,3	23,7		Lipsă de informație	Lipsă de informație
	Deservirea datoriei externe publice, în % față de veniturile bugetare	31,3	34,7	25,1	18,0	21,4	12,8	SCERS	Progres	Capacități bune
A elabora și	Rata șomajului printre tinerii de 15-24 ani	15,8	16,3	15,2	18,1	19,7	18,7	BNS	Regres	Capacități bune

implementa strategii de muncă decentă și productivă pentru tineret.													
Asigurarea accesului la medicamentele de primă necesitate	Ponderea populației ce beneficiază de acces liber la medicamentele de primă necesitate la preț rezonabil pe o bază durabilă (%)	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.		...			Lipsă de informație	Lipsă de progres
În cooperare cu sectorul privat, a asigura posibilitatea de a beneficia de noile tehnologii, în special, în domeniul informației și al comunicărilor	Linii telefonice fixe și abonați la rețelele celulare la 100 de locuitori	16,6/3,3	17,3/6,6	19,9/10,0	21,9/23,2	25,1/23,2	27,3/32,2	MDI	...			Progres puternic	Capacități bune
	Calculatoare la 100 locuitori	1,5	n.a.	1,8	2,9	3,4	n.a.	MDI	4,0	13,9		Progres puternic	Capacități bune
	Utilizatori Internet la 100 locuitori	1,2	n.a.	3,3	8,0	12,3	n.a.	MDI	12,2	42,8		Progres puternic	Capacități bune

Note: ... – lipsește nivelul-țintă al indicatorului, n.a. - lipsește informația statistică

Surse: BNS – Biroul Național de Statistică, MDI – Ministerul Dezvoltării Informaționale, UMPS – Unitatea de Monitorizare a Politicilor și Strategiilor, EG – EXPERT-GRUP.

Anexa 2 Creșterea anuală a PIB în țările din Europa centrală și Est și CSI, prețuri constante, %

Țara	'90	'91	'92	'93	'94	'95	'96	'97	'98	'99	'00	'01	'02	'03	'04	'05
Albania	-10	-28	-7,2	9,6	9,4	8,9	9,1	-10,2	12,7	10,1	7,3	7,2	3,4	6	5,9	
Bosnia-Herzegovina	n/a	n/a	-6,4	-2,2	11,1	16	62,6	29,9	15,9	9,6	5,5	4,3	5,3	4	5,7	
Bulgaria	-9,1	-10,8	-8,4	-11,6	-3,7	-1,6	-8	-5,6	4	2,3	5,4	4,1	4,9	4,3	5,6	
Croația	n/a	n/a	-11,7	-8	5,9	6,6	5,9	6,8	2,5	-0,9	2,9	4,4	5,2	4,3	3,8	
Cehia	n/a	n/a	-0,5	0,1	2,2	5,9	4,3	-0,8	-1	0,5	3,3	2,6	1,5	3,2	4,4	
Estonia	n/a	n/a	-21,6	-8,2	1	4,5	4,4	11,1	4,4	0,3	7,9	6,5	7,2	6,7	7,8	
Letonia	n/a	n/a	-32,1	-11,4	2,2	-0,9	3,8	8,3	4,7	3,3	6,9	8	6,4	7,5	8,5	
Lituania	n/a	n/a	-21,3	-16,2	-9,8	3,3	4,7	7	7,3	-1,7	3,9	6,4	6,8	9,7	6,7	
Macedonia, Fosta Republică Iugoslavă	n/a	n/a	-6,6	-7,5	-1,8	-1,1	1,2	1,4	3,4	4,4	4,5	-4,5	0,9	3,5	2,4	
Polonia	-7,2	-7	2	4,3	5,2	6,8	6	6,8	4,8	4,1	4	1	1,4	3,8	5,4	
România	-5,6	-12,9	-8,8	1,5	3,9	7,1	3,9	-6,1	-4,8	-1,2	2,1	5,7	5,1	5,2	8,3	
Serbia-Muntenegru	n/a	n/a	-2,2	6,7	7	6,3	7,3	0	2,5	-18	5	5,5	3,8	2,7	7,2	
Slovacia	n/a	n/a	-6,7	-3,7	6,2	5,8	6,1	4,6	4,2	1,5	2	3,8	4,6	4,5	5,5	
Slovenia	n/a	n/a	-5,5	2,8	5,3	4,1	3,6	4,8	3,6	5,6	3,9	2,7	3,3	2,5	4,6	
Ungaria	-3,5	-11,9	-3,1	-0,6	2,9	1,6	1,3	4,6	4,9	4,2	5,2	3,8	3,5	2,9	4,2	
Armenia	n/a	n/a	-52,6	-14,1	5,4	6,9	5,9	3,3	7,3	3,3	6	9,6	13,2	13,9	10,1	
Azerbaidjan	n/a	n/a	-22,7	-23,1	-19,7	-11,8	1,3	5,8	10	7,4	9,2	6,5	8,1	11,5	10,2	
Belarus	n/a	n/a	-9,6	-7,6	-11,7	-11,3	2,8	11,4	8,4	3,4	5,8	4,7	5	7	11	
Georgia	n/a	n/a	-44,9	-29,3	-10,4	2,6	10,5	10,6	2,9	3	1,9	4,7	5,5	11,1	6,2	
Kazahstan	n/a	n/a	-5,3	-9,2	-12,6	-8,3	0,5	1,6	-1,9	2,7	9,8	13,5	9,8	9,3	9,4	
Kirghizstan	n/a	n/a	-13,9	-13	-19,8	-5,8	7,1	9,9	2,1	3,7	5,4	5,3	0	7	7,1	
Moldova	-2,4	-10,0	-34,6	-1,2	-30,9	-1,4	-5,9	1,6	-6,5	-3,4	2,1	6,1	7,8	6,6	7,3	
Rusia	n/a	n/a	-14,5	-8,7	-12,7	-4,1	-3,6	1,4	-5,3	6,3	10	5,1	4,7	7,3	7,2	
Tadjikistan	n/a	n/a	-28,9	-11,1	-21,4	-12,5	-4,4	1,8	5,2	3,8	8,3	10,2	9,1	10,2	10,6	
Turkmenistan	n/a	n/a	-5,3	-10	-17,3	-7,2	-6,7	-11,3	6,7	16,4	18,6	20,4	15,8	17,1	17,2	
Ucraina	n/a	n/a	-9,7	-14,2	-22,9	-12,2	-10	-3	-1,9	-0,2	5,9	9,2	5,2	9,6	12,1	
Uzbekistan	n/a	n/a	-11,1	-2,3	-4,2	-0,9	1,6	2,5	2,1	3,4	3,2	4,1	3,1	1,5	7,1	

Sursa: IMF, World Economic Outlook Database, pentru Moldova: informația pentru 1990 în conformitate cu Guțu, 1998, pentru 1991 în conformitate cu CISR, YYYY, pentru perioada 1992-1993 în conformitate cu IMF și perioada 1994-2004 în conformitate cu datele Biroului Național de Statistică;

Anexa 3 Concurența pe piața bancară și creșterea economică

Multe studii teoretice și empirice au determinat legătura dintre dezvoltarea sectorului bancar și creșterea economiei, chiar dacă subiectul rămâne încă controversat asupra cauzalității acestui efect. Înșă, reieșind din aceste studii nimic nu se poate spune asupra naturii acestei relații, luând în considerare ipoteza de bază utilizată ca concurența pe piața bancară este una competitivă.

În consecință, alte studii teoretice au examinat și comparat efectele diferitor structuri ale pieței bancare asupra performanțelor economice ale țărilor. Rezultatele sunt de asemenea uneori controversate. Utilizând modele de echilibru parțial, Riordan [1993], Petersen și Rajan [1995], Caminal și Matutes [1997], și Shaffer [1998] sunt de acord că într-o piață bancară de monopol anumite probleme ale sistemului bancar (precum hazardul moral, asimetria de informație, blestemul castigatorului (*winner's curse*)) sunt evitate. Dimpotrivă, lucrările bazate pe modele de echilibru general demonstrează că creșterea economiei este mai puțin importantă în cadrul unei piețe bancare mai puțin competitive. Analizând efectul concurenței bancare asupra venitului și ciclului de afaceri, Smith [1998] găsește că impactul monopolului bancar este ambiguu. Un rezultat analog a fost găsit și de Cetorelli [1997], studiind efectul structurii pieței bancare asupra finanțării întreprinderilor. O bancă de monopol reduce costul de verificare a proiectelor finanțate, dar acest beneficiu este redus prin redistribuirea resurselor productive sub formă de profit bancar. Înșă în anumite condiții, acumularea de capital și astfel creșterea economiei este mai mare când concurența bancară este oligopolistă (Cetorelli și Peretto [2000]).

De asemenea într-un cadru de model de echilibru general, Lapteacru [2006 b] determină că efectul unei concurențe bancare imperfecte asupra acumulării de capital este totalmente negativ pe termen scurt. Pe termen lung, înșă, în dependență de cota ce revine capitalului fizic în venit, s-ar putea ca în cadrul unei concurențe bancare absolut competitive economia să nu atingă nivelul său de echilibru. Astfel, o concurență bancară de oligopol ar deveni un imbold pentru creșterea economică.

O metodă simplistă și foarte aproximativă de determinare a nivelului de concurență pe piața bancară constă în analiza evoluției indicilor de concentrare a pieței, cum ar fi indicele Herfindahl-Hirshman (HHI) și indicele de concentrare ale celor mai mari cinci bănci (RC5)¹⁴⁵. Ambii indicatori indică asupra unei concentrări excesive a pieței bancare din Moldova (

Tabelul 36). În 2001 concentrarea bancară era extrem de mare și trebuia să atragă atenția autorităților. Deși pe parcurs indicii au diminuat mult, în 2005 ei încă arătau un nivel de concentrare mai mare decât moderat al pieței bancare¹⁴⁶.

Tabelul 36 Consolidarea sistemului bancar din Moldova

	2001	2002	2003	2004	2005
Indicele Herfindahl-Hirshman					
pentru active	0.1707	0.1282	0.1284	0.1306	0.1306
pentru depozite	0.1937	0.1399	0.1405	0.1430	0.1394
pentru credite	0.1840	0.1351	0.1302	0.1340	0.1332
Indicele RC5					
pentru active	0.7939	0.7301	0.7392	0.7294	0.7160
pentru depozite	0.8366	0.7811	0.7784	0.7600	0.7323

¹⁴⁵ O analiză concomitentă a ambilor indicatori este importantă fiindcă în timp ce indicele RC5 ia în considerare doar valorile pentru 5 bănci de pe piață, indicele HHI ține cont de structura întregii piețe.

¹⁴⁶ Conform practicii europene și americane, valori ale indecelui Herfindahl-Hirshman cuprinse între 0.12 și 0.18 indică o concentrare mai mult decât moderată, și valorile cuprinse mai mari de 0.18 indică o concentrare excesivă.

pentru credite	0.8147	0.7532	0.7354	0.7318	0.7039
----------------	--------	--------	--------	--------	--------

Sursa: calculele autorilor.

Dar aplicarea acestei metodologii la analiza comportamentului băncilor este adeseori contestată. După Cetorelli [2001], o relație dintre concentrare și puterea de piață poate fi justificată teoretic dacă se presupune că băncile se află într-un cadru de concurență oligopolistă de tip Cournot. În cazul general, care nu impune nici o restricție privind comportamentul băncilor, relația dintre concentrare și puterea de piață este ambiguă. Un studiu mai riguros al nivelului de concurența bancară ar trebui să se bazeze pe determinarea parametrului de comportament bancar (vezi Boxa 4). În conformitate cu analiza bazată pe indicii de concentrare, rezultatele studiului respectiv indică că băncile din Moldova au un comportament oligopolistic, parametrul de comportament bancar fiind de $H=0.4$.

Boxa 4 Aspecte teoretice de determinare a nivelului de concurența pe piața bancară

În vederea determinării nivelului de concurența pe piața bancară din Moldova noi utilizăm metoda lui Rosse și Panzar [1977], care estimează o formă redusă a ecuației care leagă venitul bancar cu vectorul preturilor factorilor de producție. În literatura de specialitate se utilizează modelul de intermediere bancară, unde banca utilizează munca și capitalul fizic pentru a atrage depozite, care, la rândul lor, sunt folosite pentru finanțarea proiectelor investitoriale (acordarea de credite) și a altor activități bancare. Astfel, modelul utilizat este

$$\ln R_{it} = C + \alpha_1 \ln w_{1,it} + \alpha_2 \ln w_{2,it} + \alpha_3 \ln w_{3,it} + \beta_1 \ln Cap_{it} + \beta_2 \ln AF_{it} + \gamma_1 Cr_{it} + \gamma_2 Dep_{it} + \mu_2 PIB_t + \varepsilon_{it}$$

unde: $t=1, \dots, T$, T fiind numărul de perioade observate. Perioada studiată este 2001 Tr1 - 2005 Tr4 ($T=20$); $i=1, \dots, n$, n fiind numărul de bănci studiate. Noi am ales 13 cele mai mari bănci. R reprezintă venitul din dobândă. w_1 este pretul plătit pentru resursele atrase, calculat ca raportul dintre cheltuieli de dobândă și volumul total al depozitelor; w_2 este pretul muncii, care este măsurat ca raportul dintre cheltuielile salariale și volumul total de credite și depozite; și w_3 este pretul activelor fixe, care este măsurat ca raportul dintre cheltuielile legate de activele fixe și valoarea acestor active. Cap reprezintă capitalul acționar bancar și AF - activele fixe. Cr semnifică raportul dintre volumul de credite și stocul activelor fixe și Dep - ponderea depozitelor în volumul total de depozite și finanțări prin intermediul pieței interbancare.

Rosse și Panzar [1977] demonstrează că suma elasticităților venitului total în raport cu fiecare pret al factorului de producție (notat $H=\alpha_1+\alpha_2+\alpha_3$) este negativă pentru un monopol neoclasic sau un oligopol coluziv; ea este egală cu 1 pentru o bancă aflată într-un echilibru pe termen lung de concurență perfectă; și aceasta sumă obține valori cuprinse între 0 și 1 pentru o bancă aflată într-un cadru de concurență oligopolistică.

După determinarea nivelului de concurența pe piața bancară din Moldova, întrebarea directă este dacă sistemul bancar a contribuit la creșterea economică a țării sau, dimpotrivă, dezvoltarea lui a fost o consecință a dezvoltării economiei. Pentru aceasta vom face o regresie de tipul $DE_t = c + \alpha DB_t + \varepsilon_t$, unde DE și DB reprezintă respectiv indicatorul de dezvoltare a economiei și indicatorul de dezvoltare a sistemului bancar. În calitate de indicator de dezvoltare a economiei a fost utilizat creșterea PIB, creșterea producției industriale, creșterea volumului vânzărilor de marfuri cu amanunțul și creșterea volumului serviciilor cu plată prestate populației. DB însă este reprezentat prin creșterea volumului creditelor acordate sectorului privat. Analizând influența dezvoltării sectorului bancar asupra creșterii PIB¹⁴⁷, obținem că $\alpha=0.03$ și este statistic nesemnificativ. Mai mult ca atât, testul Granger de cauzalitate respinge ipoteza că creditarea sectorului real al economiei ar influența creșterea PIB. De asemenea, același test respinge ipotezele că mărirea volumului creditării sectorului privat ar influența pozitiv creșterea volumului vânzărilor de marfuri cu amanunțul și creșterea volumului serviciilor cu plată prestate populației¹⁴⁸, chiar dacă coeficienții obținuți sunt mai importanți (pentru impactul asupra vânzărilor de marfuri cu amanunțul

¹⁴⁷ Studiul a fost făcut pentru perioada 1995-2005, utilizând date trimestriale.

¹⁴⁸ Acest studiu, precum și influența sectorului bancar asupra evoluției industriei, a fost realizat pentru perioada 2000-2005, utilizându-se date lunare.

$\alpha=0.69$ și pentru efectul asupra serviciilor cu plată prestate populației ($\alpha=2.82$). Analizând însă impactul creșterii volumului creditelor acordate economiei asupra creșterii volumului producției industriale, constatăm că acest efect nu este doar important ($\alpha=3.51$), ci și semnificativ. În consecință testul Granger nu poate respinge ipoteza că creditarea economiei influențează creșterea producției industriale. În același timp, acest test nu poate respinge nici ipoteza că dezvoltarea industriei ar influența dezvoltarea sectorului bancar.

Rezultatul efectului în două direcții se explică prin strategia bancilor expusă mai sus de finanțare a proiectelor și preferințelor lor pentru întreprinderi mari, care în marea lor majoritate fac parte din sectorul industrial al țării. În plus, concurența imperfectă pe piața bancară oferă bancilor posibilitatea de a beneficia și nu doar de a contribui de/la dezvoltarea economiei (îndeosebi a industriei).

Anexa 4 Metodologia de calcul a Indicelui Dezvoltării Umane

Indicele Dezvoltării Umane este o indicator sintetic care condensează în expresie cantitativă progresul atins de o țară sau alta în trei dimensiuni esențiale ale dezvoltării umane:

1. Posibilitatea de a trăi o viață lungă și sănătoasă, măsurată ca speranța de viață la naștere;
2. Educația, măsurată ca medie aritmetică ponderată dintre rata de alfabetizare a adulților (ponderată cu 2/3) și rata brută de înmatriculare combinată (adică care se referă la toate treptele de învățământ, ponderată cu 1/3);
3. Standarde decente de viață, măsurate ca PIB pe cap de locuitor exprimate în dolari SUA la paritatea puterii de cumpărare a valutei naționale.

Pentru aceste dimensiuni sunt calculați patru indici specifici. Acești indici arată cum se plasează o țară sau alta în interiorul unor intervale de performanțe posibile limitate de două valori extreme: limita superioară și limita inferioară și care sunt stabilite de PNUD. Tabelul de mai jos ilustrează aceste valori extreme pentru fiecare din cei patru indicatori folosiți la calcul și metoda de calcul a indicelui :

	Limita superioară	Limita inferioară	Indicele	Calcularea indicelui individual	Valoarea reală conform HDR'05	Valoarea reală conform datelor oficiale sau estimărilor de expert	Indicele pentru Moldova conform HDR'05	Indicele pentru Moldova conform statisticii oficiale
Speranța de viață la naștere	85	25	Indicele speranței de viață (ISV)	$ISV = \frac{\text{valoare reală} - 25}{85 - 25}$	67,7	68,2	0,71	0,72
Rata de alfabetizare a adulților	100	0	Indicele de alfabetizare al adulților (IAA)	$IAA = \frac{\text{valoare reală} - 0}{100 - 0}$	96,2	99,7	0,962	0,997
Rata brută de înmatriculare combinată	100	0	Indicele înmatriculării în învățământ (III)	$III = \frac{\text{valoare reală} - 0}{100 - 0}$	62	70 (CSI, IPP)	0,62	0,70
PIB per capita	40000	100	Indicele veniturilor per capita	$IVP = \frac{\log \text{valoare reală} - \log 100}{\log 40000 - \log 100}$	1510	2428 (IPP)	0,45	0,53

În continuare IDU se calculează prin formula:

$$IDU = \frac{ISV + IAA \frac{2}{3} + III \frac{1}{3} + IVP}{3}$$

Utilizând datele PNUD IDU al Moldovei pentru 2003 a fost calculat la 0,671

Utilizând datele oficiale și estimările de alternativă IDU al Moldovei pentru 2003 este calculat la 0,718.

Dacă s-ar fi utilizat datele de alternativă, Moldova ar fi trebuit să urce în topul țărilor cu 8 poziții, de pe locul 115 pe locul 107.

Anexa 5 Evoluția IDU în Moldova

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
PIB per capita													
lei	505	1313	1798	2167	2441	2498	3379	4402	5247	6227	7646	8890	10225
dolari SUA PPP	2935	2975	2105	2100	2188	2020	1955	2112	2296	2428	2650e	2940e	3200e
dolari SUA PPP, FMI	2148	1848	1599	1536	1563	1479	1450	1515	1650	1813	1978	2184	2374
Gradul de alfabetizare	96,4	96,4	96,4	96,4	96,4	96,4	96,4	96,4	96,4	96,4	96,4	96,4	96,4
Rata brută de înmatriculare	71,7	70,2	71,1	71,8	73	73,2	71,7	70,3	70,4	70,7	70,7	70,7	70,7
Speranța de viața	67,5	66,1	65,8	66,7	66,6	67,8	67,4	67,6	68,2	68,1	68,2	68,5	68,6
Indicele speranței de viață	0,708	0,685	0,680	0,695	0,693	0,713	0,707	0,710	0,720	0,718	0,720	0,725	0,727
Indicele gradului de alfabetizare a populației mature	0,964	0,964	0,964	0,964	0,964	0,964	0,964	0,964	0,964	0,964	0,964	0,964	0,964
Indicele înmatriculării globale	0,717	0,702	0,711	0,718	0,73	0,732	0,717	0,703	0,704	0,707	0,707	0,707	0,707
Indicele PIB per capita	0,564	0,566	0,508	0,508	0,515	0,502	0,496	0,509	0,523	0,532	0,547	0,564	0,578
Indicele PIB per capita (FMI)	0,512	0,489	0,463	0,456	0,459	0,450	0,446	0,454	0,468	0,484	0,498	0,515	0,529
IDU A	0,718	0,709	0,689	0,695	0,698	0,701	0,695	0,699	0,707	0,710	0,715	0,723	0,728
ID FMI	0,701	0,683	0,674	0,678	0,679	0,683	0,678	0,680	0,688	0,693	0,699	0,706	0,711

CALITATEA CREȘTERII ECONOMICE

Q 1 Credeți că Moldova a devenit mai bogată în ultimii 5 ani?

Da, mult mai bogată;	1,8
Da, mai bogată;	30,0
Nu s-a schimbat nimic;	37,5
A devenit mai săracă;	24,2
A devenit mult mai săracă;	2,9
Nu știu / nu răspund;	3,6
Total răspunsuri	100

Q 2 În ultimii 5 ani economia în Moldova a crescut continuu. Considerați că și bunăstarea Dumneavoastră sau a familiei Dumneavoastră s-a ridicat?

Da, a crescut mult	2,5
Da, a crescut	29,8
Nu s-a schimbat nimic;	40,4
A scăzut;	23,3
A scăzut mult;	2,9
Nu știu / nu răspund;	1,1

Q 3 Ce schimbări au intervenit în ultimii 5 ani în:

	Îmbunătățire semnificativă	Îmbunătățire semnificativă	Nu s-a schimbat	Înrăutățire	În răutățire semnificativă	Ns/Nr
1. Veniturile Dvs.	4,7	34,8	35,4	23,3	1,8	
2. Alimentația Dumneavoastră	2,3	33,4	45,8	18,3		0,2
3. Accesul la serviciile medicale	2,7	30,5	37,5	26,4	1,4	1,6
4. Accesul la serviciile de educație pentru Dvs.sau copiii Dvs.	3,4	22,8	39,1	21,4	1,4	12,0
5. Calitatea serviciilor comunale pe care le folosiți	1,4	23,5	48,8	17,6	1,1	7,7
6. Calitatea serviciilor de transport public pe care le folosiți	1,8	29,1	42,0	20,5	1,1	5,4
7. Condițiile Dumneavoastră de trai	2,3	27,8	47,2	20,1	1,6	1,1
8. Securitatea personală	1,8	15,8	59,1	16,9	1,1	5,2
9. Marginalizare socială	2,9	13,3	52,8	11,7	1,8	17,4
10. Stresuri psiho-emoționale ⁰	2,0	13,1	45,4	25,3	2,9	11,3
11. Posibilitatea de a participa la luarea deciziilor la nivel de comunitate	1,6	9,7	60,5	16,5	1,6	10,2
11. Posibilitatea de a participa la luarea deciziilor la nivel de țară	0,9	8,6	60,0	14,9	2,7	12,9

Q 4 Dvs. lucrați cu?

Lucrez cu carte de muncă;	30,2
Contract individual	7,0
Fără contract	10,2
Nu lucrez (sunt șomer, casnică, student)	44,7
Afaceri cu patenta	,2
Proprietar de pământ	3,4
Sezonier	,5
Altceva	3,8

Q 5 Dacă sunteți salariat sau patron, care din afirmațiile de mai jos sunt adevărate în cazul Dumneavoastră:

	Procente valide
Salariul vă este achitat legal, cu toate impozitele achitate și formele în regulă;	75,1
Salariul vă este achitat „la negru” și nu se rețin impozite;	13,6
O parte din salariul este achitat legal, altă parte în plic neimpozitat;	5,0
Altceva (indicați)	,9
Nu știu / nu răspund;	5,4

Q 6 Dacă nu Țineți cont de lucrul în gospodăria casnică sau în gospodăria țărănească, în câte locuri de muncă lucrați?

	%	% valide
Nu aveți un loc de muncă permanent	18,7	30,5
Unul	37,7	61,4
Două	4,5	7,4
Trei și mai multe	,5	,7
Missing	61,4	
Total	100	100

Q 7 Dacă sunteți salariat sau patron, care din afirmațiile de mai jos sunt adevărate în cazul Dumneavoastră:

Aveți un program de lucru deplin (lucrați toată ziua);	26,2	52,5
Aveți un program de lucru parțial (lucrați numai o parte a zilei)	11,1	22,2
Aveți de lucru periodic (lucrați peste un anumit număr de zile);	7,4	14,9
Aveți un program de lucru ocazional (lucrați atunci când apare ceva de lucru);	5,2	10,4
Missing	50,1	
Total	100	100

Q 8 Care credeți că este bariera majoră în găsirea unui loc de muncă în Republica Moldova?

Lipsa cererii din partea angajatorilor, adică lipsa locurilor de muncă ca atare;	31,4
Lipsa informației despre ofertele de locuri de muncă vacante;	8,9
Lipsa deprinderilor necesare pentru căutarea informației despre locurile de muncă;	1,8
Lipsa unor locurilor de muncă bine plătite;	36,9
Lipsa timpului necesar pentru căutare;	1,6
Lipsa banilor necesari pentru căutare;	2,3
Altceva (indicați)	2,1
Nu știu / nu răspund;	15,0

Q 9 Dacă ați indicat că sunteți șomer, cum vă descurcați fără a avea un loc de muncă? (3 răspunsuri în ordinea priorității)

	Prima alegere	A doua alegere	A treia alegere
Trăiți cu ceea ce produceți în gospodăria casnică sau în gospodăria țărănească;	24,2	8,4	2,3
Alți membri ai familiei care locuiesc permanent cu Dumneavoastră au un loc de muncă bine plătit;	7,9	5,6	3,2
Sunteți ajutați de membrii familiei sau de rude care lucrează peste hotare;	6,5	7,7	3,8
Sunteți ajutați de membrii familiei sau de rude care lucrează în țară;	2,9	6,5	4,5
Sunteți ajutați de vecini, cunoscuți, alți membri ai comunității în care trăiți;	,5	,9	1,6
Sunteți ajutați de biserică;	,2	,7	,2
Sunteți ajutați de primărie;	,9	,5	,7
Primiți alte venituri (exemplu din realizarea producției agricole sau din activitatea de întreprinzător);	8,6	4,5	4,5
Primiți pensii, indemnizații sau alte transferuri sociale care vi se cuvin conform legii;	,2	6,3	2,9
Vindeți sau dați în arendă bunuri care vă aparțin;	,2	1,1	2,5
Din ajutoare umanitare oferite de organizații neguvernamentale;	,5		,7
Altceva			2,0
Missing	47,4		

VENITURI ȘI CHELTUIELI

Q 10 În percepția Dumneavoastră, care din afirmațiile de mai jos sunt adevărate?

Veniturile Dumneavoastră în ultimii 5 ani au crescut mai repede ca prețurile	3,2
În ultimii 5 ani veniturile au crescut la fel de repede ca și prețurile	16,0
Prețurile în ultimii 5 ani au crescut mai repede decât veniturile Dumneavoastră	74,7
Nu știu / nu răspund;	6,1

Q 11 Dacă ar fi să vă gândiți la anul 2005 la toate cheltuielile suportate de familia Dvs. A câta parte (%) a fost cheltuită pentru...

Q 12 Dacă ați avea 1000 USD, cum i-ați cheltui? ...

Denumire Cheltuieli	Q 11	Q12
1. Achitarea datoriilor		
2. Consum curent (hrană, haine, alte cheltuieli pentru gospodărie, servicii, altele)		

3. Alt tip de consum (bunuri pentru gospodărie cum ar fi mașină de spălat, mobilă, etc.; procurarea unui automobil; nunți, înmormântări; botez; altceva)		
4. Investiții socio-umane (plăți pentru asistență medicală, studiile copiilor etc.)		
5. Investiții imobiliare (procurarea unei case sau a unui apartament, construirea unei case, renovarea casei / apartamentului)		
6. Economii, inclusiv:		
A) economii depozitate în bancă;		
B) economii la "ciorap"(banii nu sînt păstrați în bancă);		
C) bani împrumutați rudelor sau altor persoane;		
D) alte forme de economii.		
7. Investiții în afaceri sau participarea la astfel de investiții (achiziționarea unui lot de pămînt sau un alt tip de afacere, cum ar fi microautobusele sau chioșcurile; achiziționarea unor bunuri pentru afacere cum ar fi un tractor ; vite, porci, oi, păsări de curte; alte investiții în afacere sau gospodărie), inclusiv :		
A) achiziționarea sau economisirea în scopul procurării unui lot de pămînt sau altă afacere (spre exemplu : microautobus sau chioșc);		
B) achiziționarea bunurilor pentru afacere sau economisirea în scopul procurării unor bunuri (spre exemplu : un tractor);		
C) vite, porci, oi, păsări de curte;		
D) alte investiții în afaceri sau gospodărie țărănească.		

Q 13 În general, cât de stabile sunt veniturile dumneavoastră?

foarte stabile	12,0
relativ stabile	39,1
relativ instabile	32,7
foarte instabile	16,3

SĂRĂCIA

Q 14 După nivelul de prosperitate în care din următoarele categorii credeți că vă plasați Dumneavoastră sau familia Dumneavoastră?

	În 1990	În 1996	În 2001	În prezent	Peste un an
familii prospere	8,7	6,3	4,2	4,8	7,4
familii mai degrabă prospere	19,0	13,3	9,8	12,2	16,0
familii mijlocașe	50,9	56,8	62,1	55,7	47,2
familie mai degrabă sărace	16,7	18,5	18,6	19,7	20,8
familii sărace	4,7	5,3	5,4	7,6	8,6

Q 15 Sărăcia se manifestă în multe feluri. Vă rugăm să dați note manifestărilor sărăciei cu note de la 1 (cea mai frecvent întâlnită manifestare a sărăciei în Moldova) la 10 (cea mai puțin frecvent întâlnită manifestare a sărăciei în Moldova)?

	Nota medie acumulată per sondaj
a nu mânca regulat sau suficient;	3,95
a fi bolnav și a nu-și permite tratamentul;	3,06
a avea un nivel scăzut de studii;	4,74
a fi marginalizat social;	4,45
a suporta stresuri psiho-emoționale acute;	4,37
a se deda alcoolismului sau narcomaniei;	4,19
a nu avea condiții bune de trai;	3,38
a trăi permanent în insecuritate;	4,70

Q 16 Cum credeți, de ce unii oamenii din Republica Moldova sînt săraci (maximum 3 răspunsuri în ordinea priorității)?

	Prima alegere	A doua alegere	A treia alegere
sunt prost guvernați;	29,3	8,1	5,4
resursele în societate nu sunt repartizate echitabil;	6,5	6,5	7,2
politicile sociale nu sunt eficiente;	4,7	10,6	7,2
cetățenii nu au un nivel suficient de studii;	3,6	4,7	3,8

alcoolismul	5,9	8,8	7,2
lenevia	8,1	7,7	6,3
nu au unde lucra;	29,1	22,3	13,8
provin din familii sărace;	2,5	7,2	5,0
din cauza faptului că Moldova este o țară vulnerabilă (climateric, politic, economic sau altfel)	3,2	6,8	5,9
sunt indiferenți față de soarta lor;	2,5	5,6	8,8
le lipsește spiritul întreprinzător;	2,3	4,7	7,2
pentru Moldova este săracă în resurse naturale	,7	3,2	3,8
pentru că nu sunt ajutați de nimeni	,9	1,1	11,1

Q 17 La părerea Dumneavoastră, în general în Moldova....

populația din sate este mai săracă decât populația din orașe;	61,4
populația din orașe este mai săracă decât populația din sate	31,4
populația din orașe este la fel de săracă ca populația din sate	7,2

Q 18 La părerea Dumneavoastră, cine este în primul rând responsabil de combaterea sărăciei?

Administrația publică centrală	57,1
Autoritățile publice din localitatea Dumneavoastră;	12,9
Autoritățile publice din raionul, municipiul sau regiunea Dumneavoastră;	10,4
Oamenii de afaceri;	3,8
Organizațiile neguvernamentale;	1,1
Sărăcii înșiși;	12,0
Altcineva	2,7

Q 19 În percepția Dumneavoastră, în ultimii 5 ani inegalitățile de venituri în localitatea Dumneavoastră:

au crescut mult;	21,2
au crescut puțin;	34,3
nu s-au schimbat	38,6
au scăzut puțin;	4,1
au scăzut mult;	1,8
Total	100

Q 20 În percepția Dumneavoastră, ce influență au politicile sociale și economice ale autorităților Republicii Moldova asupra sărăciei:

sporesc sărăcia;	15,6
nu au nici un efect;	54,6
reduc sărăcia;	15,1
nu știu;	14,7

Q 21 La părerea Dumneavoastră, care este situația femeilor în raport cu bărbații din următoarele puncte de vedere?

	situație mai bună	aceeași situație	situație mai rea	ns/nr
Veniturile	14,4	46,3	36,8	2,5
Alimentația	9,0	70,0	19,2	1,8
Accesul la serviciile medicale	11,1	74,3	12,0	2,7
Accesul la serviciile de educație pentru Dumneavoastră sau copiii Dvs.	9,3	76,7	9,7	4,3
Calitatea serviciilor comunale pe care le folosiți	4,3	81,0	9,5	5,2
Calitatea serviciilor de transport public pe care le folosiți	7,7	77,2	9,5	5,4
Condițiile Dumneavoastră de trai	8,4	73,1	15,2	3,4
Securitatea personală	7,5	48,2	39,8	4,5
Marginalizare socială	5,9	61,1	23,8	9,3
Stresuri psiho-emoționale	6,5	43,3	42,2	7,7
Posibilitatea de a participa la luarea deciziilor la nivel de comunitate	3,8	59,3	28,7	8,1
Posibilitatea de a participa la luarea deciziilor la nivel de țară	4,5	56,8	28,5	10,2

GUVERNARE

Q 22 În percepția Dumneavoastră, cum s-a schimbat activitatea instituțiilor statului în ultimul an?

s-a îmbunătățit;	21,0
nu s-a schimbat;	47,2
s-a înrăutățit;	19,6
nu știu / nu răspund;	12,2

Q 23 Credeți că în actul de guvernare autoritățile Republicii Moldova i-au în considerare părerea

	Da	Uneori	Nu	Nu știu
Simplilor cetățeni	9,5	31,4	53,5	5,6
Opoziției politice	19,4	42,4	23,7	14,4
ONG-urilor	14,0	38,6	19,2	28,2
Presei	17,4	35,7	30,7	16,3
Sindicatelor	20,6	38,2	17,9	23,3
Fondului Monetar Internațional	31,7	28,5	12,0	27,8
Băncii Moldiale	33,0	30,2	11,1	25,6
CEDO (Curte Europeană pentru Drepturile Omului)	27,4	34,6	6,8	31,2
Altora actori pe care îi considerați importanți	4,8	6,6	1,4	87,3

Q 24 În percepția dumneavoastră, care sunt trei cele mai importante grupuri din punct de vedere a influenței lor asupra proceselor sociale din Republica Moldova? (max trei răspunsuri în ordinea priorității)

	Prima alegere	A doua alegere	A treia alegere
politicienii;	48,3	14,4	8,6
donatorii și instituțiile financiare internaționale;	15,6	19,2	11,3
funcționarii publici de rang înalt (exemplu miniștrii);	13,5	21,9	17,8
funcționarii publici de rang inferior;	2,3	4,7	6,1
oamenii de afaceri / managerii de rang înalt;	4,5	8,8	12,9
salariații / sindicatele	2,7	3,6	4,7
țărani;	1,8	2,0	1,4
pensionarii;	1,4	1,6	1,6
armata;	,2	,7	1,4
biserica;	,5	2,9	3,4
intelectualii;	2,5	2,9	5,4
jurnaliștii;	,2	3,2	3,2
organizațiile neguvernamentale;	1,8	4,7	7,4
grupurile criminale;	3,6	5,4	7,2

Q 25 În ce măsură credeți că ideile, valorile și părerea Dumneavoastră sunt reflectate în planurile de guvernare?

În mare măsură	într-o oarecare măsură	într-o mică măsură	deloc	ns/nr
2,0	16,9	30,0	40,4	10,6

Q 26 Credeți ca autoritățile RM au strategii și planuri pentru îmbunătățirea vieții cetățenilor?

da; (numiți cea mai importantă strategie sau cel mai important plan elaborat de autorități)	16,9
Planul de dezvoltarea a comunitatilor rurale	,7
Planul de actiuni RM -UE	3,2
Programul Național Satul Moldovenesc	4,5
Combaterea coruptiei	1,6
SCERS	,9
Modernizarea tarii - bunastarea poparului	,5
nu;	27,8
nu știu;	36,3
Missing	7,7

Q 27 Ați auzit ceva despre asemenea inițiative și strategii ca ...

	Da	Nu
Strategia de Creștere Economică și Reducere a Sărăciei	49,4	50,6
Satul Moldovenesc	48,5	51,5
Orașul Vinului	41,8	58,2
Modernizarea țării – bunăstarea poporului	30,0	70,0
Planul de Acțiuni RM-UE	47,2	52,8
Planul Național de Combatere a Corupției	58,7	41,3
Obiectivele de Dezvoltare a Mileniului	19,9	80,1

Q 28 Care este în viziune Dvs. principala problemă a societății noastre?

	Percent	Valid Percent
Salarii mici , pensii mici	7,7	8,6
coruptia	9,7	10,8
transnistria	,7	,8
nu sunt locuri de munca	22,3	24,9
economia slaba a tarii	4,3	4,8
saracia	24,8	27,7
gindirea slaba	,9	1,0
schimbarea puterii	1,4	1,5
lipsa culturii	2,3	2,5
sanatatea	,7	,8
echitatea sociala	,5	,5
mentinerea pacii	,2	,3
nu sunt respectate drepturile omului	1,8	2,0
vicii sociale	2,0	2,3
migratia	1,6	1,8
politizarea societati	,5	,5
perfectarea legislatiei	,7	,8
indiferenta	,9	1,0
lipsa investitiilor	,5	,5
nivel scazut de trai	4,3	4,8
Integrarea in UE	,5	,5
deziinformarea	,2	,3
politica	,9	1,0
piete de realizarea a productiei	,2	,3
spalarea banilor	,2	,3
Total	89,6	100,0
System missing	10,4	
Total	100,0	

Q 29 Dacă autoritățile v-ar solicita opinia referitor la principala problemă care urmează a fi soluționată, ce ați propune ca soluție?

	Percent	Valid Percent
Sa mareasca salariile pensiile	12,4	16,3
integrarea legilor	3,4	4,5
sa deschida locuri de munca	22,1	29,1
organele de apararea si combaterea coruptiei	1,1	1,5
guvernul trebuie sa intreprinda masuri	4,5	5,9
mai multe facilitati pentru tineri	2,7	3,6
investitii	,9	1,2
micsorarea numarului de analfabeti	,2	,3
servicii medicale	1,4	1,8
democratizarea societatii	,5	,6
atentie fata de oameni	1,4	1,8
masuri de combatereaa vicilor sociale	1,6	2,1
schimbarea conducerii	2,3	3,0
lichidarea coruptieie birocratieii	4,5	5,9
nivel de trai decent	4,7	6,2

unirea RM cu alta tara	,9	1,2
lovitura de stat	,2	,3
ridicarea nivelului de studiu	1,1	1,5
dezvoltarea businessului	6,8	8,9
demonopolizarea	,2	,3
proiecte cu implicarea comunitatii rurale	,5	,6
relatii corecte ale RM cu tarile vecine	,2	,3
dotarea agriculturii	1,1	1,5
relatii bune cu rusia	,2	,3
populatia sa fie receptiva la evenimente	,2	,3
integrarea in UE	,2	,3
relatii cu tarile dezvoltate	,7	,9
Total	76,1	100,0
Missing	23,9	
Total	100,0	

Q 30 Considerați că guvernul și politicile pe care le promovează sunt social orientate?

da;	29,8
nu;	39,3
nu știu;	30,9

Q 31 În ultima perioadă (2005) cum s-a schimbat calitatea următoarelor servicii:

	S-a îmbunătățit	Nu s-a modificat	S-a înrăutățit	Nu folosesc
furnizarea gazului	22,8	31,4	11,1	34,8
furnizarea apei	14,7	43,6	8,1	33,6
furnizarea electricității	34,5	52,4	10,8	2,3
furnizarea căldurii	18,3	26,6	14,2	40,9
întreținerea drumurilor	10,2	40,4	47,2	2,3
iluminatul străzilor	15,1	34,8	37,7	12,4
curățenia localității	13,3	48,8	35,2	2,7

Q 32 Credeți că în Moldova relațiile dintre oameni sunt reglementate în mod real de ... (ordonați după importanță) (max trei răspunsuri în ordinea priorității)

	Prima alegere	A doua alegere	A treia alegere
lege;	28,0	6,8	12,2
tradiții și obiceiuri;	12,4	10,8	12,9
morala creștină;	5,4	9,9	12,2
principiul omeniei;	8,6	12,6	14,4
principiul „fiecare se descurcă cum poate”;	24,4	36,1	14,4
principiul „cine este mai tare acela are dreptate”;	20,5	20,5	18,5
altceva	,2	,2	,7

EMIGRAREA

Q 33 Emigrarea din Moldova la muncă peste hotare a devenit o practică curentă. Care credeți că este cauza principală care îi determină pe moldoveni să plece peste hotare? (un singur răspuns)

Doresc să aibă un venit mai mare;	47,0
Nu pot găsi un loc de muncă în Moldova;	36,3
Sunt dezamăgiți sau speriați de perspectivele care îi așteaptă în Moldova;	9,3
Se lasă influențați de cei care deja au plecat;	2,7
Doresc să vadă lumea;	1,1
Reîntregirea familiei	2,3
Nu știu / nu răspund;	1,4

Q 34 V-ați gândit vreodată să plecați peste hotare ?

Da, și chiar ați încercat;	21,0
Da, vă gândiți permanent la aceasta;	14,7

Da, periodic;	21,4
Nu, niciodată;	38,1
Altceva (indicați)	,7
Nu știu / nu răspund;	4,1

Q 35 Dacă ați dorit vreodată sau încă doriți să plecați peste hotare, cu ce scop ați fi plecat peste hotare?

Ca să munciți;	57,4
La studii;	2,7
Pentru ca să munciți și să învățați;	3,6
În excursii, odihnă	11,6
Cu alt scop (indicați)	2,0
Nu știu / nu răspund;	22,7

Q 36 Dacă ați avea ocazia să plecați la muncă sau la studii peste hotare, ați mai reveni în Moldova?

Nu, în nici un caz;	8,6
Doar dacă situația în țară s-ar îmbunătăți;	16,7
Aș reveni pentru o scurtă perioadă de timp, după care aș pleca din nou;	12,4
Aș reveni în orice caz;	46,0
Altceva (indicați)	,9
Nu știu / nu răspund;	15,3

Q 37 Ce salariu (în dolari) ar trebui să vi se plătească în Moldova, pentru ca în nici un caz să nu emigrați cu scopul de a munci peste hotare? _____

Q 38 Dacă presupunem că totuși nu este posibil să căpătați salariul arătat la întrebarea de mai sus, ce altceva ar trebui să se întâmple pentru că să nu emigrați în nici un caz? (maximum 2 răspunsuri)

Să aveți o casă sau un apartament proprietate privată;	19,0	
Să aveți ajutor bănesc de la cei plecați peste hotare;	7,9	2,3
Statul să asigure accesul la serviciile de sănătate și la educație pentru copiii;	16,3	3,2
Să fiți siguri de faptul că nu veți pierde locul de muncă	11,7	5,6
Să fiți siguri de viitorul copiilor Dumneavoastră	25,5	20,1
Să aveți toate bunurile de consum durabil necesare (exemplu, mobilă, automobil etc.)	9,0	17,2
Altceva (indicați)	1,1	1,1
Nu știu / nu răspund;	9,5	